T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

MÜŞTEREKLER, SAHİLLER VE TURİZM: MUĞLA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Saim ASLAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Alper ASLAN

2023- MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

MÜŞTEREKLER, SAHİLLER VE TURİZM: MUĞLA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Saim ASLAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Alper ASLAN

2023- MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

MÜŞTEREKLER, SAHİLLER VE TURİZM: MUĞLA ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Saim ASLAN
1641281009

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Doktora Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 20.10.2023
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alper ASLAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Umut AVCI
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hüseyin ÇEKEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Barış ERDEM
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Emir ÖZEREN

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ

2023-MUĞLA

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 05/05/2023 tarih ve 1097/4 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Saim ASLAN'ın "Müşterekler, Sahiller ve Turizm: Muğla Örneği" adlı tezi incelemiş ve aday 20/10/2023 tarihinde saat 14:00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 38. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin kabul edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Alper ASLAN

Üye
Prof. Dr. Umut AVCI

Üye
Prof. Dr. Hüseyin ÇEKEN

Üye
Prof. Dr. Barış ERDEM

Üye
Doç. Dr. Emir ÖZEREN

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum "Müşterekler, Sahiller ve Turizm: Muğla Örneği" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/11/2023

Saim ASLAN

MÜŞTEREKLER, SAHİLLER VE TURİZM: MUĞLA ÖRNEĞİ

ÖZET

Kapitalist yayılmacılığa yeni alanlar açmaya devam eden sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Turizm sektörü için çevresel ve kamusal müştereklerden biri olan sahiller, kitle turizmi bağlamında en önemli alanların başında gelmektedir. Bu nedenle neoliberal turizm sermayesi gün geçtikçe müşterek sahillere daha fazla saldırmakta ve çitleme pratikleriyle sahilleri çitlemektedir. Artan çitleme pratiklerine karşı müşterekleri savunan aktörler ve bu aktörlerin müşterekleştirme pratikleri ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma, Türkiye'nin en uzun sahil şeritli ili olan Muğla özelinde sahillerin nasıl çitlendiklerini ele almakla birlikte, neoliberal kapitalizme karşı en önemli alternatiflerden biri olarak görülen müşterek kavramı çerçevesinde sahillerin nasıl müşterekleştirilebileceğini, sahiller için verilen müşterekleştirme mücadeleleri ve müşterekleş(tir)me pratikleri yoluyla keşfetme amacı taşımaktadır. MELSA ve MUÇEV Muğla özelinde ortaya çıkmış özgün birer çitleyici aktör olarak bulgulanmıştır. Yerel hassasiyetleri kullanma yoluyla ve vakıfların birer çitleme aracı haline getirilerek sahillerde çitleme yapılması da özgün çitleme pratikleridir. MUÇEP ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi aktörlerin en başta hukuki mücadele olmak üzere sahillerde havlunu al/kap gel, insan zinciri oluşturma, sahilde nöbet tutma, sahilde şenlik düzenleme gibi müşterekleştirme pratikleri sahillerin müşterekleştirilmesi adına önemli pratiklerdir. Bu pratiklerin marjinal kalmamaları adına Kamu-Müşterek Ortaklığı gereklidir. Kamu-Müşterek Ortaklığı'nda Kamu tarafının müşterekleştirmeye rızası için STK'ların seçim siyasetini daha çok benimsemesi ve yeterli kamusal çoğunluğu sağlaması gereklidir. Bunun başarılması adına müşterekleştirici aktörlerin bir yandan sağlıklı örgütler ekolojisini sürdürürken bir yandan da neşeli militanlığa devam etmeleri gerekmektedir. Bu süreçlerin sürdürülmesi için bireyler arasındaki paylaşımı, dayanışma gücünü, iletişimi ve güveni sağlayan etkinlikler arttırılmalı ve devam ettirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Müşterek, Müşterekleştirme Pratikleri, Çitleme, Sahiller, İlkel Birikim, Muğla, Turizm.

COMMONS, BEACHES AND TOURISM: THE CASE OF MUĞLA

ABSTRACT

The tourism sector is one of the leading sectors that continue to open new areas for capitalist expansionism. Beaches, one of the environmental and public commons for the tourism sector, are among the most important areas in the context of mass tourism. For this reason, neoliberal tourism capital attacks the commons more and more every day and encloses the beaches through enclosure practices. Against increasing enclosure practices, actors defending the commons and their commoning practices emerge. This research aims to examine how the beaches are being enclosed in Muğla, the province with the longest coastline in Turkey, and to explore how the beaches can be commonized within the framework of the concept of the commons, which is seen as one of the most important alternatives to neoliberal capitalism, through the commoning struggles and commoning practices for the coasts. MELSA and MUÇEV were found to be unique enclosing actors that emerged in Muğla. Enclosing on the beaches by using local sensitivities and turning charitable foundations into enclosure tools are also unique enclosure practices. The commoning practices of actors such as MUÇEP and the sunbed-free Datça Initiative, such as legal struggle, take your towel/grab your towel to the beach, forming human chains, keeping watch on the beach, and organizing festivals on the beach are important practices for the commoning of the beaches. A Public-Commons Partnership is necessary to ensure that these practices are not marginalized. In the Public-Commons Partnership, CSOs need to adopt electoral politics more and provide sufficient public majority in order for the public to consent to commoning. In order to achieve this, commoning actors need to maintain a healthy ecology of CSOs while continuing to engage in joyful militancy. In order to sustain these processes, activities that foster sharing, solidarity, communication and trust between individuals should be increased and sustained.

Keywords: Commons, Commoning Practices, Enclosure, Beaches, Primitive Accumulation, Mugla, Tourism.

ÖN SÖZ

Bu tez "müşterek" bir emeğin ürünü. En başta annem Aklime ASLAN ve babam Remzi ASLAN olmak üzere, kardeşlerim Sedat ASLAN ve Refia Aybegüm ASLAN'ın maddi ve manevi destekleri olmadan bu tez yazılamazdı. Bu yola çıkmaya başladığım yaşlardan bu yana üzerimde emeği olan akrabalarım, ilkokul, ortaokul, lise ve sonraki süreçteki tüm öğretmen ve hocalarımın müşterek emeğine teşekkürü de borç biliyorum. Şimdiye kadar okuduğum kitapları yazanlar, öğrenme yolculuğuma katkısı olan tüm emektarlar da bu tezin birer müşterek emekçisi aslında. Tezi yazarken dinlediğim müziklerin bile müşterek bir katkısı var bu tezde. Erik Satie'nin, Gonissiennes'i, Farid Farjad'ın sayısız eseri gibi. Özetle bu tezin sayısız müşterek emekçisine gönülden müteşekkirim ve teşekkür ediyorum.

Tezimin tüm süreçlerinde sayısız katkısı olan, maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim danışman hocam ve ustam sayın Doç. Dr. Alper ASLAN'a, tez izleme komitesinde katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Umut AVCI ve Prof. Dr. Hüseyin ÇEKEN'e teşekkürü borç bilirim. Aynı ofisi ve işleri paylaştığım, süreçte yükümü hafifleten arkadaşlarım Arş. Gör. Ulaş KILIÇARSLAN ve Arş. Gör. Dr. Emine YILMAZ'a da teşekkür ediyorum. Lisansüstü öğrencilerinin idari süreçlerinde her an yardımına koşan, bu tez sürecinde de desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen çok değerli arkadaşım Eda YILMAZ'a da müteşekkirim, kendisine ayrıca ve gönülden teşekkür ediyorum.

Bu tezi, dünyaya gelişiyle ailemizi bambaşka bir çehreye büründüren, varlığından güç bulduğum biricik ve yegâne yeğenim Nehir'e ithaf ediyorum.

Saim ASLAN
09/11/2023
MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **I**

İÇİNDEKİLER ..... **II**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **V**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **VI**

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **VII**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **IX**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MARX'IN İLKEL BİRİKİM KURAMI, İLKEL BİRİKİM İLE İLGİLİ KURAMSAL TARTIŞMALAR: TARİHSELLİĞE KARŞI SÜREKLİLİK, İLKEL BİRİKİMİN SÜREKLİLİĞİ TEZİ

1. İLKEL BİRİKİM KURAMI 9
   1.1. Marx'ın İlkel Birikim Kuramı 10
   1.2. İlkel Birikim İle İlgili Kuramsal Tartışmalar: Tarihsel Mi? Sürekli Mi? 21
      1.2.1. İlkel birikimin tarihselliği tezi 22
      1.2.2. İlkel birikimin sürekliliği tezi 23
         1.2.2.1. Rosa Luxemburg- Emperyalizm ve ilkel birikimin sürekliliği 23
         1.2.2.2. David Harvey-Mülksüzleştirme yoluyla birikim ve ilkel birikimin sürekliliği 25
         1.2.2.3. İlkel birikimin sürekliliği tezine diğer katkılar 29
         1.2.2.4. Yeni çitlemeler-Midnight Notes ve ilkel birikimin sürekliliği 33

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİTLEMELERE KARŞI MÜŞTEREKLER, ÇİTLEME, MÜŞTEREK VE MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ

2. MÜŞTEREK, ÇİTLEME VE MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ 37
   2.1. Müştereklerin ve Çitlemelerin Güncelliği: Müşterek-Olmayanın Trajedisi Müştereklerı Doğurdu 37
   2.2. Müşterek, Müştereklestirme ve Çitlemenin Kavramsal Ayrımları 40
   2.3. Sermaye'nin "Müşterekler Tamiratı"na Dikkat 41
   2.4. Müşterek ve Müştereklestirme Pratikleri 42
      2.4.1. Kapitalist bakışla müşterekler 44
      2.4.2. Gayri-kapitalist bakışla müşterekler 47
   2.5. Çitleme: Ekonomi-Dışı Zor ve Sermaye İlişkisinin Meyvesi 52
   2.6. Çitleme ve Müşterekler Karşı Karşıya: Çitleme ve Müştereğin Sürekli Antagonizması 55
   2.7. Müştereklerı Örmek ve Yönetişimi Müştereklestirmek 56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİK, TURİZMİN EKONOMİ POLİTİĞİ, TÜRKİYE'DE TURİZMİN GELİŞİMİ VE DEVLET

3. EKONOMİ POLİTİK 68
3.1. Turizmin Ekonomi Politiği 71
3.1.1. Turizm, kapitalizm ve ilkel birikimin sürekliliği 75
3.1.2. Turizm ve devlet 84
3.1.2.1. Türkiye'de turizmin gelişimi ve devlet 87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHİLLER, MUĞLA SAHİLLERİ, SAHİLLERDE ÇİTLEME VE MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ

4. SAHİLLER 92
4. 1. Muğla Sahilleri 112
4.2. Sahillerde Çitleme ve Müşterekleştirme Pratikleri 114
4.3.Muğla Sahillerinde Çitleme ve Müşterekleştirme Pratikleri 126

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

5.1. Araştırma Konusunun Seçimi 128
5.2. Araştırma Alanı Olarak Muğla'yı Seçmemdeki Nedenler 129
5.3. Araştırmam Hangi Süreçlerden Geçti? 131
5.4. Araştırmanın Örneklemi 132
5.5. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri 134
5.5.1. Netnografi (Dijital etnografi) 134
5.5.2. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmeleri 136
5.5.3. Saha araştırması ve katılımcı gözlemler 140
5.6. Verilerin Analizi Süreci 142
5.6.1. Analiz hakkında ön bilgi 142
5.6.2. Verileri tanıma ve verilere hâkimiyet 142
5.6.3. Verilerin kodlanması 143
5.7. Araştırmanın Güvenvericiliği (Trustworthiness) 145
5.8. Bulgular 148
5.8.1. Mustafa Ali arsasını satmadı belki ama hikâyenin geri kalanı çok farklı 148
5.8.2. Muğla sahillerinde çitleyici aktörler ve bu aktörlerin çitleme pratikleri 150
5.8.2.1. Sahillerin çitlenmesinde tüzel pratikler: Hukuki süreçlerin, denetimin ve kontrolün işle(me)yişi 150
5.8.2.1.1. Tüzel düzenlemeleri sermaye yönlü değerlendirme ve tüzel düzenlemelerin ardından dolaşma 150
5.8.2.1.2. Ecrimisil 153
5.8.2.1.3. İmar "Barışı" 155

5.8.2.1.4.Sahilleri çitleyenler için ödül büyük ama ceza küçük 157
5.8.2.1.5.Hukuki süreçlerin yarattığı duygulanımsal çitler 159
5.8.2.2. Yetki ve sorumluluk alanı belirsizliklerinin yol açtığı çitlemeler.159
5.8.2.3. "Valla biz de giriş için para ödüyoruz ağabey": Sahillerden sorumlu kurumlar ve kolluk kuvvetleri pratikleri 160
5.8.2.4. Turizm teşvik kanunu ve turizmin dokunulmazlığının yarattığı çitlemeler.....161
5.2.8.5. Oteller ve otellerin çitleme pratikleri 163
5.2.8.6. Sahil konutları-siteleri (İkincil konutlar).....168
5.8.2.6.1. Pandemiyle beraber işin sosyolojisi değişti 173
5.8.2.7. Sahil işletmeleri (Beach clup, restoran ve büfeler) 175
5.8.2.8. Şezlong hegemonyası 178
5.7.2.9. Ne gündüzüm belli ne gecem: Sahile "atılan" masalar ve denizin içine uzanan iskeleler.....180
5.8.2.10. Loca ve köşk işgali.....182
5.8.2.11. Sahil mafyaları ve çitlemelere etkileri.....183
5.8.2.12. Pire için yorgan yakanlar ve izolasyon.....184
5.8.2.13. Hizmet söylemiyle çitlemek 185
5.8.2.14.Sahillerle birlikte kentsel ve bireysel kimlikler de çitleniyor 189
5.8.2.15. MELSA (Muğla El Sanatları San. Ltd. Şti) 190
5.8.2.16. MUÇEV (Muçev Turizm Ticaret Limited/Anonim Şirketi).....192
5.8.3. Muğla sahillerinde müşterekleştirici aktörler ve müşterekleştirme pratikleri.....199
5.8.3.1. MUÇEP (Muğla Çevre Platformu) 201
5.8.3.2. şezlongsuz Datça İnisiyatifi.....206
5.8.3.3. Kent konseyleri 211
5.8.3.4. Mimarlar odası ve şubeleri 213
5.8.3.5. Muğla sahillerinde müşterekleştirme pratikleri 214
5.8.3.5.1. Hukuki mücadeleler.....214
5.8.3.5.2. Havlunu al/kap gel'den havlu hareketi'ne 219
5.8.3.5.3. Basın açıklamaları ve yürüyüşler.....222
5.8.3.5.4. Forumlar yapmak ve forum geleneğini sürdürmek 222
5.8.3.5.5. Sahilde nöbet tutmak.....224
5.8.3.5.6. Sahillerde insan zinciri oluşturmak.....226
5.8.3.5.7. Sahilde Şenlik Düzenlemek: Neşeli Kıyılar Şenliği.....226
5.3.5.6. Müşterekleştirme pratiklerinde Muğla'ya göç edenlerin etkisi 229
5.8.3.7. Dışarıda hayat devam ederken bir yandan mücadeleyi sürdürmek 230
5.8.3.8. Müşterekleştirme pratiklerinin devamlılığı için bireylerarası temas ve iletişimin önemi 231
SONUÇ VE ÖNERİLER.....232
KAYNAKÇA.....241
EKLER.....258

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Yıllara göre Uluslararası Turist Sayıları……..77

Tablo 5.1. Görüşme Yapılan Kişilere ait Tanımlayıcı Bilgiler……...139 (Devam)

Tablo 5.2. Geçerlik ve Güvenirlik Konusunda Nicel ve Nitel Araştırmada Kabul Gören Kavramların Karşılaştırılması……...145

Tablo 5.3. 2017-2021 Yılları Arasında Tahsil Edilen Kira ve Ecrimisil Gelirleri..153

Tablo 5.4. Turizm Bakanlığı Onaylı Tesislerin Oda ve Yatak Sayılarının İllere Göre Dağılımı…….....163

Tablo 5.5. Sahil Konutlarının Yıllara Göre Bölgesel Dağılımı……..169

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. İlkel Birikim Süreci ve Pratikleri……...31
Şekil 5.1. Sahiller Bağlamında Müşterekleştirme Süreci…….239

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 4.1. Bodrum İlçe Girişinde Bulunan Cevat Şakir Kabaağaçlı Portresi ve Şiirinin Tabelası……..93

Fotoğraf 4.2. Denize girme makinesi (Bathing Machine). ……99

Fotoğraf 4.3. Bodrum Yarımadası ……...107

Fotoğraf 4.4. Deniz Hamamı……109

Fotoğraf 4.5. Umuma Açık Deniz Hamamı…….110

Fotoğraf 4.6. Özel Deniz Hamamı……...111

Fotoğraf 4. 7. Yalıkavak'ın Google Earth uygulamasından alınmış fotoğrafı…….114

Fotoğraf 4. 8. Bir Otele ait iskele…….125

Fotoğraf 5.1. Muğla İli Haritası……130

Fotoğraf 5.2. İmar Barışı Etkileri…….……157

Fotoğraf 5.3. Bodrum'da Bir Otel İnşaatı…..……..……158

Fotoğraf 5.4. Otelin Kapattığı Yol……..……..…...164

Fotoğraf 5.5. Bodrum'da Bir Otel……165

Fotoğraf 5.6. Sahillere Serilen Beyaz Kumlar……166

Fotoğraf 5.7. Deniz Dibine Örülen Duvarlar……167

Fotoğraf 5.8. Otelin Su Sporları İçin Kullandığı Alan.……168

Fotoğraf 5.9. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri 1……..171

Fotoğraf 5.10. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri 2……172

Fotoğraf 5.11. ve 5.12. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri 3……..……173

Fotoğraf 5.13. Yerel Yönetimlerin İkamet Çağrısı……..……174

Fotoğraf 5.14. Yerel Yönetimlerin İkamet Çağrısı…….…… 174

Fotoğraf 5.15. Çitin Dışında Kalan İnsanlar……176

Fotoğraf 5.16. Akbük Koyu'nda Ağaç Katliamı……..178

Fotoğraf 5.17. Datça Palamutbükü Sahili……179

Fotoğraf 5.18. Datça Kumluk Plajında Kuma Kurulmuş Masalar……181

Fotoğraf 5.19. Bodrum Gümüşlük Doğal Limandaki İşletmeler…….181

Fotoğraf 5.20. Sahildeki Köşkler…….182

Fotoğraf 5.21. Kültür ve Turizm Bakanlığı Marmaris İçmeler Halk Plajı …….187

Fotoğraf 5.22. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bodrum İçmeler Halk Plajı …….188

Fotoğraf 5.23. Fethiye Belediyesi Karaot Sahili İşletmesi……..188
Fotoğraf 5.24. MUÇEV Kiralama İşi İlanı 1……192
Fotoğraf 5.25. MUÇEV Kiralama İşi İlanı 2……193
Fotoğraf 5.26. MUÇEV'in Tahsis Ettiği Gemiler Koyu……..……195
Fotoğraf 5.27. MUÇEV'in Tahsis Ettiği Ölüdeniz Kumburnu Günübirlik Alanı…199
Fotoğraf 5.28. Özbel Sahilinde Üzeri Ahşapla Kaplanan İskele……..208
Fotoğraf 5.29. Havlunu Al/Kap Gel Eylemi…….……220
Fotoğraf 5.30. Yunanistan'ın Paros Adasındaki Havlu Hareketi…….……221
Fotoğraf 5.31. Çeşme ve Güzelbahçe'deki Havlu Hareketleri…….……221
Fotoğraf 5.32. MUÇEP'in Akyaka'daki Basın Açıklaması…….……222
Fotoğraf 5.33. Sahilde Forum Düzenlemek……..……223
Fotoğraf 5.34. Sahilde Nöbet Tutmak……..……225
Fotoğraf 5.35. Sahillerde İnsan Zinciri Oluşturmak……...……226
Fotoğraf 5.36. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 1……227
Fotoğraf 5.37. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 2……228
Fotoğraf 5.38. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 3……229

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar-Açıklamalar

TDK- Türk Dil Kurumu

KAY – Kıyı Alanları Yönetimi

DTÖ- Dünya Ticaret Örgütü

IMF-Uluslararası Para Fonu

UNWTO-Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

IUCN- Dünya Koruma Birliği

USAID-Amerika Birleçmiş Milletler Ululslararası Kalkınma Ajansı

TURBAN- Turizm Bankası

DPT- Devlet Planlama Teşkilatı

MUÇEP-Muğla Çevre Platformu

MUÇEV-Muçev Turizm Ticaret Limited/Anonim Şirketi

MELSA-Muğla El Sanatları

FPC- Food Policy Council (Gıda Politikası Konseyi)

PCP-Public-Common Partnership (Kamu-Müşterek Ortaklığı)

PPP-Public-Private Partnership (Kamu-Özel Ortaklığı)

GİRİŞ

Bir araştırmadan öncelikle araştırma nesnesinin belirtilmesi, diğer bir deyişle araştırma nesnesinin tanımlanması beklenir. Bu araştırmanın temel nesnesi sahiller. Sahil denince temelde akla gelen ilk şey "deniz ya da göl kenarıdır".

Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre Sahil: *"karanın deniz, göl, ırmak boyunca uzanan bölümü, kıyı, yaka, yalı"* anlamına gelirken, Kıyı: *"kara ile suyun birleştiği yer; kenar, periferi; sahil; ıssız, tenha yer"* anlamlarına gelmektedir. Her ne kadar sahil plaj ile karıştırılsa da yine TDK'ya göre Plaj: *"kumsal"* anlamına gelmekte, Kumsal ise *"kumu olan yer; denize, göle vb. yerlere girilebilen genellikle kumluk alan, deniz hamamı, kumbaşı, plaj"* anlamına gelmektedir (TDK).

Yürürlükte olan 3621 numaralı Kıyı Kanununa göre ise sahil, sahil şeridi olarak geçer. Kanunda ifade içerisinde ifadelerle karşılaşırız. Kanuna göre (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3621.pdf):

Sahil şeridi: *Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alanı"*,

Kıyı kenar çizgisi: *"Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırını",*

Kıyı çizgisi ise: *"Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgiyi"* ifade eder.

Toplum yararı bağlamında ele alacak olursak, 3621 numaralı Kıyı Kanunu'nun daha ilk maddesi ve bu bağlamı ilgilendiren diğer maddeler aşağıdaki gibidir:

"Madde 1 – Bu Kanun, deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin ***doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma*** *ve* ***toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit*** *etmek amacıyla düzenlenmiştir".*

Ayrıca, "*Madde 2 – Bu Kanun, deniz, tabii ve suni göller ve akarsu kıyıları ile deniz ve göllerin* ***kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerine ait düzenlemeleri ve bu yerlerden kamu yararına yararlanma imkân ve şartlarına ait esasları*** *kapsar".*

Ek olarak "*Madde 5 – Kıyılar ile ilgili genel esaslar aşağıda belirtilmiştir: Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar**, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına** açıktır, Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle **kamu yararı** gözetilir".*

Ve son olarak *"Madde 6 – Kıyı, **herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olup**, buralarda hiçbir yapı yapılamaz; duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık **ve benzeri engeller oluşturulamaz**"* (vurgular bana ait) gibi çok net ve kesin ibareler bulunmaktadır.

Serdaroğlu Sağ ve Yıldırım (2011), yukarıda sıraladığımız Kıyı Kanunu maddelerini de içeren, kıyı mevzuatında "kamu yararı" kavramının değerlendirilmesini içeren çalışmalarında, mevzuatta bu ibarelerin var olmasına rağmen, uygulamanın bu ibarelere asla uymadığını net şekilde ortaya koymuşlardır. Ekinci (2008: 22), kanunda geçen "kamu yararı" ifadesinin özünde toplum yararı ifadesi ile özdeş görünse bile Türkiye'deki uygulamalarda, özellikle hukuksal anlamda toplum yararını önlemek, kısıtlamak ve tam tersine toplumun yararlanmayacağı kıyılar yaratmak amacıyla kullanıldığını belirtir.

Duru (2003) ulusal kıyı politikamızı, "bireysel yarar", "toplumsal yarar" ve "kamu yararı" başlıklarına geniş bir yer vererek inceler (Duru, 2003: 245-263). Genel bağlamda Türkiye'de kıyılara ilişkin olarak izlenen politikalar başta olmak üzere, türlü yerel destekler sunan uluslararası örgütlerin çalışmaları da dahil toplumsal kaygılardan ziyade ekonomik kaygıların güdüldüğünü belirtir (Duru, 2003: 261-263). "Toplum yararı" bir yana, "kamu yararı"nın gereklerinin bile yerine getirmediği kanaatindedir (Duru, 2003: 261). Son 30 yıllık dönemde, kıyıların kamu yararına kullanılması konusunda, en azından yasal düzeyde, önemli adımların atıldığının tartışılmaz olduğunu (Duru, 2003: 261) ve fakat buna rağmen uygulamanın aşağıdaki şekilde ilerlediğini dile getirir (2003: 262):

> Kıyı ve çevre ile ilgili yasal düzenlemeler çoğunlukla kâğıt üzerinde kalmış, yasaların gerekleri yerine getirilmemiştir. Kıyılar, daha çok, kitle turizmi etkinliklerine, ikinci konutlara, arsa vurgunculuğuna, enerji üretim tesislerine özgülenmesi gereken alanlar olarak algılanmıştır.

Sadece Kıyı Kanunu değil, sahilleri doğrudan ya da dolayı olarak ilgilendiren diğer ulusal kanun ve düzenlemeler (İmar Kanunu, Orman Kanunu vb.) ile ülkemizin uluslararası anlamda içerisinde bulunduğu uluslararası sözleşmelere (örn. Barselona) rağmen, sahillerin korunmasının, "kamu yararı"! gözetilmesinin, müşterek kullanılmasının gerçek yaşamda, diğer bir değişle uygulamada "hiçbir karşılığının olmadığını" biliyoruz (Duru, 2003; Yücel, 2008; Serdaroğlu Sağ ve Yıldırım, 2011; Çoban, 2018; Kuran, 2023; Memiş, 2023).

Anayasa ve kanunların güvencesi altında olmasına rağmen bugün uygulamada ve gerçek yaşamda bu güvencelerin karşılığının olmaması durumunu nasıl değerlendireceğiz? Ve bu durumda sahilleri nasıl tanımlayacağız? Ya da bir farklı örnek olarak, günümüzde deniz içerisine kurulan balık üretme çiftliklerinin kafesleri hem deniz içini kapatmakta hem denizi ve hem de sahilleri kirletmektedir (Çoban, 2018). Ya da kumların akmaması için deniz içine örülen beton duvarlar. Denizin içini ele almayan Kıyı Kanunu ile deniz içerisinde gerçekleşen ve etkileri sahillere uzanan bu durumu nasıl ele alacağız? Bu örnek bile tek başına mevzuatımızdaki kıyı tanımının yetersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca kanunda geçen kıyı tanımı sosyal ve kültürel öğelerin hiçbirine yer vermez (Duru, 2003). Özetle, sahilin tanımı ya da yasadaki durumu ile ilgili tartışmalara bu araştırmada detaylı yer vermeyeceğiz. Bu tartışma konusu başka araştırmaların amacını oluşturabilir fakat bu araştırmanın amacı dışında olduğu için derinlemesine irdelemiyoruz.

Gray (2006: 116) "sahilin özünü yakalamanın zorluğunun altında, farklı şekillerde tanımlanabilen, tasarlanabilen ve kullanılabilen muğlak bir açık alan olması yatmaktadır" der. Ayrıca Gray (2006: 20)'ın belirttiği üzere:

> Sahil otoritelerine karşı direnişin, kelimenin tam anlamıyla en önemli konularından biri insanların sahili ve denizi nasıl kullanmaları gerektiğine dair talimatlara (ne zaman, nerede, nasıl, kiminle, hangi kıyafetlerle ve hangi mimariyi kullanarak) karşı nasıl mücadele ettiklerinin hala tamamlanmamış hikâyesidir.

Bu araştırmada sahiller yukarıdaki alıntıda değinilen "bir mücadele alanı" ve aynı zamanda insanların "nasıl mücadele ettiklerinin hala tamamlanmamış bir hikâyesinin" vuku bulduğu, "denizin hem kara yönünü hem de deniz içini" kapsayan yerler olarak ele alınacaktır. Önceki satırlarda değindiğimiz üzere, sahiller Anayasa,

kanun ve mevzuatlarca kamusal alan olmalarına rağmen, uygulama çok farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Sahiller, Türkiye'de özellikle 1980'lerle başlayan turistik hareketlilik süreciyle beraber devletin attığı adımlar, tur operatörleri, acenteler, zincir oteller gibi turizm sermayesi ve sahil site/evleri gibi çoklu aktörlerce metalaştırılmış ve özelleştirilmiş, diğer bir deyişle etrafı çitlerle çevrilmiş, başkalarına kapatılarak "çitlenmiştir". Herkesin olan sahiller bu "çitleme pratikleriyle" yalnızca bazı insanlara ait olmuştur. Bu duruma çitleme kısaca "çitleme kavramı" ismi verilir. Çitlemenin zıddı ve karşıtı olarak bilinen "müşterek" kavramı ise son yıllarda birçok araştırmacı tarafından önemli görülmekte, çitlemeye karşı gelebilecek güçte bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Çitleme pratiklerini şayet sahilleri öldüren zehirli pratiklere benzeteceksek, sahillerdeki müşterekleştirme pratiklerini de bir panzehre benzetilebiliriz. Çit varsa müşterek yoktur, çitleme pratikleri varsa müşterekleştirme pratikleri yoktur. Önceki satırlarda bir mücadele alanı temsilimize dönersek şayet, sahiller çitleme pratikleri ile müşterekleştirme pratiklerinin çarpıştığı bir mücadele alanıdır. Türkiye sahillerinde sayısız çitleme pratikleri olmasına rağmen, Türkiye'de insanların sahillerle ilişkisini müşterekleştirme pratikleri olarak nitelemeye uygun pratikler pek de bulunmuyor (Çoban, 2018: 43).

Bu bağlamdan yola çıkarak, bu araştırmanın amacı; "Muğla ili sahillerine has çitleme pratiklerini ve daha da önemlisi sahillerde sık rastlanmayan müşterekleştirme pratiklerini araştırmaktır".

Urry (2009: 15)'nin turizmin mevcut önemine rağmen araştırmacılarca öneminin fark edilemediği ya da önemsenmediği eleştirisine benzer şekilde Gray (2006: 14, 36) 18. yüzyıldan günümüze doğanın nasıl kullanılması gerektiği ya da nasıl metalaştırıldığı gibi birçok konunun tartışıldığını fakat bu gelişen tartışma ortamına rağmen sahillerin nadiren bu tartışmaların merkezinde yer aldığını belirtir. Urry (2009) her ne kadar sahil ve denizin de dahil olduğu doğanın birer bakış nesnesi haline getirildiğini savunsa da günümüzde hala sahilleri çoklu duyularla deneyimlemekteyiz. Sahilde insanlar hala kumdan kaleler inşa etmekte, sörf yapmakta, güneşlenmekte, yüzmekte, voleybol oynamakta, barbekü partisi ve birçok diğer etkinlikle sahilleri tüketmektedir (Corbin, 1994; Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006; Ritchie, 2021).

Sahiller önemlidir çünkü dünyanın yaklaşık üçte biri sahil dolaylarında yaşamaktadır (Kuran, 2023: 39) ve bugün dünyanın en büyük sektörlerinden bir tanesi olan bildiğimiz turizmin doğup büyümesinde en önemli etkenlerden birisi sahiller olmuştur (Orams, 2003; Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017). Sahiller önemlidir (normal şartlar altında ve şayet her yeri şezlonglar işgal etmemişse ya da bir güvenlik görevlisi tarafından gözetlenmiyorsanız) zira mavi suların yanında, içinde, üstünde ya da altında olmak hem bedenen hem de ruhen sağlıklıdır (Nichols, 2014). Sahiller Türk turizmi açısından hala en önemli alanların başında sahiller gelmektedir. Türkiye'de İstanbul'dan sonra en fazla turist çeken Antalya ve Muğla illeri bu unvanlarını en başta sahiller ile kazanmıştır (Aykaç, 2009).

Sahiller önemlidir zira sahiller için bazıları kariyerlerini ve bir başka hayatı terk ederken diğer bazıları içinse bütün bir yaşam ve bu yaşamın getirdiği debdebe, sıkıntı ve zorluklara katlanmak hep sahile, daha da doğrusu bir sahil beldesine kavuşmak içindir sanki (Aslan, 2021). Sadece Türkiye değil, dünya üzerindeki birçok devlet turizm yoluyla dünya ekonomisine açılmak, uluslararası arenada var olmak, döviz, istihdam vb sağlamak için turizm sektörünü kucaklar ve bu kucaklaşma sonucu birçok ülkede en başta sahiller kullanılır (Hazbun, 2008; Ol, 2019; Cordoba Azcarate, 2021). Türkiye sahilleri ayrıca önemlidir, zira dünyada ormanın ve denizin kavuştuğu ender yerlerden biri Türkiye sahilleridir (Ekinci, 2008: 23). Fakat tüm bu bahsi geçen önemine rağmen Gray (2006: 15)'in de belirttiği gibi sahillerin bir o kadar akademik ihmali şaşırtıcıdır. Bu araştırmanın sahiller gibi önemli bir konuya değinmesi araştırmayı önemli hale getirmektedir.

Sahiller özelinde yapılmış çalışmalar genellikle "sahil tarihi ve mimarisi" bağlamında ele alınmış, sahillerdeki gelişimler özellikle seyahat endüstrisi ve genel olarak endüstri devriminin getirdiği etkilerle açıklanmaya çalışılmıştır (bkz, Corbin, 1994; Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006; Ritchie, 2021).

Sahilleri "kıyı" kavramı içerisine katarak ele alan son dönem çalışmaları da daha çok "bütünleşik kıyı yönetimi" bağlamında "yönetişimin" ön planda olduğu bir bakış açısıyla geliştirilmiştir (Duru, 2003: 263). Türkiye'de ise sahiller çoğunlukla hukuk, kamu yönetimi, maliye, siyasal bilimler, coğrafya, şehir planlama ve mimarlık gibi bölümlerce çalışılmıştır. Sahiller özellikle "kıyı" terimi adı altında ve genellikle

kıyı kanunu, planlaması ve politikaları bağlamlarında ele alınmıştır (bkz, Kıyı Alanları Yönetimi (KAY) Türkiye Milli Komitesi tarafından düzenlenen Türkiye Kıyıları: Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları Kongreleri vb.).

Neoliberal kapitalizm, yol açtığı ekonomik, ekolojik ve toplumsal tahribatları ve krizleri aşmak için günümüzde daha fazla kuralsızlaştırma yoluna gitmekte, müşterek alanlara daha fazla saldırarak bu alanları metalaştırma ve özelleştirme, doğal ve kültürel çevreyi ekonomik büyüme adına kurban etme gibi pratiklere daha fazla başvurmaktadır. Neoliberal kapitalizmin yayılmacı pratiklerine karşı hem toplumsal hareketler hem de akademik açıdan karşı fikirler ortaya çıkmakta; bu fikirlerin ortak noktasını da özellikle müşterek, çitleme ve müşterekleştirme pratikleri gibi kavramlar oluşturmaktadır (Caffentzis, 2004; De Angelis, 2007; Midnight Notes, 2014; Hardt ve Negri, 2011; Harvey, 2004; Linebaugh, 2014; Sevilla-Buitrago, 2015; Haiven, 2016; 2018; Caffentzis ve Federici, 2017; De Angelis ve Harvie, 2017; Dardot ve Laval, 2018; Genç, 2019). Bu açıdan, müşterek kavramı neoliberal kapitalizm karşısında alternatif olarak görülen en önemli kavramlardan biri haline gelmektedir. Ve kavramla ilgili gün geçtikçe de büyüyen bir alanyazın söz konusudur. Bu araştırma, müşterekler alanyazınına hem turizm ve hem de sahiller bağlamında katkı sunmaktadır.

Sahillerde vuku bulan çitleme pratiklerini görgül olarak ele alan istisnai örnekler, Türkiye'de Alanya'ya bağlı Avsallar Mahallesi'nde yaptığı çalışmasıyla Ol (2019) ve Meksika'nın Yucatan bölgesi sınırları içerisinde bulunan Cancun şehrinde gerçekleştiren Cordoba Azcarate (2020)'ye aittir. Araştırmamızın örneklemini oluşturan Muğla ili sahillerini ilgilendiren "çitleme pratiklerini" ele almış kavramsal bir araştırma Aslan ve Aslan (2020) tarafından yapılsa da Muğla sahillerindeki çitleme pratiklerini ele alan görgül bir araştırma henüz yoktur. Sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri konusunda yapılmış kavramsal araştırmalar istisnai olmakla beraber (bkz. Çoban, 2018; Özdemir, 2020; Aslan ve Aslan, 2020), sahiller ve Muğla ili sahillerindeki müşterekleştirme pratiklerini ele alan herhangi bir görgül araştırma henüz yoktur.

Bu araştırma, sahillerde az sayıda ele alınmış ve Muğla ili sahillerinde görgül olarak hiç ele alınmamış çitleme pratiklerini ele alması açısından önemlidir. Ayrıca sahiller konusu özelinde müşterekleştirme pratiklerini ele alan hiçbir görgül

çalışmanın olmaması bu araştırmayı orijinal ve önemli kılmaktadır. Muğla ili özelinde sahillerin hangi aktörlerce nasıl çitlendiklerini ele almakla birlikte, sahillerin nasıl müşterekleştirilebileceğini, sahillerdeki müşterekleştirme mücadeleleri ve müşterekleş(tir)me pratikleri yoluyla ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, beş bölümden oluşmaktadır.

Çitleme, Marx'ın İlkel Birikim olarak nitelendirdiği, kapitalizmin doğuşuna neden olan ve aynı zamanda büyüyüp serpilmesini sağlayan sürecin pratiklerinden bir tanesidir. Sermaye, türlü çitleme pratikleri yoluyla halkın müşterek kullandığı alanları kendi hizmetine alarak, müşterek alanlarda çalışan ve buralardan geçimini sağlayan insanları mülksüzleştirmiştir. Marx, başta çitleme olmak üzere, ekonomi-dışı zor, köle ticareti, mülksüzleştirme gibi pratiklerle kapitalizmin nasıl başladığını ve yaşamını sürdürdüğünü ilkel birikim kavramını bir ilk çıkış noktası olarak ele alıp açıklar. Ardından gelen araştırmacılar ise Marx'ın bu kavramının günümüzde hala geçerli olduğunu ele alırlar. Müştereklere ve müşterek pratiklere son veren çitleme pratikleri, kapitalizmin doğum aşamasında kullanılmış ve kapitalizmin yaşamını sürdürmesi açısından da hala önemli ve en etkili pratiklerden bir tanesidir. Bu bağlamda, çitleme ve müşterek kavramlarının hem geçmişteki hem de günümüzdeki durumunu anlamak adına, Marx'ın ilkel birikim kavramı ve bu kavrama katkı sunan diğer araştırmacıların çalışmalarına birinci bölümde yer verilmektedir.

Müşterek ve çitleme (pratikleri) kavramları ikinci bölümde ele alınmaktadır. Bazı yazarlar (bkz. Hardin,1968) müştereklerin halk tarafından yönetilemeyeceğini, müştereklerin devlete ya da sermaye sahiplerine bırakılması gerektiğini düşünür. Bir kısım yazar (bkz. Ostrom, 1990) ise tarihten bu yana müştereklerin halk ve devletle ya da sermaye sahipleri ortaklığında yönetilebileceğinin örnekleri olduğunu, dolayısıyla halkın müşterekleri devlet ya da sermaye ile beraber yönetilebileceğini, dolayısıyla kapitalist sistemde bile olsa bunun sürdürülebilir olduğunu savunurlar. Diğer birtakım yazar (bkz. (Caffentzis, 2004; De Angelis, 2007; Midnight Notes, 2014; Linebaugh, 2014; Caffentzis ve Federici, 2017; De Angelis ve Harvie, 2017; Dardot ve Laval, 2018) ise tarihsel olarak müştereklerin ya devlet ya sermaye ya da daha çok bu ikisinin iş birliğinden dolayı halktan koparıldığını, dolayısıyla bu ikiliden ziyade halkın birlikte müşterekleri yönetmesinin doğru olduğunu savunurlar. Müştereklere bu farklı bakış

açıların detaylandırılması, müşterek ve müşterekleştirme pratikleri ile çitleme ve çitleme pratiklerinin tanımları da yine ikinci bölümde ele alınmıştır.

İlkel birikim, çitleme ve müşterek gibi kavramları da kapsayan ekonomi politiğin turizm araştırmalarında az çalışılan bir alan olduğu tespit edilmiştir. Bu tespiti ele alan araştırmalardan hareketle öncelikle ekonomi politiğe kısaca değinilmekte ve ardından turizmin ekonomi politiği konuları araştırmanın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır. Turizmin ekonomi politiği üzerinde neden az durulduğu, hangi süreç ve etmenlerin bu duruma neden olduğuna da yine üçüncü bölümde değinilmektedir. Ayrıca ekonomi politik bağlamda turizm ve kapitalizm, turizm ve devlet ilişkileri ayrıntılandırılarak, bu ilişkilerin ülkemiz turizmi ve sahillerinde nasıl etkide bulundukları üzerinde de durulmuştur.

Özellikle son üç asırdan bu yana, dünya tarihinde hiç bu kadar önemli görülmemiş olan sahillerin, bu üç asırlık süreçte geçirdiği muazzam dönüşümün nedenlerine genel olarak dördüncü bölümde değinilmektedir. Roma döneminde ilklerine rastlanılan fakat 1800'lü yıllarda İngiltere'de başlayan sahillerin kullanımı ve çitlenmesi sürecinin etkileri Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarda hissedilecektir. Bu sürecin etkileri ile baş göstermeye başlayan sahillerdeki çitleme ve müşterekleştirme pratikleri, ayrıntılı olarak yine dördüncü bölümde ele alınmaktadır.

Araştırmanın yöntemi ve bulguları son bölüm olan beşinci bölümde ele alınmıştır. Muğla özelindeki en yaygın çitleme pratikleri, özgün birer çitleyici aktör olarak Muğla'da ortaya çıkan MELSA ve Muğla ilinin büyükşehir belediyesi statüsünün ardından ortaya çıkan MUÇEV ve bu aktörlerin özgün çitleme pratikleri son bölüm olan beşinci bölümde ele alınmıştır. MUÇEP ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi aktörlerin Muğla sahillerindeki çitleme pratiklerine karşı mücadelelerinin ve ortaya koydukları müşterekleştirme pratiklerinin ayrıntılı analizi bu bölümde yapılmıştır. Ayrıca, müşterekleştirme mücadelesi veren aktörlerin ortaya koydukları pratiklerin marjinal kalmaması için atmaları gereken adımlar sonuç bölümünde ortaya konulmuştur ve araştırma gelecekteki çalışmalara önerilerle sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARX'IN İLKEL BİRİKİM KURAMI, İLKEL BİRİKİM İLE İLGİLİ KURAMSAL TARTIŞMALAR: TARİHSELLİĞE KARŞI SÜREKLİLİK, İLKEL BİRİKİMİN SÜREKLİLİĞİ TEZİ

1. İLKEL BİRİKİM KURAMI

İlkel birikim gibi sosyal bilimler açısından özgünlüğü yitmiş, modası geçmiş gibi görünen bir kuramı ele almak ilk başta "eskilerden" bahsetmeye başlamak gibi bir algı oluşturuyor olabilir (Özuğurlu, 2014). Tarihin tozlu raflarında yeri sağlamlaştırılmaya çalışılan bir kuram neden bugün yerinden alınıp tekrar tarih sahnesine çıkarılmaya çalışılır? Neden bugün yaşadığımız debdebenin kaçışı için bir çözüm önerisi olarak sunulur? "Eskiden" bu yana bir şey değişmedi mi yoksa? Bu soruların, elbette, cevabı birçokları tarafından verildi, verilmeye de devam ediliyor.

İlkel birikim kuramını ilk defa okuyup ve bu kuramı bir doktora tezinin konusu olarak kullanacaksanız, karşılaşacağınız muhtemel durumlar şunlar olacaktır: İlkel birikim kuramını ister birinci ağızdan yani Marx'tan, isterseniz bu konuda yazmış diğer kişilerden okumaya başlayın, yine de kuram sizi Marx'a götürecektir, zaten olması gereken de budur. Marx'tan okumaya başladığınızda "evet ilkel birikim buymuş" dedikten sonra, birkaç paragraf sonrasında, böyle bir yanı da varmış, ileriki satırlarda "böyle bakmamıştım, bu yöne de işaret ediyor", daha ilerleyen satırlarda, muhtemelen, "demek ki bu çerçeveye sığdırmaya çalışıyor" diyebilirsiniz. Elbette birçok kuramın farklı veçheleri bulunur, ilkel birikim de bu kuramlardan biri.

İlkel birikimle ilgili farklı bağlamlardaki değerlendirmeleri okumaya başladığınızda ise tartışmalar yumağı ile karşılaşırsınız. Hatta daha en başından başlar bu tartışmalar. Bu kuramın adı ne olmalı? İlkel birikim, ilk birikim, ilksel birikim, original birikim? Marx nasıl kullanmıştı?

İsim tartışmasına bir çözüm bulunduğunda ise bir diğer tartışma durumu ortaya çıkar. Şayet ilkel birikim, ilk ya da orijinal ise burada bir tarihsellik söz konusu devreye girmez mi? İlk ya da orijinal değilse süreklidir diyebilir miyiz? Bir diğer değişle, Marx'ın izinden gidersek, sermaye birikimi (kapitalist birikim), ilkel birikimle

üreticilerin üretim araçlarından ayrıldığı tarihsel bir süreç midir, sürekli (ona içkin, özünde var olan) midir?

İlkel birikimin tarihsel olduğunu savunan azınlık düşünürlerin aksine çoğunluk ilkel birikimin süreklilik özelliği olduğunu savunmuş ve gerekçelerini de ortaya koymuşlardır.

Bu bağlamda, bu çalışmada ilkel birikim kuramını aşağıdaki sıra ile ele alacağız:

- Marx'ın İlkel Birikim Kuramı
- İlkel Birikim ile İlgili Kuramsal Tartışmalar: Tarihselliğe Karşı Süreklilik
- İlkel Birikimin Tarihselliği Tezi
- İlkel Birikimin Sürekliliği Tezi
- Rosa Luxemburg ve İlkel Birikimin Sürekliliği
- David Harvey ve İlkel Birikimin Sürekliliği
- İlkel Birikimin Sürekliliği Tezine Diğer Katkılar
- Yeni Çitlemeler ve İlkel Birikimin Sürekliliği

1.1. Marx'ın İlkel Birikim Kuramı

Marx (2018), Kapital I'de ilkel birikim kuramını ele alır. İlk Birikimin Sırrı başlığı ile başlayan, Kır Nüfusunun Topraktan Yoksun Bırakılması, 15.Yüzyılın Sonundan itibaren Mülksüzleştirilenlere Karşı Çıkarılan Kanlı Mevzuat, Ücretlerin Düşürülmesine yönelik Yasalar, Kapitalist Çiftçinin Doğuşu vd. sıralarını izleyen 7 başlıkta incelemektedir. İlkel birikim kuramını ana hatlarıyla ele almak, kapitalizmin nasıl bir "süreci" olduğunu ve ilkel birikimin kuramsal dayanaklarını kavramak açısından faydalı olacaktır.

İlkel birikimin, alanyazında "ilk birikim", "ilksel birikim", "önceki birikim", "ilkel birikim", "el koyarak birikim" gibi isimlendirmeleri bulunmaktadır. Bu isimlendirmelerin detaylandırılması farklı çalışmaların amacı olabilir fakat bu çalışmada böyle bir amaç güdülmediği için bu nüanslara değinmeyeceğiz. Bu çalışmada ilkel birikim kuramının "hem "ilk" hem de süreklililik" özelliğini savunacağımız için daha çok tarihsel bir döneme gönderme yapan "ilk", "ilksel" ve "önceki birikim" gibi isimlerin yerine biz "ilkel birikim" isimlendirmesini

kullanacağız. Ayrıca alanyazında yine en fazla yerleşmiş kullanım "ilkel birikim" olduğu ve bu yönüyle kolaylık da sağlayacağı için bu kullanımı yeğliyoruz (De Angelis, 2014: 91).

İlkel birikim kuramı her ne kadar Marksist alanyazında kendine yer edinmiş olsa da kuramın aslı klasik politik iktisattan gelmektedir. Marx, ilkel birikim kuramını ele alırken terimin ilk olarak Adam Smith tarafından ortaya atıldığını öner sürer. Ona göre Adam Smith ilkel birikim kuramını "(daha) önceki birikim" olarak ele almaktadır. Burada aslında İngilizce ve Almanca arasında gidip gelen bir dil serüveni de mevcuttur. Marx, "previous (önceki)" kelimesini Almancaya "ursprünglich (doğal, orijinal, aslen)" olarak çevirmiş fakat daha sonra Kapital'in İngilizceye çevrilişinde bu ifade "primitive (ilkel)" olarak yer almıştır (Perelman, 2014: 130). Marksist ifadeyle sözde ilkel birikim, başlangıç olarak Adam Smith'in (2020: 221-222) "işlerin doğası gereği, sermaye birikiminin iş bölümünden önce olması gerektiği" iddiasından başlar. Marx bunu sözde ilkel birikim olarak adlandırır. Perelman'a göre Marx bu sözde kelimesini Smith'e olan mesafesini adlandırmak hem de kapitalizm başlangıcında gerçekleşen vahşeti ortaya koymak adına, ön ek olarak küçültücü "sözde" ifadesini kullanmıştır (Perelman, 2014: 131).

Adam Smith'in klasik politik iktisatta açıklamaya çalıştığı esas durum ise şudur: İş bölümünün olabilmesi için, "önce" ortada biriken bir mal stoğunun olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle previous (önceki) durumla kastedilen şey ticari mekanizmalarla bir servet birikmiş, bu birikimden "sonra" iş bölümü ortaya çıkmış ve yerleşmiştir (Smith, 2020: 221-222). Smith'e göre sanki ekonomik gelişme işçilerin gönüllü bir şekilde gidip işe başlamalarını, gönüllü eylemlerini ifade etmektedir. Oysa, Marx'a göre sermaye tepeden tırnağa kana ve pisliğe bulanarak (Marx, 2018: 727) gelmiştir. Adam Smith (2020) sermayenin gelişiminin ardındaki toplumsal ilişkileri ustalıkla gizlemiş ya da bunları titizlikle belirtmemiştir. Marx ise kapitalist toplumsal gelişmenin arka perdesinde olanları, o dönemde yaşanan toplumsal ilişkileri ilkel birikim ile ortaya koymuştur (Perelman, 2014: 132): "Kır nüfusu korkunç bir terör aracı olarak yararlanılan yasalar altında …her türlü işkence altında inletilmek suretiyle ücretli çalışma sisteminin zorunlu kıldığı disipline alıştırıldı" (Marx, 2018: 707). Toplumdan gelen bir zorlama olmadığı sürece, sermayenin…işçinin beden ve ruhça bozulduğu, zamansız öldüğü, aşırı çalışma işkencesi altında kıvrandığı yolundaki

yakınmasına cevabı şudur: Bu acılar keyfimizi artırdığına göre, niye bizi dertlendirsin? (Marx, 2018: 263-264).

Marx (2018: 686)'a göre politik iktisatçıların ilkel birikim hakkındaki açıklamaları teolojideki ilk günah efsanesine benzer, diğer bir değişle Âdem Baba elmayı ısırmış ve insanoğlu günahı yüklenmiştir. Bu ilk günahtan sonra insanoğlu ekmeğini alnının teriyle kazanmaya mahkûm edilmiştir. Politik iktisatçılar da ilkel birikimi geçmişe dönük bir hikâye ile açıklamaya çalışırlar. Onlara göre; "evvel zaman içinde, bir tarafta girişimci, zeki, ihtiraslarına kilit vurabilen, zamanını boşa harcamayan, isterse her şeyi yapabileceğine inanan, kendine yatırım yapan, bol su içen, spor yapan (diğer bir deyişle günümüzde kişisel gelişim safsatalarının övdüğü insan modeline uyan) bir kitle; diğer tarafta ise tembel, girişimden anlamayan, ihtiyaçları karşısında aciz, zamanının tümünü aylaklıkla geçiren bir serseriler grubu vardı. Bu durumda, ilk kesim zengin oldu, diğerleri de gereklilikleri yerine getiremeyince işçi oldular. İşçiler ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar yoksul, çalışmayı çoktan bırakmış azınlık ise buna rağmen sürekli büyüyen bir zenginliğe ulaştılar (günümüze ne kadar da benziyor!). İşte bu zenginlik bu ilk günahla başlar (Marx, 2018: 686-687).

Marx ilkel birikimin bu ilk günah efsanesiyle açıklanamayacağını savunur. Ona göre ilkel birikim denilen şey, insanların mülksüzleştirilmesinin öyküsüdür ve bu öykü insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazılmış olan bir *süreçtir* (Marx, 2018: 688). Bu süreç belli zamanlarda ve yer(ler)de belli *aktörlerce* kurgulanıp hayata geçirilen *pratikleri* içermektedir. Sermaye birikimi, ilkel birikim süreci pratikleri ile hareket yeteneği kazanmış ve ilerleyen hareketini yine bu pratikler sayesinde sürdürmektedir. İlerleyen satırlarda, Marx (2018: 687)'ın "*Gerçekte ilkel birikim yöntemleri her şey olabilir, ama saf ve temiz olmadıkları kesindir* " diyerek nitelediği ilkel birikim süreci pratiklerini ve bu pratiklerde rol alan aktörleri detaylı olarak ele alacağız.

Marx'a göre kapitalist toplumun ekonomik yapısı feodal toplumun ekonomik yapısının çözülmesiyle doğmuştur. Feodal dönemde işçiler lonca egemenliği altında, başkasının serfi ya da kölesi olarak iş görüyordu ve çırak ve kalfalara uygulanan kısıtlayıcı çalışma kurallarına sahiptiler. Bu insanlar üzerinde söz sahibi olabilmek için

onların üretim araçlarından ve eski feodal düzenin onlara sağladığı güvencelerden yoksun bırakılması ve kendi kendilerinin satıcısı durumuna gelmesi gerekiyordu. Aynı zamanda feodal beylerin yok edilmesi ve sömürüye engel olan lonca sisteminin de bertaraf edilmesi de gerekiyordu. Marx'ın deyimiyle sanayi şövalyeleri kılıç şövalelerini alt etmiş, feodal sömürü kapitalist sömürüye dönüşmüştür. Ücretli işçiyi ve kapitalisti doğuran ve ilerleyen satırlarda öne süreceğimiz üzere bunu sürdüren kapitalist üretim ilişkileri süreci, diğer bir deyişle; ilkel birikim süreci başlamıştır (Marx, 2018: 688). İlkel birikim süreci pratiklerinin en başında, insanların "zor" yoluyla mülksüzleştirilmesi ve piyasaya sürülmesi gelmektedir; "*büyük insan kitlelerinin geçim araçlarından birdenbire ve zorla koparılıp özgür ve korunmasız proleterler olarak emek piyasasına fırlatıldığı anlar, ilk birikim tarihinin çığır açıcılarıdır* (Marx, 2018: 688-689). Onun deyimiyle:

> Sermaye ilişkisi, işçilerle, emeğin gerçekleşme koşullarını oluşturan mülkiyetin, birbirlerinden ayrılmış olmasını gerektirir. Kapitalist üretim, kendi ayakları üzerinde durabilecek hale gelir gelmez, bu ayrılmayı korumakla kalmaz, bunu giderek büyüyen bir ölçekte yeniden üretir. Dolayısıyla, sermaye ilişkisini yaratan süreç, işçiyi kendi çalışma koşullarının mülkiyetinden ayıran süreçten başka bir şey olamaz; bu, bir yandan, toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye, öte yandan, dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştüren süreçtir. Demek oluyor ki, ilk birikim denilen şey, üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihsel bir süreçten başka bir şey değildir (Marx, 2018: 687).

Marx'a (2018) göre kapitalist üretim ilişkileri sürecine, diğer bir deyişle ilkel birikim sürecine ilk belirtileriyle beraber dağınık olarak bazı Akdeniz kentlerinde 14. ve 15. yüzyıllarda karşılaşılmış fakat bu süreç ancak 16. yüzyılla başlamıştır. Toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye, dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştürmek bütün sürecin temelini oluşturmakla beraber, bu sürecin farklı ülkelerde farklı renklere büründüğünü, farklı aşamalarını farklı sıralarla ve farklı tarih dönemlerinde geçirdiğini aktarır. Bu sürecin klasik biçimde gerçekleştiği tek yerin İngiltere olduğunu ve bundan dolayı İngiltere'yi örnek aldığını belirtir (Marx, 2018: 688-689). Ve sonrasında yukarıda bahsettiğimiz ilkel birikim sürecinde kullanılan pratikleri ve süreçte rolü olan aktörleri aktarır.

Marx'a göre uzun süren feodal savaşlar sonunda eski feodal beyler yok oldu, onların yerine parayı her türlü iktidarın üzerinde gören yeni soylular türedi. Özellikle

Batı Avrupa ülkelerinde topraklar derebeylerine bağlı mümkün olduğu kadar çok sayıda insan arasında bölünmüştü. Derebeyler ilk olarak şatolardaki hizmetkar ve maiyeti bir yük olarak gördükleri için onları emek piyasasına atmışlardır. Tabii ki bu yetmemiştir. Özellikle Flaman yünlü manifaktürün gelişmesi ve yün fiyatlarının artmasıyla koyunların otlatılması için otlak ihtiyacı doğmuştur. Bu otlakların oluşturulması için büyük derebeylerle aynı haklara sahip olan köylüler topraklarından atılmalıydı. Büyük derebeyler buna girişir ve aynı feodal haklara sahip olan köylülerin müşterek topraklarına el koyarak çok büyük bir işçi kitlesinin doğmasına da neden olurlar (Marx, 2018: 690). Böylece Marx'ın Thomas More'dan atıfla "koyunların insan yediği" bir ülkenin doğuşuna şahit olunur. Bir diğer deyişle, köylülerin topraklarından atılmasıyla ülke harap edilir. Yaklaşık 150 yıl boyunca köylülerin ve küçük çiftçilerin mülksüzleştirilmesi pratiklerine karşı yasalar çıkarılsa da bunlar sonuç vermez, çünkü kapitalist sistemin açlık duyduğu şey insanların köleleştirilmesi, ücretli işçi haline getirilmesi ve üretim araçlarının sermaye haline getirilmesiydi (Marx, 2018: 690-692).

İlkel birikim süreci sadece yasaların bertaraf edilmesi gibi pratiklerle ilerlemiyordu. Pratikler çok yönlüydü. Aynı zamanda o dönemde oluşmuş, toplumun dinamiklerini oluşturan, gündelik yaşamı düzenleyen gelenek, görenek, adet vb durumlara saldırıyı da gerektiriyordu. Geleneksel toprak mülkiyeti ilişkilerinin dinsel dayanağını oluşturan kilise mülkleri ele geçirilmeli, babadan oğula geçen oturma hakkı ortadan kaldırılmalıydı. Reform hareketi ve bunun sonucunda kilise mallarının yağmalanmasıyla ve 16. yüzyılda halkın zorla mülksüz bırakılmasıyla, halk üzerinde bir korku sağlanır. O dönemde Katolik Kilisesi, İngiltere topraklarının büyük bir kısmının feodal mülkiyetini elinde tuttuğu için manastırların vb. baskı altına alınması, buralarda oturanları proletaryanın arasına iter. Kilise mülkleri, burjuvaya ya da spekülatör çiftçilere ve kentlilere komik fiyatlarla satılır(Marx, 2018: 693).

Süreç devam edecektir ve ilkel birikim pratiklerileri yoluyla kapalı kilitlere bir bir anahtarlar bulunuyordur. 17. yüzyılın son on yıllarında bağımsız köylüler olan *yemonary* (küçük çiftçiler sınıfı) sayıca çiftçiler sınıfından büyüktü ve ücretli tarım işçileri bile hala müşterek toprakların sahipleri arasında bulunuyordu fakat Marx'ın belirttiği üzere 1750'de *yeomanry* yok olmuş, 18. yüzyılın son on yıllarında tarım işçisinin müşterek tarım toprağı ile bağı tamamen koparılmıştı (Marx, 2018: 694-695).

Toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin diğer amacı ise iktidara gelmektir ve bu amaç ilkel birikim pratiklerinin en etkililerindendir. Bunlar iktidara yükselmeyi "*Glorious revolution* " (şanlı devrim) ile başarmışlardır. Marx bu operasyonun sonuçlarını kısaca şöyle özetler:

> Bunlar, o zamana kadar mütevazı bir biçimde yürütülmüş olan devlet toprakları yağmasını muazzam bir ölçeğe taşıyarak yeni bir dönem açtı. Devlet toprakları bol keseden eşe dosta peşkeş çekildi, komik fiyatlarla satıldı ya da doğrudan doğruya gasp yoluyla özel mülklere katıldı. Bütün bunlar en küçük bir yasal formaliteye aldırış etmeksizin yapıldı. Böylesine hileli yollarla el konan devlet toprakları ve kilise yağması, cumhuriyetçi devrim sırasında tekrar kaybedilmedikleri ölçüde, İngiliz oligarşisinin bugünkü muhteşem malikânelerinin temelini oluşturur (Marx, 2018: 695).

Gelelim konumuz açısından o büyük hadiseye, diğer bir deyişle "çitleme"ye. Çalışmamızı daha çok ilgilendiren bir diğer ilkel birikim süreci pratiği olan, 19.yüzyılda *Enclosure of the Commons* olarak anılacak "Müşterek Toprakların Çevrilmesi" meselesidir (Marx, 2018: 697). Marx, müşterek mülkiyetin feodalite kisvesi altında yaşamaya devam etmiş bir Cermen Kurumu olduğunu söyler. Müşterek mülkiyete zorla el koyma hareketi 15. yüzyılın sonunda başlanmış, 16. yüzyılda devam edilmiştir. Daha önce belirttiğimiz üzere müşterek toprakları koruma adına 150 yıllık bir mücadele söz konusu olsa da bu başarılamamış ve 18. yüzyıl ile birlikte Marx (2018: 696)'ın deyimiyle yasanın kendisi bir yağma aracı haline gelmiştir ve bu yağmanın parlementer biçimi, Müşterek Toprakların Çevrilmesi (Bills for Inclosures of Commons)'dir. "*Bunlar, diğer bir deyimle, toprak beylerinin halka ait toprakları kendi kendilerine hediye etmelerini sağlayan kararnameler, halkı mülksüzleştirme kararnameleridir*" (Marx, 2018: 696). Böylece devlet topraklarının yanı sıra, müşterek topraklar birilerine dağıtılmış, yeomenlerin yerini toprak kiracıları, küçük üreticilerin yerini büyük çiftlikler almış ve dolaysız üretici "özgürleştirilerek" birer sanayi proleteryası haline getirilmiştir (Marx, 2018: 696-697). Müşterek toprakların gaspı ve tarım devrimi öyle büyük ve şiddetli bir etki yaratmıştır ki, 1765-1780 yılları arasında resmi yoksul yardımlarıyla bu topraklardan sürülen insanlara destek sağlama zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Marx, 2018: 698). 19. yüzyılda kır halkı ile müşterek toprakların artık bağının kalmadığını söyleyen Marx (2018: 699) şu soruyu da sormaktan geri durmaz: "*kır halkı, 1810-1831 yılları arasında elinden zorla alınan ve*

parlamento aracılığıyla bir kısım toprak beyinin diğer bir kısım toprak beyine hediyesi haline gelen 3.511.770 acre'lık ortak arazi karşılığında bir tek kuruş tazminat almış mıdır?"

Toprakların ele geçirilmesinin ardından, halkı tamamen topraklardan koparıp mülksüzleştiren, başlarını bile sokacak yer bırakmayan, diğer bir ilkel birikim pratiği ise gayrimenkullerin temizlenmesi, gerçekte bunların üzerindeki insanların dışarı atılması (clearing of estates)'dır (Marx, 2018: 699). İlerleyen aşamalarda tarımın daha değerli olduğu dönemlerde sahillerin ve sahil kenarlarında bulunan arazilerin değersiz olmasından dolayı kız varislere verildiğini dile getireceğiz. İlginçtir, Marx da buna benzer bir örnek verir. "*Clearing of estates*" pratiğiyle 19.yüzyılda Sutherland Düşesi tarafından 3000 aile, yaklaşık 15.000 kişi, 1814-1820 yılları arasında sistemli bir biçimde topraklarından kovulur (klan mülkiyetini özel mülkiyete çevirme operasyonu), bu operasyonu gerçekleştirmek için gelen İngiliz askerleriyle yerliler savaşır (sahillerde bugün bu yerel halk ve kolluk kuvvetleri çatışması görürüz, ya da Karadenizde'ki Yeşil Yol Projesi en güzel örneklerinden biridir) ama sonuçta bu köyler yakılıp yıkılır ve insanlar o zamana kadar hiç işlenmemiş ve sahiplerine bir kuruş gelir getirmemiş olan deniz kıyısına sürülürler (Marx, 2018: 701). Marx'ın belirttiği gibi 1825 yılında 15.000 Gael'linin yerini artık 131.000 koyun almıştır (Marx, 2018: 701).

> Kilise mülklerinin yağmalanması, devlet topraklarına hileli yollarla el konulması, ortak toprakların çalınması, feodal mülkiyet ile klan mülkiyetinin gaspçı ve insafsız bir terörle modern özel mülkiyete dönüştürülmesi, bütün bunlar, ilk birikimin huzur veren yöntemleriydi. Bunlar kapitalist tarım için araziyi fethetti, toprağı sermayenin parçası haline getirdi ve kentsel sanayiler için gerekli olan özgür ve korunmasız proletaryanın arzını sağladı (Marx, 2018: 704).

Yukarıda Marx'ın özetlediği ilkel birikim pratikleri yeterli olmayacaktır. Zira buraya kadar yazdığımız türlü pratiklerle halk topraklarından atılmış, mülksüzleştirilmiştir. Bundan sonraki süreçte ise ilkel birikimin diğer pratikleri baş gösterecektir. Toprakları ellerinden alınmış, o güne kadar belli bir yaşam felsefesi ve alışkanlıklarıyla hayatta kalmış insanların yeni bir yaşama entegrasyonuna girişilir. İlkel birikim aynı zamanda sosyal yaşamı da çitler, diğer bir değişle eski yaşam tarzını çitleyerek yeni bir yaşam tarzına geçişi zorlar (sosyolojik dönüşüm). Bu geçişin en

büyük destekçilerinden biri yine "devlet zoru"dur ve ona ihtiyaç duyacaktır (Marx, 2018: 707). Eski yaşam alışkanlıkları olan halk, yeni bir yaşama geçişte zorluklarla karşılaşır. Kimileri dilenci, soyguncu ve serserilere dönüşür. Alışık olmadıkları disipline geçirilmeleri için yasalara ihtiyaç vardır ve bunlar 1500'lü yıllarda çıkarılmaya başlanır (Marx, 2018: 704). Yaşlılar ve çalışamayacak durumdaki dilencilere belge zorunluluğu, gücü yerinde serserilere kırbaç ve hapis cezası, araba arkasına bağlanıp sürüklendirilmek, dövülmek, kırbaçlanmak, serseriliğe devam edilmesi durumunda kulağının kesilmesi, kırbaçlama ve hatta ilerleyen aşamalarda toplum düşmanı olarak idam edilmeleri gibi yaptırımlar uygulanıyordu (Marx, 2018: 704-705). İşten kaçan, ihbar eden kişiye köle olarak verilebilir hale gelecek, şayet ortadan 14 gün yok olursa daimî köle olacak, S harfiyle damgalanacak, yine kaçarsa idam edilecekti.

İş bölümü dediğimiz tabirin arkasında yukarıdaki nice vahşet örneklerini sıralar Marx (2018: 704-707). Karı yükseltmek, ücretleri düzenlemek, işçinin kendisini bağımlı ve denetimli hale getirmek için devlet zoru ve terör aracı yasalarla her türlü işkence ve ölüme maruz bırakılır insanlar. Bu insanların yerinden edilmeleri yetmez, her şeyi (gelenek, görenek, yaşam tarzı vb) arkalarında bırakıp onlara benimsetilmeye çalışılan "doğa yasalarını" kabul etmelidirler (Marx, 2018: 707). Özellikle devlet müdahalesi ile toprak fiyatları yapay bir yolla arttırılır. Bununla toprak sahibi olmalarını önlemek, işçilerin daha uzun süreleri kapsayacak şekilde çalışmalarını ve ayrıca çalışma yaşamanın gerektirdiği disiplini öğrenmeleri amaçlanır:

> Doğum halindeki burjuvazi, ücretleri" düzenlemek", yani kar yapma ihtiyaçlarının gerekli kıldığı sınırlar içinde tutmak, iş gününü uzatmak ve bizzat işçinin kendisini normal bir bağımlılık derecesinde tutmak için devlet zoruna ihtiyaç duyar ve bunu kullanır. Bu, "ilk birikim "in temel bir unsurudur (Marx, 2018: 707).

İnsanlar mülksüzleştirildikten, disiplin altına alınmak için türlü yollarla cezalar çektikten sonra birer tüketici haline geldiler. 16. yüzyılda 99 yıllık olan çiftlik kiralama ücreti, paranın değer kaybetmesi, değerli madenlerin değerindeki düşme ve tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artış nedeniyle çiftlik sahiplerine büyük bir fırsat sunar. Ayrıca bu fırsat sahipleri çalışanların ücretlerini de düşürerek büyük karlar elde eder. İnsanların topraklarından ilkel birikim pratikleriyle atılması İngiltere'de kapitalist bir çiftçi sınıfının da doğmasına neden olur (Marx, 2018: 711-713).

Kırlardaki ev sanayisinin yok edilmesi (köylü kendi hesabına ihtiyaç duyduğu ürünleri üretir, başka ihtiyaçlarını da diğer küçük üreticilerden sağlardı) kapitalist üretime aynı zamanda bir iç pazar da yaratır. Bir önceki paragrafta değindiğimiz kapitalist çiftçilerin doğmasıyla, toprak mülkiyetinin değişmesiyle, özellikle kiralamaların rekabetçiliği arttırmasıyla ve üretim araçlarının yoğunlaşması ile hem kırdaki ev sanayisi yok edilmiş hem de tarım işçileri daha yoğun ve baskı altında çalıştırılmıştı (Marx, 2018: 714-716).

Daha önce kendi hesabına çalışan ama toprak bulamayınca üretim yapamayan insanlar, şehirlerin yolunu tutmak zorunda bırakılmıştı. Sürü sahipleri insanlar bu kez manifaktür sahibi olmuş ve eskiden kendi adına yün üreten köylü bu kez de bu yünlü manifaktür sahibinin birer köle çalışanı haline gelmişti. Köylü eskiden kendi ürettiği gıda ürünlerinin tüketicisi haline gelmiş, aynı zamanda yün vb gibi ürünler üreten fabrikaların çalışanı haline gelmiştir. Hem gıda hem de yün gibi ürünler birer meta haline gelmiş, topraksız köylüler ise bu ürünler için birer pazar nesnesi haline gelerek iç pazarı oluşturmuşlardır. İlkel birikim pratikleri kapitalist üretim tarzının ihtiyaç duyduğu genişlemeyi ve istikrarı sağlamak adına kır üreticisine kıymış, bunların kırdaki üretimini parçalayarak iç pazarı oluşturmuştur (Marx, 2018: 714-716).

Marx'ın deyimiyle ilkel birikimin ana uğraklarını oluşturan "masalımsı" süreçler devam eder:

> Amerika'da altın ve gümüş madenlerinin keşfi, yerli halkın kökünün kazınması, köleleştirilmesi ve madenlerin bunların mezarı haline getirilmesi, Doğu Hint Adalarının fethine ve yağmalanmasına başlanması, Afrika'nın, siyah derililerin ticari amaçlarla avlandığı alana çevrilmesi, kapitalist üretim döneminin şafağının işaretleriydi. Bu masalımsı süreçler ilk birikimin ana uğraklarını oluşturur. Bunu, sahnesi bütün yeryüzü olmak üzere, Avrupalı ulusların ticaret savaşları izler. Bunlar Hollanda'nın İspanya'dan ayrılmasıyla başlar, İngiltere'de Jakobenlere karşı savaşla muazzam boyutlara ulaşır ve Çin'e karşı girişilmiş Afyon Savaşı ile hala devam eder, vb. (Marx, 2018: 718).

Kapitalist üretim tarzına geçiş için en uygun ortamı hazırlamak ve geçiş süresini minimize etmek için yukarıda bahsettiğimiz sermaye yönlü yasaların çıkarılması gibi durumlarda devlet zoru kullanılmıştı (Marx, 2018: 719). Bu zora dayalı ilkel birikim pratiklerine 17.yüzyılın sonunda İngiltere'de yenileri eklenecektir.

Sömürge sistemi, devlet borçları sistemi, modern vergi sistemi ve korumacılık sistemi de ilkel birikim pratiklerine eklemlenecek ve ilkel birikim sürecini muazzam boyutlara taşıyacak pratiklerdir (Marx, 2018: 718). İlkel birikim sadece İngiltere'ye uğramamıştır elbette, *"İlk birikimin farklı uğrakları, şimdi, az çok bir zaman sırası izleyerek, özellikle İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere'ye dağılmış bulunuyor"* Marx (2018: 718).

İlkel birikim süreci pratiklerinden biri olan sömürgeciliği tam olarak ilk geliştirmiş ülkenin Hollanda olduğunu söyleyen Marx (2018:721), sömürgeler sayesinde sermayenin yoğunlaşmasının hızlandığını, özellikle gelişen manifaktür için piyasa, piyasa tekeli yoluyla da güçlü bir birikim sağlandığının altını da çizmektedir. Bu birikimi sağlamak adına Hollanda ve İngiltere'nin sömürgelerde yaptıkları köle ticaretleri ve şekillerinin, katliamların, vahşetin derecesini anlatmak için bu sisteme Avrupalıların eski tanrıları arasında kendisine yer açmaya çalışan "yabancı tanrı" benzetmesini yapar. Bu yabancı tanrı kar elde etmeyi insanlığın son ve biricik amacı olarak ilan etmişti (Marx, 2018: 719-721).

Deniz ticareti ve devletlerin kendi aralarında başlattıkları büyük operasyon, diğer bir deyişle ticaret savaşlarıyla beraber sömürgecilik sistemi, Marx'ın (2018:722) "*ilkel birikimin en güçlü kaldıraçlarından biri*" olarak nitelediği devlet borçları sistemine (kamu kredisi sistemi) uygun bir ortam hazırlamıştır. Devlete borç veren sermaye sahipleri, şimdi daha büyük oynayarak, borçlu olan devlet içerisinde özel haklar elde eder, istedikleri gibi at koştururlar (Marx, 2018: 722-723).

Devlet borçları sistemi uluslararası kredi sistemini doğurmuş, kamu gelirleriyle devlet borçları ve yıllık faizi vb, modern vergi sistemi ile de ulusal borçlanma sisteminin açıkları kapatılmaya çalışılmıştır. Fakat bu süreç böyle işlemeyecek, daha çok borç, daha çok vergi alınmaya başlanacaktır. İlkel birikim süreci devam edecek, mülksüzleşen halk, bu kez de devlet tarafından ayrıca vergiler altında ezilecek ve aşırı vergileme başlayacaktır (Marx, 2018: 723).

Marx (2018: 728), "İlk Birikim" bölümünün sonunda bölümü derleyip toparlar ve şöyle der; "*...ilkel birikim yöntemlerinin en can alıcılarını kısaca gözden geçirdik*". Biz de buraya kadar yazdıklarımızı özetlersek, Marx'ta (2018) ilkel birikim aşağıdaki "pratikleri" içerir:

- Mülksüzleştirme- Çitleme- Yoksun Bırakma yoluyla Proleterleştirme ve Bu Süreci Büyüyen Ölçekte Yeniden Üretme,
- Yeni Özneler Yaratma (Toprağından koparılan halkın yeni bir yaşama zorlanması, uymayanların cezalandırılması, köleleştirilmesi vb.),
- Ekonomi Dışı Zor-Zor Kullanma (Özellikle Devlet Zoru),
- Güvencesizleştirme (Lonca vb sistemlerin yıkılması),
- Kuralsızlaştırma (Müşterek Toprakların Yağmalanması, eşe dosta peşkeş çekilmesi),
- Rekabete Sokma (Tarım Arazilerinin Kiralanması ve Rant Yoluyla),
- Sermaye için İç Pazar Oluşturma,
- Tefecilik,
- Sömürgecilik (Ham madde sömürüsü, Köle ticareti vb.),
- Devlet Borçları Sistemi (Kamu Kredisi Sistemi),
- Uluslararası Kredi Sistemi,
- Yüksek Vergileme,
- Koruma Politikaları,
- Ticaret Savaşları vb.

Marx'a göre 14. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden 5 yüzyıllık süreçte insanların topraklarından özellikle zor yoluyla koparılması, üretim araçlarından yoksun ve emeğiyle baş başa bırakılıp birer proleter olarak piyasanın kucağına atılması kapitalist üretim ilişkilerinin temelidir. Marx'a göre kapitalizm bu temel üzerinde doğmuş, bu doğuma özellikle devlet zoru eşlik ederek bu doğumu büyüyen ölçüde yeniden üretmiştir (Marx, 2018). Diğer bir deyişle, içinde dolaysız zoru barındıran ilkel birikim ile insanlar mülksüzleştirilmiş, topraklarından ve üretim araçlarından koparılmış ve kapitalizmin tarihsel doğumu böylece gerçekleşmiştir ve bundan dolayı ilkel birikim, kapitalizmin *tarih öncesini* oluşturur. Aynı zamanda kapitalizmin gelişmesi için topraklardan ve üretim araçlarından koparma işleminin yeniden ve genişleyen ölçüde devam etmesi gerekir:

> Sermaye ilişkisi, işçilerle, emeğin gerçekleşme koşullarını oluşturan mülkiyetin, birbirlerinden ayrılmış olmasını gerektirir. Kapitalist üretim, kendi ayakları üzerinde durabilecek hale gelir gelmez, bu ayrılmayı korumakla kalmaz, bunu giderek büyüyen bir ölçekte yeniden üretir. Dolayısıyla, sermaye ilişkisini yaratan süreç, işçiyi kendi

> çalışma koşullarının mülkiyetinden ayıran süreçten başka bir şey olamaz; bu, bir yandan, toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye, öte yandan, dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştüren süreçtir. Demek oluyor ki, ilk birikim denilen şey, üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihsel bir süreçten başka bir şey değildir (Marx, 2018: 687).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere, ilkel birikim "kapitalizmin tarih öncesi" anlamına gelse de mülksüzleştirme, üretim araçlarından yoksun bırakma yoluyla üretim araçlarının sermayeye dönüştürülmesi süreci daimî devam eder. Marx'ın ilkel birikim kavramında, ilkel birikimin hem tarihsel bir döneme özgülüğü hem de kapitalizmin yapısal bir unsuru olarak, ona içkin ve kapitalist birikiminde sürekli hayat sürdürdüğü ifadeleri mevcuttur (Marx, 2018). Bu ifadeler daha sonraki araştırmacılar arasında farklı iddialara yol açacaktır çünkü bir önceki cümlede de değindiğimiz gibi Marx(2018)'ta bu ifadeler fazlasıyla mevcuttur. Bazı araştırmacılar ilkel birikimin tarihsel bir dönemi ifade ettiğini, bazılarıysa tarihsel süreklilik özelliğine sahip olduğunu savunur. Bir sonraki başlıkta bu tartışmaları ele alacağız.

1.2. İlkel Birikim İle İlgili Kuramsal Tartışmalar: Tarihsel Mi? Sürekli Mi?

Marx'tan sonraki araştırmacılar ilkel birikimi ele alırken bir dizi tartışmayı da gündeme getirmiştir. Bazı araştırmacılar ilkel birikimin sermaye birikim sürecinde (kapitalizm doğuşunda) ilk rolü oynadığını, bu ilk rol münasebetiyle o döneme özgü, tarihsel bir özelliğinin olduğunu savunmaktadırlar. Konuyla ilgili kalem oynatan diğer kısım araştırmacılar, Marx'ın ilkel birikim kuramının o döneme özgü olmadığını, tarihsellik özelliğinin aksine sermaye birikiminin temelinde yer aldığını, ona içkin olduğunu ve sermayenin genişlemesi sürecinde sürekli kullanıldığını savunarak süreklilik özelliğine sahip olduğunu savunurlar.

İlerleyen satırlarda bu tartışmaların kimler ve hangi bağlamlarda ele alındığını açıklayacak ve çalışmamızda ilkel birikimin tarihsellikten ziyade süreklilik özelliğini taşıdığını, bu sürekliliğin günümüze nasıl yansıdığını, güncel ilkel birikim tartışmalarını, konumuz olan sahillerin ilkel birikim pratikleriyle ve süreç içerisinde nasıl sermayenin boyunduruğu altına alındığını ele alacağız.

1.2.1. İlkel birikimin tarihselliği tezi

İlkel birikim kuramı ile ilgili tartışmalarda bir kısım araştırmacılar ilkel birikimin tarihin bir döneminde gerçekleştiğini, feodal dönemin kapitalist döneme geçiş sürecinde var olan bir süreç olduğu savunmaktadırlar. Diğer bir anlatımla, ilkel birikimin kapitalizme içkin ve sürekli olmadığını, sadece tarihsel bir döneme gönderme yaptığını, bundan dolayı tarihsellik özelliğine sahip olduğuna kanaat getirirler. Onlara göre ilkel birikim kapitalist üretimin yerleşmesiyle sona ermiştir. Bu görüşü savunan araştırmacıların önde gelenleri Maurice Dobb ve Paul Sweezy'dir. "*Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*" olarak Türkçeye çevrilen eserinde Dobb, ilkel birikimin kapitalist üretimin tam olgunlaşmasından süreç olarak daha önce oluşan bir birikim anlamına geldiğini iddia eder. Ona göre ilkel birikim denilen şeyden eğer bir anlam çıkarılacaksa bu şudur: Öncelikle, spekülatif nedenlerle bir şekilde birikmiş mal varlıkları üzerinde sermayenin talepte bulunması ve ikinci olarak, toplumdaki özel konumu sayesinde bu birikmiş mal varlıklarını zenginliğe ve fiili üretim araçlarına dönüştürmeye muktedir olan bir sınıfın/sermayenin elinde birikmesi gerektiğini savunur (Dobb, 1970: 178).

Sweezy, "*Genelde, Dobb'un kapitalizmin doğuşuna ilişkin çözümlemesine tümüyle katılıyorum. Soruna yaklaşımı, olağanüstü açık ve aydınlatıcı bir nitelik taşımaktadır"* (Sweezy, 1984: 55) diyerek Dobb'a ilkel birikim kuramının tarihselliği noktasında katıldığını ifade eder. Ancak, Dobb'un çözümlemesine katılmasına rağmen, ilkel birikim yerine ilk birikim kavramının kullanılması gerektiğini öne sürer. Sweezy'ye göre Dobb, kapital kitabının çevirisini Moore ve Aveling'ten okumuştur, bundan dolayı ilkel (primitive) birikim olarak kullanmaktadır. Aslında bu primitive kelimesinin yanıltıcı olabileceğini, burada kastedilenin ilkellik olmadığı, ondan önce bir birikim olmaması sebebiyle ilkel olduğu anlamını savunmaktadır. Bundan dolayı ilk anlamında "primitive" yerine "original" ya da "primary" kelimelerinin Marx'ın kullandığı "ursprünglich" sözcüğünü daha iyi karşıladığını savunur (Sweezy, 1984: 55).

Dobb ve Sweezy, her ne kadar "ilkel "ve "ilk" birikim kullanımları bağlamında ihtilafa düşseler de ilkel birikim kuramının tarihsel bir döneme özgü olduğunu savunmuşlardır. Bir sonraki başlıkta ilkel birikimin tarihsel bir döneme özgü

olamayacağını, ilkel birikimin kapitalizme özgü ve sürekli tekrarlanan bir olgu olduğunu savunan görüşleri ele alacağız.

1.2.2. İlkel birikimin sürekliliği tezi

İlkel birikim kuramının tarihsel bir döneme sıkıştırıldığı, o döneme özgü olduğunu savunan araştırmaların aksine, ilkel birikimin kapitalizmin yapısal bir unsuru olduğunu, diğer bir deyişle sermaye birikimi ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi adına sürekli bir unsur olduğunu savunacağız.

İlkel birikimin sermaye birikimi ve kapitalizmin ilerlemesi bağlamında içsel ve her zaman başvurulan bir pratik olduğunu ilk savunan kuramcı Rosa Luxemburg'dur. Ona göre, sermaye geçmişte üretim araçlarını hangi pratiklerle boyunduruğu altına aldıysa, bugün de yine aynı şekilde ve fakat çok daha geniş çapta bu dönüşümü sürdürmektedir. Bir sonraki başlıkta ilkel birikim kuramının Luxemburg tarafından süreklilik bağlamında değerlendirmelerini ele alacağız.

1.2.2.1. Rosa Luxemburg- Emperyalizm ve ilkel birikimin sürekliliği

İlkel birikimin sürekliliğini savunan Rosa Luxemburg, Marx'ın genişlemiş yeniden üretim şemasını eleştirir. Ona göre Marx'ın genişlemiş yeniden üretim şeması sermaye birikiminin gerçek tarihini ve bu birikimin gerçek koşullarını bize vermemektedir. Sermaye birikimi aşamasında tüketimin sadece kapitalistler ve işçilerle sağlanamayacağını savunur. Kapitalizm varlığını sürdürmek ve daha da gelişebilmek için her zaman kapitalizm dışı- kapitalist olmayan üretim biçimlerinin olduğu alanlara ihtiyaç duyar (Luxemburg, 2004).

Luxemburg, kapitalizmin ihtiyaç duyduğu kapitalizm dışı üretim biçimlerini doğal ekonomiyle mücadele olarak değerlendirir. Sermayenin bu doğal ekonominin hüküm sürdüğü topraklarda bir dizi amacının olduğunu belirtir. Bu amaçlar şunlardır:

1- *Önemli üretim güçleri kaynaklarına derhal sahip çıkmak*
2- *İşgücünü özgürleştirip kendi hizmetine sokmak*
3- *Meta ekonomisini getirmek*
4- *Ticaret ile tarımı ayırmak (Luxemburg, 2004: 281).*

Rosa Luxemburg'a göre kapitalist birikimin devam etmesi için ilkel birikim pratiklerine her zaman başvurulur. Bu pratiklerin devam ettirilmesi için de kapitalist

olmayan alanlara ihtiyaç vardır. Kapitalist olmayan alanların ilkel birikim pratikleriyle ele geçirilmesi de emperyalizm denen olguyu bize açıklar. Luxemburg'a göre şiddet kullanma varoluşundan günümüze sermayenin sürekli başvurduğu bir pratiktir. Aşağıdaki uzun alıntıda Luxemburg'un ilkel birikimin sürekliliği- kapitalist olmayan alanlar-şiddet ve emperyalizm kendi sesinden şöyle yankılanır:

> Sermaye buralarda yavaş iç parçalanma sürecini bekleyecek olsa, bu süreç yüzyıllar alabilir (….) İşte kapitalizmin sömürge ülke ilişkilerinde, en önemli üretim araçlarına el koymasına gerek duyması bundan kaynaklanmaktadır. (….) sermaye, kendi gelişmesini engelleyen tüm kapitalist olmayan toplumsal birimleri sistematik bir şekilde yıkmanın ve yok etmenin planlarını yapmalıdır önce. Bunu yaparak ilkel birikim aşamasının ötesine geçilebilmiştir ama süreç hala devam etmektedir. (….) kapitalist olmayan formasyonların doğal iç çözülmeyle meta ekonomisine geçmesini de bekleyemez, böylece bir süreçle yetinemez. Bu durumda sermayenin önündeki tek çözüm kuvvet kullanmaktır. Sermaye birikimine tarihsel bir süreç olarak baktığımızda, bu yöntemin sadece çıkış aşamasında değil günümüzde bile yerleşik bir silah olarak kullanıldığını görüyoruz. (….) Kuvvet kullanma yöntemi, en karlı, en hızlı sonuç getiren, dolayısıyla sermaye için en uygun yöntemdir. Militarizmin önemini, ilerde bir başka bağlamda göstereceğiz. İngiltere'nin Hindistan'da, Fransa'nın da Cezayir'de izlediği siyasetler, kapitalimin bu yöntemleri uygulamadaki klasik örnekleridir (Luxemburg, 2004: 281-282).

Luxemburg, ilkel birikim pratiklerinin sürekliliğini ortaya koymak için sömürge ülkelerde somut düzeyde izlenen politikaların izini sürer. Özellikle İngiltere'nin Hindistan'da; Fransa'nın da Cezayir'de izlediği politikaları inceler. Hindistan, İngilizler öncesi de Persler, Yunanlar, İskitler vb devletler tarafından daha önce işgal edilmiş olsa da Hint toplumunun toplumsal yaşamı ve geleneksel yapısı İngilizlerin gelişine kadar bozulmamıştır. İngilizler özellikle ilkel birikim pratiklerinden vergilendirmeyi kullanarak halkın sırtına borç yüklemiş, ödenmeyen borçlar vasıtasıyla da köy topraklarına el konulmasının önü bir yasa ile açılmıştır. Böylece İngilizler Hint halkını üretim ve geçim araçlarından yoksun bırakmıştır. Düzen getirme sloganıyla yola çıkan İngiltere, Hindistan için bir tek olsun kamu hizmeti sağlamamış, toprak üzerinde vergilendirme, toprağın yağmalanması ve çıkarılan yasalarla zor kullanma gibi ilkel birikim pratikleriyle Hint toplumunu vahşi şartlarla sömürmüşlerdir (Luxemburg, 2004).

Cezayir'i de "kölelikle mücadele" ve "düzenli ve uygar koşulları tahsis etme" sloganıyla işgal eden ve sömüren Fransa ise bunu yerleşik rejimlerin direncini ve kanunlarını yıkarak yapmıştır. Amaçları Arap aile birliği ve müşterek mülkiyeti yok etmekti. Tüm toprakların yönetici güce ait olamayacağını savunan Fransızlar, *Cantonments* adı verilen bir iskân sistemiyle klan topraklarına yerleştirilmiş, yerli kabileler ise küçük bölgelere sürülmüştür. Bu iskân sistemi toprak spekülasyonu ve tefeciliği arttırmıştır. 1830 yılı ve sonrasında yine Fransa'nın çıkardığı yasalarla yerli halkın direnişi kırılmış, üretim ve geçim alanlarından mahrum bırakılmasının da önü açılmıştır (Luxemburg, 2004: 288-294).

1.2.2.2. David Harvey-Mülksüzleştirme yoluyla birikim ve ilkel birikimin sürekliliği

Harvey (2004; 2022), Marx'ın ortaya koyduğu ve Luxemburg'un da katkılarıyla geliştirdiği ilkel birikim kuramının, o dönemden bu zamana kadar geçen sürede ve hatta günümüzde de varlığını sürdürdüğünü dile getirir. Toprağın metalaştırılması ve özelleştirilmesi, köylülerin zorla topraklarından çıkarılması, müşterek, kolektif ve devlet mülkiyeti gibi çeşitli mülkiyet haklarının özel mülkiyete çevrilmesi, halka tanınan hakların daraltılması, işgücünün metalaştırılması, alternatif (yerli) üretimin ve tüketimin bastırılması, varlıkların (doğal kaynaklar dahil) sömürgeci, yeni-sömürgeci ve emperyal pratiklerle talan edilmesi, mübadele ve vergilendirmenin parasallaşması, köle ticareti, tefecilik, ulusal borç, kredi sistemi, devletin şiddeti elinde tutması yoluyla zor kullanması gibi süreçler hala devam eder.

Son otuz yıl içerisinde Hindistan ve Meksika gibi ülkelerde köylülerin topraklarından çıkarılması ve topraksız proleteryanın ortaya çıkması, su gibi daha önce müşterek mülkiyet altında bulunan varlıkların özelleştirilmesi, devletleştirilmiş endüstrilerin özelleştirilmesi, aile çiftliklerinin yerini tarım işletmelerinin alması, seks ticareti biçiminde köleliğin hala yok edilememesi gibi süreçler kapitalizmin tarihsel coğrafyasında güçlü bir biçimde var olagelmişlerdir (Harvey, 2004: 120-121). Çin sosyalist devletinin dağılmasından sonra, özellikle 1980'den sonra Çin'deki köylülerin küresel kapitalist üretim uğruna seferber edilmesini de yine bu bağlamda ele alan Harvey, "Klasik anlamda ilkel birikim, varlığını bugün de sürdürüyor" der (Harvey, 2022: 147).

Marx'ın ortaya koyduğu ve Rosa Luxemburg'un katkılarıyla genişlettiği ilkel birikim pratiklerinin artık günümüzde başka hallerde tezahür ettiğini savunur Harvey (2004; 2022). Yukarıda da bahsedildiği üzere, Marx'ın ve Luxemburg'un tespitlerinin hakkını verir. Fakat günümüzde kapitalizm öncesi ilkel birikim stratejileri yerine *kapitalizm içerisinde dönüşen ilkel birikim stratejilerinin ortaya çıktığını* savunur Harvey (2004; 2022) ve bu savunusu onun en önemli katkısıdır. İlkel birikim pratiklerinin kapitalizm içerisinde dönüşen yeni pratiklerini ele alırken "mülksüzleştirmenin" sürekliliğine vurgu yapar ve bu yeni ilkel birikim pratiklerini "mülksüzleştirme yoluyla birikim" olarak ele alır:

> Mülksüzleştirme yoluyla birikimi ciddiye almak zorundayız. Bu yöntem şu anda sermayenin yeniden üretildiği başlıca mekanizmalardan biri haline geldi. Mülksüzleştirme yoluyla birikim elbette her zaman vardı ve her zaman önemliydi. Hiç ortadan kalkmadı. Marx'ın 17. ve 18. yüzyıl sermayesindeki ilkel birikim üzerine yazdığı dönemde, mülksüzleştirme yoluyla birikimin unsurları zaten mevcuttu ve ilk ortaya çıktığı günden bu yana varlığını sürdürdü. Gel gör ki, özellikle 1970'lerden sonra, emeğin üretimde istihdamı ve sömürülmesi yoluyla değer yaratmak dururken, mülksüzleştirme taktiğine yönelen bir birikim stratejisi ortaya çıktı (Harvey, 2022: 153).

Harvey, kapitalizm içerisinde dönüşen ilkel birikim stratejilerinin mülksüzleştirme stratejisine yönelmesinin nedenini ilkel birikim yoluyla oluşmuş aşırı birikime bağlar. Ona göre kronik işsizlik, eksik istihdam, sermaye fazlası, yatırım olanaklarının eksikliği, düşen kar oranları, efektif talep azlığı gibi kriz tezahürlerinin kökeni aşırı birikimden kaynaklanmaktadır. "Sermaye fazlasının, belki işgücü fazlalarıyla birlikte, karlı yatırım alanları bulamadan âtıl olarak kalması durumu"nu aşırı birikim olarak nitelendirir (Harvey, 2004: 123-124). Aşırı birikim sorununun çözülmesi için de mülksüzleştirme yoluyla birikime başvurulur (Harvey, 2004: 123; 2022). Peki sermayenin aşırı birikim sorununu çözmek için başvurduğu mülksüzleştirme yoluyla birikimin pratikleri nelerdir?

Harvey'e göre mülksüzleştirme yoluyla birikim, iş gücü de dahil olmak üzere varlıkları düşük ve hatta sıfır maliyetle sermaye birikiminin boyunduruğuna alabilir ve hemen sonrasında sermaye bu varlıkları karlı bir biçimde kullanabilir. Bunu özellikle bir tür kriz anlamına gelen devalüasyon yoluyla gerçekleştirir. Özellikle belli bir sektörde ya da ülkede veya kapitalist faaliyetin yürütüldüğü tüm bölgesel komplekste krizler yaratılır. Bu krizler sayesinde devalüe edilmiş varlıklar, başka bir yerde pusuda

bekleyen sermaye fazlaları tarafından satın alınır ve kara dönüştürülür. Bu krizleri yaratmada ve varlıkları devalüe etmede süper devlet gücü (ABD) etkisiyle desteklenen uluslararası mali sistemin uzmanlık alanına girer (özellikle IMF ile yapılır) (Harvey, 2004: 125). Bölgesel krizler ve yerel devalüasyonlar, sermayenin genişlemesi ve karı için yeni bir öteki yaratma araçları olarak ortaya çıkmış yeni pratiklerdendir. Harvey, 1997 ve 1998'de Doğu ve Güneydoğu Asya'da yaşanan krizler bu duruma örnek gösterir (Harvey, 2004: 125-126). Harvey'e göre değerli varlıklar tıpkı insanların işten çıkarılması gibi sistem dışına itilir, orada bir müddet geçtikten sonra değersizleştirilir, nadasa bırakılır ve kelepir hale getirilir. Böylece bu varlıkların değeri düşer. Değeri düşmüş bu varlıklar sermaye için bulunmaz nimetler haline gelir. Satın alınır ve karlı yatırım alanları haline dönüştürülür. Bu tür krizlerin kontrolden çıkmaması için de devletler ve uluslararası kurumların müdahaleleri gereklidir. Aslında bu müdahaleler, IMF'in yapısal uyarlanma programlarının da özünü oluşturur. ABD, IMF gibi uluslararası kuruluşlarla krize giren, ya da sokulan, ülke ve bölgelere sözde "kurtarma reçeteleri" yazarak, bu reçete süreciyle varlıkları kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzenler: 1994'te Meksika'da yapıldığı gibi (Harvey, 2004: 126). Ona göre vahşi mülksüzleştirme sistemlerinin sadece varlığını sürdürmesiyle değil, yeniden dirilişiyle de mücadele ettiğimizi, mübadele eşitliğine değil, mülksüzleştirme ve temellük (kendine mal etme) yoluyla uygulanan belli bir şiddete dayalı bir sermaye biçiminin çatısı altında yaşadığımızı vurgular (2022: 145).

Harvey (2004; 2022)'e göre kalıcı ve sürekli mülksüzleştirme pratiklerine yenileri de eklemlenmektedir:

- DTÖ müzakerelerinde fikri mülkiyet haklarına yapılan vurgu (TRIPS anlaşması- trade related intellectual property rights-1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyelerince imzalanıp hayata geçirilen uluslararası bir fikri mülkiyet hukuku anlaşması),
- Tıpta genetik metaryelin, dölleme plazması gibi ürünlerin patent ve lisans hakları,
- Biyolojik korsanlık yoluyla genetik kaynakların ele geçirilmesi,
- Su, toprak, hava gibi müşterek çevresel kaynakların tüketilmesi ve piyasalaştırılması,

- Tarih, kültürel formlar ve fikri yaratıcılığın metalaştırılması (müzik endüstrisi gibi),
- Üniversite gibi şimdiye kadar kamu hizmeti gören varlıkların şirketleşmesi ve özelleştirilmesi
- Su, elektrik ve telefon gibi her türden kamu hizmetinin özelleştirilmesi
- Özellikle çağdaş vergi kanunuyla servetin ve gücün yeniden dağıtılması ve genelde sermaye yönlü bir dağıtımın gerçekleşmesi
- Çevre bozulması ve emeğin korunmasına yönelik düzenleyici kuralların tek tek yok edilmesi
- Sert sınıfsal mücadeleler sonucunda elde edilmiş emeklilik aylığı, sağlık güvencesi gibi müşterek mülkiyet haklarının özelleştirilmesi, piyasalaştırılması

gibi yeni ve türlü mülksüzleştirme pratikleriyle, tam da Harvey'in deyimiyle; "müşterek mülkiyetin", yeni bir "çevrelenme" akımına maruz kaldığını göstermektedir.

Harvey'in mülksüzleştirme yoluyla birikimin ulaştığı son nokta olarak gördüğü "özelleştirme" pratiği, kökleri 1930'lara dayanan ve amentüsü özelleştirme ve piyasalaştırma olan günümüzde derinden yaşadığımız neoliberal dönemin en etkili ve en sık kullanılan pratiği haline gelmiştir. 1970'lerden itibaren refah devleti anlayışından arz yanlı sermaye tarafında yer alan devletler anlayışına geçilir. Harvey'in belirttiği gibi neoliberal akımın amentüsü özelleştirme ve piyasa liberalizasyonu olduğu için, "*müşterek mülkiyet nesnelerinin çevrelenmesi*" bir diğer değişle çitlenmesi, devlet politikalarının başlıca amacıydı. Mülksüzleştirme yoluyla birikimde en önemli aktörlerin başında devletlerin geldiğini savunan Harvey, devlet elindeki varlıkları ya da müşterek mülkiyete konu olan değerleri piyasaya sürdü ki aşırı birikmiş sermaye bu varlıklara yatırım yapsın, bunları yenileyerek üzerinde spekülatif etkinliklerde bulunsun istedi. Bu özelleştirme akımı başladıktan sonra hem yurt içinde hem de yurt dışında özelleştirme yapılabilecek başka alanlar aranmaya başlandı (Harvey, 2004: 131; 2022).

İlkel birikimin sürekliliği tezi ile ilgili katkılar sadece Luxemburg ve Harvey ile sınırlı değildir. Bir sonraki başlıkta ilkel birikimin sürekliliği konusuna katkı yapan diğer yazarları ele alacağız.

1.2.2.3. İlkel birikimin sürekliliği tezine diğer katkılar

İlkel birikimin çok farklı pratiklere sahip olması ve bu pratiklerin bir arada düşünülmesiyle, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden ve yeniden üretilmesi adına sürekli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bu sürekliliği vurgulayan Luxemburg ve Harvey dışında, Werner Bonefeld, Michael Perelman, Massimo de Angelis, Samir Âmin, Jim Glassman, Silvia Federici ve E. M. Wood gibi isimler de ilkel birikim kuramının kapitalist birikim açısından sürekli bir unsur olduğunu ortaya koyarak ilkel birikimin sürekliliği tezine katkıda bulunmuşlardır.

İlkel birikimin sürekliliği tezini savunanların başında gelen isimlerden biri olan Bonefeld'e göre "kopma-koparılma" mentalitesi sermayenin gerçek mentalitesidir. Sermaye bu koparılmanın üzerine temellenir. Bu kopma toplumsal ilişkilerin kopması, insanların kendi koşullarından koparak bağımsız bir güce ya da sermayeye dönüşme sürecidir. Üretimin maddileştiği, emeğin metaya döndüğü fetişleşmiş bir dünya sürecidir. Ona göre bu kopma ya da koparılma ile kapitalist birikim belirli, tarihsel olarak spesifik bir toplumsal emek biçiminde, varoluş araçlarından koparılmış bir emekte temellenir. Dolayısıyla kapitalist birikim bu sürecin sürekli yeniden üretilmesi ile gerçekleşir (Bonefeld, 2014: 83).

İlkel birikimin sürekliliğini ele alan De Angelis (2014) birikimin ve ilkel birikimin farklı okunması gerektiğini savunur. Ona göre birikim temel olarak ekonomik ilişkilerin sessizce bastırılmasına dayanırken, ilkel birikim sırasında bir ayrılma yaşanır ve bu ayrılma devlet, belirli toplumsal sınıflar ya da doğrudan ekonomi dışı güçler tarafından gerçekleştirilir ve bu yönüyle özgündür. Konuyu bu bağlamda Karl Polanyi'nin "ikili ya da çifte hareket" olarak bilinen kavramıyla ele alır. Büyük Dönüşüm eserinin girişinde "ondokuzuncu yüzyıl uygarlığı çöktü" derken, özellikle kendi kurallarına göre işleyen piyasa mefhumunun bu çöküşteki rollerini irdeler Polanyi (2017). Polanyi'nin "ikili ya da çifte hareket" olarak adlandırılan kavramına göre piyasa tarihsel olarak, dizginsiz bir şekilde insanları tehdit ederek, önündeki engellere saldırarak sürekli ve hoyratça genişlemeye çalışır. Diğer yandan da piyasanın

bu hırçın genişleme iştahına ve stratejilerine karşı da insanlar sürekli bir kontrol mekanizması ve bariyerler ararlar (Polanyi, 2017). Dolayısıyla ilkel birikim, toplumsal servetin kapitalist birikime çevrilmesi yanında, kapitalist birikimin genişlemesi için insanların koyduğu bariyerleri aşmak için de bir sermaye stratejisidir. İlkel birikimin sürekli unsuru toplumsal olarak oluşturulmaya çalışılan bariyerlere (koruma kanunları, sağlık güvencesi, piyasa kısıtları vb.) saldırılar düzenleyerek bu bariyerleri ortadan kaldırma stratejisinde yatar. Devlet, belirli toplumsal sınıflar, ekonomi dışı aktörler vb bu stratejide her zaman var olmuşlardır ve olmaya da devam etmektedirler (De Angelis, 2014: 104). Özetle De Angelis'e göre üretenlerin ve üretim araçlarının ayrılması hem birikimin hem de ilkel birikimin ortak karakteridir. İlkel birikim daha yüksek güce dönüşen, ekonomi-dışı süreçleri barındıran, yaşamlarımızda içsel ve sürekli bir öğe olarak hareket alanını tüm dünyaya yaymaya çalışan, süreklilik arz eden bir süreçtir (De Angelis, 2014).

Kapitalizmin icadı ile ilgilenen Perelman'ın savı ise şudur: "ilkel birikim hala kapitalizmi anlamada önemli bir kavram olarak devam etmektedir-ve sadece feodalizmden geçişle ilgili olarak kapitalizmin özel bir aşaması değil, kapitalizme özgüdür. İlkel birikim bugüne kadar devam eden bir süreçtir" (Perelman, 2014: 144).

Wood (2021), Polanyi (2017)'nin daha önce değindiğimiz "ikili ya da çifte hareket" kavramından da esinlenerek, "kapitalist zorunlar" ile "hareket yasaları" adını verdiği kavramsallaştırmalarla kapitalizmin kökenine geniş bir bakış açısı geliştirirken ilkel birikim kavramının bu kökeni oluşturmada ve sürdürmede nasıl etkili olduğuna değinir. Wood (2021)'a göre *asıl* "ilkel birikim" (vurgu orijinal) olarak değerlendirilmesi gereken şey, servette kritik bir kitle yaratılması değil, toplumsal mülkiyet ilişkilerinin değiştirilmesi, yeni ekonomik zorunların getirilmesi, özellikle rekabet dürtüsünün yaygınlaştırılması, üretim güçlerinin sistematik geliştirilmesine olan ihtiyacın sürekli arttırılmasıydı. Ve bu yönleriyle ilkel birikim dünyada eşi görülmemiş yeni "hareket yasalarını" oluşturmuştur (Wood, 2021: 50). Wood "kapitalist hareket yasaları" ve "kapitalist zorunlar" a göndermede bulunarak aslında piyasanın bir fırsat alanı olmadığını, aksine şart koşan, baskı altına alan ve muhtaç bırakan bir zorunluluklar alanı olduğunu dile getirir. Böyle bakıldığında Wood'un kapitalist zorunlar ile kapitalist hareket yasaları dönüştürücü ve süreklidir. Bu da Wood'u ilkel birikimin sürekliliğine yakınlaştırır:

> Marx'ın "sözde ilkel birikim" eleştirisinin özü ("sözde" kelimesinin anlamı ekseriya anlaşılmamaktadır) ister düpedüz hırsızlıkla ister emperyalizmle ister ticari karla ya da ticari kar için işçi sömürerek sağlansın, birikimin miktarı nice olursa olsun, tek başına sermaye oluşturamayacağı ve kapitalizm üretmeyeceğidir. Kapitalizmi doğuran özgül koşul, toplumsal mülkiyet ilişkilerinde bir dönüşümdür. Bu dönüşüm kapitalist "hareket yasalarını" doğurur: Rekabet etme ve kar maksimizasyonu zorunu, artığı yeniden yatırma yönünde bir zorlama ve refleks, işgücü verimini arttırıp üretim gücünü sistematik sürekli geliştirme ihtiyacı (Wood, 2021: 49-50).

Özuğurlu açısından ilkel birikim, sürekliliği olan bir sermaye stratejisidir. Ona göre bir kapatma ve ayırma eylemi olarak ilkel birikim yine onun deyimiyle ormanda bir pala ve kentte ise buldozer gibi işleyip sermaye birikiminin genişlemeci yolunu açar (Özuğurlu, 2014: 62). Küresel ölçekte yeni bir proleterleşme dalgasıyla karşı karşıya olduğumuzu ve ilkel birikimin bu bağlamda sürdüğünü iddia eder. Piyasaya sürülen kitlelerin esnekleştirme ve kuralsızlaştırma gibi politikalarla düzenli ve istikrarlı istihdam olanaklarından alıkonduklarını, diğer yandan da sürekli bir nakit gereksinimine ihtiyaç ve muhtaç haline geldiklerini (metalaşma) dile getirir. Bu nakit ihtiyacı altındaki insanların durumunu boyunlarında urganla idam sehpasında bekleyen insanların durumuna benzeten Özuğurlu, o sehpanın kaymaması ve sermaye tarafından kaydırılmaması için tehditlere "sürekli" boyun eğdiklerini belirtir (Özuğurlu, 2014: 62).

Caliban ve Cadı eserinde ilkel birikimi feminist bakış açısıyla ele alan Silvia Federici, kendi deyimiyle kadınları tırnak içine alır ve bu tırnak içindeki "kadınlar" kelimesinin değişken bir gerçekliğe, bir antagonist ilişkiler alanına, bir deneyim ve toplumsal özne çeşitliliğine işaret ettiğini vurgular. Ona göre Marx, kapitalist toplumun varoluşunun yapısal koşullarını açığa çıkarmak için, ilkel birikimi kurucu bir süreç olarak işlemiştir ve ilkel birikimin önemi de buradan gelmektedir. İlkel birikim geçmişi şimdide okumamızın önünü açmıştır ve kendisi de bu nedenden dolayı tırnak içindeki kadınları anlatmak için Marx'ın ilkel birikim kuramını kullanmıştır (Federici, 2020a: 25).

Federici'ye göre emek gücünün yeniden üretimi kapitalizm için en önemli etkendir ve bu yeniden üretimin gerçekleşmesi de büyük oranda "kadınlar"ın karşılığı ödenmemiş emeğine dayalıdır (Federici, 2020a: 10). Ona göre ilkel birikimin bizlere

anlatmak istediği şey sadece işçilerin sömürülmesi, sermayenin merkezileşmesi ve birikimi değildir. İlkel birikim "ırk ve yaşla beraber toplumsal cinsiyet üzerine kurulu hiyerarşilerin sınıf hakimiyetinin ve modern proleteryanın oluşumunun kurucu unsurları haline geleceği şekilde, işçi sınıfının içindeki farklılıkların ve bölünmelerin bir birikimidir de" (Federici, 2020a: 99). İlkel birikimin sermayenin genişlemesi amacı için geçmişten bu yana kullanılan bir strateji olduğunu yineleyen araştırmacılar arasında olan Federici'ye göre bu genişleme uğruna "her yaştan cadılar (kadınlar)" her zaman kullanılmış ve günümüzde de cadı avları devam etmektedir (ilkel birikim süreklidir) (Federici, 2020a: 24,26,99,337).

İlkel birikimle ilgili hem eski hem de yeni tartışmaların günümüzde yaşadığımız dönüşümleri anlamada çok önemli göstergelere işaret ettiğini dile getiren Glassman, insanların mülksüzleştirilmesi ve mülkler üzerinde özelleştirilmiş hakimiyetin sağlanması ilkel birikimin merkezinde yer alır ve bu süreç milyarlarca insanı etkilenmiş, bugüne dek sürmüştür (Glassman, 2014: 167).

Buraya kadar Marx ile başlayan, Rosa Luxemburg'un emperyalizm vurgusuyla genişleyen, Harvey'in güncel veçhelerini mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak sunduğu, Bonefeld, Perelman, De Angelis, Glassman, Federici ve Wood gibi yazarların katkı sunduğu ilkel birikim kuramının, geliştirdiği pratiklerle sermaye tarafından "sürekli" olarak kullanılan bir strateji olduğunu ve bu sürekliliğin günümüze de kaçınılmaz şekilde yaşandığını ortaya koyduk.

Günümüzde büyük ölçeklerde gerçekleşen müşterek mülkiyet nesnelerinin çitlenmesi, özellikle de kamusal varlıkların (bizim araştırmamızda sahiller gibi) çitlenmesi hareketi akademik çevrede geniş bir yankı uyandırdı. Başkalarınca bu harekât, Marx'ın ilkel birikim kuramının sürekliliğine kanıttır ve ilkel birikim pratiklerinin en önemlileriden biri olan çitleme pratiği (enclosure of the commons) "Yeni Çitlemeler ya da Yeni Çitleme Harekâtı" olarak günümüz yaşamına girmiştir. Yine başkalarınca "Yeni Çitlemeler" günümüzü esir aldı ve bu çitlemeler genişleyen ölçüde hayatını sürdürdüğü için, geleceğimizi de çitlemeye başladılar. Bir sonraki başlıkta bahsi geçen "Yeni Çitlemeler" kavramını ve bu kavramla anlatılmaya çalışılan detayları ele alacağız.

1.2.2.4. Yeni çitlemeler-Midnight Notes ve ilkel birikimin sürekliliği

De Angelis'in de vurgulamaya çalıştığı üzere, geçmişte yaşanmış kapitalist süreçler ile günümüzde yaşadığımız ve neoliberal dönem olarak adlandırdığımız yeni kapitalist çağın süreçleri arasındaki temel benzerlikleri vurgulamak, geçmiş ile bugünde yaşanan farklılıkların önemini azaltmaz. Başka bir deyişle, ilkel birikimi günümüzde ele almak, ortak özellikleri vurgulamak, geçmişte yaşanılan kötü deneyimlerden dersler çıkararak bugünü ve yeniyi daha net algılayabilme ve yorumlama imkânı sağlar (De Angelis, 2014: 111).

Geçmişte yaşanan ilkel birikim pratikleri, örneğin çitlemeler, ya da köle ticareti bugün de var olmakta ve farklı şekillerde yaşanmaktadır. Geçmişte çetin mücadeleler verilerek elde edilen toplumsal haklar bugün, özellikle ikinci dünya savaşı, Sovyetlerin dağılması, iktidarların sermaye yanlı tam liberal politikaları benimsemesi ve mevcut küresel neoliberal proje ile yeni bir çitleme akınına uğramış ve bunlar "Yeni Çitleme Hareketi" ya da sık kullanılan haliyle "Yeni Çitlemeler" olarak isimlendirilmeye başlanmıştır (De Angelis, 2014).

Midnight Notes Kolektifi, yeni çitlemelerin nasıl yürütüldüğünü ele alır. Onlara göre yeni çitlemeler de Marx'ın ilkel birikim sürecinde bahsettiği çitlemeler gibi geçim araçlarının müşterek denetimine son verilerek yapılıyor. Günümüzde müşterek geçim alanlarına sahip çok az sayıda topluluk var artık.

Yeni çitlemelerin ikinci özelliği daha önce ele aldığımız, Harvey (2004; 2022)'in mülksüzleştirme yoluyla birikimi şeklinde ilerler ve arazilere el konulur. Özellikle Dünya Bankası ve IMF gibi baş aktörler bu el koymada yine sahnededirler. Marx'ın (2018) dile getirdiği gibi, ilkel birikim sürecinde Tudor mahkemeleri nasıl manastır ve müşterek arazileri alacaklılara sattıysa, bugün Asya'da ve Afrika'da birçok hükümet IMF yetkililerini memnun edebilmek adına topraklarını sermayeleştirmek ve verimli hale getirmek için yarış halindedirler.

Yeni çitlemelerin üçüncü yönü, Hardt ve Negri'nin İmparatorluk (2015) ve Çokluk (2011) kitaplarında üzerinde sıklıkla durdukları üzere mobil ve göçmen emeği baskın bir emek haline gelmiştir. Çalışanlar sürekli yer değiştirmek zorundadır artık.

Bu hareketlilik de güvencesizliği ve sermaye karşısında malsız mülksüz çalışanları daha örgütsüz ve savunmasız bırakmıştır.

Dördüncü yön ise Sovyetlerden Polonya'ya ve Çin'e kadar sosyalizmin çökmesiyle beraber artık işçilerin uluslararası anlamda rekabeti ve sayısal olarak artışı meydana geldi. Böylece dünya emek piyasası genişledi. Eğer bu genişleme olmasaydı, yeni çitlemeler zafere ulaşamayacaktı.

Yeni çitlemelerin beşinci ve son yönü ise, delinen ozon tabakası, yağmur ormanlarının yok oluşu, hava, deniz ve sahil kirliliği ile birlikte dünya müşterekleri de artık nasibini almaktadırlar. 1980'lerden sonra açık denizler bile çitlenmektedir. Organik-inorganik dönüşümler sürekli dilde olan konular günümüzde. Sonuç olarak, dünya müşterekleri de artık çitlemeler kaynaklı yorgun düşüyorlar (Midnight Notes, 2014: 282-286).

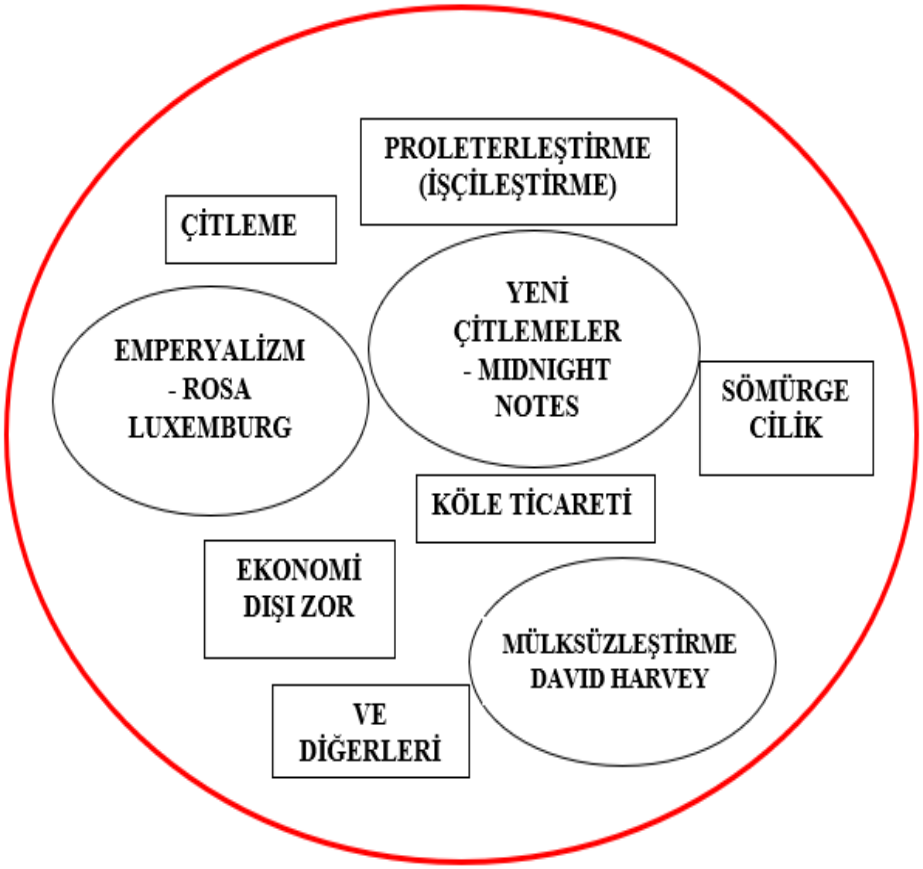
Daha önce de değindiğimiz üzere, David Harvey, ilkel birikim süreci pratiklerinden biri olan "mülksüzleştirmeyi" vurgulayarak ilkel birikimin günümüze kadar süregelen ve günümüzde de devam eden bir birikim stratejisi olduğunu ortaya koydu. Günümüzde mülksüzleştirmenin baskın bir ilkel birikim pratiği haline geldiğini Yeni Emperyalizm (2004) ve Anti-Kapitalist Günlükler (2022) isimli eserlerinde ele aldı. Fakat Harvey, bu ilkel birikimi "mülksüzleştirme yoluyla birikim" olarak yeniden ele aldı. Massimo De Angelis, Silvia Federici, George Caffentzis gibi yazarların içerisinde bulunduğu Midnight Notes Kolektifi ilkel birikimin süreklilik arz eden bir karaktere sahip olduğunu ve ilkel birikim sürecini bugün de yaşıyor oluşumuzu göstermek adına, yukarıda da bahsini ettiğimiz güncel ilkel birikim stratejilerini kanıt göstererek, De Angelis'in söylediği gibi "ikiz" çitleme-müşterek kavramlarını yeniden bir politik-ekonomi kategorisi olarak 1990 yılında Yeni Çitlemeler (New Enclosures) eseriyle ortaya koydular (De Angelis ve Harvie, 2017: 111). Özellikle bu satırlardan sonra De Angelis ve Harvie (2017: 111-112) şöyle bir dip not düşmüşlerdir:

> Daha yakın bir geçmişte, Midnight Notes'dan farklı bir Marksist gelenekten gelen coğrafyacı David Harvey de çitleme veya ilkel birikim kategorisini "yeniden keşfetti" ve popülerleştirdi. Ancak, Harvey bu sürece "mülksüzleştirerek birikim" demeyi tercih ediyor (Harvey, 2004).

Burada bizim temel bir eleştirimiz olacaktır. Her ne kadar Harvey'in bahsettiği gibi "mülksüzleştirme" ya da Midnight Notes'un vurguladığı üzere "çitleme" günümüzde baskın birer strateji haline gelmiş olsalar da bu pratikler Marx'ın da bahsettiği gibi, sermayenin ilk doğumunda kullanılan birer ayrı ilkel birikim pratikleridir. Zira ilkel birikim kuramı, mülksüzleştirme, çitleme, proleterleştirme, ekonomi dışı zor, sömürgecilik, köle ticareti, vergilendirme vb. gibi farklı pratikleri içerimleyen bir kuramdır.

Mülksüzleştirme ve çitleme kavramlarını tek başına ilkel birikim yerine kullanmak birer kavram kargaşası yaratacaktır. Zira günümüzde sermayenin genişlemek için kullandığı pratikleri sadece "mülksüzleştirme" ya da "çitleme" kavramlarına sığdırmaya çalışmak, kavramlara elastikiyet kazandıracak ve bu kavramlar birer metafor haline gelebilecektir. Metafor haline gelen kavramlarla da daha spesifik ve özel durumları araştırmak ve tartışmak güç olabilir. Göztepe (2014: 16) de İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı isimli eserinde Harvey'in mülksüzleştirme yoluyla birikim kavramına benzer şekilde bir eleştiri getirmiştir. De Angelis ve Harvie (2017: 107), çitleme ve ilkel birikim kavramlarını birbirinin yerine geçecek şekilde ele almışlardır. Ayrıca biz de daha önce yazdığımız bir makalede ilkel birikim ve çitleme kavramlarını birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanmıştık (Aslan ve Aslan, 2020: 2988), fakat tekrarlamak gerekirse kavramların içinin boşaltılmaması için mülksüzleştirme-çitleme ve ilkel birikim kavramları birbiri yerine geçecek şekilde kullanılmamalıdırlar. Genç (2019: 18) de ilkel birikim, mülksüzleştirme yoluyla birikim-çitleme kavramlarının birer mülksüzleştirme edimi olmalarına rağmen bu kavramların birbirleri yerine kullanılmamalarını önerir. Çünkü ona göre de çitleme Marx'ın Kapitalde anlattığı ilkel birikimin pratiklerinden sadece bir tanesidir. Bu temel eleştiri başka çalışmaların konusu olarak daha derinlemesine incelenebilir, fakat bizim çalışmamızın konusu olmamakla beraber dile getirmeyi uygun bulduk. Konunun daha iyi anlaşılması için aşağıdaki şekil 1. incelenebilir.

Şekil 1.1. İlkel Birikim Süreci ve Pratikleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Önceki satırlarda defaatle dile getirdiğimiz üzere, ilkel birikim sürekliliği bulunan, sermaye için yol açan stratejileri içerir. Sermaye bir kasırga ya da bir kartopu misali önüne gelen her toprak parçasını Midnight Notes Kolektifi (2014)'nin de vurguladığı üzere çitleyerek bir parçası haline getirmektedir. Çalışmamızın konusunu da oluşturan günümüz sahilleri de bu kasırgadan nasibini almakta, müşterek sahillerimiz her geçen gün çitlenmektedir. Fakat bu kötü gidişata karşın, çitlemeler karşısında, son dönemlerde bir panzehir olarak görülen bir kavram belirmiştir: Müşterekler. Biz, yukarıda dile getirdiğimiz eleştiriyi de göz önünde bulundurarak, sahilleri daha detaylı ve derinlemesine incelemek adına, ilkel birikim kuramı yerine, ilkel birikim pratiklerinden biri olan çitleme kavramını (ilkel birikim ve çitleme birbiri yerine geçmeyecek şekilde) ele alacağız. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde çitleme-müşterek-müşterekleştirme pratiklerini daha detaylı olarak ele alacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİTLEMELERE KARŞI MÜŞTEREKLER, ÇİTLEME, MÜŞTEREK ve MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ

Bu bölümde çitleme, müşterek ve müşterekleştirme pratikleri kavramlarını ele alacağız. Müştereğin ikizi addedilen çitlemenin açılımları yapılacak, çitlemelerin hangi bağlamlarda nasıl gerçekleştirildikleri, ekonomi dışı zorun çitlemelerdeki rolleri ve çitlemelerin günümüzde neden yeniden ele alındığı gibi konular tartışılacaktır. Ardından müşterek kavramının neyi-neleri, nasıl kapsadığı ve günümüzde özellikle belirginleşen çitleme pratikleri ile yeniden merkezi bir gündem haline gelen müştereklerin, çitlemeler karşısında durabilmek adına hangi pratiklere ihtiyaç duyduğunu, dolayısıyla müşterekleştirme pratiklerini ele alacağız.

2. MÜŞTEREK, ÇİTLEME ve MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ

Müşterek, çitleme ve müşterekleştirme pratikleri kavramlarını detaylı açıklamadan önce, bu kavramlar hakkında önemli görülen bazı hususlara değinmenin, onları anlamak ve yorumlamak açısından faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu bağlamda müşterek kavramının güncelliği, müşterek ve çitleme için yapılan farklı kavramsal ayrımlar ve sermayenin müşterek tamiratı gibi başlıkları öncelikle ele alacağız.

2.1. Müştereklerin ve Çitlemelerin Güncelliği: Müşterek-Olmayanın Trajedisi Müşterekleri Doğurdu

Dardot ve Laval (2018: 4)'ın deyimiyle müşterek-olmayanın trajedisini yaşıyoruz ve müşterek-olmayan şeyler bizi müşterek olanı aramaya götürüyor. Hardt ve Negri (2011)'nin İmparatorluk olarak nitelediği, güneşin batmadığı coğrafyaları kuşatan, balta girmemiş orman misali, günümüzde piyasanın ulaş(a)madığı tüm alanlara elindeki baltayla saldırıp piyasalaştırmaya çalışan, bunun da ötesinde İmparatorluğun içinde gizli kalmış-kalabilmiş alanları da sermaye serbestisi ninnisiyle uyutup boyunduruğu altına alan, suyumuzu, parkımızı, havamızı, denizimizi ve sahillerimizi ve müşterek paylaşım adına elimizin altında bulunan her şeyi çitleyen ve daha da ötede hayatlarımızın her veçhesinde belleğimizde ve günlük yaşamımızın her anında bulunan, neoliberal proje olarak anılan güncel kapitalizm saldırılarıyla ile baş başayız.

Güncel kapitalizmin giderek artan ve saldırgan bir yayılmacılığı var. Bu saldırgan yayılmacılık ekonomik, ekolojik ve toplumsal birçok hasara ve tahribata da yol açtı. Krizlerle varolan, krizlerin karakterinde olmazsa olmaz bir yer oluşturduğu kapitalist sistemde, krizleri aşmak için kemer sıkma politikaları, müşterek alanların özelleştirilmesi, borçlandırma, ücretlerin düşürülmesi, çevrenin ekonomik büyüme adına kurban edilmesi gibi kalıtsal tavır var. Günümüzde derin toplumsal ve ekonomik krizlerin etkisi, gün geçtikçe gün yüzüne çıkan çevre felaketleri ve "sürekli ve akışkan" çitleme pratiklerinin neoliberal politikalarla aşırı düzeye ulaşmasıyla, toplumsal hareketlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu toplumsal hareketlerin genel tavrı da müştereklerimizi korumadan ve kollamadan yana tavır alıyor. Bugün müşterekler önemli hale geldiyse, devlete duyulan inancı ve piyasanın ilerlemeci ümitleri sert bir şekilde sorguladığı içindir (Adaman, Akbulut ve Kocagöz, 2017).

Günümüz hasarı ve tahribatını açıklamak ve bu yayılmacılık karşısında durabilecek ve hatta bu yayılmacılığı değiştirebilecek direniş fikirleri akademik açıdan özellikle 1990'lı yıllardan sonra etkili olmaya başlamıştır. Genç (2019: 10)'in de dillendirdiği üzere bu çalışmaların ortak noktası da müşterekler, çitleme ve müştereklestirme pratikleri. Bu çalışmalar çitleme, müşterek ve müştereklestirme pratikleri kavramlarını geçmişte yaşanmış ve bitmiş birer tarihsel olay görmekten ziyade, geçmişten bu yana yaşamaya devam edip, günümüzde etkilerini daha derin yaşatan nosyonlar olarak değerlendirirler (Caffentzis, 2004; De Angelis, 2007; Midnight Notes, 2014; Hardt ve Negri, 2011; Harvey, 2004; Linebaugh, 2014; Sevilla-Buitrago, 2015; Haiven, 2016; 2018; Caffentzis ve Federici, 2017; De Angelis ve Harvie, 2017; Dardot ve Laval, 2018; Genç, 2019).

Ayrıca müşterekler kavramına olan rağbetin bir başka nedeni de neoliberal dönem pratiklerinin mekâna ilişkin boyutlarının olmasıdır. Neil Smith (2018:22)'in de savunduğu üzere, güncel ideoloji her ne kadar mekânın ötesinde bambaşka hayatlar yaşadığımızı savunsa da bugün coğrafi mekân ekonomik ve siyasi gündemde her zamankinden daha fazla yer tutuyor. Duru'nun da vurguladığı gibi (2018: 12) müşterek alanların ve kamusal varlıkların müşterekler sözü ile daha güçlü biçimde seslerinin duyulmaya başlamasının ardında bu değerlerin kapitalist sermaye birikiminin dayanak noktaları olmaları nedeni yatar. Bu mekânlarda var olan neoliberal pratiklerin ve ilişkilerin müşterek kavramı ile incelenmesi ve tartışılması, neoliberal pratiklerin ve

ilişkilerin mekâna ait boyutlarını açıklama kapasitesini arttırır (Sevilla-Buitrago, 2015; Genç, 2018; 2019).

Piyasalaşma öncesi müşterek kullanılan ve yönetilen doğal kaynaklar özelinde yapılan çalışmalar genellikle bu yerlerin özel mülkiyete geçirilmesi ile ilgilenir ve bunu da doğanın neoliberalleşmesi olarak adlandırırlar. Bu tür çalışmaların ortak özelliği ise önceki cümlede geçen doğal alanların neoliberalleştiklerini savunmalarıdır. Bu çalışmalar muğlak bir neoliberalleşme başlığı altında toplanır ve vakalar özelinde incelemelerde bulunurlar. Neoliberalleşmeyi genelde özelleştirme, piyasalaştırma, serbestleşme, yeniden düzenleme, ticarileşme ve şirketleşme gibi süreçlerle ele alırlar (Castree, 2005). Bu da muğlaklığı arttırır. Bir diğer deyişle, her şey neoliberalizm değildir. Günümüzde yaşadığımız siyasi ve iktisadi durumları neoliberalizm gibi geniş bir bakış açısıyla ele almak bizlere sadece çok genel yargılar sağlayacaktır (Castree, 2005; Bakker, 2017). Genç (2018; 2019) ise ülkemizde kent çalışmalarına odaklanan yakın dönemli çalışmaların çoğunda özellikle neoliberalizminin ön planda olduğunu dile getirir. Bu çalışmalar neoliberal şehircilik ve neoliberal kentsel rejim gibi kavramsallaştırmalarla günümüz kentlerinde ortaya çıkan pratikleri ele almaya çalışırlar. Fakat neoliberalizm, karmaşık ve çok katmanlı yeniden yapılandırma süreçlerini içerir. Neoliberalizm mefhumu bir mekânın hangi tarihsel koşullarda oluşturulduğunun ayrıntılarını bizlere sunamaz. Ayrıca o mekânın hangi aktörler tarafından oluşturulduğunu ve bu aktörlerin nasıl pratikler meydana getirdiğini, bu pratiklerin sonuçlarını detaylı şekilde ele almanın ve tartışmanın önüne geçer. Bir üst seviye soyutlama içerir (daha geneldir). Müşterekler ise neoliberalizm mefhumunun açıklayamayacağı detayları; özgül aktör ve pratikleri, özgül iktidar ilişkilerini, buradaki politik çözümlemeleri, özgül maddi koşulları, kurumları, norm ve örgütleri, yerelde verilen mücadeleleri vb. ele almamızı sağlar (Bakker, 2017; Genç, 2018; 2019: 23).

Naomi Klein müşterekleştirme pratiklerinin çitleme pratikleri karşısında önemli olduğunu ve dünyanın birçok yerinde artık müşterekleştirme pratiklerinin çitlemelere karşı potansiyel örgütlenmeler geliştirebileceğini vurguluyor. Ona göre ‘artık insanlar bir parça doğayı ve kültürü ele geçirip buranın kamusal mekân olacağını söylüyorlar, Avrupalı çevreciler ve ehlikeyfler gibi partiler vermekten ziyade golf sahalarına sebzeler dikip, su kaynaklarının özelleştirilmesini tersine çeviriyorlar ve en

önemlisi de devrim için beklemiyorlar, yaşadıkları yerde hemen harekete geçiyorlar' (Klein, 2001: 51).

2.2. Müşterek, Müşterekleştirme ve Çitlemenin Kavramsal Ayrımları

Müşterek kavramı hakkında, müşterek bir fikir de ortaya çıkmış durumda. Müştereklerin yaygınlaşan kullanımı ve bu yaygınlaşmanın getirdiği, birbirine benzeşmeyen ve hatta bazı durumlarda çelişen, içeriksizleşmeye ve bir metafora dönüşmeye doğru giden müşterek kavramı kullanımıdır (Sevilla-Buitrago, 2015; Adaman, Akbulut ve Kocagöz, 2017; Çoban, 2018; De Angelis ve Harvie, 2017; Dardot ve Laval, 2018; Stavrides, 2018; Genç, 2019).

Adaman, Akbulut ve Kocagöz (2017: 14) müşterekler kavramının yaygınlaştığını fakat kavrama farklı açılardan bakan taraflarca farklı şekillerde kullanıldığını, bu kullanımın ise kavramsal bir kesinliği sekteye uğrattığını dile getirirler. Söz konusu taraflarca müşterek bazen sömürülmesi gereken bir kaynak, bazen kendi çıkarı için toplaşan bir grup insan, bazen ise kapitalist dünyanın dışında var olan, ondan daha öte yaşamları ifade eden bir kavram olarak kullanılıyor.

De Angelis ve Harvie (2017)'ye göre, kapitalizmden yana olan müşterekleştirme (Hardin (1968) ve Ostrom (1990) gibi) ile kapitalizm karşıtı müşterekleştirme (Otonomist Marksistler) arasındaki belirsizlik hem kapitalizmin hem de kapitalizme karşı topluluklar açısından bir bıçak sırtıdır ve bu müzakere edilmelidir. Kapitalizmin kendi krizlerine çözüm bulmak için müştereklere ihtiyacı var. Kapitalizm karşıtı müşterek savunucularının hem müştereklerin çitlenmesine karşılık vermesi hem de sermayenin müşterekleri lehine şekilde yeni bir forma sokmalarının (co-optation) önüne geçip, bunların yerine de müşterekler zemininde kapitalist olmayan yeni dünyalar yaratması gerekmektedir (De Angelis ve Harvie, 2017: 126-127). Bu açıdan müşterekler ve müşterekleştime kavramlarının sınırları ve teorik çerçevesi de belirlenmelidir.

Stavrides (2018: 21), müşterekler ve müşterekleştirme ile ilgili yapılan çalışmaların tartışmalı olduğunu kabul eder. Bu tartışmayı ortadan kaldırmanın yolu ise müşterekleştirme deneyimlerine katılmak, bu deneyimlerden dersler ve deneyimler çıkararak teorik bir perspektif yaratmaktır. Daha da ötede bu deneyimlere katılmak

belki de o savunulara katılmak gibi bir riski de barındırsa da burada hangi tarafta olunacağına gelecek hakkındaki değer yargıları ve görüşleri de karar verebilir.

Sevilla-Buitrago (2015: 1001), yeni bir politik tasavvur (örneğin gayri kapitalist bir politika) potansiyeli taşıyan müşterekler yazınında kavramların içeriklerinin aşırı esnetilmesi, bu kavramların birer metafora dönüşmesi ve aynı zamanda günümüzde yaşanan olayları inceleme potansiyellerini kaybetmelerine neden olacağını, bundan dolayı da kavramsal sınırlamaların önemli olduğunu belirtir. Örnek vermek gerekirse çitleme terimi "özelleştirme" (Holloway, 2011), "piyasalaşma", "metalaşma" ya da üretimin ve yeniden üretimin piyasa koşullarından "ayrılması" (De Angelis, 2007) ya da "mülksüzleştirme yoluyla birikim" (Harvey, 2004) bunlardan bazılarıdır.

İçeriksizleşme uyarısına dikkat çeken bir diğer isim olan Dardot ve Laval (2018: 13) müştereklerin politik tahayyül için, tüm sınıflardan ve inançlardan insanların, "iyi niyetli" olanlarını bir araya tutan en küçük ortak payda gibi bir hale büründüğünü belirtir. Bu bürünmeye itiraz eden Dardot ve Laval, müşterekleri praksis temelli, somut bir politik ilke olarak düşünmemiz gerektiğini savunur.

Çoban, müşterek kavramının 'körün fili tanımlamasına' benzer bir hale büründürüldüğünü, kavramın içeriğinin çok farklı şekillerde doldurulduğunu savunur. Müşterekler konusunda en çok bilinen isimlerden Ostrom (1990)'un Hardin (1968)'den, müştereklere gayri-kapitalist açıdan bakan yazarların ise müştereği her ikisinden daha farklı anlamlarda kullanıldıklarını dile getirir. Bu açıdan müşterek-çitleme kavramlarını birbirleriyle mücadele içinde olan kavramlar olarak ele almayı önerir (2018: 27, 35).

2.3. Sermaye'nin "Müşterekler Tamiratı"na Dikkat

De Angelis (2012), David Harvey (2007)'in daha önce sermayenin ekonomik krizlere karşı gelişen farklı stratejilerini tartışırken kullandığı "tamirat" terimini, müştereklerin tamiratı olarak yeniden yorumlar. Elinor Ostrom'un 2009 yılında "iktisadi yönetişim, özellikle müştereklerin analizi" çalışmalarından sonra Nobel Ekonomi Ödülünü almasını ve temel odak noktasını temel maddi kaynakların oluşturduğu IASC'nin (Uluslararası Müşterekler Çalışmaları Birliği-International

Association fort he Study of the Commons) varlığını ve yaptıkları çalışmaları direkt olarak söylemese bile buna bağlar. Çünkü, ona göre sermaye kendi yarattığı krizleri çözmek adına ve daha fazla ekolojik ve toplumsal felaketi önlemek için bir müşterekler tamiratına (commons fix) ihtiyaç duymaktadır (De Angelis ve Harvie, 2017).

Caffentzis ve Federici (2017: 128, 129,136) de müşterekler tamiratına dikkat çeker. Kendini küresel bir hayır kurumu olarak göstermeye çalışan Dünya Bankası bile özelleştirmelere olumlu bir hava katmak ve özelleştirmeler karşısında oluşabilecek karşı direnişleri köreltmek için müşterekler dilini kullanıyor ve kendini küresel müştereklerin bir koruyucusu olarak lanse ediyor. Kapitalizmin en önemli savunucularından biri olan The Economist dergisi de Elinor Ostrom'un vefatı üzerine yazdığı yazıda Ostrom'dan övgüyle bahsederken, müşterekler kavramına bir selam verdiğini vurgularlar. Ayrıca yıllık elli bin dolar ücret alan üniversiteler de bugün kütüphanelerini "bilgi müşterekleri" olarak tanıtmaktadırlar.

Haiven (2016) müşterek kavramının uygun şekilde kullanılmamasının onu neoliberalizmden farklı kılmayacağını (neoliberalizm tüm kötülüklerin anasıdır-her şeyi neoliberalizm ile açıklamak gibi) ve hatta bu yönüyle kavramın kendisinin de bu bağlamda anlamsızlaştırılacağını belirtir.

Bu bağlamda müşterek savunucularının hem müştereklerin çitlenmesine karşılık vermesi hem de sermayenin müşterekler tamiratı ile müşterekleri massetmesinin (co-optation) önüne geçip, bunların yerine de müşterekler zemininde kapitalist olmayan yeni dünyalar yaratması gerekmektedir (De Angelis ve Harvie, 2017).

2.4. Müşterek ve Müşterekleştirme Pratikleri

Daha önce Müşterek, Müşterekleştirme ve Çitlemenin Kavramsal Ayrımları başlığı altında müşterek kavramının farklı açılardan değerlendirildiğini, bu değerlendirmelerin de daha derinlemesine bir teorik tartışmayı gerektirdiğini belirtmiştik. Alanyazında müşterek kavramına verilen farklı yanıtlar bulunmaktadır. Bu durum da müşterekler konusunun daha nesnel bir çerçeveye oturtulması açısından güçlükler çıkarmaktadır. Söz gelimi müşterek sadece mera, otlak, nehir vb gibi doğal varlıkları ve bunların mülkiyetinin kime ait olduğunu mu kapsar? Yoksa kaynakların

kullanım usullerini tartışan bir yönetim sistemini mi? Ya da müşterek bir mekânın dışında toplumsal ilişkileri tanımlamaya giden bir yol mudur?

Haiven (2016: 274-275) neoliberalizm ve müşterek kavramlarının ilişkisini el aldığı çalışmasında müşterekler kavramsallaştırmasını ikiye ayırmaktadır. Yazar, neoliberal bakış açısıyla ele alındığında ilkini gayri-kapitalist (daha radikal), ikincisini ise yenilikçi ve reformist (daha liberal) müşterekler olarak sınıflandırır. Gayri-kapitalist (daha radikal) müşterekler bağlamındaki yazarları George Caffentzis, Silvia Federici, Massimo de Angelis ve bu gibi yazarların oluşturduğu Midnight Notes topluluğunu örnek gösterirken, daha liberal müşterekler konusunda da Hardin (1968) ve Ostrom (1990) gibi yazarları örnek göstermektedir.

Diğer bir kuramsallaştırmayı ise Çoban (2018: 30) yapmaktadır. Ona göre ise müşterek kavramsallaştırmasında kuramsal tartışmalar ikiye ayrılarak ele alınabilir. Birincisi kaynağa, ikincisi ise toplumsal ilişkiye odaklanan yaklaşımlardır. Kaynaktan yola çıkan yaklaşımlardan örnek olarak Hardin'i veren Çoban (2018: 30), toplumsal ilişkiden yola çıkanları ise iki kola ayırır. Birincisine topluluğun katılımını öne çıkardığı için Ostrom (1990) örneğini veren yazar, ikinci kolun da müşterekleştirme pratikleri üzerinde durduklarını belirtir.

Genç (2019: 14) ise müşterekler tartışmasına Marksist bakış açısı gelinceye kadar onun Hardin (1968) ve Ostrom (1990)'un takipçileri tarafından kimse tarafından sahiplenilmemiş bir mülkiyet kategorisinde mera, tarım alanları, hava, deniz gibi maddi varlıklar üzerinden değerlendirme yapıldığını dile getirir.

Biz ise müşterek kategorizasyonunda şimdiye kadar göz önünde bulundurulan şeyin bir doğal varlık, bir mekândan ziyade "müşterek ile olan ilişkinin" önde olduğunu savunuyoruz. Müşterek kategorizasyonu yapanlar herhangi bir varlıktan ziyade müşterekle olan ilişkiye odaklanmışlardır. Ve bu ilişki "kapitalist (çit)" ya da "gayri kapitalist (müşterek)" düşünme ile ilişkilidir. Bu bağlamda şimdiye kadar yapılan müşterek çözümlemeleri kapitalist düşünceye sahip ilişkiler ile kapitalist ilişkilere sahip olmayan, gayri-kapitalist ilişkiler bağlamında yapılmıştır. Hardin'in de Ostrom'un da Gayri-Kapitalist (Marksist) yazarlar tarafından yapılan müşterek çözümlemeleri de ilişkiye odaklı çözümlemelerdir. Buradaki ilişkiler de ya kapitalist ya da gayri-kapitalist bakış tarafından meydana getirilen ilişki çözümlemeleridir. Bu

bağlamdan yola çıkarak müşterek kavramsallaştırmasının aşağıdaki şekilde yapılması gerektiğini düşünüyoruz:

1- *Kapitalist Bakışla Müşterekler*
2- *Gayri-Kapitalist Bakışla Müşterekler*

Bu bakış aynı zamanda bir karşıtlığı meydana getirir. Müştereğe kapitalist bakış açısıyla bakmak, aynı zamanda gayri-kapitalist bakış açısına karşı çıkmayı içerdiği gibi, müştereğe gayri-kapitalist bakışla bakmak da kapitalist bakışa karşı durmayı içerir. Diğer bir değişle, bu iki farklı bakış, bir antagonizmayı içerir. Tarih bize bu iki farklı bakış açısının antagonizmasını sunmuştur. Bu antagonistik bakış, aynı zamanda "çitlenmiş mekanlar ve müşterekler" ile "çitleme (pratikleri) ve müşterekleştirme (pratikleri)" arasında da var olan bir bakıştır. Bu antagonizmaya sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak değineceğiz. Şimdi müşterek kavramsallaştırmamızın detaylarına değineceğiz.

2.4.1. Kapitalist bakışla müşterekler

Kapitalist Bakışla Müştereklerden örnek Hardin (1968)'in müşterekler trajedisine kapitalist bakış açısıyla verdiği net yanıttır (Angus, 2017; Harvey, 2013; Adaman, Akbulut ve Kocagöz, 2017; Çoban, 2018; De Angelis ve Harvie, 2017). Hardin'in anlayışında müşterek alan, insanların erişimine açık kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda özgürce kullanmasını belirtir. Kullanan insan sayısı sürekli artarken, kullanılan kaynak da sonludur-sınırlıdır. Hardin bunu açıklarken büyükbaş hayvan ve otlak metaforlarını kullanır. İnsanlar gün geçtikçe hayvan sayısını arttırmaya çalıştıkça müşterek otlağı kullanır ve bir süre sonra ise müşterek olan otlak tükenir. Bu durumdan dolayı da müştereğin trajedisi ortaya çıkar. Bu trajediye yol açmamak için en iyi yolun özel mülkiyet ya da devlet otoritesi anlayışından geçtiğini savunur (Hardin, 1968).

Burada sorunun kaynağı meranın müşterek olması değil kazancı arttırmaya dönük davranış biçimidir. "Hardin, müşterek kaynakları her zaman yok edeceğini söylediği evrensel insan doğası, aslında, şirketlerin kâr amaçlı 'büyü ya da yok ol' davranışıdır (Angus, 2017: 48) ya da bir diğer tabirle "Homo Economicus (İktisadi İnsan)" tur (De Angelis ve Harvie, 2017: 113).

Diğer yandan Harvey'e göre bütün bunlar Hardin'in ilgilendiği konular değildi. Onu ilgilendiren temel konu aslında nüfus artışıydı (neo-Malthusçu) ve nüfusun artmasıyla beraber müşterek kaynaklar yok olup gidecekti. Yok olmasındansa bir otorite hakimiyetinde kalması daha akılcıydı ve o da kapitalizmi seçmişti (Harvey, 2013: 118). Hardin'in müştereğe bakışı kapitalist bakıştır. O müşterek etrafında yaşayan insanları sermayenin genişlemeci doğasına iman etmiş insanlar olarak düşünür. Müşterek otlakta var olan ilişkilerin de tamamen kapitalist ilişkiler olduğu zımni varsayımıyla trajedi oluşacağını ortaya koymaya çalışmıştır. Angus'a (2017) göre, Hardin'in düşüncesi bilimsellikten uzak bir mittir. Sürüsünü en çoklaştırmaya çalışan çoban fikri bir ön belirlenimdir ve bu hiçbir şeyi kanıtlamayan döngüsel bir iddiadır. Çünkü rasyonel çobanların yüzyıllardır müştereklerde aşırı otlatma yapmamış olduğu gerçeği Hardin'in en temel varsayımlarını çürütmeye yeterlidir. Fakat müştereklerin trajedisi mitinin kullanışlı bir siyasi mit olduğu ve hâkim dünya düzeninin alternatifi olmadığını söylemenin kulağa bilimsel gelen bir yol olduğunu ekler. "Defalarca çürütülmesine rağmen, trajedi yaklaşımı özel mülkiyetin ve denetimsiz serbest piyasaların ekonomik büyümeye giden tek ve kesin yol olduğunu savunmak için kullanılıyor" (Angus, 2017: 50). De Angelis ve Harvie (2017: 113)'in deyimiyle, "Hardin'in savunduğu çitlemelerdir".

Kapitalist bakış ile müşterekleri ele alan bir diğer yaklaşım Elinor Ostrom'un (1990) "iyi yönetişim" yaklaşımıdır. Marksist yazarlar Ostrom'un yaklaşımını 'piyasa ile beraber yürüyen yönetişim' olarak değerlendirmektedirler (bkz. Caffentzis, 2004; Caffentzis ve Federici, 2017). Ostrom (1990) Hardin'in trajedi görüşünü reddeder. Ostrom'a göre kural koyan ve yükümlülük yükleyen niteliklere sahip müşterek örnekleri tarihsel olarak uzun ömürlü olmuştur. Bu bağlamda trajedinin çaresi olarak ya özelleştirme yapılması ya da devlet müdahalesi fikrini kabul etmez. Üçüncü yol olarak topluluğun birlikte, katılımcı kaynak yöntemidir (Ostrom, 1990). Bu bağlamda yazar, özel ve kamuya ait araçların zengin bir karışımına işaret ediyor. Fakat Harvey (2013: 119)'in de belirttiği gibi Ostrom'un çalışmalarında seçtiği örneklerin çoğu yüz kadar kullanıcıyı içeriyor. En çok olanı ise 1500 kişiyi içermektedir. Bunun çok üzerinde rakamlar söz konusu olduğunda ise yazarın kademeli olarak bir karar mekanizmasının zorunlu olduğunu çünkü bütün bireylerin yüz yüze tartışma ve karar vermelerinin olanaksız olduğu sonucuna vardığını belirtmektedir (Harvey, 2013: 119).

Ostrom'un (1990) ne piyasa ne devlet ama ikisine paralel üçüncü yol anlayışı, bazı yazarlarda bir müşterek toplumu ilhamına yol açtı (Çoban, 2018). Bu görüşteki yazarlara göre (örn., Walljasper, 2015; Rowe, 2015) müştereğin ortaya çıktığı kapitalist toplumda emek sömürüsünün, özel mülkiyetin ve piyasa araçlarının terkedilmesi gibi talepler dile getirilmez. Bu müşterek yaklaşımında özetle kapitalizm varlığını korurken müşterekleştirme pratiklerini genişletmek için çaba gösterilir (Çoban, 2018: 31). Günümüzde her ne kadar devletten ve özel sektörden bağımsız işleyen müşterekler var olsa da bunların sayısı azalmaktadır. Zira neoliberal piyasa ancak yeni yerler açarak ve çitleyerek yaşamını idame ettirebilir. Bu açıdan neoliberal devleti de arkasına alan özel işletmeler gerek devletle iş birliğiyle gerek devletin güç yoluyla ve gerekse de yasalarla müşterek alanları çitlemektedirler. Bu açıdan Ostrom (1990)'un ne devlet ne de özel ancak topluluk yönetimi anlayışı ve Ostrom'dan etkilenen yazarların kapitalist sistem içindeki müşterek toplum ilhamı neoliberal çitlemelere yenik düşer (Caffentzis, 2004; Caffentzis ve Federici, 2017).

Ostrom (1990), IASC (Uluslararası Müşterekler Çalışmaları Birliği-International Association fort he Study of the Commons) ve Ostrom'u takip eden yaklaşımlar, müştereklerin içinde bulunduğu ekonomi-politik yapıların, sermaye süreçlerinin ve iktidar ilişkilerinin müşterekleri nasıl etkilediğini ve şekillendirdiklerini görmezden gelmektedirler (Adaman, Akbulut ve Kocagöz, 2017: 16-17). Ostromcu geleneğin müştereklerin yönetimi bağlamında yapmaya çalıştığı şey, müştereklerin aşırı kullanımını engellemek için topluluğa bir dizi kural ve kurum koyarak, kullanım konusunda belli kısıtlar getirmektir. Bu yönetimci bakış, sermayenin genişlemeci tavrı ve kapitalist düşüncelerin önüne set çeken pratikleri önemsemez. Topluluğa odaklanan bu yönetimci bakış, topluluğun dışında avcı bir kurt misali bekleyen sermayeyi göz ardı eder, fakat müşterek aynı zamanda dışarıda av için bekleyen sermayeye karşı da verilen bir mücadeleyi gerektirir (De Angelis ve Harvie, 2017: 125; De Angelis, 2017: 254). Ayrıca, Caffentzis ve Federici (2017: 140) ve Blomley (2017: 219) çok akılcı bir şekilde ortaya koydukları gibi, Ostrom (1990) ve takipçileri kendi dünyalarında yaşayan bir topluluk oluşturma odaklı müşterekler geliştirmektedirler, onların bahsettiği müşterekteki topluluk tanımlanabilir bir topluluktur ve ayrıca topluluktan olmayan bireyleri de dışlamaktadırlar.

Hardin (1968) de Ostrom (1990) da aslında müştereği bir "antagonizma" çerçevesinde ele almışlardır. Bu antagonizmanın tarafları kapitalist bakış ile gayri-kapitalist bakıştır. Kapitalist bakış açısı müştereklerin trajedisine yol açar (Hardin'in müştereklere baktığı gibi-1968), sığır sayısını arttırmaya çalışan ama müşterek otlağın geleceğini umursamayan bakış, kapitalist bakıştır. Bu bakış için ya devlet ya da özelleştirme bunun üstesinden gelebilir düşüncesi de keza kapitalist bakış açısıdır. Ostrom kapitalist bir düzende kapitalist olmayan bakışların hala var olduğunu savunur (1990). Gayri-kapitalist bakış, kapitalist düzendeki devlet ve özelin yönetim kurallarının ötesine geçebilmiştir. Sermayenin daha fazla sermaye harcamaması ya da kamunun kaynaklarını bu tür yerlere harcamaması için müşterek olarak bahsettiği yerlerde var olan yönetimler sürmelidir. Çünkü Ostrom (1990)'a göre bu tür yönetimler daha az masraflıdır. Bunun için iyi-yönetişim buralarda hüküm sürebilir, bunun için bir beis yoktur. Ostrom'un bakışı kaynakların verimli kullanılması bakışıdır. Eğer kaynaklar verimli kullanılacaksa kapitalist düzende var olmaları iyidir. Ostrom (1990) kapitalist bakışı eleştirmez, aksine kapitalizmin sürdürülebilirliği için müştereklerin önemli olduğunu direk söylemese dahi, ortaya koyduğu eserler bunun sinyalini verir.

2.4.2. Gayri-kapitalist bakışla müşterekler

Gayri-kapitalist müşterekler olarak bahsettiğimiz kavramsallaştırmayı ise kapitalizm karşıtı duruş biçimlendirir. Bu bakış genelde Otonomist Marksist yazarlar tarafından ortaya konmuştur ve yine bu yazarlar müşterek kavramına önemli derinlik kazandırmışlardır (Örn. Caffentzis, 2004; De Angelis, 2007; Linebaugh, 2008; Hardt ve Negri, 2011; Midnight Notes, 2014; Harvey, 2013; Haiven, 2016; 2018; De Angelis ve Harvie, 2017; Caffentzis ve Federici, 2017; Hardt, 2017; Dardot ve Laval, 2018; Stavrides, 2018; Hardt ve Negri, 2019).

Gayri-kapitalist bakışla müşterek yaklaşımında müşterekler ve müştereklestirme piyasa dışında, onlardan özerkleştirilmiş yeni bir üretim tarzıdır. Gayri-kapitalist bakışla müşterek kavramsallaştırmasında insanın yaşamda kalması için temel varlıkları korumanın ötesinde, doğrudan insanlığı ve doğayı tehdit eden güncel normlar sistemini altüst ederek ekonomiyi ve toplumu derinlemesine dönüştürmek amaçlanır (Hardt ve Negri, 2011; Dardot ve Laval, 2018; Haiven, 2018).

Müşterekler gayri-kapitalist bakışta bir isim değil bir eylem olarak düşünülür, müşterekler sabit ve değişmez şeylerden ziyade, eylem ve iş birliğinin adıdır (Haiven, 2018: 28). Müşterek kapitalist olmayan bir geleceğe açılan pratikler, mücadeleler, kurumlar ve araştırmalar rejiminin adı haline gelmiştir (Dardot ve Laval, 2018: 9). Müşterekler, hem yeniden üretimin koşulları üzerindeki kontrolü geri kazandığımız özerk alanlar, hem de çitleme süreçlerine karşı durmak ve hayatlarımızı aşamalı olarak piyasa ve devlet güçlerinden ayrıştırmak üzere hareket ettiğimiz zeminler olarak tanımlanabilir (Caffentzis ve Federici, 2017).

Gayri-kapitalist bakışla müşterekler yaklaşımı müştereklerin bir geçiş özelliği taşıdığını vurgulayarak müştereklerin tanımını birkaç genel kıstas altında topluyor Caffentzis ve Federici, (2017: 141).

İlkin, *müşterekler bizlere sunulmuş şeyler değil, sürekli olarak üretilirler*.

Stavrides'in deyimiyle, "müşterek mekan sürekli olarak yeniden tanımlanır: müşterek mekan -vuku bulur-" (Stavrides, 2017: 243). Vuku bulmaktan kasıt bir oluş-var olma durumudur. Bir sabitliği değil, bir oluşu simgeler (Stavrides, 2017: 243). Müşterek, Peter Linebaugh'un (2008) ortaya koyduğu üzere, içinde praksisi barındıran ve "müştereklestirme" denilen politik ilişkisel niteliği vurgular. Müşterek sadece doğal kaynaklar ve sokaklar, parklar vb gibi müşterek şehirsel mekanlara indirgenmemeli. Bu bahsettiğimiz mekanlara ek olarak, sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar, karşılaşmalar, dayanışma ağları, gündelik hayatta kullanılan müşterek alanlarda meydana gelen pratikler ve ilişkiler de müştereklestirme olanağı taşır. Müşterek kavramı durağan bir varlık gibi görülse de durağan değildir, isim olduğu kadar fiildir. Müşterek yapılır, yeniden yapılır, üretilir, yıpranır ve savunulur (Chatterton, 2017). Müşterekler sabit varlıklar değildir, aksine bu varlıklar çitlenmiş, yeniden müştereklestirilmiş ve tekrar çitlenmişlerdir (Dwinell ve Olivera, 2017: 187). Chatterton'un tanımıyla (2017: 204) "müşterek, sınırlı ve belli yerlerde sınırlanmış pratiklerle değil, dinamik mekânsal pratikleri yansıtan "müştereklestirme pratikleriyle" gerçekleşir". Caffentsiz ve Federici (2017: 129)'nin de belirttiği gibi: Müştereklere yönelen saldırılar arttıkça düzülen övgülerin bir o kadar artması neredeyse çağdaş toplumsal yaşamın bir yasası haline geldi. O halde, hareketli ve akışkan çitleme pratiklerini alt etmenin yolu, hantal ve durağan müşterek kavramından

ziyade, her süreçte tekrar tekrar ortaya çıkan 'müşterekleştirme pratikleri' yaratmamızdan ve savunmamızdan geçer. Ve aynı zamanda sermayenin bizlere dayattığı değer paradigmasını ise ancak iş birlikleri kurarak geliştirdiğimiz yeni "müşterek pratikleri "vasıtasıyla engelleyebiliriz (De Angelis, 2007; Caffentzis ve Federici, 2017; Haiven, 2018). Bu bağlamıyla müşterek, hem bir "mekânın varlığına olan ihtiyacı" hem bu mekân üzerinden gerçekleşen politik ve ilişkisel "müşterekleştirme pratiklerinin varlığını" hem de bu mekân üzerinde gerçekleşecek müşterekleştirme pratiklerini üretecek ve sürdürecek bir "topluluğun" gerekli olduğunu içerimler.

İkincisi, *müştereklerin doğal veya toplumsal kaynaklar biçiminde bir müşterek zenginlik içermesi gerekiyor.*

Bu müşterek zenginlik, sadece kamusal kaynakları nitelendirmiyor. Müşterek ve kamusal arasında önemli ve stratejik bir ayrım bulunuyor. 'Kamusal', devlet ve hukuk çerçevesinde kullanılan yasal bir kategoridir ve 'özel'in karşıtıdır. Müştereklerse, dinamik ve kolektif bir varlık olarak, burjuva hukukunun mülki alanının sınırlarında ya da çatlaklarında yer alıyor (Caffentzis ve Federici, 2017). Gidwani ve Baviskar (2017)'a göre, müşterek "hukukun sınırlarını müzakere ediyor, reddediyor ve savuşturuyor." Bu özelliğiyle, kapitalizmin çatlaklarında filizleniyor; kapitalist devletin görüş alanına bir girip bir çıkarak, onun dikkatinden kaçarak gelişiyor. 'Kamusal' olan halk adına temsili bir biçimde devlet tarafından idare edilirken; 'müşterek' doğrudan halk tarafından üretiliyor ve paylaşıma sunuluyor. Özetle, müşterek "özerkliği" içerir. Müşterekte karar verici devlet ya da sermaye değil, müştereken yaşayan topluluktur.

Üçüncüsü, *kamuya dair mücadeleyi müştereklerin inşasına yönelik çabalarla birleştirmektir.*

Kamu demek, gerçekte bize ait olan, devletin temsilen yönettiği müşterek zenginliktir aslında. Bu açından bakarsak şayet kamusal varlıkları sahiplenmemiz gerekiyor. Fakat bunu yaparken de kamusal ve müşterek arasındaki ayırımı unutmamak; devletin kamusal kaynaklar üzerindeki denetim gücünü müşterekleştirme pratikleri planlarken göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Caffentzis ve Federici, 2017: 141).

Dördüncüsü, *müşterekler bir topluluk gerektirmektedir*.

Topluluk olmadan müşterek olmaz çünkü herhangi bir müştereği yaratan ve onu sürdüren ilişkiler doğrusal olarak bir topluluk ihtiyacı doğurur. Bu ilişkiler topluluk sayesinde var olur ve çoğalır. Bu topluluğun herhangi bir ayrıcalıklı kimliği yoktur. Müşterek, durağan bir varlık olmadığı gibi; müştereğin öznesi olan topluluklar da ona sahip olan sabit ve değişmeyen bir aktör grubu değildir. Müşterekler, onu sahiplenen topluluklar tarafından sürekli bir biçimde yapılır ve yeniden yapılır; yaratılır, yıpranır ve savunulur (Chatterton, 2017: 205). Müşterekler, o müştereği kuran, üzerinde aktif varlığı bulunan bir topluluk olduğu müddetçe müşterektir, topluluğun müştereği terki de müştereğin sonudur (Linebaugh, 2008; De Angelis, 2007).

Yukarıdaki kıstasa başka bir yön eklemek gerektiğini düşünüyoruz. Müşterekleştirme pratikleri, mekânı dönüştürdüğü kadar, aynı zamanda o müşterek için mücadele veren topluluğu da dönüştürür. Ve bu topluluk, Dardot ve Laval (2018: 40) bahsettiği üzere, müştereği inşa etmek için eyleyen insanlar… onlar, kendi pratiklerinin onları dönüştürdüğü şeydir. Diğer bir değişle, müşterek bir yaşam için uğraşan insanlar, birer müşterek olur. Buna biyo-poltik açıdan bakarsak, müştereği üreten de insandır, insanın müştereklerle yaratılması da insan tarafından olmaktadır (Hardt ve Negri, 2011; 2015). Müşterekleştirme pratikleri topluluklara kimlikler atfetmez, topluluk kimliklerinin kurulması ve icra edilmesi tarzını değiştirir. İnsanlar topluluk halinde müşterekleri üretirken kendilerini de üretirler (Stavrides, 2017: 246).

Önemli görülen beşinci kıstas, *müştereklerin paylaştığımız zenginliğin nasıl kullanılacağını ve korunacağını belirleyen düzenlemeler gerektirdiğidir.*

Homo economicus- yani iktisadi insanın tahayyüllerinin dışında bir yerdir müşterek. Müşterek, özyönetime dayanan, müştereklerin üretilmesi, kullanılması ve korunması, yeniden üretilmesi süreçlerinin nasıl olması gerektiği konusunda birlikte karar alınan yerler olmalıdır. Bizim bugün "sözde" dile getirdiğimiz doğrudan demokrasinin var ve faaliyette olduğu yerdir müşterek (Caffentzis ve Federici, 2017).

Ve sonuncu olarak ele almak istediğimiz kıstas, *(yeniden) üretim araçlarına eşit erişim ve eşitlikçi karar alma müştereklerin temelini oluşturmalıdır.*

Müşterekler siyaseti, yatay, katılıma ve genişlemeye açık bir anlayışı gerektirir. Müştereklere katılanlar arasında toplumsal cinsiyet, etnik köken vb. eksenlerde ayrımcılık yapmamak gerekir (Penbecioğlu, 2019). Müşterek, sürekli olarak yeniden yaratılan ve bu süreçlere katılan topluluğun eşit kabul edilen üyelerinin katılım süreçleriyle örgütlenen dinamik bir varlıktır. Müşterekler, 'hareket halindeki topluluklarda' oluşur (Zibechi, 2010). Ve bu toplulukların amacı kapalı mikro-evrenler 'kurtarılmış bölgeler' yaratmak olmamalıdır. Aksine, müşterek varlıklar ve müştereklestiren topluluklar, sürekli genişlemeye dayalı dinamik bir yaklaşım gerektirmektedir. Müştereği üreten, kullanan ve koruyan topluluk, dışa/genişlemeye kapalı bir hâl aldığında; cemaatleşme ve sabit kimlikler oluşmaktadır (De Angelis, 2017). Müşterekler siyasetinde söz konusu olan sabit kimliklere dayalı kapalı cemaatler oluşturmak değildir. Amaç, eşitlik, dayanışma ve müşterek sorumluluk gibi, kuvvetle savunulan kolektif değerlere dayalı ve genişlemeye açık kimlikler ötesi bir öz-örgütlenme biçimi geliştirebilmektir. Müştereğin öznesini oluşturan topluluklar, herhangi bir kimliği dayatmaz. Aksine, birlikte tasarlayarak ve müşterek karar vererek, amaçlar ve kimlikler yeniden şekillenir (Caffentzis ve Federici, 2017; Penbecioğlu, 2019).

Müşterekleri özetlemek gerekirse, kavramsallaştırmamızı da göz önüne alarak, kapitalist bakış açısıyla "müşterek" denilen bir kavram yoktur. Kapitalist bakış açısına göre müşterek ya kamusal himayede ya da sermaye hakimiyetindedir. Bu düşünce müşterekleri yok sayar. Bu bağlamda Hardin'in de Ostrom'un da bahsettiği doğa-mera-arazi vb müşterek değildir. Bunlar şimdilik devlet himayesi ya da sermaye hakimiyeti altına henüz girmemiş alanlardır. Çoban'ın (2018: 33)'ın ifadesiyle, "Hardin'in özel mülkiyete geçirme önerisi sermaye sahibi olmayan toplum kesimlerinin müşterek etkinliğine engel olma girişimidir. Bu bakımdan bir çitlemedir".

Diğer bir açıdan, gayri-kapitalist bakışla müştereklerin izini de sürerek kendi müşterek tanımlamamızı şöyle ifade etmek mümkün:

"Müşterekler, eşitlikçi, eşit erişime dayalı, kapalı olmayan ilişkilerle yeniden üretimin sürdürüldüğü ve yeniden üretimi gerçekleştiren topluluğun aynı zamanda kendini yeniden ürettiği, piyasa süreçlerinden özerk bir politik mekânı ve o mekânı koruyan, kollayan ve genişleten sürekli müştereklestirme pratiklerini ifade eder".

Müşterek ve müşterekleştirme pratiklerine böylece değindikten sonra, bir sonraki başlıkta, alanyazında müştereğin ikiz kardeşi ya da baş düşmanı olarak atfedilen çitleme kavramını ele alacağız.

2.5. Çitleme: Ekonomi-Dışı Zor ve Sermaye İlişkisinin Meyvesi

Marx (2018:688) Adam Smith'e karşı çıkıp, ilkel birikim sürecinin bir mülksüzleştirme öyküsü olduğunu, bu öykünün arka planında verilmiş büyük mücadelelerin var olduğunu, bu öykünün insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazıldığını dile getirmiştir. İlkel birikim süreci pratiklerinden biri olan çitleme sürecinde de kandan ve ateşten harfler bulunmaktadır. Diğer bir değişle, çitlemeler, öyle bir anda ve kendiliğinden olmamıştır. Ekonomi-dışı zor ile sermayenin koyun koyuna ilişkisinden çitlemeler doğmuştur. Çitlemeler karşısında da verilen çetin mücadeleler olduğunu biliyoruz. Federici (2020a: 111-115), çitlemelere karşı verilen çetin mücadeleler sonucunda on binlerce insanın öldürüldüğünü, kadınlara işkence edilip hapishaneye atıldıklarını aktarır. Müştereğin çitlenmesi ağır sonuçlar doğurmuştur. Marx'ın da (2018: 723) ağır bir dille dikkat çektiği üzere "*Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde bir doğum belgesi olmaksızın ortaya çıkan bazı sermayeler, İngiltere'de daha dün sermayeye dönüştürülmüş olan çocuk kanıdır*".

Çitleme kavramı, daha önce ilkel birikim bölümünde daha detaylı olarak değindiğimiz üzere, kapitalizmin hem doğuşuna hem de büyüyüp sürekliliğine aracılık eden "ilkel birikim süreci pratiklerinden" biridir. İlkel birikim kuramını ele alırken, Marx'ın bahsettiği "Çitleme Harekatı"na değinmiştik, burada ayrıca değinmeyeceğiz fakat özetlemek gerekirse yünlü manifaktürün gelişmesiyle beraber müşterek topraklar değerli hale gelir (turistik hareketlerin başlamasıyla sahillerin değerlenmesi misali). Sermaye, değerlenen bu toprakları ele geçirmek için, özellikle ekonomi dışı zor dediğimiz gücü kullanarak o zamana kadar köylü, köle vb fark etmeksizin insanların müştereken kullandıkları alanları çitler (özel mülk haline getirir). Bu yönüyle çitlemeler bir mülksüzleştirme edimidir. Bu mülksüzleştirmeler yoluyla, o döneme kadar toprağı işleyen, bundan geçimini sağlayan halk, sadece emeği ile baş başa kalır. Emeği ile baş başa kalan halk böylece sermayenin elinde bir emek gücü (proleter) haline gelir (Marx, 2018). Sermaye bu ayrımı (işçileri üretim araçlarından koparma)

hem sürdürür hem de büyüyen ölçüde yeniden üretir. Kapitalizm denen olgu böyle başlamış ve varlığını sürdürmüştür.

Bu yönüyle, çitlemeler, sadece bir alanı kapatma pratiği değil, aynı zamanda insanların yaşam alışkanlıklarını da dönüştüren bir pratiktir. Diğer bir değişle, çitleme, insanları hem bir mekândan hem de o mekanlar üzerinde kurdukları ilişki, alışkanlık vb dışlar. İnsanlar çitleme pratikleri neticesinde hem müşterek kullandıkları yaşam alanlarından atılır hem de yeni bir yaşam stiline geçmek zorunda bırakılır. Geçmişte müşterek topraklarda yaşamını sürdüren insanlar çitleme pratikleri sonucu nasıl şehirlerin yolunu nasıl tutmuşsa, bir dönem sahilleri müşterek kullanan insanlar da günümüzde de buraları ancak para karşılığında kullanabilmektedirler (Çoban, 2018; Ol, 2019).

Daha önce farklı nedenlerden dolayı müşterek ve çitleme nosyonlarının güncel hale geldiklerini belirtmiştik. İlkel birikim bölümünde güncel çalışmaların çitleme kavramına değindiklerini ve ayrıca çitleme kavramını güncel kapitalizm koşullarının da etkisiyle halen sürmekte olduğunu savunan yazarları da ele almıştık (örn. Harvey, 2004; 2020; Midnight Notes, 2014). Bu yazarların üzerinde hem fikir olduğu durum çitlemelerin bir mülksüzleştirme pratiği olduğudur (Sevilla-Buitrago, 2015: 1000; Genç, 2019: 18).

Önceki satırlarda değindiğimiz üzere, Sevilla-Buitrago (2015: 1001)'nun da belirttiği gibi, yeni bir politik tasavvur potansiyeli taşıyan müşterekler yazınında kavramların içeriklerinin aşırı esnetilmesi, bu kavramların birer metafora dönüşmesi ve aynı zamanda günümüzde yaşanan olayları inceleme potansiyellerini kaybetmelerine neden olacağı için kavramsal sınırlamaların önemli olduğu görüşünü paylaşmıştık. Örnek vermek gerekirse çitleme terimi "özelleştirme" (Holloway, 2011), "piyasalaşma", "metalaşma" ya da üretimin ve yeniden üretimin piyasa koşullarından "ayrılması" (De Angelis, 2007) ya da "mülksüzleştirme yoluyla birikim" (Harvey, 2004) bunlardan bazıları yerine kullanılmaktadır. Şayet bu kavramların tümü mülksüzleştirmeyi içeriyorsa ve en nihayetinde çitleme de bir mülksüzleştirme pratiği olduğuna göre çitlemenin bahsi geçen bu kavramlardan farkı nedir?

Çit kapitalist bakışın ürettiği bir araç, bir materyaldir. Çitleme ise bir yol, bir pratiktir. Diğer bir değişle çit isim halini, çitlemek ise bir fiili temsil eder. Çitleme

müştereğin temellük edilmesi, himaye altına alınması, diğer bir değişle özerkliğinin bir başkasının eline geçmesidir. Çitleme müşterek üzerinde var olmaya başladığında müşterek "özerkliğini" kaybeder. Çünkü çitlemenin temel amacı müştereğin özerkliğine son vermektir. Bu hem mekân üzerinden hem de mekân üzerinden gelişen ilişkiler bağlamında doğrudur. Çitleme müştereği hem mekânın somut anlamda çitlenmesi bağlamında çitler, hem de duygulanımsal (soyut) anlamda orada bulunan ilişkilere son vermesi ve yeni ilişkiler türetmesi bağlamında özerkliğine son verilmesi bağlamında çitler. Buna biyo-politik açıdan bakarsak, çitlemeyi üreten de insandır, çitlemelerle insanın yaratılması da insan tarafından olmaktadır (Hardt ve Negri, 2011; 2015). Bu bağlamda, alanyazında kullanılagelen anlam açısından bakarsak, çit müştereği temellük etmek için bir araç ve materyaldir. Çitin müştereği temellük için kullanılması işini ise "çitleme pratiği" yapar, diğer bir değişle, çitlemek fiilidir. Litaretürde oturmuş anlamıyla "Çitlemek fiili (Çitleme Pratikleri), her ne kadar isim halini andırsa da "Çitleme"ye dönmüştür. Özetle "Çitleme", "Çitlemek (Çitleme Pratikleri)" anlamına gelmektedir.

Çitleme, insanların geçmiş müşterekleştirme pratikleriyle sahip olduğu özerkliği yok etmeye, bunun yerine kendi özerkliğini yerleştirmeye yönelik koordineli çabaları ifade eder. Piyasa koşullarından özerkliği mümkün kılan pratiklerin ve alanların varlığı emekçileri sermaye disiplininin boyun eğdirici baskısı karşısında korunaklı kıldığı ölçüde, bunların ortadan kaldırılması sermaye açısından kritik bir işleve sahiptir (Genç, 2019).

İkincisi, çitleme mekânsal bir süreçtir. Çitleme, basitçe belirli bir mekânda ortaya çıkan herhangi bir mülksüzleştirme edimini değil, mekânsallığın yeniden tanımlanması yoluyla, yani "çeşitli mekânsal konfigürasyonların ve anlamlandırma biçimlerinin harekete geçirilmesi" ile oluşan bir dinamiği ifade eder (SevillaBuitrago, 2015: 1000; Genç, 2019). İnsanların müştereken ürettiklerinden ve bu yolla sahip oldukları özerklikten alıkonması için mekânın devlet ve sermaye tarafından yeniden örgütlenmesi gerekir. Çünkü Nicholas Blomley'in vurguladığı gibi (2008), müştereklerin müşterekleştirme pratikleriyle inşası tanım gereği bir "yer-kurma" (place-making) sürecini içerir. Özerkliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan çitlemenin topluluğun var olduğu ve onun sayesinde/içerisinde değerlerini inşa ettiği yerin anlamını bozup yeniden tanımlaması bir yan sonuç değil, başlı başına bir

zorunluluktur (Genç, 2019). Bu nedenle çitleme, Sevilla-Buitrago'nun tanımladığı biçimiyle, "özerk, kolektif olarak üretilen ve idare edilen müşterek servet biçimlerinin ve değer rejimlerinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan, mekânsal olarak orkestra edilen mülksüzleştirme süreci" olarak anlaşılmalıdır (2015: 1001).

Çitlemelerin istisnasız tümü, ekonomi-dışı zor dediğimiz, devletin yasal ve fiili zor aygıtlarının kullanımıyla oluşuyor. Bu yönüyle çitlemeler bir iktidar teknolojisidir. Ekonomi dışı zorun kullanımı, devletin kurum, söylem ve bilgisinin devreye sokulması bu teknolojinin temel unsurlarıdır. Ancak bu stratejik karakter, çitlemelerin tarih-aşırı, tüm yönleriyle önceden tasarlanmış bir planın gereği olarak hayata geçirilen adımlar olduğu anlamına da gelmez. Daha doğrusu, çitlemelerin stratejik boyutu ancak belirli bir zamansallık kipi içinde ve müşterekleştirme hareketiyle karşıtlığı bağlamında anlaşılabilir. O nedenle kapitalizmin tarihini boydan boya kesen çitlemelerden ziyade, belirli bir konjonktür içerisinde geçmiş müşterekleştirme pratiklerinin ürettiği direnç alanlarının dağıtılması zorunluluğuyla gündeme gelen çitlemelerden bahsetmek daha yerinde olur (Sevilla-Butirago, 2015; Genç, 2019).

2.6. Çitleme ve Müşterekler Karşı Karşıya: Çitleme ve Müştereğin Sürekli Antagonizması

Marx (2018)'ın kapitalizm'in doğuşunu simgeleyen ilkel birikim sürecinde ortaya koyduğu üzere, müşterekler, ekonomi-dışı zorun da etkisiyle sermaye tarafından çitlenmiştir. Marx bu süreci kuru bir tarihsellik olarak ele almamakta, aynı zamanda insanların müştereklerden nasıl kovulduklarını, bu kovulmaya karşı verilen mücadeleleri, çitlemelere karşı duran insanların nasıl işkenceler gördüklerini, bu insanların alışkın oldukları bir yaşamdan bambaşka bir yaşama sürüklenip zorlandıklarını vb anlatır. Özetle, burada yaşanan sadece mülkiyetin el değiştirmesi değil, insanların yaşamlarının da değişip dönüşmesidir. Diğer bir değişle, sermaye çitleme vasıtasıyla, müştereği mekânsal anlamda temellük ederken, bir yandan da o müşterek üzerinde oluşan ilişkileri, alışkanlıkları, yaşam biçimini de yok etmiş, yeni yaşamlar tesis edip, insanları bu yaşama alışmaya zorlamıştır.

Müşterek ve çitleme, Marx'ın ortaya koyduğu "sınıf savaşı", Karl Polanyi (2017)'nin piyasa süreçlerine karşın toplumun ortaya koyduğu "çifte hareketi", Gibson-Graham (2010)'ın kapitalizme karşı topluluk ekonomileri, Hardt ve Negri'nin

“imparatorluğa karşı çokluğu” gibi bir karşıtlığı, bir antagonizmayı içerir (De Angelis, 2017; De Angelis ve Harvie, 2017: 110; Çoban, 2018: 27-33-35; Stavrides, 2018: 17).

Çoban, bu antagonizmaya başka açıdan bakar ve ona göre müşterek ve çitleme ikiz kavramlar (2018: 27). Çitleme, müşterekten ayrı düşünülmemeli çünkü çitlenenler müştereklerdir. Çünkü çitleme, fiziksel çevreyle topluluğun kurduğu müşterek ilişkisi olarak müştereğin o topluluğa kapatılmasıdır (Çoban, 2018: 32-33). Peter Linebaugh (2014: 1)’ise “çitlemeyi tarihten bu yana müştereğin karşıtı ya da baş düşmanıdır” olarak nitelendirmektedir. Bu antagonizma aynı zamanda müştereğe bakışı şekillendirir. Antagonistik bakış, kapitalist bakışla müşterek (çitleme) ya da Gayri-kapitalist bakışla müşterek (müşterek) ayrımını doğurur ve bizim de müşterek kavramsallaştırmamızın çekirdeğini oluşturmuştu.

Müşterek ve çitlemelerin değer pratikleri birbirleriyle çarpışır, bundan dolayı antagonistik bir toplumsal ilişki içerisinde var olurlar. Bu açıdan baktığımızda, kapitalizme (çitlemelere) karşı antagonistik bir konumda olan müşterekleştirme pratikleri dünyanın birçok yerinde bulunmaktadır. Bu pratikler bazı görüşlere göre kapitalizmde çatlaklar yaratmakta (Holloway, 2011), kimilerine göre (De Angelis, 2007) ise kapitalizme alternatif toplumsal hareketlerin maddi zemin ve güçlerini genişletmektedir (De Angelis ve Harvie, 2017: 125).

2.7. Müşterekleri Örmek ve Yönetişimi Müşterekleştirmek

Müşterekleştirme, müştereklerin "geri dönüşünün", müşterekleri savunmanın, korumanın, kullanmanın ve bakımının merkezi bir parçası olarak ilgi görmeye başlamıştır. Müştereklere bir isim ya da doğuştan gelen özelliklere sahip bir 'şey' olarak bakmak yerine, müşterekleştirme bir pratik ya da kurumların ortak faydaya hizmet etmek üzere (yeniden) tasarlandığı bir 'süreç' olarak görülmektedir (Bresnihan and Byrne, 2015; Gibson-Graham vd., 2016; Leitheiser, Trell, Horlings, and Franklin, 2022). Devlet/piyasa ikileminin çeperinde siyasallaştırmanın özel bir biçimi olarak müşterekleştirme, (radikal) demokrasiyi, dayanışmayı ön plana çıkarır ve kaynak yönetimini yerel ekolojiye yeniden dahil eder ve bunu müşterekleştirme pratikleri yoluyla yapar. Özünde müşterekleştirme, insanların yönetimde daha fazla doğrudan söz sahibi olma hakkını iddia eder; yalnızca siyasi ve kurumsal elitler tarafından kabul edilebilir görülen geleneksel politikaların tercih ettikleri karışımını seçerek değil, aynı

zamanda kendilerinin (halkın) tabi olduğu normları ve kuralları birlikte belirleyerek topluluk tarafından yapılır. Bunu yaparken de radikal ve özgürleştirici bir siyasi tahayyül için alan açar (Bresnihan and Byrne, 2015; Gibson-Graham vd., 2016; Leitheiser, Trell, Horlings, and Franklin, 2022).

Müşterek, sınırlı, korumacı veya belli bölgelerde sınırlanmış pratiklerle değil dinamik mekânsal pratikleri yansıtan müşterekleştirme pratikleriyle gerçekleşir. Zira müşterek, basit ve yekpare değil, karmaşık ve ilişkisel bir varlıktır; farklı zaman, mekân ve mücadeleleri bir arada ören ilişkiler yoluyla üretilir ve yeniden üretilir. Dolayısıyla, müşterek olan daima kapitalist birikimin daha dinamik süreçlerine tabi veya bu süreçlere bir cevap olarak konumlandırılmamalıdır. Aksine, müşterek yeni diller, dayanışmalar, toplumsal ve mekânsal pratikler, mücadele ilişkileri ve repertuarları üreten direniş anlarıyla doludur (Chatterton, 2017: 204-205).

Brandtner, Douglas and Kornberger (2023: 920) sosyal teorisyenlerin müşterekleri yalnızca aşırı kullanımdan korunmaya muhtaç, toplumsallıktan ve mekânsallıktan arındırılmış, tartışmalı bir kaynak havuzu olarak anladıkları sürece, anlamlı müşterekler yaratabilecek ve yönetebilecek süreçler ve ortaklıklar hakkındaki hayal gücümüzü sınırlandırmış olacağımızı savunurlar. Bu bakış açısıyla bakıldığında "sermaye içinde ve sermaye için müşterekler" şeklindeki "sermaye merkezli" görüş desteklenir (bkz.De Angelis ve Harvie, 2017; Gibson-Graham, Cameron and Healy, 2016). Diğer bir değişle bu bakış açısı bizi devlet ve/veya piyasa ikilemi arasına sıkıştırarak, müşterekler ve müşterekleştirme pratikleri hakkında geliştirebileceğimiz düşünce zenginliğimizi, Leitheiser vd., (2022:3)'nin deyimiyle devlet-piyasa trajedisi arasına sıkıştırmaktadır. Oysa devlet-piyasa ikileminin dışında yönetilen müşterek alanlar vardır.

Müşterekleştirme pratikleri üzerine ampirik perspektiflerin eksikliği söz konusudur. Müşterekler üzerine teorik çalışmalar önemli olmakla birlikte, bazı yazarlar fiilen var olan müşterekleri ve müşterekleştirme pratiklerini ve süreçlerini sahada gerçekleşirken ve farklı ölçeklerde hareket ederken analiz eden daha fazla çağdaş ampirik çalışmanın gerekliliği çağrısında bulunmuştur (Bresnihan and Byrne, 2015; Gibson-Graham vd., 2016; Leitheiser, vd., 2022). Diğer bir değişle müşterekleştirme pratiklerinin nasıl meydana geldikleri (müştereklerin hangi pratikler

sonucu meydana geldikleri, nasıl savunuldukları, kullanıldıkları, bakımlarının ve yönetimlerinin nasıl yapıldığı, kurumsallaşıp-kurumsallaşamadıkları) gibi sorular hala merak konusu ve cevaplandırılması gereken sorular olarak önümüzde durmaktadır. Bu sorulara bazı temel çalışmalar ışığında cevap vermeye çalışacağız.

Gibson-Graham vd. (2016: 193), müşterekleştirme pratiklerinin günümüz için bir siyasetin odağı haline gelebileceğini öne sürer. Fakat müşterekleştirme hakkındaki mevcut tartışmanın hala büyük ölçüde sermaye merkezli bir söyleme bağlı olduğunu ve bu çerçevelemenin dönüştürücü müşterekleştirme pratikleri ve stratejilerinin (her ne kadar olumlu taraflarının olduğunu kabul etse de) daha uyumlu bir şekilde uygulanmasının önünde durduğunu iddia eder (Gibson-Graham vd., 2016)

Bunu yaparken kendisinin ortaya attığı sermaye-merkezciliği kavramını kullanır (Gibson-Graham, 2010). Sermaye-merkezcilik, çeşitli ekonomik ilişkilerin 'kapitalizm' ile aynı, onun tamamlayıcısı, karşıtı, ona tabi ya da onun içinde konumlandırılmasına verilen addır (Gibson-Graham vd., 2010; 2016). Sermaye merkezli çerçevelemede ortaya çıkan politikanın soyut ve belirsiz bir çokluğa -gelecek olan müşterekler topluluğuna - bağlı kaldığını vurgular. Bu çerçeveleme müştereklerin bir mülkiyet biçimi olarak anlaşılmasıyla bağlantılı olduğunda, siyasetin çitleme ve özelleştirmeye karşı mücadelelere odaklandığını fakat müşterekleştirme pratiklerinin bunu daha ötesinde politik nitelikler taşıdığını vurgular. Bundan kastettiği durum farklı bir öznellik tarzına yönelik çağrılara "şimdi" yanıt verebilecek bir siyaset tarzıyla ilgilidir. Paylaşılan şimdiki zamanda - şimdi ve burada bir müşterekleştirme topluluğu haline gelmede - yer alan gayri kapitalist bir siyasettir (Gibson-Graham vd., 2010; 2016).

İklim krizleri yaşayan dünyamızda atmosferi bir müşterek olarak gören yazar, bu krizin etkileri ile birlikte ortaya çıkan durumları ele alır. Örneğin Nature dergisinde ozon tabakasının inceldiğinin bulgulanması sonrası ABD'nin bu konuda harekete geçmesi ve bundan sonraki süreçte karbon salınımını azaltan protokollerin imzalanması (örneğin 1987 Montreal Protokolü) sonucunda solar enerjiye dünyanın birçok ülkesinde dönülmesi "sürecini" bir müşterekleştirme örneği olarak ele alır. Değişimin öznesi olan müştereğin, artık bir kişi ya da işçi sınıfı gibi bir kategori değil (klasik Marksizm'i eleştirerek), bir topluluk olduğunu savunur. Bu toplulukların

insanları ve aynı zamanda insan olmayanları; sınıfları-sınıf dışındakileri; toplumsal hareketleri ve taban örgütlerini; hükümetleri, kurumları ve firmaları; piyasa dışı mekanizmaları ya da piyasaları da içerebildiğini dile getirir (Gibson-Graham vd., 2016).

Gibson-Graham'ın kavramsallaştımasından nerede ve nasıl olursa olsun müşterekleştirme için olanakların bulunduğunu (çatlaklar her yerde ve bulunmasalar bile oluşturulabilirler) fakat bize düşenin bu müşterekleştirme pratiklerinin peşine şimdi ve burada düşmemiz gerektiğini anlıyoruz. Bu bakış açısının elbette faydalı olduğunu dile getirmekle beraber, derinlikli bir bakış açısıyla müşterek alanlara indiğimizde müşterekleştirmenin zorlukları, aşılmazlıkları, sınırlılıkları, kimler tarafından ve nasıl ele alındıkları gibi soruların cevaplarını bulamıyoruz (Brandtner vd., 2023: 921). Nitekim Brandtner vd.(2023: 921), aynı şekilde Gibson-Graham vd., (2016)'nin müştereklerin toplumsal bir müşterekleştirme süreci olarak anlaşılmasını kabul ve tasdik eder. Geleneksel olarak basitçe müşterekleştirme pratikleri, hem müşterekleri yaratma eylemi hem de müşterekleri yönetme süreci haline geldiğini belirtir. Bu mantık silsilesinden yola çıkarak, müşterekleri anlamanın temelinde bir mülkiyet ya da doğal kaynaklar teorisinin değil, anlamlı bir sosyal etkileşim teorisinin olması gerektiğini öne sürerler. Ve fakat bu akıl yürütme çizgisini genişlettiklerinde, ilişkisel ve sosyal bir olgu olarak müştereklerin gerçekte "nerede ortaya çıktığı" ve "nasıl sürdürüldüğü" sorusunun cevabı henüz mevcut açıklamalarca verilmediğinin altını çizer (Brandtner vd., 2023: 920, 921).

Brandtner vd., (2023: 917) farklılıklarına rağmen, çeşitli teorik yaklaşımların müştereklerin, kalkınmacılar, planlamacılar ve topluluk üyeleri de dahil olmak üzere "özel ve kamusal aktörlerin yönetişimi" ile mümkün olduğunu kabul ettiklerini aktarır. Bununla birlikte, mevcut açıklamaların müştereklerin yer temelli ilişkileri ve sektörler arası ortaklıkları nasıl mümkün kıldığını ve bu aktörlerce nasıl işler hale getirildiklerini henüz keşfedemediğini de ekler. Yönetişimsel bağlamda Leitheiser, vd. (2022: 2), görevlerinin tomurcuklanan olasılıkları gün ışığına çıkarmak olduğunu, gündelik siyasi pratiklerde ortaya çıkan dönüştürücü pratikleri ve radikal olasılıkları tanımaya yönelik daha açık bir yaklaşımı benimsediklerini dile getirerek Gibson-Graham vd., (2010; 2016)'nin izinde gitmektedirler. Bunu yaparken şu soruyu sorarlar:

Müşterekleştirmede sivil girişimler ortak yönetişimi nasıl sağlamaya çalışırlar? (Leitheiser, vd., 2022: 2).

Araştırmalarını, vatandaşların yerel ve bölgesel gıda sistemlerini sürdürülebilirlik ve adalet yönünde dönüştürmek için aktif olarak mücadele ettiği Berlin, Köln ve Frankfurt'taki üç Alman Gıda Politikası Konseyi'nin (German Food Policy Councils-FPC'ler) vaka çalışması üzerine inşa eden Leitheiser, vd. (2022), FPC'lerin Almanya'daki planlama ve politika söyleminde belirgin bir şekilde eksik olan gıda hakkında yeni siyasi diyalogları ateşlemesi açısından önemli müşterekler olarak görmektedir. Onlara göre, bayatlamış Devlet/Piyasa ikileminin ötesine geçilmesi ve yönetişimin müşterekleştirme ve toplulukların kendi belirlediği ortak fayda kavramları etrafında merkezileştirilmesi gerekmektedir.

Kısaca Leitheiser, vd. (2022)'nin çalışmasının üzerinde durduğu müşterekleştirme pratiklerine değinecek olursak, Alman FPC'leri, vatandaşların yönetimde aktif bir rol oynamasını öngören bir 'Gıda Demokrasisi' söylemi etrafında örgütlenmektedirler. FPC'ler kendi aralarında "ağlarla" çalışmaktadırlar, diğer bir değişle diğer FPC'ler ile birlikte ve dayanışma içerisinde çalışmaktadırlar ve bu durum da onlara kısmi siyasi güç kazandırıyor. Yerel düzeyde FPC'ler, iletişimden gıda eğitimine ve kamu alımlarına kadar çeşitli temaları içeren belirli bir somut projeye odaklanan çeşitli çalışma grupları halinde örgütlenir. 2017'den bu yana FPC katılımcılarını Essen, Frankfurt ve Bonn'da bir araya getirerek stratejileri, teorik temelleri tartışıyor ve sadece Almanya bağlamında değil, tüm dünyadaki en iyi uygulamaları vurguluyorlar. Bunun dışında FPC'lerin kendi aralarında sürekli "bilgi akışı" sağlanıyor. Üretilen ve paylaşılan bilgi sadece tarımsal uygulamalarla ilgili değil, aynı zamanda yönetişim uygulamaları ve demokratik vatandaşlıkla da ilgilidir. Ayrıca Bölgesel Gezi programın örnekleri mevcut. Bu program kapsamında Berlin FPC bir otobüs kiralayarak şehirdeki kantin işletmecilerini (belediyenin su, ulaşım ve temizlik yetkililerinden temsilciler de dahil olmak üzere) bir araya getirmekte ve bölgesel üreticileri ziyaret ederek uygulamaları ve çalışma koşulları hakkında bilgi edinmelerini sağlamaktadırlar. Göçmenler için topluluk yemekleri düzenleyerek, örneğin "Hepimiz bir masada!" programı, aracılığıyla yatay öğrenmeye katkıda bulunmaktadırlar. Bu etkinlikler dolayısıyla belediyelerden ücret de alabilmektedirler. Ayrıca söylemsel etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadırlar. FPC'ler, vatandaşların

bir araya gelerek gıda sistemlerinin değişimine yönelik politika tartışmalarının ve eylemlerinin sivil bir çerçevesini oluşturabilecekleri bir kamusal alan yaratmıştır.

Bu tür müşterekleştirme pratiklerinin yanında belli ampirik engellerle de karşılaşmışlardır. FPC üyeleri genellikle güvencesiz sivil girişimlerle ilişkilendirilen tükenmişliğe maruz kalabilmişlerdir. Her ne kadar FPC üyeleri gıda sistemlerini dönüştürme arzusuyla yola çıkmış olsalar da, siyasi etki yaratacak kaynak ve kapasitelerinin olmaması nedeniyle çabaları genellikle engellenmekte ya da hüsrana da uğramaktadır. Ya da "Geleceğin Kantini Berlin" projesi gibi daha alt sınıflardan da üst sınıflardan insanları bir araya getirebilecek, daha sivil örgütlenme amaçlı proje bir işletmenin kontrolüne sunularak projenin devlet/piyasa ikilemine sıkışıp kaldığı gibi örnekler de mevcuttur (Leitheiser, vd., 2022).

Leitheiser, vd. (2022), birçok müşterekleştirme uygulamasının halihazırda gerçekleşmekte olduğunu, örneğin kooperatif girişim, arazi tröstleri, topluluk destekli tarım, karşılıklı yardımlaşma vb., bu uygulamaların, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması için daha iyi yöntemler geliştirebildiğini ve genellikle de geliştirdiğini dile getirse de ancak, çoğu zaman bu uygulamaların marjinal kaldıkları eleştirisini de dile getirmektedir. Devlet kurumları her ne kadar bu oluşumlara karşı gibi görünse de bu tür oluşumlar için aslında yeni bir varlık nedeni, müşterekleştirmeyi güçlendirmek için bir araç olarak görülebileceğini savunurlar (Leitheiser, vd., 2022: 6). Bunun da yolunun iki kavramdan geçtiğini iddia ederler: Kamu-Müşterek Ortaklığı (Public-Common Partnership, PCP) ve Yeni Belediyecilik (New Municipalism) (Leitheiser, vd., 2022: 7).

Kamu-Müşterek Ortaklığı (PCP), devletin rolünü ve müştereklerle olan ilişkisini radikal bir şekilde yeniden düşünmek için bir yol sunmaktadır. Kamu-Müşterek Ortaklığı (PCP), devleti özel sermaye birikimi için yeni pazarlar yaratmak amacıyla kullanan Kamu-Özel Ortaklığı'nın (PPP) karşısında durmaktadır. Bunun yerine, PCP'de halk yeni müşterekler yaratmak için devletle ortaklık kurar ve müşterekleştirme için daha uygun şartlar ve durumlar sağlanır (Leitheiser, vd., 2022: 7).

Bu tür projelerin ilk etapta başlatılabilmesi için, ortaklığın kamu tarafının katılım göstermeye ve kontrolü devretmeye istekli olması gerektiğini belirtirler. Bunu

yapabilmenin yolunun da "yeterli toplumsal gücün seferber edilmesi" veya "müşterekleştirme hareketlerinin seçim siyasetiyle daha fazla ilgilenmesi" ile olabileceğini savunurlar. Bu durumun ise sonraki kavrama, dünyanın dört bir yanındaki sivil toplumsal hareketlerin yerel siyasete girmeye çalıştığı - meydanları işgal etmekten "kurumları işgal etmeye" geçişi savunan bir taban yaklaşımı olan "Yeni Belediyecilik" kavramına getirdiğini dile getirirler. Böylece, kentsel veya belediye düzeyi, seçim siyasetinin diğer ölçeklerde mümkün olmayan şekillerde daha etkili bir şekilde devreye sokulabileceği ve müştereklerin mantığının ve pratiğinin genişletilebileceği stratejik bir ölçek olarak görülebileceğini de eklerler. Böyle bir çerçeve onlara göre vatandaşların demokraside seyirci olarak görüldüğü hâkim anlayışlara doğrudan bir meydan okuma niteliğindedir (Leitheiser, vd., 2022: 7).

Bu bakış açısı heyecan verici olsa da bazı eleştirilere açıktır ve eklemeler gerektirmektedir. Kamu-Müşterek Ortaklığı fikri üzerinde önemle durulması gerekilen bir bakış açısı sunuyor. Ayrıca Kamu-Müşterek Ortaklığı fikrini daha yerelde ve belediyeler özelinde deneme düşüncesi de aynı şekilde. Fakat burada verili kabul edilen ve tartışılması gereken bir durum söz konusudur. Kamu tarafının iş birliğine yanaşması için "yeterli toplumsal gücün seferber edilmesi" veya müşterekleştirme hareketlerinin seçim siyasetiyle daha fazla ilgilenmesi ile olabileceği savunulmaktadır.

Peki, müşterekleştirme peşindeki toplumsal hareketlerin seçim siyasetiyle daha fazla ilgilenmesi neden gereklidir? Ve yeterli toplumsal gücün seferber edilmesi nasıl sağlanacaktır? Şayet bu soruların cevabı verilirse Leitheiser, vd., (2022)'nin modelinin işlerlik kazanabileceğini düşünüyoruz.

Öncelikle birinci sorumuzla ilgili olarak müşterekleştirme peşindeki toplumsal hareketlerin seçim siyasetiyle daha fazla ilgilenmesinin neden gerekli olduğunu açıklamakla başlayalım. Daha önce belirttiğimiz üzere, Leitheiser, vd. (2022)'nin belirttiği gibi, birçok müşterekleştirme aktörlerinin müşterekleştirme adına birçok pratik ortaya koyduğu, bu pratiklerin genellikle işe yarasalar da (sahiller bağlamında hukuk mücadelesi verilmesi gibi bir örnek bu duruma örnek olarak gösterilebilir) çoğu zaman bu pratikler marjinal ya da radikal pratikler olarak kalmaktadırlar. Belediyeler ve yerel kamu kurumları her ne kadar bu oluşumlara karşı gibi görünse de bu tür oluşumlar için aslında belediyeler ve yerel kamu kurumları yeni bir varlık nedeni,

müşterekleştirmeyi güçlendirmek için bir araç olarak görülebilirler (Leitheiser, vd., 2022: 6). Srnicek ve Williams (2018), folk siyaseti olarak tanımladığı; genel olarak protesto yapmak, yürüyüşler gerçekleştirmek, grevlere gitmek gibi pratikleri içeren, günümüzde sol akımların fazlaca itibar ettiği bu etkinlikler bütününün radikalleşme ve kamusal farkındalığı arttırma açısından önemli olduğunu fakat bu çabaların karşılığının ne zaman alınacağı ile ilgili sorunun henüz karşımızda cevaplanmamış olduğunu dile getirir. Protestoların bağlantılar kurması, umudu teşvik etmesi, insanlara sahip oldukları güçlerini hatırlatması bağlamında güçlü duygulanımsal bağlar oluşturduğunu dile getiren yazarlar bu tür duygulanımsal bağların da çöpe gitmemesi için güçlü bir siyasete ihtiyaç olduğunu dile getirirler (Srnicek ve Williams, 2018: 21).

İkinci sorumuz olan müşterekleştirme için yeterli toplumsal gücün seferber edilmesinin nasıl sağlanacağı ile devam edelim. Wright (2020) kapitalizmi erozyona uğratma startejisi olarak belirlediği dönüşüm stratejisinde en önemli sorunun stratejiyi sürdürmek için yeterli iç bütünlüğe ve mücadele kapasitesine sahip kolektif aktörlerin nasıl yaratılacağı ile ilgili olduğunu dile getirir. Zira bu dönüşümü sağlayacak olan, stratejilerin gerçekleştirilebilir olup olmadığına karar verecek olanlar kolektif aktörlerdir. Bu aktörler nerede sorusunun cevabının kendisinde de olmadığını belirterek, kolektif aktörlerin yaratılmasında belli görevlerin olduğunu dile getirir (Wright, 2020: 107).

Kolektif aktörlerin nerede bulunabileceği sorusundan daha önce üç kavramın kolektif aktör oluşumunda önemli olduğunu belirtir: “kimlikler, çıkarlar ve değerler”. Kolektif bir aktör kendi iç dünyasında bir dayanışma oluştururken kimliğin önemli olduğunu, çıkarların kolektif eylemin amaçlarını şekillendirmede temel bir rol oynadığını, değerlerin ise farklı kimlik ve çıkarları ortak bir anlam içinde bağlantılandırmak için önemli olduğunu vurgular (Wright, 2020: 111). Ayrıca insanların her zaman başkalarıyla ortak kimlikleri, çıkarları ve değerleri olsa bile bunların iç bütünlüğe sahip kolektif örgütlenmelere dönüşeceği ile kesinliğin olmadığını da dile getirmektedir.

Bu bağlamda kolektif aktörleri oluşturma görevinin karşısına üç önemli güçlüğün çıkacağını da vurgular. Bunlar (Wright, 2020: 118); 1-özelleştirilmiş hayatları aşmak, 2-karmaşık, parçalı topluluk yapıları içerisinde topluluk dayanışması

inşa etmek ve 3- birbiriyle rekabet halinde, topluluk dışı temellere dayanan çeşitli kimlik biçimlerinin olduğu bir ortamda gayri-kapitalist siyaseti örmek.

Bunları açmakta fayda vardır. Özelleştirilmiş hayatları aşmaktan kasıt bugün bireysel rekabetçiliğin zirveye ulaştığı bir zamanda gündelik yaşam gerekliliklerini karşılamaya çalışırken bir yandan toplumsal olaylara güç ve zaman ayırmasındaki zorluktur. Özelleştirilmiş hayatları bu bağlamda kolaylaştırarak insanları kolektif aktörlüğe daha fazla zaman ve güç ayırmaya çağırabiliriz. Karmaşık, parçalı topluluk yapıları içerisinde topluluk dayanışması inşa etmekte çıkarların ortaklaştırılması ve bu yolla bir topluluk dayanışması inşa etmenin mümkün olabileceği vurgulanır. Birbiriyle rekabet halinde, topluluk dışı temellere dayanan çeşitli kimlik biçimlerinin olduğu bir ortamda ise en ortaklaştırıcı durumun değerler olabileceğini dile getirir Wright (2020: 118-120).

Srnicek ve Williams (2018: 279)'ın kitabının sekizinci bölümü gücün inşası başlığına sahiptir ve burada bizim bahsetmeye çalıştığımız yeterli toplumsal gücü oluşturmada, hegemonik bir güç haline gelmede üç noktanın önemli olduğunu dile getirirler. Bunlar: 1-kitleselleşmiş bir popülist hareket, 2-sağlıklı bir örgüt ekoloji ve 3-kaldıraç noktalarının belirlenmesidir.

Srnicek ve Williams'ın (2018: 280-290), "kitleselleşmiş bir popülist hareket"ten kasıtları, Wright'ın (2020: 118) da bahsettiği gibi karmaşık, parçalı topluluk yapıları içerisinde topluluk dayanışması inşa etmekle bir topluluk dayanışması inşa etmenin mümkün olabileceğidir. Onlara göre günümüzde artık geçmişteki klasik devrimci özne yoktur, birbirleriyle kısmi olarak ortaklaşabilen farklı çıkarlar ve deneyimler vardır. Güncel mesele de aslında bu parçalanma ve devrimci öznenin yok olduğu şu dönemde yeni bir kolektif "biz" yaratmaktır (Srnicek ve Williams, 2018: 283). Buradaki popülizmden kasıt, Wright'ın (2020) kolektif aktörler kavramına çok benzer şekilde, farklı dünya arayışı içindeki farklı kimlikleri ortak amaca karşı bir araya getiren siyaset mantığıdır (Srnicek ve Williams, 2018: 285).

Sağlıklı bir örgütsel ekoloji ile anlatılmak istenen ise birbirlerinin görece güçlü yanlarına pozitif karşılıklar verebilen güçlerin çoğulluğudur (Srnicek ve Williams, 2018: 292). Örneğin başarılı bir hareketin yerine getirmesi gereken farkındalık yaratmak, hukuki destek, medya hegemonyası, iktidar analizi, politika önerileri gibi

çeşitli temel görevler vardır. Srnicek ve Williams (2018: 291), hiçbir örgütlenmenin hem bu tür görevleri yerine getirme hem de aynı zamanda daha büyük çaplı değişim yaratma şansının çok zor olduğunu, bundan dolayı tek bir örgütlenme tarzının yerine kapsamlı örgütler ekolojisinin seçilmesinin daha doğru olacağını vurgulamaktadırlar.

Kaldıraç noktalarını belirlemek ise yeterli toplumsal güç oluşturma ve değişim için olmazsa olmazlardandır. Kaldıraçlar noktasından kasıt karşı hareketlerin ya da aktörlerin işleyiş mekanizmalarını aksatacak bazı özel noktaların bulunmasıdır. Örneğin işçi direnişinde greve gitmek bu kaldıraç noktalarından biridir.

Benzer şekilde Harvey (2013: 186), kent temelli toplumsal hareketlerin kapitalizme karşı mücadelede önemli olduğunu vurgular ve burada özellikle topluluk niteliğinin yeniden kavramsallaştırılmasının önemli olduğunun altını çizer. O da klasik devrimci figürü olan işçi sınıfının ana düşüncede hakim olan öneminin sorunlu olduğunu dile getirir. Örneğin Paris Komünü'nü bir araya getiren kişilerin fabrika işçileri olmadığını dile getirir. Paris Komününün "hemşerilik hakları" ve şehir üzerinde hak talep eden kentsel toplumsal bir hareket olduğunu ile sürer. Üstelik komün gayri-kapitalist de değildir (Harvey, 2013: 186). Kentsel bir gayri-kapitalist yapılanmaya giderken iş ve sınıfa dair kavramların temelden yeniden tanımlanması gerektiğinin önemle altını çizer. Hemşerilerin kolektif hakları için verilen mücadelesinin kapitalizm karşıtı topluluk mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğini dile getirir Harvey (2013: 199). Bu yönüyle konumuz açısından da yeterli toplumsal gücün sağlanabilmesi adına hemşerilik bağlamındaki birleşme gibi farklı toplumsal birleşimlerin oluşturulmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Yeterli toplumsal gücün seferber edilmesi konusu yine Silvia Federici'nin Tenin Sınırlarının Ötesine (2020b) adlı kitabında bahsettiği neşeli militanlık kavramı ile de başarılabilir. Federici (2020b: 141)'ye göre "neşeli militanlığın ilkesi, politikamızın özgürleştirici olması, yaşamlarımızı olumlu, bizi büyüten, bize neşe veren bir yolla değiştirmesidir, aksi durumda politikamızda yanlış giden bir şeyler var demektir". Neşeli militanlık, Wright (2020)'ın önceki satırlarda değindiğimiz üzere özelleştirilmiş hayatı aşmak olarak belirlediği aşamaya benzer şekilde bireyin kendisine fazladan yüklenmemesi gerektiğini de vurgular. Çünkü bu kederli bir politikaya yol açacaktır. Kederli politikalar ise çoğu zaman, bireysel olarak, tek

başımıza neler yapabileceğimize dair abartılı bir duygudan kaynaklanır ve bu da kendimize fazla yüklenme alışkanlığına yol açar. Federici (2020b: 142) böyle çalıştığımızda ise yaptığımız şeyin bizi dönüştürmediği, birlikte çalıştığımız insanlarla ilişkilerimizi değiştirecek zamanımız olmadığı için hayal kırıklığına uğradığımızı vurgular. Montgomery ve Bergman (2022: 88) bu militanlığın yukarıdan aşağıya her şeyi kontrol eden bir maço militanlık olmadığını, ilerlemek için tek yol olduğunu düşünen radikal bir militanlık olarak düşünülmemesi gerektiğini savunur.

Ayrıca dönüşümün daha geniş bir tabana yayılması bağlamında Federici başka bir çıkarımda da bulunur. Radikal sol'un politikayla uğraşmanın, birlikte yediğimiz yemekler, kolektif bir özne olma duyumuzu güçlendiren şarkılar, kendi aramızda geliştirdiğimiz etkili bağlar gibi yeniden üretici taraflarıyla hiç ilgilenmediği için, insanları etkilemekte çoğu zaman başarısız olduğunu düşünmektedir. Neşeli militanlık, " daha çok her yer farklı olduğu için, her yerde farklı görünen kolektif gücün bir harmoni içinde harekete geçirilmesi olarak tarif edilebilir (Montgomery ve Bergman, 2022: 87).

Bu bölümün başlığını müşterekleri örmek olarak nitelemiştik. Yukarıda da ele aldığımız üzere müşterekler, müşterekleştirme pratikleri ile bir mekanı, insanları, maddi düzenlemeleri ve ziyadesiyle ilişkileri kapsar. Onun için ilişkileri örmek-müşterekleştirme- gereklidir. Bu örüntülerin nerede ve nasıl oluşabileceğini ortaya koymak önemlidir. Leitheiser, vd., (2022)'nin Kamu-Müşterek Ortaklığı ile Yeni Belediyecilik anlayışına geçişi vurgulayan kurgusunda müşterekleştirme hareketlerinin seçim siyaseti ile ilgilenmesinin neden kaçınılmaz olduğu ve kamu tarafını müşterekleştirme için harekete geçirecek çoğunluğun nasıl sağlanacağı eksiktir. Bu eksikliğe Wright (2020)'ın kolektif aktörleri yaratma bakış açısı, Srnicek ve Williams (2018)'ın popülist hareket-örgütler ekolojisi-kaldıraç noktalarından oluşan hegemonik düzen için üç şartı, Harvey (2013)'in kentsel toplumsal hareketlerde ve taleplerde yeni bir toplumsallık olarak "hemşerilik" gibi toplulukların oluşturulması önerisi ve Federici (2020b)'nin neşeli militanlık kavramları ile katkı sağlanabilir. Böylece müşterekleştirme için toplulukların kendi aralarında ya da diğer topluluklar aracılığıyla kurdukları örgü aynı zamanda kamu tarafı eklenecek ve müşterekleştirme daha genele yayılabilecektir.

Bir sonraki bölümde, ekonomi-politik, turizmin ekonomi politiği, kapitalizm ve turizm gibi başlıklar ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİK, TURİZMİN EKONOMİ POLİTİĞİ, TÜRKİYE'DE TURİZMİN GELİŞİMİ ve DEVLET

3. EKONOMİ POLİTİK

Ekonomi politik gibi tabiri yerindeyse kült bir düşünce akımını detaylandırmaktan ziyade, turizmin ekonomi politiğinin anlaşılması için genel bir çerçeve ile sınırlandırıp, kendimizce önemli gördüğümüz birkaç hususu dile getireceğiz bu başlıkta.

18. yüzyılda yaşamış olan İskoç düşünür Adam Smith (1723-1790) modern ekonominin kurucusudur (Şenses, 2017: 39;50). "*Laissez faire, laissez passer: bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*" sloganı Fransızcadır ve bu sloganı Fransız iş adamı Vincent de Gournay (1712-1759) yaygınlaştırmıştır (Şenses, 2017: 50). Fakat buna rağmen, bu slogan Smith ile anılır (Şenses, 2017: 50). Modern ekonominin doğuşunda ve ekonomik liberalizmin merkantilizm sonrası yükselişinde farklı kişilerin Smith üzerinde etkisi olsa da (Şenses, 2017: 54) Smith çoğunlukça liberalizmin kurucusu sayılır (Şenses, 2017: 50).

Şenses (2017: 57)'nin aktardığı üzere, Adam Smith'in öncülüğünde başlayan modern politik ekonomi anlayışının 1870'lere kadar süren dönemini geliştiren iktisatçıların oluşturduğu düşünceler bütünü "klasik politik ekonomi" okulu olarak bilinir. Ayrıca Thomas Robert Malthus (1766-1834), David Ricardo (1772-1823), Jeremy Bentham (1748-1832) ve John Stuart Mill ile Fransız Jean Baptiste Say (1748-1832) gibi iktisatçıların klasik politik ekonomi düşüncesine katkı sunduklarını ve bir anlamda klasik politik ekonominin Britanya-Fransa ortaklığında gelişen bir düşünce ekolü olduğunu vurgular (Şenses, 2017: 57). Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin bu gelişimde rol oynadığını da gözden kaçırmamak gereklidir (Şenses, 2017; Kishtainy, 2018). Bu düşünürlerin çalışmalarının genel ortak paydası şunlardır: Piyasalar üzerinde hakimiyetin sona erdirilerek piyasaların serbestleştirilmesi, üretken emeğin yaygınlaştırılması ve bu yolla geliştirilmesi, rekabetin topluma dayatılması, iş bölümü ve uzmanlaşma yoluyla üretkenliğin arttırılması, "piyasanın görünmez eli"

olarak fiyat mekanizmasının serbestleşmesi gerekliliği vb. Bu liberal düşünceler ile toplumların gelişebileceği ve dönüşebileceği, "ulusların zenginliğinin" ancak bu yollarla sağlanabileceği düşünülür (Şenses, 2017: 50-67; Kishtainy, 2018: 45-89).

Buna karşın Karl Marx (1818-1883) ve en yakın dostlarından biri olan Friedrich Engels (1820-1895) gibi düşünürler klasik politik ekonominin radikal eleştirisini ortaya koyarak politik ekonominin yönünü bir diğer taraftan görebilmemize imkân tanımışlardır. Marx'a (2018) göre kapitalizm eşitsiz ve adaletsiz bir sosyal ve ekonomik düzendir. Marx, Engels gibi radikal eleştirmenler burjuva ekonomistlerinin (Smith ve diğerleri) savunduğu liberal fikirlerin "ulusların zenginliğini" getirmekten ziyade sınıfsal güç ve sömürü ilişkileri yarattıklarını ortaya koymuşlardır. Ekonomi dışı zor yoluyla (politika ve yasalarla) ekonominin günahsız işlemediğini belgelemişlerdir. Bu karşıt görüşler yoluyla kapitalizmin 'şeylerin doğal düzeninin' bir parçası olduğu görüşüne meydan okumuş ve politik ekonominin odağını yeniden yapılandırmışlardır (Şenses, 2017: 72-78; Kishtainy, 2018: 90-98).

Ekonomi politik sığ ve uzmanlaşmayı ön plana alan ekonomi düşüncelerinin aksine diğer sosyal bilimler ile yakın ilişkiler geliştirip, toplumsal refahı ve gelişmeyi politik, sosyal, tarihsel vb. kapsayacak şekilde bütüncül olarak ele almıştır. Bu bağlamda politik ekonomistler, yerel ve uluslararası ekonomilerin organizasyonunu ve dinamiklerini şekillendiren karmaşık ve değişken politik, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel güçleri dikkate alarak fikirlerini ortaya koymuşlardır (Şenses, 2017; Kishtainy, 2018). Gilpin'in (2001: 25) de söylediği gibi "bu düşünürler için "politika" terimi "ekonomi" terimi kadar önemliydi".

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ekonomistlerin neyi incelediğine dair bu geniş tanım önemli ölçüde daraltılır (Gilpin, 2001: 25). Ekonominin içsel bir dinamiği olan, onun özünde bulunan politikanın, yine politik olarak ekonomiden atılması, Neo-klasik ekonominin ve günümüzde ekonomi "bilimi" olarak anılan düşünce akımının etkisiyle olmuştur. Neo-klasik ekonomi, ekonominin "marjinal isimleri" olarak anılan ve neo-klasik ekonominin kurucuları olarak nitelenen Leon Walras (1834-1910), William Stanley Jevons (1835-1882) ve Carl Menger (1840-1921) olmak üzere bu üç isimden esinlenmiştir. Bu üç "marjinal" ismin, marjinal çözümlemeleri (ör. marjinal fayda, marjinal maliyet, marjinal hasıla vb.), 1870'lerde birbirlerinden bağımsız ortaya

koydukları düşüncelerle neo-klasik ekonominin doğuşuna neden olmuştur (Şenses, 2017: 80). Daha sonra ise neo-klasik ekonomiye esas katkıyı Alfred Marshall (1842-1924) yapacaktır ve neo-klasik ekonominin ana-akım (mainstream) olma özelliğini günümüze kadar korumasında büyük rol oynamıştır. Marshall "kısmi denge" üzerine yoğunlaşarak 1890'da Ekonominin İlkeleri (*Principles of Economics*) isimli kitabında bir bütün olarak ulusu ve aynı zamanda ve daha da önemlisi politik olana yapılan önceki vurgulara sırtını dönüp, politik alanı ekonominin dışına itmiştir. Marshall'ın kitabı, 1848'den sonra İngiltere'de önde gelen üniversitelerde okutulan Mill'in Politik Ekonominin İlkeleri (Principles of Political Economy) kitabının yerini alır. Marshall ayrıca Cambridge Okulu olarak bilinen önemli bir geleneğin kurucusu olmuş, Cambridge Okulu ise modern ekonominin sürdürülmesinde yaşamsal bir rol almıştır. Neo-klasik ekonomi, ekonomiyi metodolojik bireyciliğe ve titiz matematiksel ilkelere dayanan soyut bir bilim olarak yeniden şekillendirmiştir. Neo-klasik ekonominin amacı bir "saf kuram" (pure theory) geliştirmekti ve bunu da gerçekleştirdi. Ekonominin içerisinde ve hep etkileşimde olan politika, sosyal yaşam, kültür ve tarihsel güç ilişkilerini ekonomi çeperinin dışına attı ve ekonomi biliminin alanını büyük ölçüde sınırlandırdı (Gilpin, 2001:26; Şenses, 2017: 82-83; Kishtainy, 2018).

Dünya savaşları sonrasında ortodoksiye (ortodoksi: anaakımın tahakküm kurma biçimi, bkz, Batifoulier, vd. 2018: 84) dönüşen Neo-klasik ekonominin sözde 'değerden bağımsız' duruşu, piyasaların siyasi doğasını gizler ve neoliberalizm ve piyasa köktenciliği ideolojisinin ayrılmaz bir parçası olmaya devam eden bir ön varsayımdır (Şenses, 2017: 84). Piyasanın yalnızca fiyat sinyalleri aracılığıyla kaynakların tahsisine yönelik rasyonel bir araç olduğu fikri, kendi içinde son derece ideolojik bir yaklaşımdır. Piyasaları ve insanları sosyal ve siyasi bağlamlarından soyutlayan bu yaklaşım, üretim ve dağıtımın sınıf mücadelesi ve güç eşitsizlikleri diyalektiğinden nasıl oluştuğunu görmezden gelmektedir. Bu bağlamda neo-klasik ortodoksi ekonomiyi bir pozitif bilim olarak dayatır (Batifoulier, vd. 2018: 71-73). Oysaki "ekonomi sosyal bir bilimdir" (Batifoulier, vd. 2018: 71). Neo-klasik ekonomi fizik konularını (denge, güç, vb) kullanarak, sosyal yaşamı, paylaşımları, zenginliğin nasıl üretilip dağıtıldığını, tüketildiğini vb. sosyal konuları göz ardı ederek, ekonomide toplumsal bir fizik oluşturmaya çalışmıştır (Batifoulier, vd. 2018: 71). Ekonomiyi sadece üretkenliğin ve büyümenin nasıl artırılacağıyla ilgili teknik bir soru olarak

yorumlamak, antropoloji ve sosyolojinin toplumların ekonomik ilişkilerini nasıl ve ne amaçla düzenlediklerini anlamamıza yaptığı zengin ve eşit derecede önemli katkıyı görmezden gelir. Neo-klasik ekonomi kendi hegemonik söylemini dayatmak için bu alanların zengin katkılarını çöpe atar (Batifoulier, vd. 2018: 57-66). Batifoulier, vd.'nin (2018:57) de dediği gibi "Onlar (neo-klasik ekonomistler) için sadece tek bir ekonomi gereklidir çünkü ekonomi bilimi yapmanın sadece tek bir yolu vardır", biz de diyoruz ki "Disipliner tekel yıkıcıdır; yaklaşımların çokseslilığı ekonomi biliminde ilerleme kaydetmek için yaşamsaldır".

3.1. Turizmin Ekonomi Politiği

Günümüz dünyasında, neredeyse tüm ülkeler kendilerini önemli turistik destinasyonlardan biri olarak görmektedir. Turizmi önemli bir ekonomik sektör ve büyüme politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak kullanmamış bir ülke bulmak zordur. Hükümetlerin projelerinden ve yerel yöneticilerin dilinden eksik olmayan bir sektör turizm. Ulusal ve uluslararası gönüllü kuruluşların ve STK'ların birçoğu turizme övgüler yağdırmakla meşguller (Telfer ve Sharpley, 2015; Cordoba Azcarate, 2020). Turizm sektörü uluslararası anlamda önemine, ülkelerin ekonomileri üzerinde etkilerine ve hatta Fletcher (2011: 443)'ın da vurguladığı üzere bazıları için dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük hizmet, meta ve insan hareketliliği olarak görülmesine rağmen turizm araştırmaları politik ekonomiyi ilgilendiren alanların dışında kalmış, politik ekonomi bağlamında yapılan turizm araştırmaları sınırlı kalmıştır (Williams, 2004; Steiner, 2006; Hazbun, 2008; Mosedale, 2011; Bianchi, 2011, 2018).

Bianchi (2018: 88), turizm kalkınması alanında yapılan araştırmaların bir yanında turizmin kalkınmaya etkilerini araştıran uygulamalı araştırmalar dururken, diğer yanında ise özellikle teorik bazlı ekonomi politik araştırmaların var olduğunu ve bunların bir diyalektik oluşturduğunu savunur. Ayrıca politik ekonominin bir alt disiplini olarak turizmin ekonomi politiği alanında yapılan çalışmaların (Clancy, 1999; Williams, 2004; Steiner, 2006; Mosedale, 2011; Hazbun, 2008; Bianchi, 2011, 2015) var olduğunu görüyoruz. Fakat, Bianchi (2018: 88) "bu çalışmaların teorik katkısının zayıf olduğunu" dile getirir. Yine de son yıllarda (bkz. Mosedale, 2011, 2016) turizmin ekonomi politiği alanında teorik ve ampirik çalışmalar artmaktadır (Bianchi, 2018).

Turizm ekonomi politiği bağlamında yapılan çalışmalara çok özet olarak değinmek gerekirse şayet ilk etaplarda Neo-Marksist bir yaklaşımla "azgelişmişlik" ve "bağımlılık" teorilerinden (bkz. Amin, 1976) ve "dünya sistemleri teorisinden" (Wallerstein, 1974) faydalanmışlardır. Günümüzde ise neoliberal küreselleşme bazlı çalışmaların olduğunu ve bunun da post-Marksist yaklaşımlara doğru gittiğini yapılan çalışmalardan gözlemleyebiliyoruz (Mosedale, 2011; Bianchi, 2011, 2018).

Peki turizm yazınında da geçtiği haliyle bu kadar önemli bir sektörün ekonomi politiği bağlamında araştırmalar neden zayıf kalmıştır? Ekonomi politik başlıklı bölümde de bahsettiğimiz üzere, ekonominin içerisinde bulunan politikanın ve sosyal yaşamın (yine politik olarak) saf dışı bırakılması sonucu olarak, turizm ekonomi politiğinin ilgi ve kaygılarını kapsayan konuların, "turizm antropolojisi ve sosyolojisinin yanı sıra turizm politikası, planlaması ve sürdürülebilirliğine de dâhil edilmiş olmasında yatıyor olabilir" der Bianchi (2018: 89).

Üniversitelerin yaşadığı neoliberal dönüşümün de bunda kaçınılmaz etkileri bulunmaktadır. Haiven (2018: 132)'in de net belirttiği üzere üniversiteler sanıldığı üzere tarafsız araştırmaların yapıldığı fildişi kuleli el değmemiş bir kale değil, bugün "küresel kapitalizmin kilit kurumlarından biri" haline gelmiştir. Üniversite kapitalist eğilimleri kabul etmekle kalmaz, işleyişine de katkı sunan bir kurumdur artık.

Beş yıllık bir gözlem sonucunda ortaya çıkardığı çalışmasında Thomas (2011: 497-501), turizm alanında eleştirel politika araştırmaları yapan akademisyenlerin karşılaştıkları kısıtlamaların en etkili üçlüsünü detaylı ele alarak sıralar. Bunlardan ilki üniversitelerin ticari eğilimi sonucu oluşan ticari iş birliği kültürü ve kişinin bağlantılarını kaybetmemesi ve onları hayal kırıklığına uğratmaması cabasına kendi gözlemlerini sınırlaması ya da bastırması, ikincisi üst düzey üniversite yöneticileri, hâkim resmi söylemleri benimseyebilir, bu durum da akademisyenlerin birer çalışan olarak, hâkim resmi söylem karşısında eleştirel düşüncelerini gizlemelerine yol açabilir. Son olarak ise, finanse edilen araştırmalar, finanse edenlerce belli konu ve amaçlar için kısıtlanınca, akademisyenler de o kısıtlar çerçevesine sığmak zorunda kalmaktadırlar.

Aslan ve Kozak (2019) birçok akademisyenin desteklediği turizm akademisi ve turizm sektörünün iş birliğini eleştirirler. Bu iş birliğinin "post-politik"

olabileceğini, sektörün çıkarlarına hizmet ederken diğerlerini ilgilendiren çıkarları maskeleyebileceğini belirtirler. Ayrıca bu iş birliği sektörün gerçeklerini dile getirmekten ziyade sektörün beğenisini ve emirlerini yerine getirme peşinde koşan bir topluluğun ortaya çıkma tehlikesini taşır (Aslan ve Kozak, 2019). Akademi-sektör işbirliği gibi neoliberal pratiklere olan "yaygın inanç" turizmin ekonomi-politiğini akla gelmesini engelleyen bir diğer neden olabilir.

Feminist yazar Enloe'nin (2003) bakış açısı bizlere turizm ekonomi politiğinin yazında var olduğu şekliyle "zayıf" olmasına neden olan sebeplerden birkaçını daha sunar. Ona göre "turizmin Roma İmparatorluğuna kadar uzanan bir siyasi tarihi vardır" ve bugünkü uluslararası turizm sektörü aynı zamanda uluslararası siyasi sistemin oluşturulmasına yardımcı olmuştur (Enloe, 2003: 52). Çünkü ülkeler arasında oluşan nükleer silah tartışmaları, mülteci problemleri, enerji savaşları vb. için yapılan hararetli tartışmalar turizm tartışmalarında yapılamaz. Ordu, savaş, askeri, yüksek finans vb turizme yakışmaz çünkü. Bundan dolayı da siyasetin ve özellikle uluslararası siyasetin alanına girmez, hatta dışına itilir (Enloe, 2003: 53). Kendi tümceleriyle "Kalkınma için turizmden gelecek olan paraya bel bağlamaya karar veren bir hükümet (…) uluslararası itaatkarlığa sahip olma kararı almış bir hükümettir" (Enloe, 2003: 64).

Hazbun (2008: xi-xii) Orta Doğu için ekonomi politiğin ve uluslararası ilişkilerin akademisyenler tarafından büyük ölçüde göz ardı edildiğini dile getirir. Bölgede turizm sadece ekonomik kalkınmanın kritik bir özelliğiyle kalmamakta, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin birçok yönünü de şekillendirmektedir. Bölgede turizmin gelişmesi, yeni sınır geçişlerini ve uluslararası hareketleri teşvik ederek toplumlar arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri de etkiler. Genellikle istikrarsız ve krizlere açık olarak görülen Ortadoğu'daki birçok devlet en başta yabancı yatırım çekmek için, dışarıya istikrar, refah ve ekonomik açıklık imajı yansıtmak için turizmin gelişimini kullanır (Hazbun, 2008: xi-xii).

Başta uluslararası tur operatörleri ve bunların operasyonları, havayolları ve otel zincirleri olmak üzere önemli konaklama alt sektörlerinde kayda değer kurumsal yoğunlaşmaya rağmen, turizmin ekonomi politiği farklı büyüklük, kapsam ve mülkiyete sahip çok sayıda firmadan oluşmaktadır. Kompleks ve karma ticari ve sosyal ilişkiler bütününü içerir turizm sektörü (Çeken, 2016: 16, 26). Bu durumlar da

turizmin ekonomi politiği bağlamını ele almayı güçleştiren nedenlerdendir (Bianchi, 2018).

Britton (1991: 451-2) akademisyenlerin turizmin kapitalist doğasını tanıma ve sermaye birikimindeki rolünü tam olarak kavramsallaştırma konusundaki isteksizliğini vurgulamıştır. Ayrıca, eleştirel turizm çalışan araştırmacılar, turizm araştırmalarında "işletmecilik bakışının" çok ön planda olduğunu ve bilimsel pozitivizmin baskın olduğunu iddia ederler (Pritchard ve Morgan, 2007). Akademideki bahsi bu geçen durumlar da yine ekonomi politik araştırmalarını etkilemiştir.

Turizm sektörü özellikle UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) aracılığıyla Birleşmiş Milletler sistemi çerçevesindeki benzersiz ayrıcalıklı konuma ulaşmış, UNWTO da barış, koruma ve sürdürülebilirlik gibi günümüzde çok satan söylemlerle turizme olumlu bakışı pekiştirmiştir. Bu gibi nedenler de turizm gelişimi üzerine yapılacak olan eleştirel ekonomi politik perspektiflerin ortaya çıkmasını bir ölçüde engeller (Bianchi, 2018).

Bianchi (2018), turizmin şüphesiz kapitalist doğasına ve Marksist yaklaşımların ekonomi politik disiplini ve ilgili araştırma alanları üzerindeki derin ve süregelen etkisine rağmen, turizmin ekonomi politiğinde Marksist eleştirel araştırmaların şaşırtıcı derecede az olduğunu belirtir. İlerleyen sayfalarda da değineceğimiz üzere kapitalizmin eko-turizm, sürdürülebilir turizm ve korumacılık gibi kavramların içi kapitalizm tarafından boşaltılmakta ve bu kavramlar kapitalizm lehine kullanılmaktadır ve Marksist araştırmalar bu süreçleri detaylandırabilmektedirler. Marksist yaklaşımlar, liberal politik ekonomi analizlerinde genellikle göz ardı edilen finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve bunların turizm üzerindeki etkilerine de ışık tutabilir, neoliberal politikalarla üretilen karmaşık büyüme stratejilerinin turizme uygulanan biçimlerini ortaya çıkarabilir, küresel kapitalizmin turizm bağlamında ortaya çıkardığı çelişkileri ve eşitsizlikleri ve daha fazlasını dile getirebilir. Bu açıdan, turizmin ekonomi politiği araştırmaları için Marksist yaklaşımlar önemlidir (Bianchi, 2018).

3.1.1. Turizm, kapitalizm ve ilkel birikimin sürekliliği

İlkel Birikimin süreklilik içeren karakterini bir önceki bölümde detaylarıyla irdelemiş ve Marx'ın (sözde) ilkel birikim olarak ortaya koyduğu kuramın, Rosa Luksemburg, David Harvey ve Midnight Notes Kolektifi ile diğer Marksist yazarların katkıda bulunarak ilkel birikimin süreklilik arz eden hem kapitalizmi başlatan hem de onu sürekli genişleten, ona içkin ve kendine has pratikleri olan bir kuram olduğunu ortaya koymuştuk. Sermayenin açlığı zor süreçleri doğurmuş ve devam ettirmektedir. Bu başlık altında kapitalizm ve turizm ilişkisini irdeleyecek, aynı zamanda ilkel birikimin sürekliliğinin izlerini süreceğiz.

Turizmin güçlü etkileri nispeten yeni bir olgudur. Daha bir asır öncesine kadar turizm sadece varlıklı kesimin ulaşabildiği ayrıcalıklı bir faaliyetti. Öncüllerine eski Mısır, Yunanistan ve Roma'nın büyük ölçekli festivallerinde ve oyunlarında, 13. ve 14. yüzyılda ve daha sonrasında büyük dünya dinlerinin bir özelliği olan hac ziyaretlerinde rastlanılır (Enloe, 2003; Urry, 2009: 19-20; Harrison ve Sharpley, 2017). Eskiden de organize edilen seyahatlerin olduğunu biliyoruz, örneğin Roma döneminde, zenginlerin yapabildiği seyahatlar var (Urry, 2009: 18).

18. yüzyıla gelindiğinde ise Büyük Avrupa Turları (European Grand Tour) ile karşılaşıyoruz. Bu Büyük Avrupa Turları ilk etapta zenginler ve üst sınıf için düzenlenmeye başlayıp 18. yüzyılın sonlarına doğru ise orta sınıf profesyoneller tarafından da ulaşılabilir hale gelir. Büyük Turlar müze, galeri ve kültürel öğelerin ziyaretlerini kapsıyordu (Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017). Harrison ve Sharpley (2017: 1) Büyük Avrupa Turlarının nispeten az sayıda gezgini kapsadığını fakat turistlerin ziyaret ettiği yerler, gezginlerin kendileri ve kendi toplumlarının kültürü üzerinde kalıcı bir etki yarattığını belirtir.

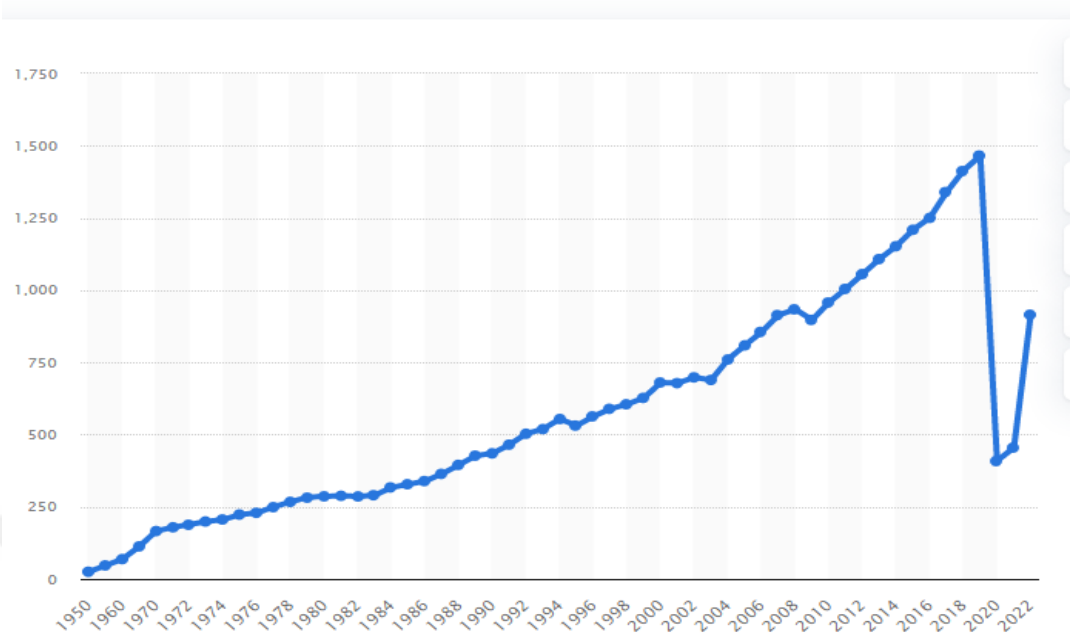
18. yüzyılda aynı zamanda Avrupa ve Kuzey Amerika'nın birçok bölgesinde kaplıca turizmi ve alt yapısı önemli hale gelir. Ardından dünyanın farklı yerlerinde kaplıca turizmi varlık gösterir (Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017). 19. yüzyıl ile birlikte araştırmamızın konusunu olan sahiller turizmde boy göstermeye başlar. Sahiller ve sahillerin turizm bağlamındaki gelişimine sahiller bölümünde detaylı değineceğiz.

Eğlence amaçlı, büyük ölçekli, sistematik ve düzenli seyahatler ancak 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. 1700'lerin ortalarında Dr. Richard Russell ve diğer hekimler deniz banyosunun tıbbi faydalarını ortaya koyduktan sonra deniz ilk etaplarda bir sağlık arama yeri iken ardından popüler hale gelir. Böylece iç kesimlerdeki kaplıcalara bir alternatif sağlanır. 1800'lerin ortalarından itibaren başlangıçta İngiltere'de olmak üzere diğer başka yerlerde de kitle turizmi başlar. Thomas Cook'un güvenli olması açısından paket turları geliştirmesi de önemli bir etkendir (Enloe, 2003; Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017).

Yaklaşık bir yüzyıl boyunca, gelişmiş ülkelerdeki tatilciler giderek artan bir şekilde toplu halde tatile çıkar ve küçük kıyı toplulukları kentleşir. Örneğin İngiltere'de Blackpool ve Brighton gibi tatil beldelerinin öne çıktığı dönem bu dönemdir ve ardından ABD ile Avrupa'nın başta Fransa olmak üzere diğer ülkelerinde de bu etkiler görülmeye başlanır. İlk etaplarda kitle turizmi ancak ve büyük ölçüde ulusal sınırlar içinde gerçekleşir (Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017).

Daha sonra, 1920'lerde ve 1930'larda çoğunluğu devlet destekli olmak üzere kitlesel uluslararası turizmin ilk filizleri ortaya çıkar. 1945'ten sonra ise iyi iletişim olanakları ve havayolu teknolojisindeki gelişmelerin ardından uluslararası turizm gelişmeye başlar (Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017). Özellikle 1950'den sonra uluslararası turizmin hızlı yükselişi başlar ve 2019 yılındaki Covid-19 dönemine kadar dramatik şekilde büyüme ve gelişme hızı devam eder. Aşağıdaki grafikten de bu durum net şekilde görülebilir.

Tablo 3.1. Yıllara göre Uluslararası Turist Sayıları (milyon)

Kaynak: https://www.statista.com

Turizm yalnızca kapitalist bir olgu değil, aynı zamanda kapitalizmin kendisini sürdürdüğü merkezi bir olgudur (Fletcher, 2011; Büscher ve Fletcher, 2017). Turizmi kapitalist bir sektör olarak gören ve bu bağlamda turizm ile kapitalizm ilişkisini irdeleyen yazarların başında Britton (1982; 1991) gelmektedir. Daha sonraki yıllarda turizm araştırmacıları, araştırmalarını Britton'un katkıları üzerinden inşa etmiştir (Fletcher, 2011). Britton (1991:451)'un ifadelerine bakarak şunu anlıyoruz: Kapitalizm şayet bir şehre benzetilirse, bu şehrin "sermaye birikimi açısından en önemli caddelerinden biri turizmdir". Turizm sektörü kapitalist bir sektör olmanın yanı sıra (Britton, 1982) kapitalizmin kendi yaşamını sürdürmesi açısından da en önemli sektörlerin başında gelmektedir (Fletcher, 2011; Büscher ve Fletcher, 2017).

Britton (1982), turizm ve kalkınma ile ilgili yapılan araştırmaların dar çerçevede fayda-maliyet analizlerine odaklanmasını ve turizmin sosyo-kültürel etkilerinin yoruma açık şekilde ifade edilmesini eleştirerek, turizmde kalkınmayı esas olarak belirleyen politik ve tarihi süreçlerin göz ardı edildiğini savunur (Turizmin politik ekonomisi bölümünde de yer verdiğimiz şekilde). Çünkü turizm kalkınmasından esas faydalanan, tabiri yerindeyse pastadan en büyük payı alanın

belirlenmesinin önemli olduğunu düşünür. Bunu yaparken de merkez-çevre kuramı (bkz. Wallerstein, 1974) ve bağımlılık ve azgelişmişlik teorilerinden (bkz. Âmin, 1976) faydalanır. Çevre ülkeler (Üçüncü Dünya ülkeleri) için turizmin önemli kalkınma durumları (döviz kazandırma ve istihdam sağlama vb.) oluşturmasına rağmen sınıfsal ve bölgesel eşitsizlikleri ve sosyal gerilimleri nasıl sürekli hale getirdiğini araştırmanın da önemli olduğunu vurgular. Sömürgecilik sonrası dönemde baskın gruplar, yerel siyasi ve ticari egemen gruplarla kurdukları yakın ilişkilerle sözde bağımsız ülkelerde ekonomi politikası, ticari süreçler ve çalışma mevzuatları üzerinde kendi lehlerine uyacak şekilde söz sahibi olabilmektedirler. Uluslararası turizm şirketleri sahip oldukları teknoloji, ulaşım, reklam gücü vb. nedenler ile de yerel iktidarları turizmi teşvik etme yönünde etkileyerek uluslararası turizmin çevre ülkelerde yerleşmesini sağlarlar. Uluslararası turizm endüstrisi, yabancı büyük sermayenin sahip olduğu ticari güç nedeniyle, çevre ülkelerin gelişmiş ülkelere bağımlılığını arttırırken, ekonomik kırılganlığını da pekiştiren bir kalkınma biçimi dayatır. Özetle Birtton (1982), uluslararası turizmin her şeyden önce uluslararası şirketlerin girişimciliğinin ve zenginliğinin bir ürünü olduğunu savunur. Özellikle az gelişmiş ülkelerde turizmin organizasyonunu ve özelliklerini belirleyen en önemli unsurun yine bu şirketler olduğunu vurgular.

Ölümünden sonra yayınlanan 1991 tarihli araştırmasında ise turizmin kapitalist bir sektör olduğuna yaptığı vurgunun yanı sıra, turizmin özellikle Batılı kapitalist ülkelerin tüketim ekonomisini yaymak için coğrafi ve kültürel anlamda en önemli aracının turizm sektörü olduğunu ortaya koyar. Enloe (2003) bir diğer bakış açısıyla, birçok ülke için, özellikle de Üçüncü Dünya ülkeleri için turizmin, kendilerini sembolik ve pratik olarak dünya toplumuna entegre edilebilecek bir yol olarak görüldüğünü dile getirir. Böylece "güneş peşindeki turistler muzların yerini, Hiltonlar ise şeker fabrikalarının yerine geçer" der (Enloe, 2003: 64).

Bağımlılık ve az gelişmişlik turizm bağlamında hala önemli teorilerdir ama kapitalist turizmi anlatmak için sadece bu teoriler yeterli değildir (Gibson, 2009; Fletcher, 2011).

Shepherd (2002)'a göre, turizm kültürleri metalaştırmaktadır. Marx'ın değer kuramından yola çıkarak turizmin kültürel değerleri nasıl metalaştırdığını ele alır.

Yapılan araştırmalarda otantizm ve kültür konularının romantikleştirildiğini, otantizmi romantikleştirmek ve bunun üzerinden açıklamak yerine kültür alanındaki metalaşmanın toplumsal bir olgu olduğunu kabul etmemiz gerektiğini savunur. Böylece sadece kaybedilenlerin birer haritasının çıkarmak ya da kaybedilenlerin arkasından tabiri yerindeyse "ağlamak" yerine bu metalaşma zincirinde rol alan aktörleri ve metalaşma sürecinin ortaya konmasının daha önemli olduğunu savunur.

Gibson (2008, 2009), turizmin dünyadaki yayılımına ve önemine rağmen, turizm coğrafyası alt disiplini alanında yapılan çalışmaların bu önemi göz ardı ettiklerini, coğrafyacıların mevcut önemine rağmen turizmi hala önemsemediklerini ve bu bağlamda yapılan eleştirel araştırmaların sayısının az olduğunu savunur. Turizm ve kapitalizm bağlamında ise Britton hariç, ironik şekilde özellikle Marksist görüşe sahip olan diğer coğrafyacıların turizmi ciddiye almadıklarını eleştirir (Gibson, 2009: 527). Kapitalist bir sektör olarak turizme Marksist düşünce yapılarının uygulanmadığını ve dolayısıyla daha fazla uygulanması gerektiğini düşünür (Gibson, 2009: 527). Turizmin kapitalist özelliklerini ele alacak araştırmacıların da yoğun emek harcaması gerektiğini düşünür. Bunu ise iki nedene bağlar. Birincisi, kapitalist turizmin "kaygan" bir ekonomik form haline gelmesidir. Söz gelimi işletmeler arasında yatay-dikey bütünleşmeler, farklı sektörlerin turizmde buluşması, seyahat ve konaklama gibi alt sektörlerin kendine has dinamikleri, özelleştirmeler, sürekli değişen teknoloji, kapitalist olan ve olmayan yapıların bir aradalığı gibi nedenler bu kayganlığa neden olur (Gibson, 2009: 527). İkincisi ise turizmin "kaleydoskopik özelliği"dir (Gibson, 2008; 2009). Nitekim Bianchi (2018)'de turizmin bu kaleydoskopik özelliğinin turizm ekonomi politiği alanında yapılan araştırmaların az olmasında etkili olduğunu belirtir. Niş turizm türlerine bakıldığında özellikle bu kaleydoskopik özelliklerin daha belirginleşmeye başladığını söylenebilir (örn. Manzara turizmi, dark turizm, spa turizmi, sağlık turizmi, eko turizm, seks turizmi, motorsiklet turizmi vb).

Duffy de turizm ve kapitalizm arasındaki ilişkileri inceleyen bir diğer araştırmacılardandır. Neoliberal politikaların turizm bağlamında ekonomi politiği üzerine daha çok düşünmemiz ve bu bağlamda daha çok araştırma yapmamız gerektiğini vurgular (Duffy, 2013). Kitle turizmine (sözde) alternatif gösterilen eko-turizmin yaygınlaştırılması yoluyla doğanın nasıl neoliberal politikalara kurban edildiğini neoliberalizmin kendine has 'politikalarını' ortaya çıkararak inceler (Duffy,

2008). Bunu önce Madagaskar ölçeğinde inceler (2008) ve daha sonra da Moore ile birlikte Tayland ve Botsvana'daki fil sırtında safari örnekleri üzerinden incelerler (bkz. Duffy and Moore, 2010). Eko-turizm yoluyla daha önce kapitalist pratiklerin ulaşamadığı doğal alanlar kapitalist pratiklerin hüküm sürmeye başlamasına ve kapitalizmin yaşamının sürdürülmesine yol açar (Duffy, 2008; Duffy and Moore, 2010). Ulusal hükümetler, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Uluslararası Çevre STK'ları, Dünya Koruma Birliği (IUCN) ve turizm paydaşları gibi aktörlerin el birliğiyle doğal alanlar, yerel kültürler ve fil örneğinde olduğu gibi hayvanlar vb. uluslararası turizm tarafından dayatılan neoliberal politikaların sözde "koruma" maskesiyle piyasaya açılmakta ve sömürülmektedir (Duffy, 2008; Duffy and Moore, 2010). Her ne kadar çoklu sayıdaki aktörü ilgilendiren bu ilişkiler ağı birilerine fayda sağlasa da başta doğa olmak üzere yerelin metalaştırılması ve kapitalist ilişkilerin empoze edilmesini içermektedir. Bu sürecin sözde "ekonomik kalkınma" sağlıyor gibi gösterilmesi ve "koruma" adına yapılıyor olması da sermayenin ve onun güdümündeki kuruluşların kirli yüzünü maskelemekte, bu sömürüden en fazla zarar görenler ise bu maske nedeniyle gerçekleri görememektedir (Duffy, 2008; Duffy and Moore, 2010).

Fletcher (2011), sermayenin zaman, mekân ve çevre kaydırması yoluyla birikmiş sermayeyi turizm sektörü bağlamında ve daha özelde eko-turizm yoluyla eritmeyi ve yeniden dolaşıma sokmayı başardığını iddia eder. Kapitalizm, ulaşamadığı yerlere eko-turizm yoluyla ulaşabilme imkanına kavuşmuştur. Bu yönüyle turizm hem kapitalist bir sektördür hem de kapitalizmin sürdürülebilirliğini sağlayan bir sektördür. Turizmin gösterdiği muazzam büyümenin "otantik deneyim arayışı" (MacCannel, 1999), günlük "rutini tersine çevirmek ya da dışına çıkmak" (Graburn, 2004) ya da egzotik yerlere "bakma/görme isteği"ne (Urry, 2009) gibi nedenlerle açıklanamayacağını savunur. Zira bu tür açıklamalar insanların artık kitle turizminden kaçıp yeni deneyimler aradıklarını ima ederler. Fakat Fletcher (2011) çevre dostu deneyimlere yönelik talep yoluyla sektörün büyümesini sağlayan belirli bir eko-turist tipi olduğuna dair kanıt olmadığını belirten eleştirmenlerin olduğunu söyler. Aslında tüketiciler, kitle turizmi tarafından ihmal edilen (ya da yaratılan) bir niş pazarı geliştirerek kar arayışında olan operatörler tarafından geliştirilen alternatif turizm türlerine olumlu yanıt vermişlerdir. Asıl nedenlerden biri tur operatörlerinin arzına

verilen olumlu taleptir. Ayrıca turizmin yükselişini, uluslararası kalkınma planlamacılarının ve IMF'in 'az gelişmiş' ülkelerde, sektörü ekonomik büyüme için bir strateji olarak teşvik etme çabalarına, 1960'lardan bu yana, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi ulus ötesi kurumların, USAID gibi uluslararası yardım kuruluşlarının ve dünya çapında ulusal hükümetlerin turizmi bir kalkınma stratejisi olarak benimsemesine bağlar (Fletcher, 2011).

Dahası, 1979 yılında kitle turizminin artık zarar verici olduğu düşünülerek Dünya Bankası turizm gelişimine yönelik kredileri askıya alır ve ertesi yıl Manila Dünya Turizm Deklarasyonu'nda bu zarar ilan edilir. Fakat 80'lerin ortalarında, özellikle eko-turizm, bu sorunlardan kaçınabilecek alternatif bir kalkınma biçimi olarak teşvik edilmeye başlanır. 1987 Bruntland Raporu ve 1992 Rio Zirvesi'nin ardından uluslararası sürdürülebilir kalkınma gündemi alternatif turizm ve özelde eko-turizm yoluyla kapitalizme maske giydirir. Bu maske World Wildlife Fund (WWF) ve Conservation International (CI) gibi uluslararası koruma sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından 'entegre koruma ve kalkınma' stratejisi olarak ekoturizmin benimsenmesiyle daha da güçlenir. Bu aktörlerin tümü turizmin muazzam gelişiminde pay sahibi ve sorumludurlar. Yeni orta sınıf diye tabir ettiği sınıfın, kapitalist çalışma koşullarına tepki olarak turizm endüstrisi tarafından sağlanan hizmetleri tüketip, turizmcilere kar sağlarken, aynı zamanda hizmet çalışanlarına daha fazla tüketim için finansman sağladığını belirtir. Böylece, turizm tüketiminin öncüsünü oluşturan yeni orta sınıf, çeşitli şekillerde küresel kapitalist genişlemenin çıkarlarına hizmet edebilmektedir. Ayrıca turizmin gelişim tarihinde de etkisi olan bir ulus ötesi kapitalist sınıfın kendilerini ayakta tutan sistemi tehdit edebilecek iç çelişkileri çözmeye çalıştığını ve bu sınıfın bunu yapmanın yollarından biri olarak da uluslararası turizmi teşvik ettiğini ve bunun da en önemli etkenlerden biri olduğunu ekler (Fletcher, 2011).

Büscher ve Fletcher (2017), Fletcher (2011) gibi turizmin hem bir kapitalist pratik hem de küresel kapitalizmin kendini sürdürdüğü en önemli pratiklerden biri olduğunu yinelerler. Turizmin büyümesindeki nedenlerin metalaştırma süreçleri içerisinde aranması gerektiğini ve bu süreçlerin de aynı zamanda bir yapısal şiddet içerdiğini savunurlar. Buradaki yapısal şiddet, kelimenin ilk anlamıyla bir canlıyı kesmek, bir kişiye saldırıda bulunmak gibi anlamlar içermemekte, sermaye birikimi ve sermayenin yaşamsal sürdürülebilirliğini sağlama adına oluşturulan kapitalist

süreçlerin içerdiği şiddet kastedilmektedir. Turizm sektörünün gelişmesi ve sürdürülmesi aynı zamanda sektörü oluşturan birçok aktörün süreç boyunca ortaya çıkardığı şiddeti de içerimler. Bu yapısal şiddet, dünyadaki en önemli sektörlerden biri olan turizm ile kapitalizm için söylenen "yaratıcı yıkım" söylemini "yıkıcı yaratıma" dönüştürmektedir. Örneğin soyu tükenme noktasına gelen penguenlerin ve kutup ayılarının tur operatörlerince "çok geç olmadan görmelisiniz" şeklinde pazarlanması bu yaratıcı yıkımın en önemli örneklerinden biridir (bkz. Lemelin, Dawson ve Steward, 2013).

Young ve Markham (2019)'ın katkısı ise kapitalizm-turizm tartışmasını olumlu anlamda bambaşka bir yöne çekmiştir. Ulvi bir aşkın peşindeki hacının "otantik deneyim arayışı" (MacCannel, 1999), ya da egzotik yerlerde gezinen "turist bakışı" (Urry, 2009) çözümlemeleri Young ve Markham'a göre talihsizdir. Çünkü bu çözümlemeler hem turizmin muazzam büyümesini açıklayamazlar hem de turizm sektörünün içerisinde bulunduğu kapitalistik özellikleri gizlerler. Fletcher (2011)'ın kitle turizmi sonrasını ilgilendiren açıklamalarını bir adım daha ileri götürür ve kitle turizmi dahil turizmin başlangıçtan bu yana metalar ürettiğini savunur. Soyut, somut ya da sözde olması farketmeksizin turizm, sahil, kültür, tarih, doğa, insan, hayvan ve ilişkileri metalaştırmaktadır. Soyut turistik deneyimin (örn, manzara izleme) somut turistik üründen (örn, hediyelik eşya, magnet) hiçbir farkı yoktur. En nihayetinde bunlar Marx (2018)'ın değer teorisi kategorisi içerisinde birer metadır. Turizme olan talebi ise kapitalist sistemin ürettiği Marx'ın "yabancılaşma" kavramına bağlar. Kapitalist sistem ve üretim ilişkileri sonucu işine yabancılaşan insanı turistik tüketimin iyileştirdiğini ve bundan dolayı talep edildiğini savunur. Ve böylece turizm gelişmeye ve her geçen gün yeni metalar üretip büyümeye devam etmektedir.

Turizm yalnızca kapitalist bir olgu değil, aynı zamanda kapitalizmin kendisini sürdürdüğü merkezi bir olgudur (Fletcher, 2011; Büscher ve Fletcher, 2017). Bu açıdan bakıldığında turizmin ilkel birikim ve ilkel birikimin sürekliliği bağlamında benzerliği barizdir. İlkel birikim hem kapitalizmin doğuşunu simgelediği için kapitalisttir, hem de kapitalizmin kendini sürdürmesi açısından merkezi bir olgudur.

İlkel birikim ve ilkel birikimin sürekliliği bağlamlarını birleştirerek baktığımızda yukarıda değindiğimiz araştırmaların tümü de ilkel birikim kapsamında

değerlendirilebilir. Gerek merkez-çevre ülke ve az gelişmişlik teorileri, metalaştırma süreçleri, yıkıcı yaratım olarak turizmin yapısal şiddetinin etkileri, Ulusal hükümetlerin turizm yoluyla ekonomi dışı zor etkileri, Uluslararası Kuruluşların (Dünya Bankası, Dünya Turizm Örgütü, Dünya Koruma Birliği) turizmin genişlemesindeki rolleri, kısaca kapitalist turizme ön ayak olan tüm bu süreçler ilkel birikim kavramı ve ilkel birikimin sürekliliği kavramı içerisine yerleştirilebilir. Kapitalist turizm hem kendisi için hem de küresel kapitalist sermaye ve kapitalist üretim ilişkileri için alan açar ve bunu ilkel birikimin sürekliliği bağlamında kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerini sürdürerek devam ettirir. İlkel birikimin sürekliliği tezini turizm bağlamında net görebiliyoruz çünkü turizm başladığından bu yana yaşanan türlü ekonomik krizlere rağmen sürekli büyüme göstermiş bir sektördür. Her ne kadar Covid-19 sürecinde büyüme oranları düşmüş olsa da süreç bitiminde sayıların artışa geçtiğini görebiliyoruz (bkz. Tablo 3.1.).

Nitekim Mostafanezhad (2020: 435) turizmin, insan doğası (örneğin kültür, kimlik, din) ve doğayı (örneğin sahiller, ormanlar) nasıl "ücretsiz hediyeler" olarak temellük ettiğini ve ilkel birikim uygulamalarına tabi doğal ve kültürel kaynaklar olarak yeniden değerlendirdiğini ele alır. Buna örnek olarak ise Güney Çin Denizinde Çin'in uygulamasını örnek gösterir. Çin birçok devletin üzerinde hak sahipliği ettiği Paracel Adalarını "sözde" güvenlik meselesi nedeniyle silahlandırır. Ekolojiye verilen zarar göz ardı edilerek bu bölgeler hava sahaları ve limanlar gibi unsurlarla genişletilir. Daha sonra bunlar özellikle Çinli turistler için Bali ve Hawaii'den daha güzel yerler olarak pazarlanır ve turizme sunulur. Bu tür uygulamalar ilkel birikimin turizm bağlamındaki genişleme süreçlerine örneklerdir (Mostafanezhad, 2020).

Suell (2022) ise ilkel birikimin bir başka yönüne dikkat çeker. İlkel Birikim illa bir alanı açmak ve genişletmek anlamına gelmemektedir ona göre. İlkel birikim yalnızca kapitalist bir maddi düzen yaratmakla kalmayıp aynı zamanda kapitalist şiddeti motive eden ve yeniden üreten "zamansallıklar" yaratır. Kenya ve Tanzanya'daki koruma altındaki topraklarda yaşayan Maasai çatışmalarını inceleyen Suell, ilkel birikim ile tarihsel anlatılar ile (örneğin Masaailerin geçmiş yaşamı) kapitalizm doğallaştırılır (kapitalizm öncesinde şu durumdaydılar vb. anlatıları). Ayrıca koruma bölgelerinde kapitalizm dışı yaşam biçimleri değiştirilmez, aksine çekiciliğini kaybetmemesi için kapitalist üretim-tüketim ilişkilerine dönüştürülmesi

bastırılır. Mülksüzleştirilmiş nüfuslar da "ilkel" olarak nitelendirilerek marjinalleştirilir ve nüfuslara bu yönlü bir kimlik dayatılarak turistik ürünün parçası haline getirilirler. Böylece kapitalist tahakküm kendini yeniden nasıl yeniden üretir ve doğallaştırılır. Bölgenin "zamansallığı" üzerinde bir siyasi tahakküm kurularak kapitalist şiddet ilişkileri doğallaştırılır ve yerleştirilir. Böylece kapitalist turizm sermayesi sadece yeni yerler açarak değil, aynı anda "zaman" bağlamıyla insanlar ve nüfusları tahakküm altına alarak genişlemeci ruhunu dayatır ve sömürüye devam eder (Suell, 2022). Turizm ve kapitalizm ilişkisine böylece değindikten sonra, turizm gelişiminde devletin nasıl bir rol oynadığını ve bu gelişime ne gibi etkilerde bulunduğuna değineceğiz.

3.1.2. Turizm ve devlet

Devletin turizm gelişiminde etkisi, devlet-turizm sektörü ilişkisi ya da devlet ve turizm piyasası gibi ikili ilişkiler ve bunların analizine yönelik yaklaşımlarda genel olarak ya turizmin politikadan ayrı tutulması ve politik olana değinilmemesi (Enloe, 2003) ya da gelişmekte olan ülkelerdeki ilk turizm girişimlerinin başarısızlıklarının nedeninin çoğunlukla devletin kalkınma stratejisine bağlanması gibi temalar görülür (Jenkins, 2000; Bianchi, 2018).

Bianchi (2018: 93), bu tür yaklaşımların piyasa ekonomisi, çoğulcu siyaset bilimi ya da realist uluslararası ilişkiler gibi alanların karışımını yansıttığını ve aynı zamanda ana akım turizm çalışmalarının çoğunda bulunan "turizm ile kalkınma ve gelişme" düşüncesinin özündeki zayıflıklardan da kaynaklandığını öne sürer. Bu bağlamdaki çalışmalarda çoğu zaman, devlet ve piyasa birbirini dışlıyormuş gibi ele alınmakta ve devletin sadece piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için müdahale ettiği gibi bir varsayımla devlet teknik bir küçük detaya indirgenir (Bianchi, 2018: 93-94). Böylece turizm ve kapitalizm gibi alanların ilişkileri sonucu üretilen eşitsizlikler ve olumsuz etkilere dair her türlü anlayış ve fikir politikadan ve sınıfsal güç ilişkilerinden soyutlanır (Bianchi, 2018: 90).

Turizm kalkınması alanında yapılan araştırmalar devletin sermaye birikim ve yeniden birikim süreçlerinin şekillendirilmesinde oynadığı rolü (özellikle yönetişim boyutuyla) görmezden gelmiştir. Daha net tabirle devlet sermayenin önünü açar ve bu turizm araştırmacıları tarafından çoğu zaman dile getirilmez (Clancy, 1999; Williams,

2004; Steiner, 2006; Hazbun, 2008; Mosedale, 2014). Halbuki turizm devletler için döviz, milli gelire pozitif etki, istihdam sağlayıcı sektör, uluslararası arenada tanınırlık, sanayinin yokluğunda bir panzehir, uluslararası kuruluşlardan elde edilecek teşvik, turist-yerli etkileşimleriyle modernleşme gibi çoklu ve önemli anlamlara gelir (Clancy, 1999; Williams, 2004; Steiner, 2006; Hazbun, 2008; Mosedale, 2014).

Örneğin Clancy (1999), politikadan arındırılan turizmin, teknik bir detay gibi görülen devlet ve piyasa iş birliği ile nasıl geliştirildiğini ortaya koyar. Meksika turizminin son 20 yıllık gelişimini inceleyen Clancy, Meksika turizminin çok hızlı büyüdüğünü ve sektörün büyük ölçüde özel sektörün etkisi altında olduğunu, politikacıların ve siyasi bağlantıları bulunanların turizmin bu gelişiminden ayrıca fayda sağladığını ve kendi deyimiyle "aktivist" bir Meksika devleti sayesinde bu dönüşümün yaşandığını ortaya koymuştur (Clancy, 1999: 15). Döviz girdisi ve istihdam sağlama gibi olumlu etkiler düşünülerek turizm Meksikada bir kalkınma stratejisi olarak benimsenir. Bu benimseyişin ardından Meksika devletinin, ulusal kapitalist sınıfların Meksika kıyılarındaki yeni turizm büyüme alanlarına yatırım yapma konusunda gösterdiği aktif bir rolü ele alır. Örneğin devlet uluslararası turizme girebilmek ve Meksika'yı bir turizm cenneti olarak gösterebilmek için çok uluslu otel zincirlerini hedef seçmiş ve bunların Meksika'da yatırım yapması için özel teşvikler sunmuştur. Teşvikler elbette yabancı şirketlere özel değildi, aynı zamanda Meksika'nın büyük sermayesi de bu teşviklerden payını almıştır.

Clancy (1999)'nin çalışmasının 21 yıl sonrasında yine Meksika'da bir diğer önemli çalışmayı Cordoba Azcarate (2020) yapmıştır. Cordoba Azcarate, 2002-2016 yılları arasında Meksika'nın güneyindeki Yucatán Yarımadası'nda etnografik saha çalışması yapar ve bu çalışmada en özetle, "bölgenin devlet planlı turizm gelişimi yoluyla geçirdiği dramatik dönüşümü ele alır. Cordoba Azcarate (2020: 19-20), Meksika devletinin Yucatan Yarımadasında bulunan Cancun'u master planlı bir turizm şehri olarak seçtiği 1974 yılından önce turizmin bölge ekonomisinde hiç önemli olmadığını, 1974 tarihinden itibaren ise turizmin; arazi iyileştirme (özellikle sahiller), sürdürülebilirlik ve yerlilerin güçlendirilmesi söylemleri aracılığıyla hükümetler, uluslararası kuruluşlar, kurumsal aktörler ve STK'lar tarafından uluslararası düzeyden yerel düzeye kadar bir kalkınma aracı olarak sistematik bir şekilde meşrulaştırıldığını dile getirir. Bu meşrulaştırmanın doğrudan bir sonucu olarak turizm, Yucatán

Yarımadası'nı maddi ve sembolik olarak yeniden düzenleyerek “eşsiz bir turistik coğrafya” ya da "kaçılacak bir dünya" haline getirir. Yucatán'ın "eşsiz bir turistik coğrafya" olduğuna dair ifadeleri Meksika devleti, yerel ve bölgesel hükümetler ve ulusötesi seyahat şirketleri tarafından bölgeyi “mutlaka görülmesi gereken yerler” bağlamına oturtmak için kullanılır. Meksika devletinin ekonomik büyüme sağlamak için bölgeyi yabancı finansal sermayeye açması ve teşvikiyle; başta bölgenin sahilleri olmak üzere bölge, bölgenin toprakları, halkları ve yaşam biçimleri bir tüketim kaynağı olarak her türlü turizm müdahalesine açık hale gelir ve bu müdahalelere ev sahipliği yapar (Cordoba Azcarate, 2020).

Benzeri süreçlerin farklı ülkelerde de yaşandığının izini sürebiliyoruz. Nitekim Steiner (2006) devletin turizm gelişimi üzerindeki etkisini Mısır bağlamında ele alırken, Hazbun (2008) ise başta Tunus olmak üzere çoğu Arap devleti ve Ortadoğu’da devletlerin turizm yoluyla kalkınma bağlamındaki doğrudan etkilerini ortaya koymaktadır. Hazbun (2008: ix-x) Ortadoğu ve Arap ülkelerinde devletlerin turizm yoluyla hem ekonomik kalkınmayı hem devlet inşasını yerelde sürdürmeyi ve hem de uluslararası ilişkileri şekillendirdiğini savunur. Turizm gelişimini ve turizm hareketliliklerini devletler çıkarlarına hizmet edecek şekilde dönüştürüp küresel ekonomiye entegrasyon sağlarken, aynı zamanda ve en önemlisi de yerel ekonomiler ve topluluklar üzerindeki iktidar güçlerini de genişletme imkânı bulurlar.

Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma için turizmi kullanması ve aynı zamanda bu yolla dünya piyasalarına açılması yaygın bir süreçtir. Özellikle Çin’in liberal ekonomiye geçişiyle beraber turizm bağlamında attığı adımlar, daha öncesinde Küba’daki gelişimler, Tayvan ve Thailand başta olmak üzere Asya ülkeleri, Afrika kıtasındaki birçok ülke, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkeler turizm yoluyla dünya piyasalarına açılmayı hedeflemişlerdir (Hazbun, 2008: Aykaç, 2009; Bianchi, 2018; Cordoba Azcarate, 2020).

Bu ülkelerde korumacılık gibi unsurların ön planda olmaması hükümetlerin işini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca turizmin kısmen büyük sermaye yatırımları gerektirmemesi de devletlerin turizm yönlü kalkınma arayışı açısından önem arz eder. Fakat bahsi geçen ülkelerde kırılgan ve hassas bir yapıya sahip ekonomilerin bulunması, turizm gibi kırılgan bir sektör ile daha da kırılgan hale gelerek dışa

bağımlılığın artması, yabancı yatırımcıya daha fazla ekonomik ve politik tavizlerin verilmesi, ülke kaynaklarının yabancı çok uluslu şirketler tarafından sömürülmesi (özellikle tur operatörleri), araştırma konumuz bağlamında bakir müşterek sahillerin yatırımcılara tahsis edilmesi gibi birçok olumsuz etkiye de neden olmaktadır (Hazbun, 2008: Aykaç, 2009; Bianchi, 2018; Cordoba Azcarate, 2020).

3.1.2.1. Türkiye'de turizmin gelişimi ve devlet

Türkiye, daha önce değindiğimiz üzere İngiltere ile başlayan daha sonra özellikle Amerika, Avusturalya, Fransız Rivierası ve daha sonraları İspanya, İtalya, Portekiz gibi Avrupa ülkelerine yayılan turizm mecrasına kısmen geç bir giriş yapabilmiştir. Uluslararası turizm bağlamında bahsi geçen ülkelere kıyasla da oldukça yeni sayılabilecek bir sektördür turizm Türkiye'de (Göymen, 2000). Örneğin 1951 yılında Türkiye'de henüz herhangi bir turizm yatırımı başlamamışken, İspanya kısmen ucuzluk, uzun sahil şeridi, bakir doğa alanları, elverişli iklim ve Avrupa pazarına yakınlık gibi nedenlerle dünyadaki her altı yabancı turistten birine ev sahipliği yapmaktaydı (Aykaç, 2009:19).

Türkiye'de turizm bağlamında atılan ilklerden sayılabilecek adımlardan biri 1923 yılında Türk Seyyahin Cemiyeti'nin kurulmasıdır. Bu kurum 1926'da Türkiye Turing Kulübü'ne ve 1931'de yapılan tüzük değişikliğiyle adı Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü diye değiştirilir (Güleryüz, 2021: 139-140). Bu girişimler o dönemde küçük çaplı faaliyetleri içerir. 1950'li yıllara kadar turizm bağlamında bir gelişim ve değişimin yaşandığı söylenemez. Özellikle Çok partili dönem olarak anılan 1950'li yıllarda, Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesiyle turizm alanında adımlar atılmaya başlanır (Güleryüz, 2021: 184).

Türkiye'de turizm sektöründe öncü işletmeler devlet destekli olarak kurulur (Göymen, 2000). Kamu iktisadi girişimleri olarak hizmete başlayan bu kuruluşlardan birisi T.C. Turizm Bankası (TURBAN) AŞ'dir. TURBAN 1954'te T.C. Ziraat Bankası'nın himayesinde 10.000.000 lira sermaye ile İstanbul'da kurulur (Göymen, 2000; Güleryüz, 2021: 185). Türk turizm endüstrisindeki finansman sıkıntısına çözüm üretmek ve endüstrideki düzenin sağlanması amacıyla kurulan TURBAN 1955'te faaliyete geçer. 1956'da İstanbul Kilyos'ta ilk işletmesi hizmete açılır (Güleryüz, 2021: 185). Türkiye'deki turizm sektörünün finansmanını sağlamak temel amacıdır

kurumun. Türkiye'nin farklı yerleşim birimlerinde bir otel, bir motel, üç tatil köyü, bir kamping, bir dağ evi, iki yat limanı ve bir tane seyahat acentesiyle hizmet veren TURBAN'ın 1950'li yıllarda Türkiye'deki en büyük tatil köyü ve otel zincirini oluşturduğunu dile getirir Güleryüz (2021: 185). Dönemin sağlanan destekleri ve çalışmaları ile 15 Haziran 1955'te "İstanbul Hilton Oteli" açılır (Güleryüz, 2021: 184). Bu bağlamdaki bir diğer girişim ise 1958'de kurulan Emekli Sandığı'nın da ortağı olduğu Emek İnşaat ve İşletme A.Ş.dir. Otellerin inşası, işletilmesi ve yabancı işletmelere kiralanması bu kurumun faaliyet alanı içerisindedir (Güleryüz, 2021: 185). 1960'larda başlayacak planlı döneme kadar turizmde belirlenen hedeflere ulaşılamadığını aktarır Güleryüz (2021:186) ve 1989'da turizm alanında faaliyet gösteren Kamu İktisadi Kuruluşları Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilir (Güleryüz, 2021: 186).

Bu dönemde devletin direkt yatırımlar yapması ve dışarıdan yatırımlara teşvik sağlamasının yanında turizm konusunda bilinçlendirme çalışmalarını da desteklediğini görüyoruz. Örneğin turizm bağlamında çağdaş eğitim verilebilmesi için turizm alanında lise düzeyindeki ilk mesleki okul unvanını taşıyan Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi 1961 yılında eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlar. Ardından 1967'de İstanbul'da ve 1975'te ise Kuşadası'nda benzeri okullar faaliyete geçirilir (Güleryüz, 2021: 186). Aynı zamanda Günümüzün Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı olarak 1963 yılında kurulur (Somersan, 1993: 243; Güleryüz, 2021: 186).

Özellikle planlı dönem olarak adlandırılan 1963 ve sonrası dönemde, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ülkenin kalkınma alanındaki temel politikalarını Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde belirlemekte ve bu planlarda turizmle ilgili birçok konu ve başlığı da ele almaktadır. Turizm bağlamında devletin atması gereken adımlar, sektörün önünü açma çabaları bu planlardan da açık okunabilir (Göymen, 2000).

Türk turizmi bağlamında en önemli dönemlerden bir tanesi ve kırılma noktası denilebilecek dönem 1980'li yıllardır. 1980 darbesi ile hükümet koltuğuna oturan Askeri Hükümet ve 1983 yılında işbaşına gelen Özal hükümeti döneminden itibaren turizme ayrı bir önem gösterilir ve Türkiye'de turizmin esas gelişimi bu dönem itibari ile başlar (Somersan, 1993: 243; Aykaç, 2009) ve ara yıllarda düşüşler yaşasa da

günümüze kadar gelişerek devam eder. Bu dönemde yapısal uyum süreçleri başlar ve dünya ekonomisine uyumlanmak için liberal ekonomi politikaları benimsenir. Bunun bir sonucu olarak da uluslararası bir boyutu olan turizm sektörü olmazsa olmazlardan biri haline gelir (Somersan, 1993; Aykaç, 2009: 18). Turizm Bakanlığı'nın daha geniş yetkilerle donatılması da yine bu döneme denk gelmektedir (Somersan, 1993: 243).

Devlet ve turizm ilişkisi bağlamında Türkiye'de atılmış en önemli adımlardan biri hiç kuşkusuz 12 Mart 1982'de kabul edilip, 16 Mart 1982 tarihli ve 17635 sayılı resmî gazetede yayımlanan 2634 Sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" dur. Böylece turizme yapılan yatırımlar için teşvikler, tahsisler, krediler sağlanır ve devlet arazileri turizm için yatırımcılara feda edilir. Sahiller, ormanlar ve doğal alanlar turizmi teşvik kanunu ile piyasaya altın tepside arz edilir (Somersan, 1993: 243). Batı sermayesinin Türkiye'ye gelmesi yine bu yıllara denk gelir. Yatırımcılara sunulan teşvikler ve "yap-işlet-devret" modeli sayesinde Türkiye yabancı sermaye için cazip bir ülke konumuna yükselir ve yabancı yatırımcılar büyük ölçekli otellerin inşasına başlar (Güleryüz, 2021: 186). Bugün "hala!" turizmin dolup taştığı, tabiri yerindeyse iğne atsanız yere değmeyecek yerler haline gelen Bodrum gibi birçok sahil beldesinde Turizm Teşvik Kanunu uygulanmaya devam ediliyor.

Kıyı Kanunu, Orman Kanunu, İmar Kanunu vb birçok kanun da ortaya çıktıkları tarihlerden itibaren turizm sermayesinin faydasına olacak şekilde yeniden ve yeniden değiştirilip dönüştürülüyor (Çoban, 2018). Ve tüm bunlar yine de Türkiye'de turizm sektörünü değerlendirip geleceğe dönük adımların nasıl olması gerektiğini söyleyen "Türkiye Turizm Stratejisi 2023" raporuna rağmen yapılır. Zira raporda "Türkiye'de kitle turizmine yönelik gelişmeler ve turizm planlamasında parçacı yaklaşımlar sonucunda; Akdeniz ve Ege kıyı kesiminde aşırı yığılma, kıyı gerisi ve çevresi alanlarda çarpık kentleşme/yapılaşma ve çevre sorunları ortaya çıkmıştır" ibareleri görülür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:1).

1984 yılında inşaatına başlanan Muğla'nın Milas ilçesindeki Kemerköy Enerji Santrali'nin kurulmasına karşı çıkan köylülere karşı konuşma yapan dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın cümleleri, dönemin anlayışını çok açık şekilde ifade eder (bkz. https://www.youtube.com/watch?v=g03TzI3faCM) :

> Şuralara birçok yerlere, tepelere doğru güzel villalar yapılsa, bir sürü inşaat olsa, insanlar daha fazla iş bulamaz mı? (….) Burası daha da şenlenir, birçok şeyler gelir, turistler gelir daha güzel olursunuz.

Özellikle Türkiye'de Kıyı Mevzuatı bağlamında 1984 ve 1988 yılları arası "Yasasız Dönem" olarak adlandırılır (Ekinci, 2008: 26). Ekinci, bu süre zarfında neden kıyılarımız yasasız bırakılmıştır gibi bir sorunun cevabının o dönemde kıyıda yapılan, yan yana dizilmiş ve kıyıyı tamamen bir duvar gibi örten imar, parselleme ve planlarda olduğunu dile getirir (Ekinci, 2008: 26). Ayrıca yasasız dönem ile turizm yatırımlarının teşvik edildiği yılların aynı olmasının rastlantı olmadığı, 1984, 1998 ile 1990'lara kadar bütün tahsislerin, orman arazilerinin turizme açılmasının ve benzeri politikaların yine bu dönemde zirveye çıktığını aktarır (Ekinci, 2008: 26).

Ve Harvey'in kapitalizm için kullandığı "yaratıcı yıkım"a benzeyen bu anlayış son yirmi yıldır ülkemizde benimsenen neoliberal politikalar ile katlanarak, Büscher ve Fletcher (2017)'in deyimiyle "yıkıcı yaratım'a dönüşerek hızla devam etmektedir (Duru, 2018: 16-18; Çoban, 2018: 37-39).

Bu bölümde amacımız Türkiye'deki tarihsel olarak bütün turizm gelişimi sürecini ele almaktan ziyade devletin turizm gelişimindeki rolünü ve bunun Türkiye bağlamını kısaca el almaktı. Önceki satırlarda da belirttiğimiz üzere, küresel turizm sektörünün büyük çoğunluğunun sayısız yolla kapitalist üretim, değişim ve tüketim tarzına sıkı sıkıya bağlı kaldığı yadsınamaz bir gerçektir ve devletler de bu gelişmenin ayrılmaz parçasıdır. Öyle ki Enloe (2003: 75) daha o tarihlerde "*Günümüzün uluslararası turizm endüstri düzeninin herhangi bir kısmını bozguna uğratan hareketlerin, bugünün dünya iktidarının temel dayanaklarından birini daha bozguna uğratması kuvvetle muhtemeldir*" der. Fakat buna rağmen, Büscher ve Fletcher (2017: 664) turizmin illa ki kapitalist bir sektör olmak zorunluluğu olmadığını belirtirler. Dahası turizmin ilerici bir toplumsal değişim gücü olarak kullanılabileceğini, sosyal adaletin hizmetine sunulabileceğini düşünürler. Ve şu soruyu sorarlar "O halde turizm, daha genel bir gayri-kapitalist ya da post-kapitalist politika açısından kavramsallaştırıldığında nasıl görünebilir?". Fletcher vd,. (2021) bu soruya cevaben turizmde post-kapitalizm biçimlerini tanımlama ve geliştirme potansiyelinin mevcut araştırmalarda henüz derinlemesine incelenmediğini belirtir. Ayrıca günümüze kadar

hiçbir araştırmanın post-kapitalist turizmin neye benzeyebileceğini ya da nasıl başarılabileceğini sistematik olarak ortaya koyamadığını da eklerler.

Büscher ve Fletcher (2017: 664), bu araştırmanın amacını da içerecek şekilde, "turizmin radikal bir şekilde özel ve özelleştirici bir faaliyetten, müşterek olana dayanan ve müştereğe katkıda bulunan bir faaliyete dönüşmesi" gerektiğini savunurlar. Çünkü, "*kapitalizm altında turizm de müşterek olanın içinde kurulur*" (2017: 664). Fakat kapitalizm yukarıda da detaylandırdığımız üzere daha fazla sermaye birikimi için müştereklerin egemenliğine son verir. Bu müşterek-çitleme antagonizması başlığı altında da belirttiğimiz üzere bir antagonizmadır. Biri ötekini dışlar. Fletcher vd,. (2021: 15)'nin de belirttiği üzere doğada geçirilen boş zamanın toplumsallaştırılmasına (örneğin sahiller) yönelik çözümleri araştırmak için "müşterekleştirme" uygun bir zemin sağlar. Bu bağlamda bir sonraki başlıkta araştırmamızın temel öğesini oluşturan sahilleri ve ardından sahilleri ilgilendiren çitleme ve müşterekleştirme pratiklerini irdeleyeceğiz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHİLLER, MUĞLA SAHİLLERİ, SAHİLLERDE ÇİTLEME VE MÜŞTEREKLEŞTİRME PRATİKLERİ

4. SAHİLLER

Cevat Şakir Kabaağaçlı, 1890 yılında Girit'te dünyaya gözlerini açar. Hayatını çok kısaca özetlemek gerekirse şayet, gazete ve dergilerde farklı isimler altında yazılar yazar. Resimli Hafta Dergisi'nde Hüseyin Kenan takma adıyla 13 Nisan 1925 tarihinde yazdığı "Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" başlıklı makalesi yüzünden yargılanır ve kalebentlik* cezasını çekmek üzere Bodrum'a sürgüne gönderilir. Üç yıllık sürgün hayatının yarısını Bodrum'da geçirir ve kalanını tamamlamak üzere İstanbul'a gider. Ancak İstanbul'da cezasının affedildiğini öğrenir. Bunun üzerine Bodrum'a geri dönüp 1946 yılına kadar orada kalır. Bodrum'un antik dönemdeki adı olan Halikarnas'ı ve denizin insanlarını kendine ad olarak alır ve bundan sonra Halikarnas Balıkçısı olarak anılmaya başlar (Yetkin, Yılmaz ve Kozak, 2018: 129; Özkan ve Plunz, 2021: 2). Her ne kadar tartışmalı olsa da Türk Edebiyatının en ünlü isimlerinden biri olan Cevat Şakir Kabaağaçlı, nam-ı diğer Halikarnas Balıkçısı'na ithaf edilen, onun tarafından yazıldığı söylenilen bir şiir var Bodrum'un girişinde:

Merhaba!

Yokuş başına geldiğinde Bodrum'u göreceksin,
Sanma ki geldiğin gibi gideceksin,
Senden öncekiler de böyleydiler,
Akıllarını Bodrum'da bırakıp gittiler…"

Fotoğraf 4.1. Bodrum ilçe girişinde bulunan Cevat Şakir Kabaağaçlı Portresi ve Şiirinin Tabelası.

Yukarıdaki fotoğraf ve fotoğrafta bulunan mısralar Muğla'nın ve Türkiye'nin en önemli turistik destinasyonlarından biri olan Bodrum'un simgesi haline gelmiştir. Nasıl ya da neler oldu da bir zamanlar sürgüne gönderilen bir isim bir zaman sonra o beldenin bir ikonu, sürgün yeri ise ikonik bir yer haline geldi?

Bir zamanların balıkçı küçük kasabası olan Bodrum, Fethiye, Marmaris, Datça, Milas ve diğer çoğu sahil beldesi (Özkan ve Plunz, 2021) ve bunların sahilleri, nasıl oldu da bugün birçoğumuzun matematik bilgisinin bile belki de yetemeyeceği anlamda bedeli bulunan alanlara dönüştü?

Meşhur meseldir. Özellikle Çanakkale'den Mersin'e kadar olan bütün bu sahil şeridinde bir zamanlar hanım ağalar zümresi oluşur. 1930 ve 40'lı yıllarda sahil civarını kuşatan alanlarda kadastro dönemi başlar. Sahil kenarları deniz suyunun getirdiği tuzlu sular nedeniyle tarım için verimsiz araziler olduğu için kız çocuklarına, daha bereketli, zeytinliklerin, bahçelerin olduğu yerler de erkek çocukları üzerine tapu edilirmiş. Fakat özellikle 1960'lardan sonra ise sahillerde tapusu olan bu kız çocukları sahil bölgelerinin hanım ağası diye geçerler (Ekinci, 2008: 22). Peki ayrımcılığa uğrayan bu kız çocukları nasıl oldu da hanım ağa unvanı elde ettiler?

Şentürk'ün (2014: 73) yerinde deyimiyle "yeryüzünde hiçbir sahil beldesi kalubeladan beri tatil cenneti değildir. Sahil coğrafi bir durumdan ibarettir; sahili deniz

kıyısına, giderek sahil kasabasına ve nihayet tatil beldesine dönüştüren şey "icat edilme" halidir" der. Bu icat edilme hali nispeten o kadar uzun da değildir. Sahillerin turizm bağlamında icat edilmesinin tarihi üç yüz yılı geçmez (Gray, 2006: 7).

Bir zamanlar sadece dalgaların dövdüğü sahiller vardı. Şezlongların, şemsiyelerin, mayoların, güneş gözlüklerinin, gösterişin olmadığı ve egoların çarpışmadığı, türlü renklerde kumlarla örtülü ıssız sahiller. Güzellik Tanrıçası Afrodit'in doğduğu deniz köpüklerinin karaya vurduğu sahiller (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021). Fakat bu sahiller günün birinde insanoğlunun ziyaretine ev sahipliği yapar. Güney Afrika'da, Langebaan ve Nahoon'da, korunmuş ayak izleri yüz bin yıl önce sahile yapılan ziyaretlerin var olduğunu gösterir ve arkeologlar bir grup Neandertal çocuğun seksen bin yıl önce Normandiya'daki bir sahilde gezindiğini bulgular (Ritchie, 2021: 2).

İnsanların sahillerle ve denizle ilişkisi bugünkü gibi değildi. Biraz daha uzaktan ve seviyeliydi. Örneğin Yahudiler eski bir törenleri olan Tashlikh (Tashlick) zamanında, geçen yılın günahlarının silinmesini umarak suya ekmek atarmış (Ritchie, 2021: 2). Ya da Fransa ve İngiltere'deki pek çok insan her yıl denize giderek yenilenme ayini çerçevesinde birkaç gün suda yüzermiş (Ritchie, 2021: 2). Bu seviyeli ilişkinin Roma döneminden itibaren değiştiğini biliyoruz. Nitekim birçok yazar turizmin ilk örneklerinin Roma'da ortaya çıktığına kanaat getirmiştir (Enloe, 2003; Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017). Romalılar bu bağlamda insan ve deniz ve dolayısıyla sahil ilişkinin yönünü bambaşka bir noktaya çevirirler (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021)

Yunanlılar ilk olarak M.Ö. dokuzuncu yüzyılda Napoli (İtalya) körfezine yerleşir, burada Neapolis'i kurarlar, Neopolis bugünkü Napoli'dir. Sonrasında Romalılar güneye indiklerinde bu bölgeyi fethetmiş ve buraya yerleşmişlerdir (Ritchie, 2021: 9). Romalılar Napoli Körfezi'ndeki Baiae'de (günümüz İtalyasında bir belde) bir sığınak yaratır ve burayı zevk ve sefanın sembolü haline getirirler (Lencek ve Gideon, 1998:25; Ritchie, 2021: 9). Napoli Körfezi'nin kuzeybatı köşesindeki bir yarımada üzerinde yer alan tesis, küçük bir körfezin etrafında inşa edilmiştir (Ritchie, 2021). Bu bağlamda Baiae ilk sahil beldesi olarak tanımlanır (Lencek ve Gideon, 1998:25; Ritchie, 2021: 9).

Baiae, Doğu'dan ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerinin durduğu önemli bir liman olmasının yanında, korsanlara karşı güvenli bir alanı teşkil ediyordu. Napoli'nin Yunan döneminde önemli bir kültür merkezi olması Baiae'i önemli bir yer haline getiriyordu. Ayrıca günümüzde Bergama'da bulunan Sağlık Tanrısı Asklepion'a adanan Asklepius antik kentinde yapılan soğuk su tedavilerinin ardından, Baiae etrafında bulunan Vezüv hem volkanik özellikleri hem de manzarasıyla, Pompei, Phlegraean, Lago d'Averno ve Monte Nuovo da yine kaplıcalar ve fokurdayan çamur havuzları ile şifalı kaynaklar sunuyordu.

Fakat bu bölge ancak özellikle M.Ö. ikinci yüzyıldan sonra, Roma'nın güçlenmesi, haraç ve ganimetlerin müthiş yükselmesi ile bir zevk alanı haline gelir. Özellikle ganimet ve haraç generallerin, politikacıların, bankacıların ve elit kesimin diğer üyelerinin eline geçer ve onlara lüks yaşamın tadını çıkarma imkânı sağlar. Bu etkenler Baiae'i bir sahil beldesi durumuna getirir (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021: 9-10).

Neron, Hadrian, Germanicus, Titus ve Tacitus gibi Roma İmparatorluğu'nun en önemli imparatorları bu bölgeye yerleşir ve körfez manzaralı lüks villalar inşa ettirirler (Ritchie, 2021: 10). Urry (2009:18), "turist bakışına" uydurmak için ünlü stoacı düşünür Seneca'nın Roma döneminde "insanların gelgeç tabiatlı oldukları, yeni hazlar aradıkları, tekdüze yaşamdan sıkıldıkları vb. için seyahat ettiklerini" alıntılar fakat o dönemde Baiae ve etrafında barınma, yiyecek, içecek, alışveriş ve her türlü hizmetin, "tamamiyle hali vakti yerinde müşteriler için" uygun bir ortam sunmak için icat edildiğini ıskalar. Bahsi geçen seçkin sınıflar için burada akşam yemekleri, sahil partileri, ziyafetler, tiyatro, konserler ve tekne turları zaten organize halde bulunur. Baiae aynı zamanda "ahlaksızlık ve sefahat" konusunda ün kazanır. Seneca buranın "sefahatin ve lüksün" bir alanı haline geldiğini ve kaçınılması gereken bir yer olduğuna kanaat getirir (Ritchie, 2021: 10-11).

Ritchie (2021: 11), "Baiae'nin, Miami'deki South Beach ya da Club Mediterranee'nin vahşi davranışlar konusundaki ününü geride bırakamasa da normal davranışların bir kenara bırakılıp eğlenceye düşkünlük" yeri olarak gösterilebileceğini ve günümüzdeki sayfiyenin habercisi olduğunu belirtir. Nitekim Bora ve Bora (2014: 7) bir sunuş yazısında "sayfiye kelimesinden sanki bir davetkarlık bir mükrimlik

akıyor, sefa ve keyif çağrıştırıyor, sanki bu ikisinin kırması gibi" derler. Roma geriledikçe Baiae de geriler ve uzun süre başka bir sahil beldesi ortaya çıkmaz (Ritchie, 2021).

Orta Çağ boyunca Roma dönemine benzer hedonizm örnekleri çok fazla olmasa da tedavi ve temizlik amaçlı sıcak ve soğuk su kaynaklarından faydalanma ritüeli devam etmiştir. Kralların, prenslerin ve kilisenin harcamalarına tanık olunur bu dönemde genellikle. Kaplıcaların cazibesi devam etmiş olmasına rağmen denizden uzun müddet uzak durulur bu dönem boyunca (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021).

Ritchie (2021: 13), binli yıllarda, özellikle tatlı su balıkçılığının aşırı avlanma sonucu azalması ve gemicilikte ilerleme yaşanmasının ardından balıkçıların denizle buluşmasının arttığını ve balıkçı köylerinin deniz kenarlarında belirdiğini aktarır. Balıkçılığın genişlemesi ile kıyıda giderek daha fazla liman oluşmaya başlar ve balıkçı köyü sayısı yükselir. Bu da denize yakın yaşayan insan sayısını da arttırır.

18.yüzyılda İngiltere başta olmak üzere Avrupa'nın birçok yerinde kaplıca ziyaretleri ve buralarda geçirilen boş zamana tanıklık edilir (Urry, 2009; Ritchie, 2021). Kaplıcaların ilk ortaya çıkışı tıbbi nedenlidir ve buradaki maden sularında yüzmenin ve bu sudan içmenin sağlık getirdiğine inanılır ve kaplıcalar aynı zamanda bir haz yeridir (Urry, 2009: 38, Ritchie, 2021: 15).

Urry (2009: 38) "insanların kaplıcaların şifalı olduğuna neden ve nasıl inanmaya başladıklarının tam olarak açıklığa kavuşturulamadığını" söyler. Ve ayrıca Hern'den (1967: 2-3) atıfla İngiltere'deki ilk kaplıcanın Scarborough'da kendini gösterdiğini ve bunun da 1626 yılına uzanan bir tarihinin olduğunu aktarır. İlerleyen satırlarda sahillerin birer çekim yeri haline nasıl getirildiğini ayrıntılandıracağız fakat bunu yapmadan önce Scarborough örneği konumuz açısından önemli olduğu için bu örnekte detaylı durmak istiyoruz. Urry (2009: 39), hem bir sahil hem de bir kaplıca kenti olarak Scarborough'da kimi sıkıntıların baş gösterdiğini dile getirir. Ve yine Hern'den atıfla (1967: 16) şu cümleyi ekler: "*1824'de kaplıca arazisi çitle çevrildi ve "uygunsuz sınıfların" girişini engellemek için paralı geçiş uygulaması başlatıldı*" (Urry, 2009: 39). Daha sonra Bath, Buxton, Tunbridge, Wells, Harrogate gibi

kaplıcalar da başka yerlerde ortaya çıkmaya başlar. Ritchie (2021: 14) dönemi şöyle özetler:

> On sekizinci yüzyıl boyunca İngiltere, imparatorluk, toprak sahipliği, erken imalat ve finans kârları üzerine kurulu hızla genişleyen bir ekonomi yaşadı. Şeker, tütün, çivit, ipek, baharat, uyuşturucu ve İngiltere'nin büyüyen imparatorluğunun diğer tüm ürünleri ticareti artırdı. Bu malların çoğunun itici gücü, İngiliz tüccarların kâr ettiği bir başka ticaret olan kölelikti. (…) Son olarak, artan zenginlik Londra'nın bankacıların, kuyumcuların ve borsacıların finans kapitalizminin sınırlarını zorladığı bir finans merkezi olarak ününü arttırdı. Artan refah, giderek daha fazla insanın ekonomik büyümeden faydalanması anlamına geliyordu ve bu da tüketim ve boş zaman patlamasına yol açtı. Roma'da olduğu gibi, üst sınıflar bu gelişmelerden en çok faydalanan kesim oldu.

Bu uzun alıntıyı yapmamızın temel nedeni, bahsedilen tarihlerin tam da ilkel birikim bölümünde değindiğimiz üzere kapitalizmin iyice palazlandığı döneme denk gelmesidir. Ve bundan muradımız, kapitalizmin palazlanması ile kapitalist turizmin ilk sinyallerinin oluşmaya başladığını göstermektir. Paragrafta geçen ilkel birikim pratikleri (kölecilik, toprak sahipliği değişimi vb.) de birer kanıt olarak görülebilir. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere kaplıcalar "çitlenmeye" başlamıştır. Bu dönemdeki kaplıcalarda zengin sınıflar için konser, balo, kütüphane vb. gibi etkinlikler planlanarak insanların sosyalleşmesi sağlanır (Urry, 2009: 19). Toplantı salonları, kulüpler, zevk bahçeleri, müzeler, galeriler, panayırlar, konser salonları ve tiyatrolar gibi kamusal alanlar boş zaman için geliştirilir ve yaratılır (Urry, 2009:19; Ritchie, 2021). İngiliz aristokrasisi bunlara ulaşmada zorluk yaşamaz çünkü yeteri kadar ekonomik güce sahip olmasının yanında, yaratılan bu ortamların abonelik ücretlerini de karşılayabiliyordu (Ritchie, 2021: 14).

Ritchie (2021: 15), Bath ve Tunbridge Wells'in daha çok aristokratlar ve soylular için uygun kaplıcalar olduğunu, daha az sayıda insanın ise İngiltere'deki yaklaşık diğer kaplıcalara gitmek zorunda kaldığını belirtir. Bu tür tedavilere alışık olmanın diğer su tedavisi biçimlerine de açık olunmasına ve kolay benimsenmesine (örneğin ileride de değineceğimiz üzere sahillerin kaderini değiştirecek deniz banyosu ya da deniz suyu içme pratikleri gibi) yol açacağını belirtir.

Kapitalizmin doğduğu topraklardan turizm gibi kapitalist bir sektörün doğmuş olması çok da şaşılacak bir durum olmasa gerek. Kapitalizmin icat edildiği İngiltere, sahillerin de turistik bağlamda icat edildiği ilk yerdir. Denizde yüzme pratiğini ve sahil otellerini icat edenler de İngilizlerdir ve İngilizlerin bu icatları 18.yüzyıl ile tarihlendirilir (Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006; Urry, 2009: 39; Ritchie, 2021).

18. yüzyılda sahil beldelerinin ortaya çıkması, zevk ve sağlık alanı olarak zengin sınıflar tarafından yeni keşfedilen sahilin tüketilmesini sağlar. Bu yeni tüketim biçiminin merkezinde, deniz suyunun tedavi edici ve sağlığı geliştirici nitelikleri vardı. Zengin ve egemen sınıflar sahillere ulaşabiliyorlardı çünkü ilk zamanlarda sahillere ulaşım kolay değildi ve paranın yanında en azından bir at arabası sahibi olmak gerekiyordu (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021).

Sahilleri ilgilendiren gelişmeler kaplıcada olduğu gibi ilk başta sağlık yönlüdür ve aynı zamanda iç kesimlerdeki kaplıcalara bir alternatif sağlar. "Deniz suyuna girmek ya da deniz suyu içmek faydalıdır" bilgisi bazı hekimlerce ve fakat en önemlisi Brighton'da yaşayan Dr. Richard Russell tarafından popüler hale getirilir (Gray, 2006: 21; Ritchie, 2021: 17). Russell'ın (*Dissertation on the Uses of Sea Water in the Diseases of the Glands*), Salgı Bezleri Hastalıklarında Deniz Suyunun Kullanımı Üzerine Tez'i 1750 yılında Latince, 1752 yılında ise İngilizce olarak yayımlanır ve bir asır boyunca Batı dünyası için bir referans kitap haline gelir (Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006: 21; Ritchie, 2021: 17).

Russell'ın çıkış noktası "doğanın hastalıkların şifacısı" olduğuydu. Deniz tedavisi uygulayan doktorlar aynı zamanda ideal bir sahil beldesinin özelliklerini ayrıntılı olarak açıklarlar. Russell'a göre örnek tatil yeri 'temiz ve düzenli' olmalı, yüksek dalgalar ve yeterince tuzlu bir deniz sağlamak için herhangi bir nehir ağzından uzak olmalı; plaj kumlu ve düz olmalı vb. Böylelikle, 18.yüzyılın ikinci yarısında, eğitimli hekim ve doktorlar tıp pratiğini birçok cephede ele geçirme yolunda adımlar atarken, sahile yapılacak bir gezinin de kendi kontrolleri altında olmasını sağlamaya çalışırlar. Denize girmek uzun uzun yapılan bir aktivite değildi ve genellikle denize üç kez dalmayı ve "şoklanmayı" içeriyordu (Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006; Ritchie, 2021). Bir şifa kıyısı olarak sahiller ve deniz, küçük bir mimari parçanın, deniz girme makinesinin (bathing machine) icat edilmesiyle onlarca yıl tıp mesleğinin

dolaylı ve yerel yönetimlerin doğrudan deniz banyosu sürecini ve sahillerin kullanımını kontrol etmesini sağlar (Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006: 63; Ritchie, 2021: 39).

Fotoğraf 4.2. Denize girme makinesi (Bathing Machine).

Kaynak: https://elwyjones.wordpress.com/2020/09/18/swansea-bay/

Denize girme makinesi, Şentürk (2014: 82)'ün de belirttiği gibi "karikatürize bir araç" 18. ve 19. yüzyıl boyunca denize girmek için kullanılır. Denize girme makinesi sahilde kapitalist bir maddesel nesne olarak beliriverir ve yine Şentürk (2014: 82)'ün deyimiyle "sahil mimarlığının ilk yararcı ve kapitalist nesnesidir". Denize girme makinesi dönemin kamusallığının ürettiği bir kapitalist nesnedir. Bu bağlamda sahillerin kontrol altında tutulmasına ve çitlenmesine neden olan ilk icat ve ilk sahil çiti denize girme makinesidir denebilir.

O dönemlerde İngiltere'de adabı korumak ve sahilde kadınlarla erkekleri ayrı tutmak için güçlü bir istek vardır. Bu nedenden dolayı cinsiyete özel plajların varlığı da bilinmektedir. Bu isteğin bir dışa vurumu olarak çözümlerden biri, kadınların ve erkeklerin farklı zamanlarda yıkanması uygulanarak kadın ve erkeklerin aynı anda plajda bulunmalarını engellemektir. Ayrıca örneğin makinelerin az olduğu yerlerde

kadınların suya girebilmesi için erkeklerin plajı terk etmesi gerektiğinin işareti olan bir zil çalınır.

Erkekler için suya çıplak girmek sorun değildi. Çok uzun bir geleneğe göre çıplak suya dalmak ya da yüzmek erkeklere özgü bir yöntemdi. Örneğin erkekler küçük teknelerle belli bir derinliğe kadar gelip denize atlıyorlardı. Yeterince ıslandıktan sonra tekrar tekneye tırmanır ve sahile doğru yola koyulurlardı. Fakat kadınlar için durum böyle değildi. Çünkü o dönemlerde kadınların çıplaklığı barbarlık, ahlaksızlık olarak görülürdü. Bir kadın balıkçının ağ toplamak için bile olsa ayaklarının ve bacaklarının görünmesi barbarca nitelendirilmiş (Lencek ve Gideon, 1998; Ritchie, 2021: 25).

Peki, suya nasıl girilir ve büyük bir ahlaksızlık olmadan tekrar nasıl çıkılırdı? Viktorya dönemi soyluluğu ve aristokratik yaşam biçimi bu tür çıplaklığın karşısında olduğu için çözüm olarak denize girme makinesi icat edilir. Denize girme makinesi tamamen ahşaptan ya da dış kesimi kanvas kumaştan üretilen, at arabası üzerine inşa edilmiş bir kulübedir. İçine giyinik olarak girilir ve yine giyinik olarak çıkılır. Yüzmek isteyenler makineye bindikten sonra makine atlarla yeterli derinliğe ulaşana kadar "daldırıcılar" tarafından getirilir, yüzme işlemi bittikten sonra yine aynı kişiler tarafından kıyıya götürülürdü. Diğer makineleri kullananların denize girenleri görmemesi için makineler arasında mesafe bırakmak da bir kuraldır (Gray, 2006: 156; Ritchie, 2021: 39).

Örneğin İngiltere'de bulunan Worthing'de yerel yönetimin hem banyo makinelerini ruhsatlandırması hem de halka açık denize girme pratiği hakkında ayrıntılı yönetmelikler yoluyla süreci kontrol etmesi tipik bir örnektir. Bu sahilde beldesinde yüzenlerin belirli noktalarda ruhsatlandırılmış makineleri kullanmaları zorunlu kılınmış; sekiz yaşından büyük kızların erkeklerin 50 metre yakınında yüzmeleri yasaklanmış ve bunun tersi de geçerli olmuş, makinelerin kapılarının su dışındayken kapalı tutulması, yüzme sırasında makinelerin denizde uygun bir derinlikte bulunması gibi kurallar dayatılır (Gray, 2006: 156).

Denize girme makineleri parayla kiralanırdı. Yerel yönetimler de sahile erişimi kontrol ediyordu. Süreci denetlemek istedikleri için makineleri yönetecek bir kişiyi sorumlu tutuyorlardı. Her makinenin bir "daldırıcıya" ihtiyacı vardı. Makineye girip

çıkmak, kişinin kendini çok fazla teşhir etmemesi için yardım gerektirdiğinden, dalgıçlar da vardı. Dalgıçlar da aynı zamanda genel olarak sahili denetlerlerdi. Kimsenin makine kiralamadan girmemesini sağlamak onların yararınaydı zira bundan gelir elde ediyorlardı. Ayrıca onların yüzenleri izlemesi ve kazaları önlemesi yerel yönetimlerin de işine geliyordu (Ritchie, 2021: 25). İnsanlar, doğayı metalaştıran ve özelleştiren doğrudan parasal işlemle birlikte, bir banyo makinesinde taşınma ayrıcalığı için ödeme yaptılar. Günümüzün sahilleri şezlonglarla çitleme pratiğinin denize girme makinesi benzerliği de şaşırtıcı değil midir?

İngiltere'de, 1730'lardan 1930'lara kadar iki yüzyıl boyunca, denizin sağlık ve keyif için kullanımının mimari simgesi denize girme makinesiydi. Sahil beldelerinin büyüklüğü ve mükemmelliğinin ölçütü banyo makinesinin sayısı ve kalitesi olarak görülür. Bu makine, denizin kullanımını - insanların ne zaman, nerede ve nasıl yıkandığını - düzenlemek ve kontrol etmek için de önemli bir araç haline gelir. (Gray, 2006: 147-149). Ancak günümüzde de kısmen yaşadığımız şekliyle o dönemde de sahiller bağlamında bir yanda esasen kamusal ve toplumsal, diğer yanda ise özel ve bireysel olup olmadığı konusunda tartışmalar yaşanır (Gray, 2006: 149). Ayrıca;

- Sınıf (örneğin işçi sınıfını makine ile uzak tutmak gibi bir amaç güdülüyordu), cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi ayrımlara karşı çıkılmaya başlanması,
- Güneşlenme ve yüzme gibi aktivitelerin yanında ailelerin sahilde birlikte zaman geçirme isteği ve makinelerin bu bağlamda özgürlüğü ve zevki kısıtladığı düşüncesinin yaygınlaşması,
- Şu an sahillerde herkesin kullanabileceği sayıda şezlonga ve locaya yer olmadığı gibi, o dönemlerde de ziyaretçi akınını kaldıramayacak kadar az makinenin olması,
- Tüm sahillerin makine kullanımına elverişli olmaması,
- Makine kullanımının en çok sermayeye yarar sağlaması ve bunun sonucunda halkın üzerindeki baskının artması,
- Ve en önemlisi merkezi ve yerel yönetimlerin artık sahil ziyaretçilerinin İngiliz sahil beldelerinden uzaklaşıp kıta Avrupasına gitme isteğinin artacağı endişesi gibi nedenler denize girme makinesinin terkedilmesine yol açacaktır (Gray, 2006: 147-163).

1930'lara kadar denize girme makineleri varlığını sürdürür fakat günümüz soyunma kabinlerinin atası olan soyunma çadırları ve kutularının yaygınlaşması ile makineler artık bir soyunma kutusuna ya da tavuk kümesine dönüştürülür. Özetle dönemin sahil çiti olarak nitelenebilecek denize girme makineleri, yukarıdaki nedenlerden dolayı ortadan kaldırılmıştır.

Günümüz Türkiye'sinde denize girme makinesine çok benzeyen locaların türemesi, Viktorya dönemi İngiliz sahillerinin çitleme aracı olan denize girme makinesinin düşünsel boyutunun 2020'li yılların Türkiye'sine taşınmış bir sembolü olarak görülemez mi? İngiliz sahillerinde denize girme makinesinden para kazananların günümüz Türkiye'sinde loca ve sahilleri boydan boya kuşatan şezlogları kiralayanlardan farkı var mıdır? Nitekim hem denize girme makinesi hem loca ve hem de şezlonglar (günümüzde çoğu plastik olsa da bir zamanlar ahşaptandı) ahşaptandır. Şekilsel olarak küçük nüanslar göze çarpabilir fakat bu çitlerden sermaye kazanma düşüncesi birebir aynıdır. 18. yüzyıl İngiltere'si kural koyucularının ve bu kurallardan sermaye elde edenlerin 21. yüzyıl Türkiye'sinde benzer kuralları koyan ve bu kurallardan sermaye devşiren kişilerden amaç olarak hiçbir farkı pek de yoktur. Amaç en nihayetinde hep aynıdır: Çitle ve Kazan!

Sahil, yerel konseyler, yerel yönetim ve merkezi hükümetler tarafından yoğun bir kontrol ve manipülasyon alanıydı. Örneğin İngiltere'deki Hastings'de, balıkçıların çalıştığı sahil, kasaba konseyi ve balıkçılar arasında geçen büyük tartışmalara rağmen, kasaba konseyi tarafından çitlenir ve sahil beldesine gelen ziyaretçiler için görünüşte daha cazip bir yer haline getirilir (Gray, 2006:126). Sadece sahillerin düzenlenmesi ile değil, yerel yönetimler aynı zamanda park ve bahçelerin girişlerini kontrol etmeye başlayıp buralardan gelir elde etmeye de başlar Gray (2006).

Gray, (2006: 132) 1858 yılında yazılmış bir rehber kitap yazarının şu yorumda bulunduğunu iletir: "eskiden deniz manzarasını büyük ölçüde engelleyen tuhaf görünümlü eski balıkçı kulübelerinin kaldırılmasıyla sahil büyük ölçüde iyileştirildi". 1970'lerden önce, çokça sünger avlanan bir zamanların balıkçı kasabası Bodrum'un (Mansur Coşar, 2015) sahillerinin "iyileştirilmesi" de çok benzer süreçleri içerimler.

Sahilin estetik boyutuna artan ilgi ve deniz havasının öneminin artması sahilin panoramik açıdan çitlenmesine de neden olacaktır. Sonraki yıllarda, gezinti yolları,

iskeleler, sahil kuleleri ve pavyonlar, sahil barınakları ve sahil kulübelerinin hepsi deniz manzarasının cazibesini sunmaya çalışır. Gray (2006: 25), İngiltere'de 'deniz manzarası', deniz kenarındaki bir konukevi ya da bungalovla eş anlamlı hale geldiğini belirtir. O dönemde en iyi manzaraya sahip otel odası için ödenmesi gereken ek bir bedel varmış (Gray, 2006: 25) ve hala da var. Günümüzde sahillerdeki otellerin, sahil konutlarının, beach clubların, sahile yakın restoranların işledikleri çit günahı manzara saplantısının altındaki sermaye birikim pratiğidir.

19. yüzyılın sonlarına kadar güneş sadece deniz havasının yanındaki bir unsurdu fakat 1930'larda ise sahilin cazibesini arttıran, sahillerde aranan ve sahillerin çitlenmesine neden olacak bir diğer unsur olarak ortaya çıkar (Gray, 2006: 31-33; Ritchie, 2021: 6, 30). Sahilde güneşlenmeye yönelik ilgi de yine sağlık yönüyle popüler hale getirilen bir unsurdur. Helyoterapi, yani güneş ışığına doğrudan maruz kalma, temiz hava ve açık havada rahatlama, tüberküloz ve diğer hastalıklar için kabul gören bir tıbbi tedavi haline gelir (Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006, Ritchie, 2021).

Güneşin sınıfsal ve toplumsal cinsiyet boyutları da vardır ve bu tarihlerden önce güneşlenmek ya da sahilde güneşlenmeyle ilgili yapılan herhangi bir yapı ya da diğer bir tabirle bir çit yoktur. Çünkü o dönemlerde bronz ten genellikle alt sınıf imgesi olarak görülür, beyaz ve pürüzsüz ten bir soyluluk göstergesi olarak bilinirdi. Önceleri sosyal ve ekonomik seçkinler hem statü hem de sağlık göstergesi olarak beyaz tenlilere ayrıcalık tanıyordu. Buna karşılık bronzlaşmak, aşağılayıcı fiziksel aktivite çağrışımları nedeniyle hoş karşılanmıyordu. 1920'lere kadar varlıklı kadınların kadınsılık ideali solgunluk, kırılganlık ve beyazlıktı. Güneş bu mevcut değerleri tersine çevirdi: bronzluk seçkinler için 'ayırt edici bir özellik' ve 'modern zamanların yeni bir sembolü, refahın dışa vurumu' haline gelir (Gray, 2006: 33; Ritchie, 2021: 6).

Şentürk'ün (2014: 84) deyimiyle "yararcı hidroterapiden hazcı helioterapiye geçiş yapılır". Bu geçiş süreci ve sürecin yarattığı talebe de elbette karşılık gecikmez ve yeni çitlemeler sahillerde boy gösterir. Güneşlenme terasları, ortak sahil banyo istasyonları, solaryumlar, sahil kampları ve sahil kulübelerini içeren yeni çitler geliştirilir. Ayrıca sahillerde, eğlence, spor ve çocuklar için tasarlanan yeni parklar ve bahçeler de yeni çit düzenekleri olarak ortaya çıkar (Gray, 2006; Ritchie, 2021).

19. yüzyılın ortalarında, demiryolunun gelişi kıyıya daha hızlı, daha kolay ve daha ucuz yolculuklara izin verdi ve sonunda birçok Avrupa tatil beldesinin önceki sınıf temelini çok kısmi olsa da zayıflatır. Demiryolu başta olmak üzere, otomotiv sanayinin gelişim ve günümüzdeki haliyle havayolunun ulaşımının küresel boyutlara ulaşmasıyla neredeyse her bir sahil beldesi dünyanın en ücra köşelerinden bile insanları çekebilmektedir (Gray, 2006; Urry, 2009). Milas-Bodrum Havalimanı ve Uluslararası Dalaman Havalimanı olmak üzere Muğla ilinde şu an iki havalimanı bulunması bunun en iyi kanıtıdır.

Helioterapinin popülerleşmesi, dolayısıyla güneşin önem kazanması, sahillerin turistik anlamda üretildiği ilk yer olan İngiltere'nin popülerliğini de azaltır. Güneşli günlerin azlığı artık insanları İngiltere'den öte önce Fransa ve Amerika, daha sonra ise özellikle Akdeniz'e ya da güneşli gün sayısı fazla olan diğer kıta destinasyonlarına doğru iter. Blackpool Kulesi, İngiltere'nin en ünlü sahil binasıdır (Gray, 2006: 52). Geçmişte sahil simgelerinden (çitlerinden) en ünlüsü olan Blackpool Kulesi, şimdi sahilde bir "kültür hazinesi" olarak kültürel miras turizmi bağlamında kültürel turların beğenisine sunulacaktır (bkz. Light and Chapman, 2022). Sahillerde dünün çit rengi deniz ve güneş iken bugün İngiltere'de kültür ve mimariye dönmeye başlamıştır.

Orta sınıf ve çalışan sınıfların sahilleri ziyarete başlamasıyla, sahil beldelerinin seçkin ve saygın sınıflar için mi olduğu yoksa popüler ve herkese açık mı olduğu etrafında sürekli bir çatışma başlar. İngiltere'deki toprak sahipleri ve sahil beldeleri yetkilileri de dahil, sahilleri kontrol edenler, sahil beldelerini kasıtlı olarak zengin ve seçkin sınıflara pazarlarlar (Gray, 2006:53, Ritchie, 2021). Örneğin Bexhill ve Folkestone gibi kasabalarda üst sınıfların iskeleleri, gezinti yerlerini ve parklarını "ayaktakımı sınıfı" istilasından korumak için girişler ve kapılar yapılır ve bunlar polis ve kapı bekçileri tarafından korunurdu. Günümüzde de durum pek de farklı değildir. Gray (2006: 54)'in yerinde paragrafı bu durumu çıplaklığıyla anlatmaya yetecektir:

> Çoğu işçi sınıfı tatilcinin eşikten geçmeye cesaret edemeyeceği ya da üniformalı kapıcının gazabını göze alamayacağı kadar ürkütücü, heybetli mimariye sahip yeni bir tür 'büyük' lüks sahil oteli de geliştirildi. Bir sonraki yüzyılda Batı dünyasında gelişen ve hepsi de halkın bakışlarından gizlenen kapılı ve özel konut sitelerini, golf sahalarını, sağlık kulüplerini ve özel tatil köylerini içeren bu tür mimari ve tasarım araçları sayesinde, üst sınıflar sahillerde bir tür seçkinlik görüntüsünü koruyabildiler.

> Kullanılan dil değişmiş olsa da kitlesel pazar ve özel tatil köyleri arasındaki- ve bazen bir tatil köyü içindeki işçi sınıfı ile orta ve üst sınıf bölgeler arasındaki- karşıtlık günümüz yüzyılında da devam etmektedir.

Sahillerin pazarlanması ve tanıtılması, tatilcileri cezbetmeye ve ayartmaya odaklanır; bu da sahilleri çitleyen yatırımcıların başarıya ulaşmalarına ve aynı zamanda bu başarıya ön ayak olan yerel ve merkezi yönetimlerin amaçladığı sahil beldelerinin popülerliğini sağlamalarına olanak tanır (Gray, 2006: 65). Örneğin palmiye ağacı ve denizde yüzen kadın figürleri sahillerin tanıtımı için en çok kullanılan egzotikliği ve seksi çağrıştıran imgelemlerdir. Kadın da bir meta haline getirilir -bugün seks turizmi bağlamını da düşünürsek- (Enloe, 2003; Gray, 2006).

Palmiye cenneti çağrıştıran imgelemi ile bugün bile Arap dünyasında aynı klişeyi ciddi projeler ve yatırımlarla kullanmaya devam etmektedir. Palmiyenin deniz kenarındaki en keskin kullanımı Dubai'dedir. Jumeirah, Jebel Ali gibi, her biri hurma ağacı şeklinde olan dünyanın en büyük yapay adaları ve inşaat projeleridir. 'İkonik mega-projeler' olarak Palmiyeler, Dubai'nin kıyı şeridini iki katından fazla artırmış ve 'oteller, konut villaları, kıyı şeridi daireleri, marinalar, su tema parkları, restoranlar, alışveriş merkezleri, spor tesisleri, sağlık kaplıcaları ve sinemalar' ile devasa deniz kenarı eğlence kompleksleri olarak tasarlanmıştır. Emirliği küresel bir turizm merkezi haline getirme stratejisinin bir parçası olan deniz kenarı tasarımındaki bu nihai vizyon, Dubai Veliaht Prensi Şeyh Muhammed bin Rashid Al Maktoum'un ilham kaynağı olarak ilan edilmiştir. Bu projelerin ölçeği muazzamdır; en büyük proje olan The Palm, Deira, gövdenin tabanından dış koruyucu dalgakıran hilalinin ucuna kadar 14 kilometreden daha uzun olacak şekilde tasarlanmıştır (Gray, 2006:112-114).

1930 yılında ilk defa Uruguay'da başlayan ve dünyanın en büyük etkinliklerinden biri olan Dünya Kupası Şampiyonası, tarihinde ilk defa Kuzey Yarım kürede kış dönemine denk geldi ve 2022 yılında Katar'da düzenlendi. Turnuva boyunca maç önlerinde, ortalarında ve sonlarında Katar tanıtım videoları ve reklamları yayınlandı. Tanıtım videolarında en çok vurgulanan konu "Feel More Joy in Qatar (Katar'da eğlenceyi daha fazla hisset)" ismiyle Katar sahillerinin ve otellerinin pazarlamasını içeriyordu (bkz. Visit Qatar youtube ve instagram hesapları). Bu örnek, günümüzde sahillerin hala ne kadar önemli olduğuna dair çok önemli bir kanıttır.

Dönemin resmi organlarının rehber kitapçıkları, tanıtım broşürleri ve diğer reklam mekanizmaları ve bugün instagram, facebook gibi sosyal medya organları, sahil mimarisinin gün geçtikçe büyüyen etki alanı gibi güçlü etkiler ve hatta sahillerde çalınan müzikler bile sahillerin metalaştırılmasını sağlayan maddesel ve pratik düzenlemeler haline gelir (Gray, 2006: 55). Bunlar günümüzde bile hala çok etkili düzenlemelerdir. Sahiller ve orada çalınan müzik arasındaki ilişkinin örneği, aynı zamanda yaşın yanı sıra sınıfın da sosyal bir bölünme olarak farklı sahil mekanları ve sahil mimarisinin üretimi ve kullanımı üzerinde nasıl etkili olabileceğinin bir örneğidir. Yüksek sesli rap müziklerin çalındığı bir sahile giden yaşlıların bu tondaki müzikleri kafasının kaldırmadığı konusunda hepimiz hemfikirizdir. Zihinlerde üst sınıfların mekânı olarak kodlanmış bir sahilde de Müslüm Gürses duymanız neredeyse imkansızdır. Sermaye müziği bile sahilde bir çit haline getirilebilir.

Sahilin ve doğasının sürekli olarak çitlenerek "sömürüldüğü" ve "tahrip edildiği" gerçeği var (Ol, 2019; Cordoba Azcarate, 2020). Sömürenler ve tahrip edenler hem doğaya hem de doğayı sundukları kişilere aynı derecede zarar vermektedir. Örneğin sağlıksız deniz suyu 1840'larda Sussex'teki küçük Worthing sahilinde kanalizasyonun kötü kokusu nedeniyle kordonundaki evlerin değeri büyük ölçüde düşer ve daha da önemlisi 1890'larda ise yine kirli suların neden olduğu feci bir tifo salgını ile 155 kişi hayatını kaybeder (Gray, 2006: 40).

1850'li yıllarda İngiliz sahillerinde yok olan mercanlar, 1970'lerden sonra Meksika'da yok olmaya başlayacaklardır (bkz, Cordoba Azcarate, 2020). Günümüz Türkiye'sinde gözü dönmüş sermayenin sahildeki çitlemeler ile neden olduğu olumsuz doğal sonuçları burada detaylandırmanın imkânı pek de yok, bunlar uzun uzun okunmalı diye düşünüyoruz (bkz, Naycı, 2009; Kıraç ve Veryeri, 2019). Aşağıdaki Bodrum Yarımadası sahillerindeki yerleşim alanları ve betonlaşmayı gösterir fotoğraf konuyu daha da anlaşılır kılacaktır.

Fotoğraf 4.3. Bodrum Yarımadası

Kaynak: Kıraç ve Veryeri (2019: 14).

Güneşlenme etkisi başlamadan önce sahilin birinci etkisi, denize girme makinesiyle beraber denize girmekti. Fakat zamanla sahilin kendisi diğer tatil yapma amaçları için giderek daha fazla değer kazanır. Sahiller bu dönüşümü yaşamaya başlayınca, sahillerde farklı çitler boy göstermeye başlar. Örneğin sahillerde mobilyalar türer. Gray (2006:122)'a göre "şezlong ilk kez 1898 yılında Margate sahilinde kullanılmıştır".

Gray, (2006: 122) şezlongun kökeninin Hindistan'daki İngiliz ordusu için kamp aleti olarak ahşap ve kanvastan üretilen hamak sandalyeye dayandığını iddia eder. Şezlong daha sonra yolcu gemilerinde yaygın olarak kullanılınca başka isme bürünür. Üretimleri kısmen ucuz, katlanabilir, istiflenebilir, kolay taşınabilir ve gelir getirici olunca sahillerde de kullanılmaya başlanır. Şezlong, sahillerde kullanılmaya başlanınca insanların sahildeki davranışlarında da değişiklikler meydana gelir. Sahilde "oturmanın" eski yerini 20. yüzyılın ortalarında, yatay uzanma geleneği alır (Gray, 2006: 123).

Gray (2006: 123) Margate'de her sezon 2,1 milyon şezlong kiralandığını aktarır. Ve ekler (Gray, 2006: 123):

> Şezlongun hegemonyasına, yirminci yüzyılın son on yıllarında, tipik olarak beyaz plastikten yapılan ve Avrupa anakarasındaki özelleştirilmiş plajlarda ve otel

havuzlarının çevresinde yaygın olan ve genellikle şemsiyenin eşlik ettiği yatay şezlong tarafından meydan okundu.

Şezlongun hegemonyasının altında yatan temel nedenin "kira" olduğunu ve günümüzde neredeyse tüm sahillerin şemsiyelerle beraber "beyaza-beyaz plastik şezlonglara" boyandığını da göz önünde bulundurursak, şezlongun nasıl bir çit olduğunu pekâlâ anlayabiliriz. İngiliz sahillerinde yukarıda değinilen sayıdaki şezlong sayısı İngiltere'deki güneşli gün sayısının azlığından dolayı ilerleyen yıllarda azalacaktır fakat günümüz Türkiye'sinde şezlongların hegemonyasını çıplak gözlerle gözlemleyebiliyoruz (Ol, 2019).

Denize girme makinesi, iskeleler, deniz manzarası sunan sahil otelleri, tatil köyleri, sahil konutları (ikincil konutlar), limanlar, yat limanları, bungalovlar birer sahil çiti olarak üreyeceklerdir. (Gray, 2006, Ritchie, 2021).

Türkiye sahillerinde ise özellikle İstanbul'da daha çok sabit işlev gören "deniz hamamları" bir sahil çiti olarak on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlar. İngiltere'de olduğu gibi bizde de sahillerin ilk kullanım amacı bir sefahat yeri olmaktan önce bir sağlık mekânıdır. Bu sağlık mekânları için deniz hamamları kurulur (Akçura, 1992: 1). Akçura (1992:1), Reşat Ekrem Koçu'nun, İstanbul Ansiklopedisi eserinde, İstanbul Çardak İskelesi Deniz Hamamı'nın bu konuda ilk olduğunu ve bu tarihin 1826-1850 arasına tarihlendiğini aktarır ve aynı zamanda yine Koçu'ya göre ikinci hamam Salıpazarı'nda, üçüncüsü ise Kumkapı'da kurulmuştur (Akçura, 1992: 1).

Fotoğraf 4.4. Deniz Hamamı

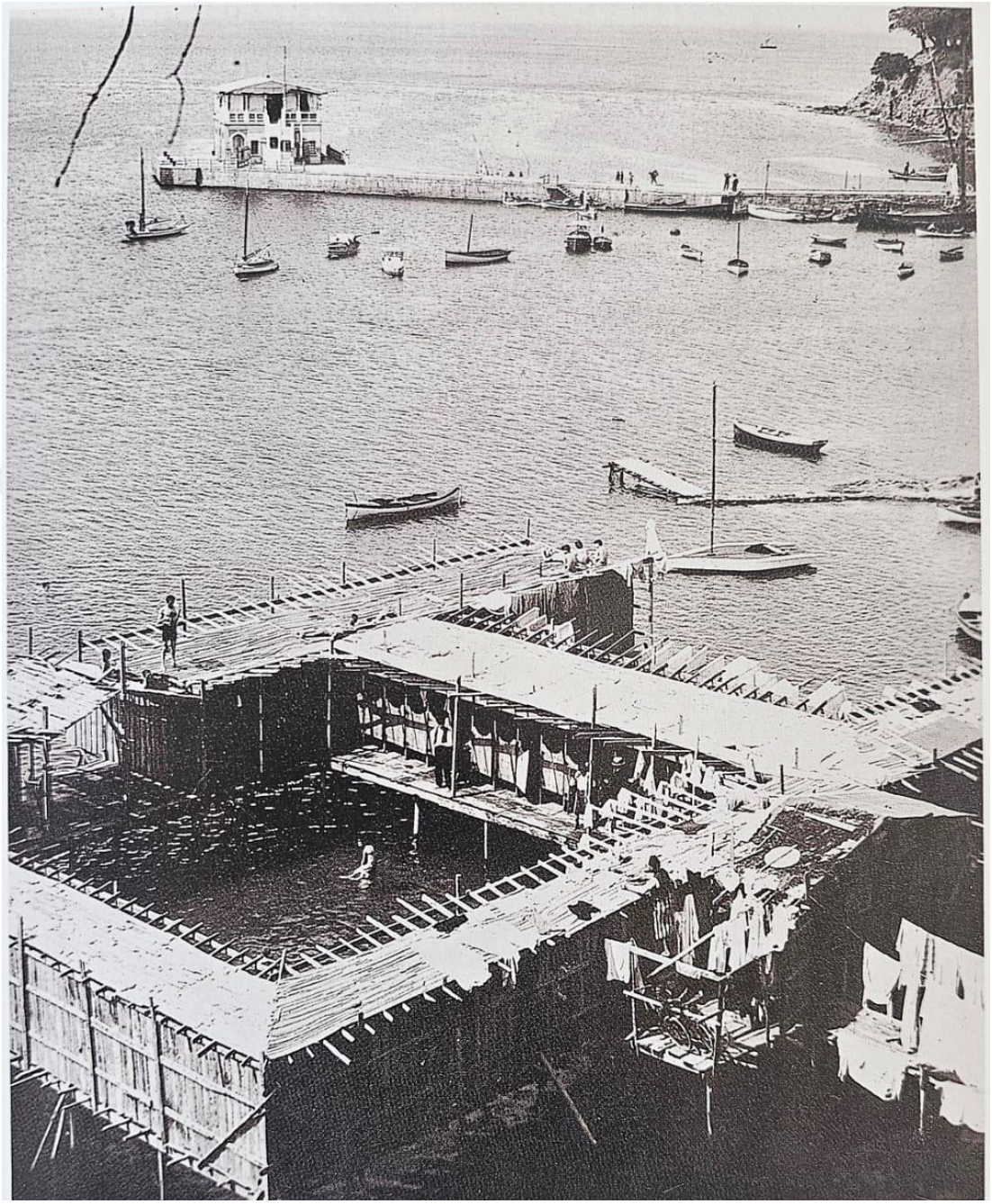
Fotoğraf: Kargopulo. *Salacak'tan Kızkulesi ve bir deniz hamamı*. Yaklaşık 1875. Yıldız Sarayı Albümleri.

Photograph: Kargopulo. *Kızkulesi Lighthouse from Salacak and a sea bath*, circa 1875. Yıldız Palace Albums.

Kaynak: Akçura (1992:6).

Deniz hamamları genellikle 35 metre boyunda ve 20 metre eninde, ahşap olarak suya dayanıklı, çürümez keresteler kullanılırarak inşa edilmiştir (Akçura, 1992: 1). Hamamların derinlikleri genellikle 1,5 metreyi geçmez, bu seviyede bir ahşap kafes bulunurmuş. Ayrıca İngiltere'de ilk zamanlarda, denize girme makinesinin kullanıldığı döneme benzer şekilde İstanbul'da deniz hamamları kadın ve erkek ayrı olarak kullanılmıştır. Bir yanda erkeklere diğer yanda ise kadınlara ait deniz hamamları yer almaktadır. Bu hamamlar arasında birilerinin özellikle kadın hamamlarını gözetlememesi için bir bekçi kayığı dolaşırmış (Akçura, 1992: 1).

Fotoğraf 4.5. Umuma Açık Deniz Hamamı

Kaynak: Akçura (1992:12).

Genel kullanıma açık deniz hamamları dışında yalılarda yaşayan kişilerin kullandığı "şâhısa özel" deniz hamamları da o dönemlerde mevcuttur (Akçura, 1992: 1).

Fotoğraf 4.6. Özel Deniz Hamamı

Büyükdere kıyılarında özel deniz hamamları. Kartpostal. G. Akçura kolleksiyonu.

Private sea baths at Büyükdere. Postcard. G. Akçura collection.

Kaynak: Akçura (1992:9).

Deniz hamamlarından vazgeçişin başlangıcı devrimden kaçıp İstanbul'u geçici bir süre de olsa mesken tutan Ruslar'ın Florya kıyılarına yerleştirilmesiyle başlar. Rusların hem sıcaktan hem de zorunluluktan (geldiklerinde bitli oldukları söyleniyor) denize girmesiyle, İstanbullular akın akın bu kıyılara Rusları görmeye gelirler. Önce açıkhava meyhanesi olarak kurulan Solaryum, daha sonra aynı adla ilk sahil olarak ün yapar. Sahillerdeki dönüşüm özellikle Cumhuriyetin kurulmasının ardından başlar. Deniz hamamlarında karşı cinsler açısından ayrı gayrı olmak yavaş yavaş tarihe karışır (Akçura, 1992: 1).

İngiltere ile başlayan süreç daha sonra Amerika, Avustralya, özellikle Avrupa'da Fransız Rivierasına, Bahamalara ve ülkemizi de ilgilendiren ve sahillerin en önemli bölgesi sayılan Ege ve Akdeniz sahillerine, Asya'ya ve Arap yarımadasına, özetle tüm dünyaya yayılır. Daha önce değindiğimiz üzere Türkiye'de ise turizm 1980 yılı sonrasında, özellikle sahil beldelerinde etkili olmaya başlar.

4. 1. Muğla Sahilleri

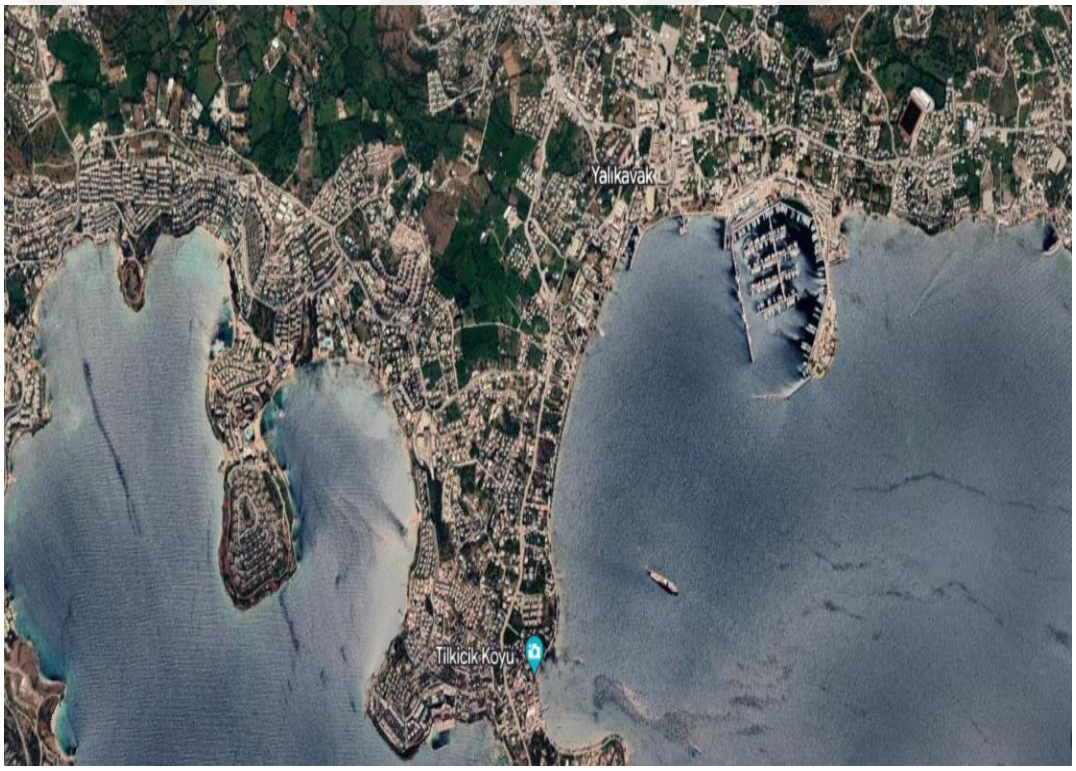
Doğrudan sahiller bağlamında yazılmış eserler olmasa da araştırmamızı bu yönüyle ilgilendiren çalışmalardan Muğla ili sahillerindeki gelişim ve dönüşümleri inceleyebiliyoruz. Örneğin sadece Türkiye'de değil uluslararası bağlamda tanınırlığı bilinen Muğla'nın Bodrum ilçesinde Özkan ve Plunz (2021), ilki 1974 olmak üzere, 1986, 1990, 1994 ve son olarak 1997 yıllarında Bodrum'a bağlı Turgutreis'te mimarlık ve antropolijiyi birleştiren ve bu yılları kapsayan dönüşümleri ele alan Turgutreis 1974: Ailelerin ve Evlerin Evrimi isimli çalışmayı yaparlar. Diğer bir eser de ilk İngilizce olarak "Bodrum: A Town in the Aegean" isminde 1972 yılında yayımlanan ve daha sonra 2015 yılında Türkçe'ye çevrilen Mansur Çoşar (2015)'a aittir. Mansur Coşar dönemin bir etnografisini ortaya koymuştur. İki esere bakarak Bodrum'daki dönem insanlarının genelde çiftçilik ve balıkçılıkla (genellikle denizden sünger çıkarma) geçindiğini görüyoruz. 1970'lerin sonunda tüm Türkiye'de sahil konutları/siteleri (ikincil konutlar) salgının başladığını belirten Özkan ve Plunz (2021: 1), bu salgının ilk emaresinin Turgutreis'te 1974 yılında başlayan Soytaş A.Ş'ye ait devremülk projesi ile burada da ilk sinyalleri verdiğini belirtir. 70'lere kadar yalıtılmış ve "hafif suçlular" için sürgün yeri konumunda olsa da (2021:1), bu tarihten sonra turistik bir akıma uğradığını belirtir ve özellikle Sosyal Güvenlik Kurumu çalışanlarına teşvik ve kredilerin sağlanmasıyla Turgutreis'te ve genel olarak Bodrum'da sahil konutları ve nüfus patlaması yaşanır. İncelediklerı bölgenin nüfusu o dönemde 2000 kişi iken (Özkan ve Plunz, 2021:2) bugün Turgutreis'in kendisi bile bir küçük kent kimliğindedir. Turizm'in aslında Muğla ilinde çok eski olmadığını da belirtmek adına birkaç detay vermek istiyoruz. Örneğin elektrik bölgeye 1974 yılında, Otobüs terminali 1985-86 yılları arasında inşa edilirken, kanalizasyon sistemine 1987 yılında başlanır. 1974 yılında herhangi bir banka şubesi otel ve hatta doğru düzgün yol bile yoktur (Özkan ve Plunz, 2021:7). Dönemin Bodrum'unda gündelik hayat ile ilgili enfes bilgiler sunan kitabında Mansur Coşar (2015), turizmin Bodrum için çok yeni ve heyecanlı bir iş kolu olduğunu, bölgeye gelen ilk yerli ve yabancı turistlerden yerlilerin ücret almadığını, otelde kalmak isteyenlerin ise kasabada bulunan tek otelde kaldıklarını belirtir (Mansur Coşar, 2015: 75). Bodrum'a gelen ilk turistler, Bodrum'un en güzel evlerinde ücretsiz konaklamışlardır. Ve şöyle ekler yazar (Mansur Coşar, 2015: 75) *"Mayıs-Ekim ayları arasında evlerine daha yakın*

sahillerdeki olanakları tükettikten sonra Bodrum'a gelen otuz bin turistin yatırılması ve doyurulması işi Bodrumlular için şaşırtıcı bir durum". Daha sonra 1959 yılında Turizm Derneği adı altında bir örgütlenme başlar. 1960 yılında ise derneğin genel sekreteri şöyle der (Mansur Coşar, 2015: 75): "*Beş yıl önce para almaya utananlar, şimdilerde komşusundan önce turistleri kapmak için otobüs terminalinde bekleşiyorlar".* Bugün ise Bodrumda sahilleri çitleyen bir loca'nın günlük kiralama fiyatı on bin lirayı bulurken, bir dürüm ekmek fiyatı yer yer dört yüz liraları bulmaktadır (bkz. https://www.ensonhaber.com/gundem/bodrumda-tatil-icin-fahis-fiyatlar-devam-ediyor). Ve ilçenin mevcut belediye başkanı da turistin cebindeki parayı sonuna kadar almakla mesul hissetmektedir (bkz. https://indigodergisi.com/2020/06/bodrum-belediye-baskani-turistin-cebindeki/).

Şentürk (2014), belki de Türkiye'deki tüm sahil beldelerinin dönüşümüne benzer şekilde, Bodrum'un Yalıkavak Mahallesinin 80'lerden bu yana geçirdiği dönüşümü ve icat edilişini kendi hayat hikayesi üzerinden anlatır. Daha önce defaatle dile getirdiğimiz üzere ülkemizde özellikle 1980 sonrası başlayan turizm gelişimi süreci, Muğla'da da aynı şekilde gelişim gösterir (Arslan, 2017) ve yine Yalıkavak'ta da aynı dönemlere denk gelir (Şentürk, 2014: 62). Yukarıdaki eserlerde de bahsettiğimiz gibi Yalıkavak olmak üzere Bodrum yarımadasının çoğu bölgesi o dönemlerde bakirdir. Az sayıda küçük dükkân, kasap, manav, bol mandalina bahçesi, kayalıklı, tozlu stabilize yollar, bu yolların geçilmesi için yaya yürüme ya da cip gerekliliği, seyyar balıkçılar, kesik kesik verilen elektrik ve bolca yerellik fakat çok para edecek araziler bu dönemi yansıtan öğelerdir (Şentürk, 2014; 62-64). Bölgenin en önemli koyu olan Tilkicik Koyu için "1980'lerin ortalarında bile Tilkicik Koyu ıpıssızdı, kıyıda tek bina yoktu" der Şentürk (2014: 65). 80'lerin ortalarında genç girişimci baba ve amcası tarafından bölgede arsa satın alınır ve "Turizm Teşvik Kanunu"yla arsa imara açtırılır. Ayrıca ileride Kulüp Otel Tropikal olarak anılacak otel için aynı zamanda devletten "teşvik kredisi" alınır (Şentürk, 2014: 66-68). 90'lardaki Körfez Savaşı nedeniyle otel kapatılmak zorunda kalınır: "Bu sonu müteakip Tilkicik'te ardı ardına büyük oteller, tatil köyleri ve lüks kulüp oteller inşa edildi. Ama otellerin Tilkicik'i paylaşmasını başlatan ilk günah Tropikal'e aittir" diye ekler (Şentürk, 2014: 69). 1980'lerde arazilerin çok ucuz, Yalıkavak sahilinin (Yalı kıyısı) çok yeni bir yerleşim ve 1950'lerden önce muhtemelen yok olduğunu,

Yalıkavak'ın o bakir haliyle bile denizinin yeterince makbul sayılmadığını ve civar koyların tercih edildiğini dile getirir (Şentürk, 2014: 70). 90'larda birçok arazinin el değiştirdini, büyük arazi parçalarının da inşaatlarla dolmaya başladığından bahseder (Şentürk, 2014: 71). 2000'lerde ise münferit, uzak ve ada konumunda olmak gibi isteklerin artık birer fanteziye dönüştüğünü ve belki de 2020'lerin sonunda Yarımadanın (Bodrum) yeni bir isme ve gövdeye sahip tekil, sıradan, tıknefes bir kent olacağını belirtir (Şentürk, 2014: 71). Sahillerin böylece Bodrum'da çok önem kazandığını, otuz yıllık süreçte sahillerin kirletildiğini, marina, dev kütleli otel, sayısız sahil sitesi, villalar ve bunların tüm türevleri ile beraber Yalıkavak'ın İstanbullaştığını, Bodrum'un ise doyum noktasına geldiğini bizlere aktarır (Şentürk, 2014: 72-73).

Fotoğraf 4. 7. Yalıkavak'ın Google Earth uygulamasından alınmış fotoğrafı.

Kaynak: Google Earth Uygulaması (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

4.2. Sahillerde Çitleme ve Müşterekleştirme Pratikleri

Daha önce de değindiğimiz üzere bir zamanlar sadece balıkçıların dolaştığı ıssız sahiller bugün belki de bir çoğumuzun matematik bilgisinin bile yetemeyeceği anlamda maddi rakamsal değerlere ulaşmış durumdadır. Bu etkilerle sahil beldelerinde

siteler ya da tatil köyleri mantar gibi üremeye, köyler beldelere, beldeler şehirlere dönüşür. Bu dönüşümler de tarihsel olarak müşterek sahilleri çitlenmiş alanlara dönüştürmüştür.

Hazbun (2008), turizm açısından dünyanın en önemli bölgelerinin başında gelen Akdeniz (Urry, 2009; Harrison ve Sharpley, 2017) sahillerinde sınırı bulunan ve artık bu sektörde ben de varım demeye çalışan Kuzey Afrika ülkesi Tunus'un dönüşümünün ekonomi politiğini inceler. Tunus'un 1960'lardan itibaren sahilleri dönüştürerek Akdeniz ekonomisinde kitlesel turizm için bir konum elde etmeye çalışır. Devlet, yabancı yatırımları çekme, ekonomik liberalleşmeyi teşvik etme ve ekonomisini Avrupa ve Kuzey Amerika pazarlarına daha yakın bir şekilde entegre etmek için turizmin gelişimine bel bağladığından, turizm Tunus ekonomisinin temel direklerinden biri olmaya devam eder. Tunus 1960'larda ve 1970'lerde turizmde bir patlama yaşamış olsa da, ülkenin bu genişleyen küresel turizm ağları içindeki konumunun kısa sürede uluslararası arenadaki rakipleri nedeniyle de sıradanlaşır ve Tunus sahilleri bu dönemde daha çok ulusötesi işletmelerin hakimiyetine girer. Sahiller bağlamında daha çok kitle turizmine odaklanan Tunus'ta bu sürecin yerel insanlar için aynı zamanda ekonomik ve kültürel yersizyurtsuzlaşmaya (deterritorialization) neden olduğunu gösterir. Hazbun'un çalışması sahillerin çitlenmesi bağlamında devlet-ulusötesi şirketler vb gibi aktörleri ele aldığından daha çok genel açıklamaları içerir.

Mostafanezhad (2020: 439) Güney Çin Denizinde Çin'in Paracel Adalarını "sözde" güvenlik meselesi nedeniyle silahlandırmasının ardından özellikle sahillerinin Çinli turistlere Bali ve Hawaii'den daha güzel yerler olarak pazarlandığını belirtir. Genelde turizm olmak üzere, Çin'in Paracel Adaları sahillerinde yaptığı bu uygulamayı "çitleme pratiği" olarak ele alır.

Mera, yayla, otlak, kışlak, akarsular, ormanlar ve sahiller gibi müşterek ekolojik varlıklara ve Türkiye'deki çitleme politikalarına eğilen Çoban (2018), başta Anayasa olmak üzere Kadastro, Tapu, Orman, Mera, İmar, Kıyı Kanunları ve Turizm Teşvik Kanunu ile ülkenin çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ve özellikle 2002 yılı sonrası AKP Hükümeti'nin kanun ve kurallar üzerinde bulunduğu ciddi değişiklik ve yaptırımları ele alır. Neoliberal politikaların güdümündeki hükümetin sahilleri

ilgilendiren tüm kanunlar üzerinde sermaye yanlı değişiklerini dile getirir. Neticede sahillerde uygulama anayasa ya da kanunlarda yer alan ifadelerden tamamen farklıdır (Çoban, 2018: 42). Müşterek sahiller oteller, sahil siteleri, restoranlar başta olmak üzere, kıyı, yat ve kruvaziyer turizmi için limanlarca çitlenir (Çoban, 2018: 39-43). Özellikle kruvaziyer ve yat limanları çok büyük eksenli çitlemelerdir (örn Göcek). Ve dahası deniz içerisinde kurulan denizde balık yetiştirme çiftlikleri ile de hem deniz içi hem de sahiller çitlenir. Deniz içerisinde kurulan kafesler reel anlamda da bir çitle çevirmedir. Bu çiftlikler hem denizi hem de dolayımıyla sahilleri kirlettikleri için buralardan yararlanma hakkını da çitler ve ihlal eder (Çoban, 2018: 43). Sahillerin işletmecilere kiralanması yaygın olduğu gibi, yasalara aykırı olarak otel ve motellerin müşterisi olmayanları kıyıdan yararlandırmama gibi çitleme pratiklerine çok sık rastlandığını dile getirir Çoban (2018: 42).

Palmer (2019), Brezilya'nın Canoas kasabasının bir balıkçı köyünden büyüyen bir turizm kasabasına dönüşürken, sahillerin ekonomik ve kültürel faaliyetlerin merkezi haline geldiğini belirtir. Sahillerde küçük ölçekli satıcılar, otel ve restoran girişimcileri, sörfçüler, sahil etrafındaki arsa sahipleri, sahillere varış için rehberlik yapan insanlar ve yerel politikacılar gibi farklı gruplar arasında yaşanan çatışmaları ele alır. Brezilya'da Türkiye'de olduğu gibi sahiller kamusal alanlardır ve Federal Hükümetin mülkiyetindedir. Devletin sahip olduğu alan, ortalama gelgit işaretinden itibaren otuz üç metreyi kapsamaktadır (Palmer, 2019: 189). Bölgede büyük ölçekli oteller bulunmamakta, daha çok birkaç otel, restoranlar ve sahilleri kullanmaya gelen insanlara hizmet vermek orada bulunan küçük ölçekli satıcılar vardır. Otel girişimcileri, büyük ölçekli restoranlar ve büyük arazi sahipleri sahillere çitlemeye ve ulaşımı çalışsa da, özellikle bölgede sayıları çok fazla olan sörfçüler, yerel rehberler ve küçük ölçekli satıcıların yerel siyasilerle ilişkileri sayesinde bu durum gerçekleşmemektedir. Küçük ölçekli satıcıların sahilleri koruma ve kollamada önemli katkılarının bulunduğunu dile getirir Palmer ve bundan dolayı sahiller daha çok bu küçük ölçekli satıcılar tarafından çitlenmiştir. Çitleme pratiklerinin Canoas'ta daha çok sahili koruma ve kollama bağlamında gerçekleştiğini, özellikle yerel belediyenin sahilleri koruma ve temizleme gibi uygulamalara ödeme yapmak istemediği için, sahilleri çitleyen ama bir yandan da koruyan ve temizleyen küçük ölçekli satıcıları desteklediği görülür.

Cordoba Azcarate (2020), daha önce de değindiğimiz üzere, 2002-2016 yılları arasında Meksika'nın güneyindeki Yucatan Yarımadası'nda bulunan Cancun şehrinde etnografik gözlemlerde bulunarak yazdığı kitabının ilk kısmını sadece Cancun sahillerinin nasıl çitlendiğine ayırır ve detaylı açıklamalarda bulunur (bkz sf. 28-66). Bu çalışma, bizim araştırmamız açısından önemli olduğu ve sahillerdeki çitleme pratiklerini daha detaylı içerdiği için üzerinde ayrıntılı duracağız. Cancun Meksika Devleti tarafından master planlı bir turizm şehri olarak seçilir ve bu master plan 1974 yılından itibaren hayata geçirilir. Bu master planın baş aktörü sahiller olarak seçilir. "Planın arkasındaki ana fikir, Batı'nın beyaz kumlu sahiller, palmiye ağaçları ve turkuaz sulardan oluşan Karayip cenneti hayaline hitap edebilecek bir tatil yeri yaratmaktı ve sahillerin, bölgenin küresel turizme açılması için stratejik bir değerde" olduğunu aktarır Cordoba Azcarate (2020: 35).

İnşaat 1974'te başlar ve Cancun'un master planının yürütülmesinden Meksika kökenli Harvard ekonomisti ve BM İletişim ve Ulaştırma Sekreteri üyesi Sigfrido Paz Paredes sorumlu olur. Plan, Meksika federal hükümeti, Meksika Bankası ve yeni oluşturulan Ulusal Turizm Teşvik Fonu (FONATUR) gibi ulusal aktörlerin yanı sıra Dünya Bankası ve Inter-Amerikan Kalkınma Bankası gibi uluslararası aktörleri de içeren öncü birçok taraflı çaba ile hayata geçirilir (Cordoba Azcarate, 2020: 36).

Cancun'un master planı, şehri mekânsal ve işlevsel olarak iki bölgeye ayırır: Cancun Adası ve Cancun Şehri. Cancun Adası ya da Otel Bölgesi (Zona Hotelera), Karayip Denizi'ni Nichupte Lagünü'nden ayıran on yedi millik dar bariyer adası üzerine inşa edilmiş bağımsız bir "eğlence/turizm bölgesi" olarak düşünülür ve inşa edilir. Meksika devleti, Ulusal Turizm Teşvik Fonu (FONATUR) aracılığıyla Cancun Adası'nın kontrolünü elinde tutmakta, arazi satışı ve dağıtımı ile arazi kullanımlarının düzenlenmesini yönetmektedir. Cancun Şehri (Ciudad Modelo veya Ciudad Cancun) iç kesimlerde "işçi şehri" ve bir arka kapı hizmet alanı olarak inşa edilir (Cordoba Azcarate, 2020: 37). Bu sürecin başka ülkelerde de aynı şekilde sürdürüldüğünü dile getirir ve bu süreci çitleme olarak adlandırır. Zira "oteller bölgesi!", sahillerin tamamen kapatıldığı, yüksek duvarların, korumaların bulunduğu çitlenmiş alanlar haline gelir. Fakat süreç bununla sınırlı kalmayacaktır. 1988 yılında bölgede meydana gelen Gilbert ve 2005 yılındaki Wilma Kasırgaları bölgeye ciddi zararlar verecek, bu zararları aşmak adına da Meksika Devleti halihazırdaki turizm sermayesine daha fazla

taviz ve serbestlik tanıyacaktır. Bu iki kasırga sonrasında yeniden ve yeniden yapılanma yoluna gidilir ve bu yapılanma süreçlerinde de sermaye istediği gibi bölgede at koşturur. Cordoba Azcarate bu süreci "çitleme içinde çitleme" olarak nitelendirir ve bu durumu ise "Afet Kapitalizmi" olarak niteler (Cordoba Azcarate, 2020: 41). Özetle, gerek afetler öncesi ve gerek afetler sonrasında bölgenin, özellikle sahillerin çitlenerek metalaştırıldığını savunur (Cordoba Azcarate, 2020: 41):

> Sonuçta ortaya çıkan çitleme içinde çitleme, otel ve emlak yatırımcılarının- devlet, bölge ve belediye yetkilileri tarafından desteklenen- Cancún'un arazisini ve kamu kaynaklarını, özellikle de sahili, küresel turizm endüstrisinin ve oyun oynama ya da tatil yapma hakkını kullanabilenlerin özel kullanımı için daha da özelleştirmesine ve metalaştırmasına yardımcı oldu. Sonuç, Oteller Bölgesi'nin bir "duvarlar şehrine" dönüşmesi olmuştur.

1988 yılında meydana gelene Gilbert Kasırgasından önce bölgede düşük yoğunluklu lüks oteller bulunurken, kasırga sonrası çok hızlı bir dönüşüm başlar ve 1990 yılında her şey dahil tatil köyü konsepti benimsenir. Bu konsept klasik tatil köyü konseptinden daha fazla araziye ihtiyaç duyar. Nitekim daha fazla alan böylelikle çitlenir. Ayrıca havaalanı transferleri de dahil her şey konseptin içinde bulununca turist-yerli etkileşimleri sıfıra düşer. Yaptığı görüşmelerden birinde bir görüşmeci şu cümleyi dile getirir: *"Oteller öyle bir cazibe yaratmaya başladı ki her şeyi emdiler. Restoranlar, kuyumcular ve diğer dükkanlar ölmeye başladı çünkü insanlar dışarı çıkmıyordu."* (Cordoba Azcarate, 2020: 45). Havaalanı gelişimi, oteller bölgesi için ulusal ve uluslararası tedarikçiler için uygun olanakların sunulması da cabasıdır. Yapılan araştırmalara göre bölge üreticilerinden tedarik edilen ürünlerin oranı maksimum % 4,5'tir ve bu bağlamda oteller bölgesinin bölgeye ekonomik katkısı da düşüktür ve Yerel tahminlere göre, turistlerin yaklaşık yüzde 85'i yemek yemek, yürümek veya fotoğraf çekmek için her şey dahil otellerinin kapalı alanından dışarı adım atmamaktadır. Geri kalan yüzde 15'lik kesim ise genellikle otellerin arkeolojik alanlara ya da doğa gezilerine düzenlediği önceden paketlenmiş turlarla otel dışına çıkmaktadır (Cordoba Azcarate, 2020: 45-46). Bu satırların ardından birkaç soru beliriyor. Bu gelişmelerin günümüz Türk turizmine benzerliği şaşırtıcı değil midir? Ve bölgeye katkı bu kadar düşükken tüm bu özelleştirmeler- arazilerin ve sahillerin çitlenmesi kim ya da kimler içindir? Halizahırda sahilleri zaten çitlenmiş olan (Aslan ve Aslan, 2020) ve yüksek deprem riski altında bulunan Muğla ilinin de herhangi bir

yıkıcı deprem felaketinden sonra sahillerinin daha kapsamlı bir çitleme harekâtına maruz kalmayacağını kimler garanti edebilir?

Cancun'daki süreç böylece bitmeyecek, 2005 yılındaki Wilma Kasırgası sonrasında da her şey dahil tatil köyü konseptinden yüksek katlı devre mülk konseptine geçilecektir. Böylece hem daha fazla oda sayısı elde edilecek hem de olası diğer kasırgalar karşısında yatırım maliyetleri azalacaktır. Özetle risk münferit şirketlerin sorumluluğundan çıkarılıp daha geniş yatırımcı kitlesine dağıtılacak ve olası bir afet sonrası yeniden toparlanmak adına daha hızlı adımlar atılmasına yardımcı olacaktır ve böylece bölge daha fazla yatırımcıya ve devre mülk sahibine ev sahipliği yapmaya başlar. Çok taraflı çabaların bir sonucu olarak, Cancun'daki otellerin yüzde 80'i Wilma Kasırgası'ndan beş ay sonra halka açılır ve bu rakam bir yıl sonra yüzde 90'a ulaşır. Üç yıldan kısa bir süre içinde Cancun'un Wilma öncesi oda kapasitesini aşarak gayrimenkul geliştirme projelerine 21.300 yeni oda eklenir. 2008 yılına gelindiğinde Oteller Bölgesi'nin orijinal master planda yasal olarak belirlenen otuz bin oda kapasitesini aştığı görülür. Villalar yanı sıra yüksek katlı apartman daireleri ve devre mülk tatil köyleri boy gösterecek, çitleme içinde çitleme devam edecektir (Cordoba Azcarate, 2020: 48-52).

Cordoba Azcarate (2020: 46-47), turizm master planından sonra, özellikle her şey dahil tatil köylerinin etkisiyle sahil gibi kamusal alanların fiilen özelleştirildiğini ve sahillerin karmaşık bir dizi somut ve duygulanımsal çitlerle çitlendiğini belirtir. Elbette en belirgin maddi çit Gray (2006)'in de belirttiği gibi mimaridir. Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Milas sahillerinde çok fazla örneğini gördüğümüz üzere, Cancun'da da her şey dahil tatil köyleri ve oteller, bir tarafı sahil, diğer tarafı ise bir bulvar ile sınırlı olan okyanus kıyısındaki dar koridor üzerine inşa edilir. Türkiye'de var olan benzeri detayları şöyle aktarır (Cordoba Azcarate, 2020: 46):

> Oteller hemen birbirlerine bitişiktir, dolayısıyla sahile erişim için çok az alan kalmaktadır. Tatil köylerini güvence altına alan duvarlar, çitler ve kapılar, Meksika federal yasalarına göre kamusal bir alan olan sahile hem fiziksel hem de görsel erişimi engelleyen devasa bir bariyer oluşturuyor.

Bu somut çitler kadar etkili olan, sosyoekonomik statü, ırk ve sürekli gözetilmek, sahile girişte korkmak, çekinmek gibi duygulanımsal çitlemeler de somut

çitlemelerle aynı derecede etkilidir Cordoba Azcarate (2020: 47). Zira daha önceki sayfalarda da değindimiz üzere çitleme müştereği hem somut anlamda çitler, hem de duygulanımsal anlamda orada bulunan ilişkilere son verme ve yeni ilişkiler türetme gibi bağlamlarda da çitler. Hardt ve Negri (2011; 2015)'nin belirttikleri üzere, çitlemelerle aynı zamanda yeni öznellikler ortaya çıkmaktadır. Singh (2017) müştereklerde duygulanım kavramının önemli olduğunu belirterek, müştereğin sadece maddi varoluşu destekleyen kaynaklar değil, aynı zamanda öznelliğimizi de besleyen kaynaklar olduğu üzerinde durur. Dolayısıyla müştereklerin çitlenmesi sadece fiziksel bir çitleme değil, temelde öznelliklerin de duygulanımsal anlamda dönüştürülmesidir (Singh, 2017:762). Bu anlamda yerli ve kahverengi tenli yerel halkın sahilde yürürken, her şey dâhil bir otele sahilden ya da giriş kapılarından girmeye çalışırken beyaz tenli Kuzey Amerikalı ya da Avrupalı turist karşısında bireysel anlamda kendini kısıtlama ihtiyacı hissetmesi duygulanımsal çitlemelere örnektir. Sahilde yürürken durdurulmanın yol açacağı toplumsal utanç korkusunun, sahile girmeye çalışan müşteri olmayanlar için etkili bir caydırıcı duygulanımsal çitleme unsuru olduğunu dile getirir Cordoba Azcarate (2020: 47).

Cancun'da turizm hareketliliklerinin en başından bu yana başlayan dönüşümlerde ve tropik cennetin pazarlandığı hayal ile gerçek arasında uyumun sürekli sağlanmaya çalışıldığı en önemli konu ve kilit alanlar sahillerdir. Ve "Sahil Korumaları" bu imajın korunmasında önemli bir rol oynar (Cordoba Azcarate, 2020: 54). Sahil korumaları, genellikle istenmeyen ziyaretçileri çitlenmiş kapalı sahil çevresinden uzak tutarlar. Sahil boyunca yürüyen insanlar varsa şayet onları gözetler, otele ait bileklik takıp takmadıklarını tespit eder ya da yoldan geçenleri durdurup kontrol yoklaması çekerler. Bunlar ayrıca istenmeyen ziyaretçileri kamuya açık bir kamusal bir alan olan sahildeki hamak, şezlong üstünde ve şemsiye altında uzanan müşterilerden uzak tutarlar. Bu duygulanımsal çitleme pratikleri devam ettikçe ırksal ve sosyoekonomik eşitsizlikler sahillerde yeniden yaratılıyor. Önceki satırlarda değindiğimiz üzere birçok yerli ve turist için sahilde yürürken durdurulmanın kamuoyu önünde yaratacağı utanç korkusu, onları fiilen çitlenmiş kamusal alanları ve daha özelde sahilleri kullanmaktan vazgeçirir (Cordoba Azcarate, 2020: 47, 54).

Özellikle yerel halk bu eşitsizliklerin farkındadır ve sahillerdeki türlü çitleme ve kontrol mekanizmalarının adaletsiz olduğunu düşünmesine rağmen özellikle

turizmin sağladığı istihdam boyutu karşısında bu tür çitlemelere karşı taviz vermek zorunda hissederler (Cordoba Azcarate, 2020: 54-56). Turizm bölgede düşük vasıflı ve kısa dönemli işlerin kaynağıdır ve bölge sakinleri geçimlerini buna borçludur. Cordoba Azcarate (2020:54) başta sahillerin çitlenmesi olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde, şehrinde ya da beldesinde de aynı şekilde gelişen "yağmacı turizmi" aslında yerel yaşamlara "yapışkan" kılanın ve insanların bu coğrafyalarda sıkışıp kalmasının nedenini de bu "bağımlılığa" bağlar. Diğer bir deyişle ve tabiri yerindeyse ekmek parası için türlü adaletsizlikler sineye çekilir. Bu yapışkanlığın etki ve sonuçlarını şöyle açıklar (Cordoba Azcarate, 2020:54):

> Bu tür bir yapışkanlık, turizmin yalnızca fiziksel mekânı ve ekolojik yaşamı değil, aynı zamanda toplumsal yaşamı da nasıl yeniden düzenlediğini göstermektedir. Bu sayede, çitlerin üretimine, kamusal alanların özelleştirilmesine ya da kişinin kendi özgürlüğünün kısıtlanmasına aktif olarak katılmanın ya da bunlara rıza göstermenin, turizm motorunun çalışmasını sağlamanın gerekli bir maliyeti olarak kabul edildiği bir kurban mantığı yaratılmıştır.

Cancun Master Planı sözde "halkın sahillere erişimini" garanti altına alır fakat 2010 yılında yirmi beş kilometrelik alanda sadece dokuz bölgede halkın plaja sınırsız erişimi mümkünken bu sayı 2016 yılında beşe düşer (Cordoba Azcarate, 2020:53). Neredeyse elli yıllık bir sürecin ardından Cancun'da hâlâ sahil çitlemelerine, ekolojik suçlara ya da ırk ayrımcılığına karşı örgütlenecek güçlü bir sivil ve siyasi ağ bulunmadığını belirtir (Cordoba Azcarate, 2020:60).

Yakın dönemde ise özellikle yoğun kalabalık yerleşim, denizin kirletilmesi, mercan resiflerinin ölmesi, deniz çayırlarının yok olması ve iklim krizi ile beraber sahil erozyonu başlar ve kumların okyanus tarafından yok edilmemesi için tüplü projelerin geliştirildiği, fakat buna rağmen işlerin daha da kötüye gittiğini dile getirir Cordoba Azcarate (2020: 61-66). Trajik bir şekilde Türkiye'de de oteller ve sahil siteleri sahil erozyonunu önlemek adına deniz içerisine beton duvar örüyor bunu engellemek adına! (bkz. https://t24.com.tr/haber/bodrum-da-denizin-dibine-beton-duvarlar-orulmus,897289).

Sonuç olarak, somut ve duygulanımsal çitleme pratikleriyle sahil kamusal alandan ve kamusal kullanımdan koparılıp doğallaştırılmış bir uzantı olarak otellere dahil edilir. Bir zamanlar halka açık olan sahiller, her biri önündeki otelin adıyla

tanınan ve erişimi otel müşterisiyle sınırlı olan "otel sahillerine" dönüşür (Cordoba Azcarate, 2020: 47-48).

Ol (2019: 9), Antalya ilinin Alanya ilçesine bağlı bir sahil beldesi olan Avsallar mahallesinde 2016-2019 yılları arasında 3 yıllık etnografik gözlem ve görüşmeleri içeren çalışmasında müşterek varlıkların çitlenmesinin ürettiği eşitsizlikleri ele alır. Bu çalışma da konumuzun Türkiye bağlamını ilgilendirdiği için önemlidir. Yazar çalışma bağlamında özellikle Avsallar sahilleri ve İncekum Tabiat Parkı'na odaklanır. Avsallar'ın sahip olduğu ince kumlu sahiller burayı turistik bir alan olarak cazibe merkezi haline getirmiştir ve bu bağlamda mahallenin en önemli müştereğidir (Ol, 2019: 73).

Bu yerleşim yerinin asıl büyümesi 1980'lerden sonra, Türkiye'de turizmin gelişmesine paralel olarak gerçekleşir ve Turizm yatırımlarıyla birlikte yerleşimin merkezi denize daha fazla yaklaşarak bugünkü yerine gelir (Ol, 2019: 66). Türkiye'de Turizmin Gelişimi başlığı altında ülkemizde turizm bağlamında yaşanan gelişmeleri irdelemiştik. Bahsi geçen sürecin çok benzer bir yansımasını Ol (2019) yine bu çalışmada göstermiştir. Özellikle Turizm Bakanlığı'nın geniş yetkilerle donatılması, Turizm Teşvik Yasasıyla başta sahiller olmak üzere doğanın ve ekolojinin turizm sermayesine feda edilerek yok edilmesi gibi unsurlar Avsallar'da da etkili olmuştur. Yine bu bölümün başında belirttiğimiz üzere Kıyı Kanunu başta olmak üzere, Orman Kanunu, İmar Kanunu gibi kanunlar Türkiye sahillerinde uygulanmadığı gibi Avsallarda da uygulanmamaktadır. Ayrıca özelleştirilemeyen sahillerin ve ormanların ise "Ecrimisil" adı altında "işgaliye" ücreti karşılığında sermaye tarafından çitlenmesi de bir diğer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Yücel, 2008; Ol, 2019). 6 Haziran 2018 tarihinde resmî gazetede yayınlanan ve o dönem ismi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olan bakanlık tarafından "İmar Barışı" adı altında 31 Aralık 2017 tarihinden önce yapılmış imar mevzuatına veya ruhsata aykırı yapılara "yapı kayıt belgesi" verilmesi de sahillerin çitlenmesini başka boyutlara taşıyacaktır (Ol, 2019: 63).

Mahallenin güney yakasından doğudan batıya (batıdan doğuya) D-400 Karayolu uzandığını dile getiren Ol (2019: 65), bu yolun özelikle mahalle ile deniz arasına çekilmiş, geçirgen bir duvar işlevi gördüğünü, yolun denizle arasında kalan kısmının ise oteller, iki katlı villa tarzı evlerden oluşan siteler ve kısa bir alanda ticari

işletmelerle kaplandığını belirtir. Turizmin henüz beldeye gelmediği zamanlarda daha çok tarım ve balıkçılıkla uğraşılırmış. Fakat turizm etkisiyle beraber başta sahiller olmak üzere tarım arazileri, balıkçılık alanları dönüşmeye başlayacaktır.

"O'tel örgüleriyle çitlenmiş mahalle; Avsallar" tanımlaması yapar Ol (2019: 65). 2000 yılı öncesinde sahillere kısmi olarak ulaşımın olduğunu fakat 2000 yılı sonrasında son kentleşme dönemi olarak nitelediği dönemde sahil şeridinde kalan son boş alanlara otellerin dikildiğini ve bu otellerin de sahilleri halka kapatıp çitlediğini dile getirir. Ayrıca yine bu dönemde lüks sahil sitelerinin de etkisiyle neredeyse Avsallar sahillerinde çitlenmemiş alan kalmamıştır. Bölgede bulunan İncekum Tabiat Parkı'nın bir kısmına beş yıldızlı bir otel yapılması ve diğer kısmının ise iki turizm şirketine kiralanması, müşterek sahilleri yok denecek duruma getirir. Kendi cümlesiyle "Tüm bu çitlemeler sonrasında lüks site sakinleri (sahil konutları) ve otel müşterileri dışında sahilleri kullanan kişi sayısı yok denecek kadar azalmaktadır" (Ol, 2019: 71). Bölgede sahillere geçişte kullanılan beş adet sokağın olduğunu, bu sokakların da otellerin sınırlarını belirlediğini, daha önce daha fazla sokak olmasına rağmen bunların da çitlenerek bazı otellere dahil edildiğini belirtir (Ol, 2019: 71). Sahillerdeki çitleme pratiklerinin neredeyse tümünün sahilleri ilgilendiren başta kıyı kanunu olmak üzere tümüne aykırı ve yasadışı davranılmasına rağmen bu çitleme pratiklerinin hiçbirini kanuni bir yaptırımla karşılaşmaz (Ol, 2019: 80).

Mahalle'de çitlemelere karşı olan tavrın, turizm gelişimine bağlı olarak, değişen sınıfsallaşmayla ilgili olarak olumlu ya da olumsuz olarak değiştiğini belirtir. Tarımdan ya da balıkçılıktan hizmet sektörüne geçen çalışan sınıfların çitlemelere karşı tavırları net olumsuz iken, turizmden arsa satımı vb gibi elde edilen kazanç nedeniyle kapitalistleşen sınıfın çitlemelere karşı tavrı ise olumludur (Ol, 2019: 84).

Oteller ve sitelerin sahili boşluk bırakmaksızın çitlemesi sahilleri otel müşterileri ve site sakinleri için özel kullanışlı yerler haline getirirken aynı zamanda müşteri ve site sakini olmayan herkesin sahili kullanmasını engeller. Birer çitleme aracı olan şezlong, şemsiye ve güneşliklerin sıklığı bir diğer konudur. Cordoba Azcarate (2020)'ye benzer şekilde somut çitlemeler kadar duygulanımsal çitlerin de etkili olduğuna değinir Ol (2019: 78):

> Sahillerin oteller tarafından çitlenmesi durumu otel müşterisi olmayan bireyi sahili kullanırken hem fizyolojik hem de psikolojik olarak etkiliyor. Bu kumsallara ulaşmak için özellikle yaz sıcağında epey bir yürümek gerekiyor. Otellerin çitledikleri alanlara girilse dahi oteller belli unsurlarla size kendinizi başkasının evine izinsiz girmiş gibi kötü ve dışlanmış hissettirtiyor.

Cordoba Azcarate (2020)'nin de daha önceki satırlarda dile getirdiğimiz her şey dahil sisteminin birebir aynısı Avsallarda (Antalya ve Muğla da dahil edilebilir) da geçerlidir. Turistler burada da neredeyse tüm tatili sahilde geçirip, otel dışına çıkmadan geçirirler. Bölgenin doğal kaynaklarının sömürülmesi karşılığında bölge ekonomisi gelir etmezken temel kazancı başta tur operatörleri olmak üzere oteller, havayolu şirketleri ve acenteler kazanmaktadır (Ol, 2019: 86). Kullanımdaki bu sistem ve pratikler modern sömürü pratikleri değil midir?

Avsallar'da sahiller otellerin, kafelerin ve sahil sitelerinin şezlonglarıyla, şemsiyeleriyle ve güneşlikleriye çitlenmiştir. Dahası bazı siteler sahile demir zincirler vurarak halkın geçişini engeller! (Ol, 2019: 88). Çitleme bu yapıların inşaat döneminden itibaren başlar ve devam eder. Her ne kadar izin, kabul ediliş süreçleri sonrasında girilebilse de sahilin dar olması ve gereğinden fazla şezlongla çitlenmiş olmasıyla neredeyse yer bulunmaz. Ayrıca duygulanımsal çitleme pratikleri yine devreye girer. Kendi deyimiyle bu "hem otel müşterilerinin ve güvenliklerinin rahatsız edici bakışlarıyla kendinizi o mekânın "ötekisi" hissedersiniz" (Ol, 2019: 87). Oteller tarafından verilen tanıtıcı bileklik bulunmaz ise otel müşterileri de "dışarıdan gelenlere" karşı güvensiz bir tavır sergiler. Çalışma kapsamında yapılan bir görüşme, bu çitlemelerin neye yol açtığını net ortaya koymaktadır (Ol, 2019: 87):

> Sen gidebiliyor musun ki? Ben de gidemiyorum tabi. Bak kardeşim bu iş keyif işi değil mi? Ben niye gidip kendimi orada strese sokayım. Güvenlikle bakışayım, tartışayım… Her şeyi geç o şezlongların arasında yatmak köpek olmaya benziyor. Hani şu sevimli sarı köpekler var ya bizim Ahmet'in var ona benzersin.

Buna özellikle Viktorya dönemi İngiltere'sine benzer şekilde çok büyük ölçekte iskeleler de dahil edilmiştir. Sadece sahil değil aynı zamanda denizin metrelerce içine doğru bile bu iskeleler sahilden ayrıca deniz içini! çitlemiştir. Gündüz burada geçirilen zaman yetmezmiş gibi gece eğlenceleri de bu iskelelerde düzenlenir. Lüksün, şatafatın, eşitsizliğin, doğal ve ekolojik sömürünün en net cisimleştiği

çitlerden biri de bu iskelelerdir (Ol, 2019: 92-95). Tüm bunlar karşılığında ise herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır (Ol, 2019).

Fotoğraf 4. 8. Bir Otele ait iskele

Kaynak: Ol (2019: 94).

Kamusal anlamda, serbestçe kullanılan çok az sayıdaki sahilin de temizlik ve bakım işlerinin yapılmadığını belirten Ol, bu durumun İnce Kum Tabiat parkı gibi daha uzaktaki sahillere gitme ihtiyacı doğurduğu, hem buraya hem de civardaki beach olarak anılan özelleştirilmiş sahillere, hem giriş ücreti hem araç otopark ücreti ödeme zorunluluğu olmasından dolayı ekstra maliyet getirdiğini, ayrıca kafe ve büfelerde satılan türlü hizmetlerin pahalılığı da ayrıca bir "çitleme pratiği" olarak gün yüzündedir (Ol, 2019: 100-103). Tüm bu çitleme pratikleri aynı zamanda denize girmek dışında insanların denizle ilişkisini de kesmiştir (Ol, 2019: 104).

4.3.Muğla Sahillerinde Çitleme ve Müşterekleştirme Pratikleri

Araştırmamızın örneklemini oluşturan Muğla ili sahillerini ilgilendiren çitleme pratikleri ile ilgili yalnızca kavramsal bir araştırma bulunmaktadır. Bu bağlamda görgül bir araştırma bulunmamaktadır. Aslan ve Aslan (2020), bu araştırmanın kavramsal bölümünden yola çıkarak ele aldıkları araştırmalarında Muğla ili sahillerindeki çitleme pratiklerini ele almışlardır. Söz konusu sahillerde örneğin otellerde sahil kullanım hakkının otel ücretini ödeyen müşteriye ait olması, otele ait olmayan sahillerde otopark ve giriş ücreti gibi uygulamaların olması, sahiller çoğunlukla şezlonglarla dolu olması ve her şezlonga ücret ödenmesi gibi çitleme pratiklerinin çok yaygın olduğunu aktarırlar (Aslan ve Aslan, 2020: 2994). Ayrıca yerel yönetimlerin sahil uygulamalarında benzer çitlemelerin olduğunu dile getirirler (Aslan ve Aslan, 2020: 2994). Muğla ili özelinde MUÇEV (Muğla Çevre Vakfı) örneğinin sahiller bağlamında önemli bir kurumsal düzenleme ve yeni tür örgütlenme ve çitleme aracı olduğunu belirtirler. MUÇEV'in sahillerin özelleştirilmesi için devletin kamu malı sayılan sahillerini kapitalist piyasaya sürmek adına kullandığı bir aygıt işletme olduğunu ve 4 Nisan 2014 tarihinde, Muğla'ya Hizmet Vakfı ve Türkiye Çevre Koruma Vakfı ortaklığı ile kurulduğunu, bu süreçten sonra ise özellikle Muğla ili sahillerinin ihale edildiğini ve protokollerle kiralandıklarını iletirler (Aslan ve Aslan, 2020: 2995).

Sahillerde vuku bulan müşterekleştirme pratikleri ile ilgili henüz görgül bir araştırma bulunmamasına rağmen kavramsal araştırmalar da istisnaidir. Çoban (2018: 42)'ın belirttiği üzere insanların sahillerle ilişkisinde müşterek olarak tanımlanabilecek pratikler çok az olmasına rağmen müşterekleştirme pratikleri bağlamında ele alabileceğimiz örnekler mevcuttur (Çoban, 2018; Aslan ve Aslan, 2020). Çoban (2018) ve Aslan ve Aslan (2020), müşterekleştirme pratikleri bağlamında Muğla'nın dünyaca ünlü sahillerinden biri olan İztuzu sahilini örnek verirler. İztuzu Kumsalı'nın, işletme ve işlettirme hakları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından önce MUÇEV'e verilir. MUÇEV'de kumsalı bir şirkete kiralar. Bu gelişmeleri tepkiyle karşılayanların oluşturduğu İztuzu Kumsalı'nı Kurtarma Platformu uygulamadan vazgeçilmesini talep eder. İmza kampanyaları düzenlenir. Bakanlık işlemleri idare mahkemelerinde dava edilir. Altı ay kadar gelişmelerden sonra şirketin bir gece traktörlerle kumsalı ele geçirmek istemesi üzerine, platform

üyeleri kumsalda geceli gündüzlü süren çadır nöbeti başlatırlar. Mahkemeden lehte gelen bir ihtiyati tedbir kararı üzerine 11 gün süren nöbete son verilir (bkz. Çoban, Özlüer, Erensü, 2015: 404-405). Bakanlık geri adım atar, kumsalda deniz kaplumbağaları, biyolojik çeşitlilik, kirliliğin önlenmesi konularında araştırma yapılması için kumsalı üç yıllığına Muğla Üniversitesi'ne tahsis eder (Çoban, 2018; Aslan ve Aslan, 2020). Aslan ve Aslan (2020) müşterekleştirme pratikleri bağlamında Muğla'nın Datça ilçesindeki Kurubük Koyu'nu örnek gösterirler. Kurubük Koyu, MUÇEV ihaleye çıkılıp kiralanmak istenir. Ancak, tepkilere neden olur. Muğla Çevre Platformu (MUÇEP), Datça Üyesi Mimar Faruk Şahin konu ile ilgili açıklama yapar ve Datça'nın Çevre Düzeni Planı'nda, günübirlik kullanıma açılacak yerler arasında Kurubük Koyu'nun yer almadığını ve ihalenin iptal edilmesi gerektiğini söyler. Hem yerel halk hem de çevreci gruplar bu duruma tepki göstererek eylem yaparlar. Bu tepkiler dolayısıyla Kurubük Koyu'nun imara açılması ve duş, tuvalet ile kabin yapılarak kiralanması için çıkılan ihaleden vazgeçilir.

Müşterekleştirme pratikleri ile ilgili bir diğer araştırma ise Özdemir (2020) tarafından yapılmıştır. Yazar sahillerdeki müşterekleştirme pratiklerini KKTC-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne bağlı Girne şehrinde etkinlikte bulunan Girne İnisiyatifi (Kyrenia Initiative) ve Beleşe Deniz Hareketi (Sea for Free Movement) üzerinden inceler (Özdemir, 2020: 125). Girne'deki bu hareketlerin çıkış noktasının Girne'deki yoğun turizm hareketi ile başladığını belirtir. Bölgenin imar ve planlamasını düzenleyen ve değiştiren kararnamelerin, KKTC'de piyasa/devlet ittifakının rahatlıkla işleyebildiği bir çerçeve haline geldiğini belirtir. Ayrıca Girne'nin bir master planının olmaması, bu tür kararnamelerin turizmi canlandırmak adına kamusal alanları özelleştirmek için tercih edilen bir pratik haline geldiğini belirtir (Özdemir, 2020: 127). Girne İnisiyatifi ve Beleşe Deniz Hareketi'nin müşterekleştirme pratikleri bağlamında daha çok hukuksal mücadele verdiklerini ve aslında bu hukuksal mücadelenin de müşterek pratiklerle atıldığının altını çizer. Ayrıca Beleşe Deniz Hareketi, yanlarında kanunların birer çıktısını bulundurarak otellerin çitledikleri sahilleri kullanma gibi müşterekleştirme pratikleri sergilerler.

Sahiller ve sahiller bağlamındaki çitleme ve müşterekleştirme pratiklerine teorik olarak böylece değindikten sonra, bir sonraki başlıkta araştırmanın yöntemi ve bulguları ele alınacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

5. YÖNTEM VE BULGULAR

5.1. Araştırma Konusunun Seçimi

Güncel araştırma yöntemleri kitapları araştırmacının incelediği konuyu neden seçtiğini aktarmasının önemli olduğu üzerinde durur ve teşvik ederler. Örneğin Layder (2015: 62) yöntemle ve araştırma teknikleriyle ilgili çalışmaların çoğunlukla araştırma konusunun önceden belirlendiği varsayımıyla başladıklarını ve doğrudan örneklem türleri, veri kodlama gibi konulara girdiklerini dile getirmektedir. Araştırmanın başlangıç sürecinde alınan kararlar (örneğin araştırma konusu belirleme) araştırma sürecini etkilediği için önemlidir (Layder, 2015: 62; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 93). Ergül (2013: 3), araştırmacının araştırma konusuyla kurduğu kişisel ilişki ve saha deneyimi gibi konuların araştırmaların dışında bırakıldığını, eyleyenin sesinin ise kapı dışında kaldığını fakat oysa bu seslerin araştırmalarda olmasının önemli olduğunu belirtir. Bal (2016:90) ise "*Bütün mesele araştırmacının kendisi ve bilim dünyası için sorun olan bir konuyu anlaşılır kılmak için üzerinde çalışılmaya değer bulmasıdır. Konu bazen bize çok yakın, bilindik ve hatta yaşamakta olduğumuz bir durum olarak görünebilir"* der.

Bu araştırmanın konusu da benim açımdan "çok yakın, bilindik ve hatta yaşamakta olduğum(uz) bir durum"dur. Kendimi bildim bileli "su başı"nda yaşadım. Çocukluk ve erken gençlik yıllarımda yaz aylarının hemen her günü arkadaşlarımla dere kenarında zaman geçirdik. Balık avlar, tarlalardan topladığımız kurumuş nohutları ateşte közler, buğday başaklarını toplayıp kavurur, etraftaki bahçelere salça olup karpuz, kavun, salata ya da dönemine göre ayçiçeği toplar dere kenarında ziyafet çekerdik. Türlü hareketler yaparak atladığımız dere suları biraz da özelliğinden kaynaklı olarak çamura döner, biz de bu çamurlu sularda kendimizi kaybedip saatler geçirdiğimiz için ellerimizde ve özellikle yüzümüzde çatlaklar belirirdi. Bu çatlakların yerel dildeki karşılığı "gurri"dir. Gurri olmayan hiçbir çocuk göremezdiniz yaz aylarında bizim köyde. Günlerce ve hatta aylarca "gurri" olarak dolaşırdık. Derenin sınırları yoktu. İsteyen "herkes" istediği "her yerde" derenin nimetlerinden faydalanabiliyordu. Kimileri çamaşır yıkar, kimileri kışlık buğdayları sudan geçirir,

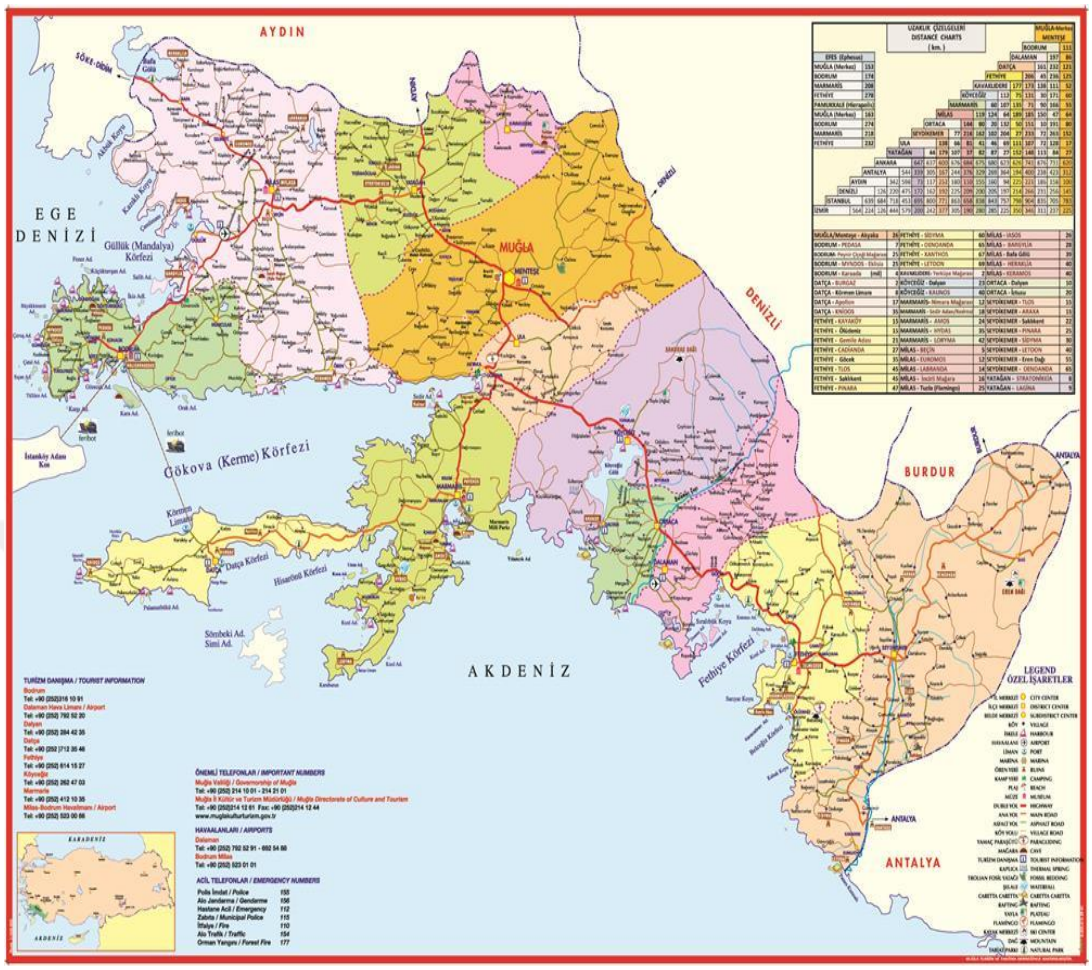
kimileri balık avlar, kimileri bostan sulardı bu dereyle. Hardin (1968)'in trajedisi bizim köye hiç uğramadı. Dere de köy merası da hala müşterektir.

Üniversite zamanı gelince bu kez yolum Aydın ilinin ve Türkiye'nin en ünlü sahil beldelerinden biri olan Kuşadası'na düştü. Çocukluğumu geçirdiğim dere yerini artık denize bırakmıştı. Sonsuz deniz düşlerdim hep ama denizin sonsuz olmadığını çitleri gördüğüm Kuşadası'nda anladım. 2007- 2013 yılları arasında Kuşadası'nda yaşadım ve her sezon burada turizm sektöründe aktif çalıştım. Oteller, tatil köyleri, sahil siteleri, beach club gibi unsurlar denizi çoktan çitlemişti. 2007 ila 2013 yıllarını bu çitleri görerek geçirdim. Araştırmanın örneklemini oluşturan Muğla'ya ise 2014 yılında taşındım ve o süreçten bu yana hala Muğla'da yaşıyorum. 2014 yılından bu yana da değişen bir şey yok; çitlemeler son hızıyla devam ediyor. Ulusal gazetelere özellikle yaz aylarında çokça yansısa da yerel gazetelerde ve sosyal medya hesaplarında sahillere uygulanan pratikleri her mevsim görmeniz mümkün. Yazların "kazık" fiyatlar listeleri ve haberlerinden sonra en çok konuşulan konu sahillerin nasıl "elden gittiği"dir. Bölgeye tatile gelen haberciler, "gelmişken bari bir de araya iş sıkıştırayım" diyip bir iki "sahil" haberi de yaparlar. Bunlar sahillerin biraz "medyatik" ve aslında önemli de bir kısmı diyelim. Yukarıdaki satırlar bir araştırmacı olarak araştırma konumla kişisel ilişkimin özeti ve belki de çoğumuzun çok yakın, bilindik ve hatta yaşamakta olduğu bir durum. Zira bu konuya eğilmemdeki en temel nedenlerden biri de 2007 yılından bu yana sahil beldelerine yakın yaşamanın etkisiyle yine bu bölgelerdeki yerel halkın çitlemeler karşısındaki tavrı ve denize artık istedikleri gibi girememenin verdiği huzursuzluğu gözlemlediğim içindir.

5.2. Araştırma Alanı Olarak Muğla'yı Seçmemdeki Nedenler

Geçmişten bu yana Türkiye'deki en önemli şehirlerin başında gelen Muğla ili, İstanbul ve Antalya'dan sonra Türkiye'de en fazla turist çeken ilidir ve bu yönüyle Türkiye'nin en büyük üçüncü turizm destinasyonu unvanına sahiptir. Muğla, Türkiye'deki en uzun kıyı şeridine sahip ilidir. Dünyaca ünlü Ege ve Akdeniz sahillerine aynı anda ev sahipliği yapar. Muğla'da biri uluslararası olmak üzere 2 adet havalimanı bulunmaktadır (Bulut, 2019: 55). Muğla ili merkez ilçesi Menteşe dahil olmak üzere 13 ilçeden meydana gelmekte, bu ilçelerin 11'inin ise sahile sınırı bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.1. Muğla İli Haritası

Türkiye'de deniz ve kıyı turizmi bağlamında yatırımların yapıldığı ilk şehirlerden ve yine bu bağlamdaki turistik destinasyonlardan biri olan Muğla (Aykaç, 2009), başta uluslararası tanınan Bodrum ve Fethiye olmak üzere, Marmaris, Datça, Milas, Köyceğiz, Ortaca, Dalaman önemli turistik destinasyonları ve Ula ilçesine bağlı Akyaka ile Fethiye'ye bağlı Göcek beldeleri Türk turizmi açısından en önemli turistik ilçe ve beldelerdir (Bulut, 2019: 55-56).

Bodrum Mavi Turların anavatanı olarak bilinir. Başta Ölüdeniz sahili olmak üzere, İztuzu ve Kleopatra sahilleri dünyaca tanınan sahillerdir. Elbette Muğla'nın sahip olduğu tüm bu değerli unsurlar, en başta sahilleri üzerinde bir talep ve baskı unsuru oluşturmaktadır. Yaz mevsiminde Muğla'da ortalama nüfus üç milyonun üzerine çıkmaktadır (Bulut, 2019: 55).

2014 yılından bu yana Muğla'da yaşıyor olmam, yerelin dinamiklerini iyi bilmem, açısından da Muğla ilini örneklem olarak seçmemde bir diğer nedendir. Ayrıca araştırma verilerine daha kolay ulaşma, alana yakınlık, süre ve maliyet açısından olumlu etkiler vb. gibi nedenlerle de Muğla ili seçilmiştir.

4 Nisan 2014 tarihinde, Muğla'ya Hizmet Vakfı ve Türkiye Çevre Koruma Vakfı ortaklığı ile kurulmuş olan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Muğla Valiliği ile protokoller yapan MUÇEV Turizm Ltd. Şti hem Muğla kökenli olması hem de Türkiye'nin birçok farklı ilinde 2014 yılında bu yana faaliyet göstermesi (genellikle sahillerin ihaleye çıkarılması ve kiralanması, bkz. Aslan ve Aslan, 2020: 2995), çitleme pratiklerinin izini Muğla'da sürmenin önemini arttırmaktadır. Ayrıca MUÇEP (Muğla Çevre Platformu) ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi STK ve platformların Muğla'da etkin olması ve Muğla'da gelişen başta ekoloji olmak üzere türlü tahribatların, doğanın ve canlıların metalaştırılması ve sahillerin çitlenmesi gibi konulara eğilmesi de ayrıca araştırmamız bağlamında müşterekleştirme pratiklerini aramada önemlidir. Bu nedenlerle, Muğla ili sahilleri bu araştırmanın araştırma alanını oluşturmaktadır.

5.3. Araştırmam Hangi Süreçlerden Geçti?

Her ne kadar birçok araştırma düz bir sıra ile yapılsa da araştırma düz ve sabit ilerleyen aşamalardan meydana gelmez (Layder, 2015: 59). Layder (2015: 60)'in belirttiği gibi araştırma klasik kriterlere bağlı olmayan "karmaşık" bir pratik etkinliktir. Bu nedenle, söz konusu aşamalar veya safhalar büyük ölçüde birbiri içine geçer. Bu bağlamda tam bir sıra olarak değil, fakat araştırmanın anlaşılırlığı açısından önemli gördüğümüz noktaları ve nüansları dile getirmek istiyoruz.

Gerek yüksek lisansta aldığım dersler gerek doktora ders süreci ve doktora yeterlilik süreci gibi süreçlerde edindiğim bilgi ve deneyimler, alanyazın taramaları ve aynı zamanda ve en önemlisi olarak danışman hocamla birçok konuda yaptığımız bilgi alışverişi, tartışmalar ve paylaşımlar bu araştırma konusunun başlangıcını oluşturur. Danışman hocam ile mutabakata vardıktan sonra bu araştırma konusu tez önerisi olarak sunuldu ve kabul edildi.

Bu kabul edilişin ardından Kasım 2018 yılından bu yana Google şirketinin sunduğu "alerts (alarm)" özelliğini kullanmaya başladım. Bu özellik ile seçtiğiniz belli kelimeler hakkındaki haberler günlük tarafınıza mail olarak gönderilmektedir. Bu bağlamda "sahil, müşterek, çitleme, talan, kıyı, MUÇEP (Muğla Çevre Platformu), MUÇEV (Muçev Turizm Ticaret Limited/Anonim Şirketi), Muğla, Bodrum, Marmaris vb" gibi konumuzu ilgilendiren anahtar kelimeleri konu bağlamında seçtim. O süreçten bu yana bu konumuzu ilgilendiren haberler "Google alerts" özelliği ile tarafıma iletilmektedir. Bu sayede Muğla'da sahillerle ilgili gelişen olaylardan sürekli haberdar oldum ve bilgi akışı sağladım. Sürecin başından tezin sunulma aşamasına kadar danışman hocam da konu bağlamında önemli gördüğü haber, sosyal medya paylaşımları ve konu bağlamındaki makale, kitap ve yayınları tarafıma gönderdi. Karşılıklı bilgi akışımız bu bağlamda sürekliydi. Yine Kasım 2018'de araştırma konusu bağlamında bir günlük tutmaya başladım. Konuyu ilgilendiren önemli noktalara bu günlükte yer verdim. Fakat ilerleyen süreçte Covid-19 pandemisi ile başlayan uzun bir durgun süreç araştırmamızın saha çalışmalarını da günlük tutma tekniğini de etkilediği için günlük tutmayı bıraktım.

İlerleyen başlıklarda araştırmamızın örneklem seçilimini, bu örneklemleri neden seçtiğimi, araştırma için elde edeceğim verileri toplamada kullandığım tekniklerin hangileri olduğunu, bu teknikler vasıtasıyla elde ettiğim verileri nasıl bir analiz sürecinden geçirdiğimi, analiz sürecinde oluşturduğum kodlamaları ve bu kodlamaları nasıl yaptığımı detaylandıracağım. Tüm bu süreç sonunda elde edilen bulguları da ilerleyen başlıklarda ele alacağım.

5.4. Araştırmanın Örneklemi

Layder (2015: 60), örneğin örneklem ve örnekleme tekniklerinin seçimi, araştırma sürecinin erken bir aşamasıyla sınırlandırılmak zorunda olmadığını, şayet araştırmacı örnekleme işleminin araştırma sürecine esnek bir şekilde eşlik etmesi gerektiği kanaatindeyse bu işlemi dar bir aşamayla sınırlandırılmaktan ziyade bir bütün olarak araştırma sürecinin daimi bir yönüne yayabileceğini belirtir. Fakat buna rağmen örnekleme tekniklerine değinmek istiyoruz. Becker (2014: 123), bilimsel araştırmaların en temelde genelleştirmeler yapabilmesinin örneklem ihtiyacını doğurduğunu, örneklemi en kısa ifadeyle bir şeyin küçük bir parçasından okuru,

dinleyiciyi ya da bu konuda araştırma yapacak kişileri o şeyin bütününe götürmeye çalışmak olarak görmektedir (Becker, 2014: 123).

Bu araştırmada araştırma konusuyla ilintili olarak amaçlı örnekleme yöntemleri tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinin, nitel araştırma geleneği bağlamında ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 135). Amaçlı örnekleme yöntemleri araştırma konusu bağlamında derinlikli bilgi sahibi olarak görülen durumlar ve kişiler üzerinde yoğunlaşılarak, araştırma konusuyla ilintili kişi, olay ve olgulardan en uygunlarını seçmemizi sağlar (Silverman, 2000: 104; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 135). Böylece amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen örneklem üzerinde daha detaylı ve derinlemesine bilgi sağlama ve araştırma yapabilme olanağı elde edilir (Silverman, 2000: 104; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 135).

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örneklemesi (bazı kitaplarda kolayda örneklem şeklinde de geçmektedir) araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmanın yanında, isminden de anlaşılacağı üzere daha az maliyet, daha kısa süre gibi olanakları kolaylaştırarak veri elde etme imkânı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 141; Marshall, 1996: 523). Bu araştırmada, Muğlayı seçmemdeki nedenlerden ayrıca, Muğla lokasyonunda bulunmam, daha az maliyet ve sürede veri toplamaya imkân sağladığı için alan araştırması, Muğla'da aktif yerel STK'lar ve çevre örgütleri (örn MUÇEP) ve bunların pratikleri üzerinde gözlem ve ayrıca görüşme yapabilmede sağlanan kolaylıklar gibi unsurlar kolay ulaşılabilir durum örneklemesi tercihimizi etkilemiştir. Ayrıca araştırmanın bir diğer veri elde etme tekniği yönünü oluşturan netnografinin ayrıca gözlem ve görüşmelerle desteklenmesi araştırmanın niteliği açısından da önemli olduğu için kolay ulaşılabilir durum örneklemesinden faydalanılmıştır.

Kartopu örnekleme ise araştırmacıya araştırma konusuna ilişkin derinlemesine ve zengin bilgi sahibi kişi ve durumlara ulaşılması yönünde kolaylık ve imkân sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 139). Araştırmanın amacına uygun popülasyonun üyelerini belirlemek ve durumları saptamak için ilk görüşmelerden itibaren uygun kişi ve durumlar sorgulanır. Bu sorgulamanın ardından araştırmanın amacına uygun derinlikli bilgiye sahip olunabilecek kişi ve durumlara ulaşılır (Morgan, 2008: 816). Netnografik araştırmanın ilk aşamalarında Muğla ili sahillerinde sahillerle ilgili problem yaşamış

kişiler ilk görüşmeciler olarak tercih edilmiştir. Ardından Muğla'da sahillerle ilgili aktif STK'lar ve çevre örgütlerinde aktif rol oynayan kişiler saptanmıştır. Bu kişilerle yapılan görüşmelerde araştırmanın amacına uygun kişi ve durumlar sorgulanmış, diğer bir deyişle kartopu örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Özetle, araştırmada hem kartopu örneklem hem de kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır.

5.5. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmada, veri toplama teknikleri olarak aşağıdaki 5 teknik kullanılmıştır. Bunlar düz bir sıra halinde gerçekleşmemiş, farklı zaman aralıklarında farklı veri teknikleri kullanılmıştır. Covid-19 pandemisinin getirdiği etkiler, görüşme taleplerinin ertelenmesi- halihazırda bir kamu çalışanı olarak istihdam ediliyor olmam, özellikle katılımcı gözlemci olduğum MUÇEP etkinliklerinin farklı zamanlarda seyretmesi vb, gibi nedenler hem veri toplama aşamasını uzatmış hem de farklı teknikleri farklı zamanlarda kullanmama neden olmuştur. Bunlar:

- Netnografi (Dijital Etnografi)
- Yarı-yapılandırılmış Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri
- Saha Araştırması
- Yapılandırılmış Görüşme Formu
- Katılımcı Gözlem

5.5.1. Netnografi (Dijital etnografi)

Araştırmanın en başından bu yana, araştırmanın en önemli veri toplama tekniklerinden bir olan Netnografik (Dijital Etnografi) araştırmalara başladım. Dijital anlamda var olan sahaların (internet siteleri, sosyal medya uygulamaları vb) nitel araştırmalara entegre olmaya başlamasıyla beraber netnografi alanında çoğalan bir alanyazın söz konusu olmaktadır (Kozinets, 2010; Varnalı, 2019; Aksoy, 2023). Netnografi ile ilgili alanyazında farklı isimlendirmelerle karşılaşmanız mümkündür. Söz gelimi "sanal etnografi, ağ etnografisi, çevrimiçi etnografi, internet etnografisi, dijital etnografi vb. gibi farklı yazarlar tarafından farklı kullanımlarla karşılaşmak mümkündür (Aksoy, 2023: 104). Bu araştırmada Kozinets (1998; 2010)'in "netnografi" terimi kullanılacaktır. Netnografi en kısa tanımıyla "etnografi ilke ve

tekniklerini bilgisayar dolayımlı iletişim ayarlarına aktarma girişimleri" olarak tanımlanabilir (Aksoy, 2023: 104). Varnalı netnografiyi şöyle açıklar:

> Yani online etkileşim verisi, bir etnografa hazır olarak sunulmuş bir not defterine benzer. (N)etnograf bu not defterinin tamamını okuyarak hızlıca topluluk kültürüne aşinalık geliştirebilir; ve hatta topluluğun ileitişimine yön veren baskın bireyleri tespit edebilir" (Varnalı, 2019: 28).

Bu bağlamda Muğla ili sahillerinin hem "çitleme" yönünü hem de "müşterekleştirme" yönünü ilgilendiren başta Merkezi Yönetim Birimleri, Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri, Kent Konseyleri, STK'lar, Çevre ve Ekoloji Dernekleri, Platformlar, İnisiyatifler vb gibi aktörlerin hem siteleri, haberleri olmak üzere ulusal haberler ve medya, çevrimiçi sözlükler, Twitter, Facebook, Instagram gibi sosyal medya platformlarını ve paylaşımlarını ve hem inceledim hem de var olan hesapları bireysel sosyal medya hesaplarım aracılığı ile takip ederek ilerleyen süreçlerde konu bağlamında önemli olanları yine linkler halinde biriktirdim. Yerel medya ve yerel sosyal medya sayfaları da bu sürece dahildir. Netnografi bu bağlamda araştırma amacına uygun olarak Muğla sahillerinde meydana gelen gelişmeleri gözlemleme, genel bağlamı kavrama, Muğla'da sahillerin çitleme ve müşterekleştirme pratiklerinde en aktif ve etkili olan aktörleri ve bireyleri öğrenme gibi bağlamlarda bu araştırmada faydalı oldu. Araştırmanın netnografik bağlamı araştırmanın yazım süreci boyunca karma bir şekilde sürdürüldü.

Fakat Varnalı (2019: 30) netnografi ile ilgili çok önemli bir noktaya değinir. Halihazırda sadece internette mevcut olan veriye dayalı netnografik çalışmaların birtakım kısıtlamaları olacağını ve araştırmacının bir süre toplulukla zaman geçirdiği araştırmalara göre daha yüzeysel bilgiler sunabileceğini dile getirir. Aynı zamanda, eğer kısıtlı süre nedeniyle araştırmacının topluluk üyesi olarak zaman geçirmesi mümkün değilse bile topluluk üyelerinden bir veya birkaç tanesiyle derinlemesine görüşmeler yapmasının faydalı olacağını ekler (Varnalı, 2019: 30). Ayrıca Aksoy (2023: 131), netnografide veri toplama sürecinin saha çalışmasına yoğun biçimde bağlı olduğunu aktarır. Bu açıdan, araştırmanın niteliği açısından bu araştırmada netnografik verilerin yanında görüşmeler, odak grup görüşmeleri, saha araştırması ve gözlemler de yapıldı.

5.5.2. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmeleri

Bu araştırmanın veri toplama tekniklerinin bir diğer önemli yönünü yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve odak-grup görüşmeleri oluşturmaktadır. Görüşmelere başlamadan önce, yine danışman hocamın yönlendirmesi ve mütabakatı ile, müşterek kavramı hakkında çalışmaları olan diğer akademisyenlere (beş kişi) araştırmanın genel çerçevesini anlattım, görüşme sorularımı gönderdim ve geri bildirim aldım. Görüşme yapılacak kişiler ilgili bilgi alışverişi sağladım. Görüşmeler hem yüz yüze hem de Covid-19 sürecinin etkisiyle online olarak (zoom uygulaması üzerinden) yapıldı. Tüm görüşmeleri kayıt altına aldım.

Araştırma bağlamında toplamda 35 adet görüşme gerçekleştirdim. Bu görüşmelerin 28 adeti yarı-yapılandırılmış görüşme ve 4 adeti de Odak-grup görüşmesidir (sıralama olarak 21., 22., 27. ve 30. görüşmeler odak-grup görüşmeleridir). 21. 22. ve 23. görüşmeler 3'er kişi, 30. görüşme ise 6 kişilik odak-grup görüşmelerinden oluşmaktadır. Bütün görüşmeler içerisinde en kısa süreli görüşme 25 dakika (bir belediye başkan yardımcısı ile yapılan görüşme) iken en uzun görüşme süresi ise 168 dakikadır (MUÇEP'ten bir katılımcı). Görüşmelerin ortalama süresi ise 69 dakikadır. Odak-grup görüşmelerinin ise en kısa süreli olanı 35 dakika iken en uzun süreli olanı 112 dakikadır.

Görüşmecilerin seçilmesi noktasında hem netnografi, hem diğer akademisyenlerden alınan fikirler hem kartopu süreci ve hem de Tez İzleme Komitesinin ortak paydası olmuştur. Muğla sahilleri bağlamında, sahillerin kullanımı ile ilgili olaylar yaşamış ve bu olayların yerel ve ulusal medyaya yansıdığı kişiler olmak üzere, müşterek kavramı ve ekoloji bağlamında araştırmaları olan akademisyenler, yerel çevreci gruplar ve STK'ların sahiller bağlamdaki aktif üyeleri, sahillerle ilişkisi bilinen yerel kişiler, online mecralardan sahillerin çitleme ve müşterekleştirme pratikleri bağlamında bireysel mücadele eden kişiler, bölgede aktifliği netnografi sürecinde de görülen Mimarlar Odası Şubesi ve Kent Konseyleri ve ayrıca yerel yönetimlerin rolünün de anımsanamayacağı alanyazından da bilindiği üzere Yerel Yönetimdeki yöneticiler (Muğla Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere İlçe Belediye Başkan, Başkan Yardımcıları ve sahillerle ilgili alanların (İmar, çevre vb.) Daire başkanları ve Müdürleri) gibi kişiler görüşme bağlamında seçilen kişilerdir.

Büyükşehir ve ilçe belediyelerini kapsayan görüşmelerde, görüşme tarihi ve randevusu alabilmenin uzun ve yoğun bir süreci kapsadığını belirtmek gerekiyor. Ayrıca sahil şeridi sınırı olan bazı ilçe belediyeleri de girişimlere rağmen görüşme taleplerine olumsuz yanıt vermişlerdir. Görüşmeler Kasım 2019 yılı ile başlayan ve Temmuz 2023 ile biten tarih aralığı sürecinin farklı zamanlarında yapılmıştır.

Muğla ili ile ilgili olmayan fakat sahillerin çitleme ve müşterekleştirme pratiklerini ilgilendiren 2 görüşme yapılmıştır. Bunlardan ilki netnografik anlamda farkedilen, sahillerin müşterekleştirilmesi adına attığı pratik adımlarla (örn ilçe sınırlarında şezlong yasağı getirmek) öne çıkan başka bir ilimizdeki ilçe belediyesi ile görüşme yapılmıştır. İkincisi ise yine netnografik anlamda bulgulanan, sahiller bağlamında müşterekleştirme pratikleri gerçekleştiren KKTC kaynaklı bir hareket (bkz - Beleşe Deniz Hareketi) de ayrıca görüşme yapılan bir diğer oluşumdur. (Bu hareket ile bu araştırma kapsamında yapılan görüşme 2020 yılının sonlarında yapılmıştır). Ve Beleşe Deniz Hareketi'nin ilerleyen zamanlarda sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri bağlamında bir araştırma tarafından ele alındığını ve böylece alanyazına geçtiğini de görüyoruz (bkz. Özdemir, 2020).

Görüşme soruları ile ilgili özellikle müşterek ve müşterekleştirme pratikleri kavramlarına eğilen akademisyenlerden bilgi alışverişi yapıldığını tekrarlayarak, netnografi sürecinin de görüşme sorularını hazırlama noktasında etkili olduğunu belirtmek gerekiyor. Elbette değişen görüşmeci profilini göz önünde bulundurursak tüm görüşmecilere aynı sorular yöneltilmemiştir. Görüşmeci profilleri farklılıkları göz önünde bulundurularak görüşmelerde genel olarak ele alınan konu ve başlıklar ise aşağıda sıralanmaktadır:

- Günümüzde sahillerin durumunun değerlendirilmesi ve geçmişten bu yana sürecin ve sürece etki eden aktörlerin değerlendirilmesi
- Sahillerdeki çitlemeler karşısında alternatif kullanımlar, pratiklerin neler olduğu
- Sahillerdeki çitleme pratikleri- bu pratikler karşısında yerel halk ve tutumları
- Otel, sahil konutları ve siteleri, sahil işletmeleri pratikleri ve şezlong gibi maddesel çitleme pratikleri
- Sahillerdeki politik, sosyal ve kültürel etmenler (Mafya, siyasi bağlantılar vb).

- Ecrimisil, Kıyı Kanunu, Rant, İmar Affı ve Yargı sistemi gibi konuların değerlendirilmesi ve bu başlıkların çitleme ve müşterekleştirme pratikleri bağlamında etkileri
- Müşterekleştirme pratikleri bağlamında yerel halk pratikleri ve mevcut siyasi ortam
- Sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri- bu pratikler bağlamında yerel halk ve tutumları
- Yerel yönetimlerin rolü ve müşterek sahillere bakış açısı
- Yerel STK'ların çevreci örgütlerin yapılanma-örgütlenme- çalışma pratikleri
- Yerel STK ve çevreci örgütlerin sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri bağlamında attığı adımlar
- Müşterekleştirme pratikleri atmanın getirdiği mücadele güçlükleri, olumsuz durumlar vb.
- Muğla ili özelinde sahiller bağlamında gelişen durumlar ve sahillere etkileri (Örneğin Büyükşehir olması, geniş bir coğrafi alana yayılması vb).
- Muğla ili özelinde müşterekleştirme pratikleri
- Muğla ili sahilleri ve genel olarak sahillerin müşterekleştirilmesi adına bireysel ve örgütsel olarak atılan adımlar, pratikler ve öneriler
- Müşterekleştirme pratikleri bağlamında müştereğin geçimlik olup-olmamasının etkileri vb. gibi konular genel olarak ele alınan konulardır.

Görüşmelere böylece değindikten sonra, görüşme yapılan kişilere ait tanımlayıcı bilgilere yer vermekte fayda vardır. Araştırma konusunun politik bağlamı içermesi açısından görüşmeci bilgilerinin saklı tutulması ayrıca önem arz etmektedir. Bu bağlamda görüşme yapılan STK ve çevreci örgütlerdeki kişiler ve yerel yönetimler bağlamında görüşülen kişilerle yapılan görüşmelerdeki kişiler olmak üzere, görüşmecilerle ilgili daha kısıtlı bilgiler verme yoluna gittiğimizi belirtmek isteriz. Bu bağlamda görüşme yapılan kişilerle ilgili tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5.1. Görüşme Yapılan Kişilere ait Tanımlayıcı Bilgiler

GÖRÜŞME	YAŞ	GÖRÜŞME ŞEKLİ	TÜRÜ	TANIMLAYICI BİLGİ
1	54	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Sahilde Problem Yaşayan Kişi
2	44	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Sahilde Problem Yaşayan Kişi
3	42	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Akyaka Dayanışması Üyesi
4	38	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Başkan Yard. (İl dışı)
5	40	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Beleşe Deniz Hareketi Kur. Üye
6	60	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Bireysel Aktivist- Bodrum
7	42	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Muğla Yerlisi-Dalışçı
8	45	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Sahilde Problem Yaşayan Kişi
9	48	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Kampçı-Amatör Denizci
10	53	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP Sözcüsü
11	25	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP üyesi-Akyaka
12	28	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	MUÇEP üyesi Marmaris
13	54	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Akademisyen
14	46	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Akademisyen
15	32	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	DEKAMER Üyesi
16	50	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP- Bodrum
17	41	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP Fethiye
18	47	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP Datça
19	44	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	MUÇEP Fethiye
20	50	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	MUÇEP Milas
21	53-48-44	Yüzyüze	Odak-Grup 3 kişi	İlçe Belediye Başkanı ve yardımcıları
22	56-45-34	Yüzyüze	Odak-Grup 3 kişi	İlçe Belediye başkanı ve sahillerden sorumlu kişiler.
23	54	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	MBB Daire Başkanı

24	44	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	İlçe Belediye Başkanı
25	41	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	Kent Konseyi
26	49	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	İlçe Bel. Başkan Yardımcısı
27	48 42 51	Yüzyüze	Odak-Grup 3 kişi	Kent Konseyi Üyeleri
28	47	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	İlçe Bel. Başkan Yardımcısı
29	38	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	İlçe Bel. Başkan Yardımcısı
30		Yüzyüze	Odak-Grup 6 kişi	Mimarlar Odası Ş. Yön. Kur.
31	58	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Kent Konseyi
32	40	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	Kent Konseyi
33	40	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	şezlongsuz Datça İnisiyatifi
34	51	Yüzyüze	Yarı-yapıla.	şezlongsuz Datça İnisiyatifi
35	54	Onlıne (Zoom)	Yarı-yapıla.	şezlongsuz Datça İnisiyatifi

5.5.3. Saha araştırması ve katılımcı gözlemler

Muğla il sınırları içerisinde bulunan tüm kıyı boyunca farklı dönemlerde saha araştırması yaptım. Bu araştırma sahası Aydın-Muğla il sınırından başlayarak Muğla-Antalya il sınırına kadar tüm Muğla il kıyısı boyunca devam etti. Sahaya çıkmadan evvel, sahayı bilen tanıdık kişilerden araştırma konusu bağlamını ilgilendiren ön bilgiler aldım. Ve ayrıca sahaya çıkmadan evvel "Google Earth" uygulamasından tüm Muğla kıyılarını inceleyip en önemli noktaları işaretledim. Saha araştırmam boyunca gerekli izinleri de alarak fotoğraflar çektim ve notlar aldım. Aldığım notları aynı gün içerisinde detaylandırdım. Sahil şeridini etaplar halinde bölerek, Merkez ilçe olan Menteşe'de ve Ula ilçe sahil sınırlarında 1 gün, Fethiye ve Seydikemer ilçe sahil sınırlarında 4 gün, Milas ve Bodrum (Milas ilçesinin hem Bodrum'a hem de merkez ilçe Menteşe'ye sınırları vardır), ilçelerinde 6 gün, Datça ve Marmaris ilçelerinde 5 gün, Dalaman, Ortaca ve Köyceğiz etaplarını ise 3 gün olmak üzere, sahil şeritleri yoğunluğu- uzunluğu vb durumları göz önünde bulundurarak saha araştırması yaptım. Bu süreç 20 Temmuz 2020 ila 26 Eylül 2020 tarihleri arasını kapsamaktadır. Temmuz-

Eylül arası sürecin seçilmesindeki temel nedenlerden bir tanesi sezonsal yoğunluğun bu dönemi kapsamasındandır. Diğer bir deyişle verilerin zenginliği açısından bu dönem seçilmiştir.

Saha araştırması yaptığım süreçte, araştırmanın özellikle yerel halk bağlamının eksik kalmaması adına aynı zamanda yapılandırılmış görüşme formu ile yerel halktan toplamda 286 adet yapılandırılmış görüşme formu topladım. Toplamda 15 sorudan ve kişisel bilgileri sorgulayan sorulardan oluşan bu formu **Ek. 1**'de görebilirsiniz. Bu formlar yerel halkın araştırma konusunu ilgilendiren sahillerdeki çitleme ve müşterekleştirme pratiklerine bakış açılarını ölçmek anlamında yapıldı. Bu formları toplarken özellikle ilçelerin nüfus dağılımını göz önünde bulundurdum. Söz gelimi nüfusları çok farklı olan Ula ilçesi ile Bodrum arasında sayı olarak farka gidildi. Ayrıca sahil uzunlukları da ilçe sınırlarına göre değişmektedir. Söz gelimi Köyceğiz ve Ula ilçeleri çok sınırlı bir paya sahip iken, Bodrum, Marmaris ve Datça ve Fethiye gibi ilçeler daha uzun sınırlara sahiptirler. Ayrıca Fethiye, Bodrum, Marmaris ve Datça gibi ilçelerin şehir merkezleri deniz kenarında iken, Milas, Seydikemer, Köyceğiz ve Metneşe gibi ilçelerin merkezleri deniz kenarında değildir. Bu durum da aynı zamanda yarı-yapılandırılmış görüşme formu elde edilirken göz önünde bulundurulan noktalardandır. Bodrum, Fethiye, Marmaris, Datça gibi ilçelerde daha fazla görüşme formu elde edilmişken, diğer ilçelerde daha az elde edildi. Görüşme formu elde edilen kişiler yaş aralığı 17-61 yaş arasında olup, genel ortalama 43'tür. Eğitim düzeyi ise ilkokul ve doktora mezuniyeti aralığında iken, katılımcıların eğitim düzeyinde lise mezunu kişiler çoğunluğu oluşturmaktadır. Tüm formlar 1'den başlanarak 286'ya kadar sıralandırılmıştır. Bulgular bölümünde bu formlar Gör.Formu 1., 9., 165., 198. gibi nitelendirilmektedir.

Katılımcı gözlemler de daha derinlemesine bilgi elde etmek adına bu araştırmanın farklı veri toplama tekniğini oluşturmaktadır. Netnografi devam ederken Muğla ilindeki en aktif STK'nın MUÇEP (Muğla Çevre Platformu) olduğunu bulguladım. Zira araştırmanın veri toplama tekniklerinden biri de araştırma alanında faaliyet gösteren aktif grup ve grupların etkinliklerine yine aktif katılımcı gözlemci olmayı içeriyordu. Bu bağlamda ilki 05.06.2020 (pandemi sonrası) tarihinde olmak üzere, gerekli izinler alınarak, MUÇEP'in, şezlongsuz Datça İnisiyatifi ve diğer STK, Yerel Yönetim gibi örgütlerin sahiller bağlamında yaptığı etkinliklere hem online hem

de yüz yüze olmak üzere araştırmacı olarak katıldım. Bu etkinliklerde gerekli notlar aldım, fotoğraflar çektim ve gözlem yaptım. Aldığım notları günü gününe detaylandırdım. Bu tarihten itibaren sağlanan aşinalık vasıtasıyla MUÇEP'in kurduğu alt çalışma gruplarından biri olan Kıyı Çalışma Grubu içerisine alınarak grubun WhatsApp uygulaması grubuna eklendim. 25.07.2023 tarihinde ise şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin iletişim için kullandığı WhatsApp uygulaması grubuna da eklendim. Gruplar bünyesinde gelişen durumları not ettim. Özetle bu araştırmada netnografi, yarı-yapılandırılmış ve odak grup görüşmeleri, saha araştırması, yapılandırılmış görüşme formu ve katılımcı gözlem yoluyla veriler elde edildi.

5.6. Verilerin Analizi Süreci

5.6.1. Analiz hakkında ön bilgi

Nitel araştırmalarda veri analizi süreci farklılığı, yaratıcılığı ve daha esnek olmayı destekleyen bir süreçtir (Kümbetoğlu, 2005: 151; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 253). Kümbetoğlu (2005: 151), nitel araştırmalarda veri analizinin kesin çizgilerle sınırlandırılamayacağını, nitel araştırmaları standardize etmenin güç olduğunu dile getirir. Böylece, nitel araştırmaların sağladığı esneklik ve farklılık orijinal kavramların ortaya çıkmasını sağlamakta, ayrıca bu süreçten geçen analizler sonucu olarak davranış, olgu, ilişki gibi örüntüler gibi daha derinlikli bilgiler elde edilir (Kümbetoğlu, 2005: 151).

Nitel araştırmalarda veri analizi standartları olmamasına rağmen, üzerinde hem fikir olunan konu nitel veri analizinin alanyazın ve elde edilen bulguların etkileşim ve iletişim halinde sürdürüldüğü, "sürekli tekrarlamalı" (ongoing iterative) yürütüldüğü bir süreç olmasıdır (Atkinson ve Hammersley, 2007: 159; Layder, 2015: 117).

5.6.2. Verileri tanıma ve verilere hâkimiyet

Ses kayıt cihazı ile yapılan kayıtlar ve online gerçekleştirilen görüşmeler kaydedilmiştir ve kaydedilen bu görüşmelerin sesten yazı olarak bilgisayar ortamına aktarılması, analiz sürecinin bir parçasını oluşturmuştur (Ezzy, 2002: 60). Saha araştırmaları ve katılımcı gözlemlerde elde edilen verilerin aynı gün içerisinde detaylandırılması ve ardından bilgisayar ortamına aktarılması (Microsoft Word'e aktarılmıştır) sürecinde de verilere ilk elden aşinalık sağlanmıştır. Tüm bu verilere

aşinalık sağlanması için bu veriler araştırmacı tarafından birden çok kez de okunmuştur.

Veriler bilgisayar ortamına aktarılırken önemli başlıklar o esnada işaretlenmiştir. Bu durum da verilere aşinalığı arrtırmaktadır. Ayrıca veriler bilgisayar ortamına aktarılırken ve aktarıldıktan sonra yapılan birçok kez okuma esnasında önemli görülen konular, kavramlar, düşünceler ve ilişkilerle ilgili ilk etapta kısa notlar (memolar) tutulmuştur.

Word programına aktarılan notlar sonraki aşamada NVivo 10 (Lisanslı) analiz uygulamasına aktarılmıştır. NVivo 10 programı, araştırmacıların verileri yönetmesine ve düzenlemesine yardımcı olur. Bilgisayar programlarının araştırmacılar için düşünmediğini de belirtmek gerekir. Netnografi sürecinde araştırmanın amacı bağlamında en önemli görülen haberler, etkinlikler, sosyal medya paylaşımları, çevrimiçi sözlük başlıkları vb, linkler halinde Google Chrome tarayıcı özelliği olarak kısayol klasörleri haline getirilmiştir. Tüm bu süreçler çok fazla zaman almasına karşın, bu süreçler sonucu verilere aşinalık ve hâkimiyet sağlanması yönüyle faydalı olmuştur (Sandiford ve Seymour, 2007: 732).

5.6.3. Verilerin kodlanması

Kodlama, araştırma konusuyla ilgili bir sayfa, kısa cümle ve hatta bir kelime olabileceği gibi büyük veriler de dâhil veriler arasında bağlantı kurmak, verileri azaltmak, birleştirmek ve sınıflamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 260). Araştırma konusuyla ilgili olarak etkinlikler, ilişkiler, bakış açıları, anlamlar, süreçler, olaylar gibi pratikler ya da maddesel düzenlemeler kodlama kapsamına alınabilirler (Miles ve Huberman, 1994: 61; Aslan, 2011: 150).

Kodlama genel olarak iki düzeyi vardır. Bunlar açık ve eksenel kodlama olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu düzeylerin birinci aşamasını elde edilen verileri kırma, bağlamsızlaştırma, açma ve satır satır kodlama aşaması olarak da tabir edilen ama daha çok “açık kodlama” olarak bilinen kodlama aşaması oluşturmaktadır. İkinci aşama ise araştırma bağlamındaki esas kodların oluşturulduğu yeniden bağlamlaştırma olarak da bilinen eksenel kodlama aşamadır (Layder, 2015: 97-98; Atkinson ve Hammersley, 2007; 155-156).

Açık kodlamayla veriler üzerinde kavramsal analizin ilk safhası gerçekleştirilir ve bu yönüyle kavramsal analizin ilk safhasını oluşturur. Açık kodlama sayesinde araştırmacı verilere aşinalık ve hâkimiyet sağlar ve böylece araştırmacı verilerde herhangi bir noktayı gözden kaçırmaz (Layder, 2015: 98). Sürecin ilk başlarından itibaren oluşturulan kodların, göstergelerin ve kavramların git gide daha fazla veriyle desteklenmesiyle hangilerinin araştırma için esas/ana kodlar olduklarına karar verilmesi süreci eksenel kodlama ile sağlanır (Layder, 2015: 99).

Araştırmamızda açık kodlama ile oluşturduğumuz kodlar arasında eksenel kodlama yaptık. Açık kodlamayla oluşturulan kodlar arasında eksenel kodlama yapma aşamasında açık kodlamayla oluşturulan kodlar arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurduk (Atkinson ve Hammersley, 2007: 165).

Yıldırım ve Şimşek'in (2013: 260) uyarıcı ifadeleriyle; verilerin kodlanması sürecinde verilerin anlamlı şekilde nasıl bölündüğüne, anlamlı bütünlere hangi isimdeki kodların verileceğine ve farklı verilerin benzer isimli kodlarla düzenlenmemesine azami dikkat getirdik.

Verilerin kodlanması süreci fiziksel ve zihinsel olarak yorucu ve yoğun bir süreçtir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 260). Bu nedenlerden dolayı verilerin kodlanmasını bilgisayar programlarıyla yoluyla yaptık ve kodlamaların bilgisayar programlarıyla yapılması araştırmacıya kolaylıklar sağlar (Kvale, 1996: 173; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 261). NVivo 10 programına aktarılan veriler bu program ile kodlanmıştır. Bu program kodlama sürecini oluşturan açık kodların ve açık kodlar arasında oluşturulacak eksenel kodların oluşturulmasını sağlayabilecek nitelikte bir programdır. Bilgisayar programlarının araştırmacı yerine düşünmediği de unutulmamalıdır. Bu kapsamda, bu araştırmada verilerin analizi konusunda tamamıyla programa bağlı kalınmamıştır.

Kodlama süreci tümdengelimselliği ve tümevarımsallığı birlikte içeren (Davies, 1999: 196– 197; Ryan ve Bernard, 2003: 88), tekrarlamalı (iterative) bir süreçtir (Atkinson ve Hammersley, 2007: 159; Layder, 2015: 117). Bundan dolayı araştırma konusuyla ilgili alanyazındaki kavramlar ve elde ettiğimiz veriler kodlama sürecinin yönetilmesinde etkili olmuşlardır (Layder, 2015: 117; Atkinson ve Hammersley, 2007: 159). Böylece hem alanyazındaki kavramlar ve hem de sahadan

elde ettiğimiz verilerle Muğla ili sahillerindeki çitleme ve müşterekleştirme pratikleri ile ilgili bulgular ortaya çıkmıştır.

5.7. Araştırmanın Güvenvericiliği (Trustworthiness)

Nicel araştırmalar bağlamında bilinen "geçerlik ve güvenirlik" kavramları nitel araştırmaların belli özellikleri ile çeliştiği için (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 290), nitel araştırmalarda bu kavramlar nitel araştırmanın doğasına uygun olabilecek alternatif kavramlarla ifade edilmektedirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 298). Örneğin iç geçerlilik yerine "inandırıcılık", dış geçerlilik yerine "aktarılabilirlik"; iç güvenirlik yerine "tutarlılık", dış güvenirlik yerine "teyit edilebilirlik" gibi kavramlar kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 298). Coşkun (2022) ise nitel araştırma mantığına uyan biçimde geçerlik ve güvenirlik kavramları yerine "güvenvericilik" (trustworthiness) kavramını kullanmaktadır ve biz de bu kavramı kullanmayı yeğliyoruz. Geçerlik ve güvenirlik konusunda nitel ve nicel araştırmalarda bağlamında kabul gören kavramları karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tablodan görebiliriz.

Tablo 5.2. Geçerlik ve Güvenirlik Konusunda Nicel ve Nitel Araştırmada Kabul Gören Kavramların Karşılaştırılması

Geçerlik ve Güvenirlik Konusunda Nicel ve Nitel Araştırmada Kabul Gören Kavramların Karşılaştırılması			
Ölçüt	**Nicel Araştırma**	**Nitel Araştırma**	**Kullanılan Yöntemler**
Araştırma sonuçları yoluyla gerçeğin doğru temsili	İç geçerlik	İnandırıcılık	-Uzun süreli etkileşim -Derinlik odaklı veri toplama -Çeşitleme -Uzman İncelemesi -Katılımcı Teyidi
Sonuçların uygulanması	Dış geçerlik (Genelleme)	Aktarılabilirlik (Transfer edilebilirlik)	-Ayrıntılı Betimleme -Amaçlı örnekleme
Tutarlılığı sağlama	İç güvenirlik	Tutarlık	Tutarlık İncelemesi
Nesnel, yansız olma	Dış Güvenirlik (Tekrar edilebilirlik)	Teyit edilebilirlik	Teyit İncelemesi

Kaynak: Erlandson, Harris, Skipper ve Allen (1993)'ten uyarlayan Yıldırım ve Şimşek (2013: 299).

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Kasım 2018 yılından bu yana Google şirketinin sunduğu "alerts (alarm)" özelliğini tüm araştırma süreci boyunca kullanılmıştır. O süreçten bu yana bu konumuzu ilgilendiren haberler "Google alerts" özelliği ile tarafıma iletilmektedir. Bu sayede Muğla'da sahillerle ilgili gelişen olaylardan sürekli haberdar oldum ve bilgi akışı sağladım. Sürecin başından tezin sunulma aşamasına kadar danışman hocamın konu bağlamında önemli gördüğü haber, sosyal medya paylaşımları ve konu bağlamındaki makale, kitap ve yayınları tarafıma sıklıkla tarafıma göndermesi ve karşılıklı bilgi alışverişimizin bu bağlamda sürekli olması ve dolayısıyla araştırma konusuna uzaklaşmamak ve uzun süreli etkileşim açısından verilerin niteliğini arttırdığı söylenebilir. Ayrıca MUÇEP ve ardından şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi STK'ların pratikleri hem netnografi hem de yerinde gözlem yoluyla gözlemlenerek veri kaynakları ile uzun süreli etkileşim içinde bulunulmuştur. Bu STK'ların aynı zamanda Whatsap gruplarında bulunmam da bu uzun süreli etkileşim bağlamında önem arzetmektedir. "Uzun süren görüşmelerde toplanan verilerin geçerliği daha yüksektir" ve "uzun süreli etkileşim, toplanan verilerin dönemsel ya da mevsimsel olup olmadığını teyit etme bakımından da önemlidir" der Yıldırım ve Şimşek (2013: 300). Bu araştırmada ortalama altmış dokuz (69) dakika süren görüşmeler boyunca araştırma konusu derinlemesine ele alınmıştır. Kasım 2019 ila Temmuz 2023 yıllarını kapsayan veri toplama süreci, uzun süreli etkileşim bağlamında bu araştırmanın verilerle ne kadar uzun süreli etkileşimde bulunduğuna kanıttır ve dolayısıyla araştırmanın güvenvericiliği boyutunda önemlidir.

Nitel araştırmalar, bazı temel özellikleriyle araştırma konusuyla ilgili toplanacak verilerin niteliğini ve dolayısıyla araştırmanın güvenvericiliğini arttıracak yönlere sahiptir. Örneğin, nitel araştırmaların araştırmacıya esneklik sağlaması. Bu esneklik sayesinde, araştırmacı araştırma sorularına yeni sorular ekleyebilir, görüşmeler ilerledikçe konuyla ilgisi bulunmadığını düşündüğü soruları çıkarabilir ya da yukarıda da değindiğimiz üzere elde ettiği verileri teyit etme amaçlı farklı veri toplama yöntemleri kullanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 290). Bu bağlamda görüşmeler ilerledikçe görüşmeler esnasında önemli görülen olaylar, kişiler ve konu başlıkları not edilmiştir ve daha sonra yapılan görüşmelerde not edilen olay, kişi ve konu başlıkları diğer görüşmecilere soru olarak yöneltilmiştir. Konu ile ilgili önemsiz görülen sorular ise çıkarılmıştır.

Tablodan anlaşılacağı üzere, nitel araştırmalarda amaçlı örneklem yönteminin seçimi araştırmanın güvenvericiliğini arttıran etmenlerdendir. Bu bağlamda bu araştırmada da amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Zira veri toplanacak kişiler rastgele kişilerden değil, araştırma konusuyla ilgisi bulunan kişilerden, netnografik veri toplama yönteminin da sağladığı faydayla araştırma konusuna uyan kişilerden seçilmiştir.

Araştırma bağlamında yapılacak görüşmelere başlanmadan önce, uzman görüşü almak adına, müşterek kavramı hakkında araştırmalar yapmış olan beş (5) farklı akademisyene araştırmanın hem genel çerçevesi anlatılmış hem de görüşme soruları gönderilmiştir. Bu kişilerden hem araştırma konusuyla ve hem de görüşme soruları ile ilgili geri bildirim alınarak, görüşmelerin niteliğinin arttırlması ve dolayısıyla araştırmanın güvenvericiliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere araştırmacının araştırma konusunu neden seçtiğini aktarması ve bu bağlamda araştırma sürecinin detaylandırılması önemlidir. Bu bağlamda öncelikle bu konuyu neden seçtiğimizi ve aynı zamanda süreci detaylandırmamız da araştırmanın güvenvericiliğine pozitif katkı sunmaktadır.

Çeşitleme (triangulation) bir araştırmanın güvenvericiliği bağlamında önemlidir (Silverman, 2000; Kümbetoğlu, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2013; Bal, 2016). Bu araştırmada, araştırmanın güvenvericiliğini arttırmak için aynı zamanda çeşitlemeye (triangulation) gidilmiştir. Veri çeşitliliği bağlamında bu araştırmanın hem netnografi, hem saha araştırmaları, hem gözlem, hem yapılandırılmış görüşme formu ve hem de görüşmeler ile çeşitlendirilmesi, elde edilen verilerin birbirlerini teyit etmesini sağlayarak (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 301) araştırmanın güvenvericiliği boyutunu da olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca Muğla sahillerinde müşterekleştirme pratikleri bağlamında önemli olan bir aktörün (MUÇEP) pratikleri üzerinde gözlemlerin ve bu aktörün gönüllü katılımcıları ile görüşmelerin yapılmasının ardından, ilerleyen süreçte ortaya çıkan diğer bir müşterekleştirici aktör (şezlongsuz Datça İnisiyatifi) üzerinde gözlemlerin ve bu aktörün üyeleri ile görüşmelerin yapılması da ayrıca verilerin tutarlılığını sınama ve bu bağlamda güvenvericiliği oluşturma açısından önemlidir. Çeşitleme bağlamında, müşterekleştirme bağlamında mücadele eden aktörlerin yanında, il ve ilçe belediye

başkanları ve yöneticileri ile de görüşmelerin yapılması, araştırmanın tek bakış açısıyla değerlendirilmemesi ve çoklu düşüncelerin araştırma kapsamında ele alınması açısından da önemli bir nokta olup, araştırmanın güvenvericiliği boyutuna olumlu katkı sunmaktadır.

Araştırmacının araştırma sahasına yakınlığı ve görüşmeler yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine veri toplaması verilerin güvenvericiliğini arttıran özelliklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 290). Özellikle MUÇEP'in yaptığı etkinliklere covid süreci dolayısıyla kısıtlı katılım imkanı olmasına rağmen, covid sonrası üyeler ile kurulan yakın ilişkiler sayesinde konu ile ilgili daha derinlikli bilgiye ulaşılmıştır. Bu durum aynı zamanda şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin yaptığı etkinliklere katılımı ve inisiyatif üyeleriyle yapılan görüşmelerde de hem kolaylık sağlamıştır hem de görüşmelerde olması gereken doğal ve konuşma havasında görüşmeler yapmaya imkan tanıyarak daha derinlik odaklı verilerin elde edilmesini sağlamıştır.

Ayrıntılı betimleme yapmak da araştırmaların güvenvericiliği bağlamında önemlidir. Ham veri üzerinde yorumdan kaçınılarak veriler aktarılır ve bundan dolayı da araştırma amacına uygun doğrudan alıntılar araştırmacılar tarafından sık kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 304). Bu araştırmada da araştırmanın güvenvericiliği bağlamında ayrıntılı betimleme yapılmıştır. Özellikle Muğla özelindeki hem çitleyici hem de müşterekleştirici olarak nitelendirdiğimiz aktörler ayrıntılı betimlenerek Muğla ili özelinde sahillerde yaşanan olaylar ve süreçlerin ortaya konmuştur.

Tüm bu süreçler sonunda elde edilen bulgular ise bir sonraki başlık olan bulgular başlığı altında ele alınmıştır.

5.8. Bulgular

5.8.1. Mustafa Ali arsasını satmadı belki ama hikâyenin geri kalanı çok farklı

4 Nisan 2014 yılında vizyona giren, Müfit Can Saçıntı, Rasim Öztekin ve Ayda Aksel gibi oyuncuların yer aldığı, Müfit Can Saçıntı'nın yönettiği ve Birol Güven'in senaristliğini üstlendiği Mandıra Filozofu 1 filminin başkarakterleri Muğlalı Mustafa Ali ve zengin iş insanı Cavit'tir. Mustafa Ali mevcut dünya düzenine karşı bir tavır koymuştur. Bu tavır ile Mustafa Ali Muğla'nın Çökertme köyü yakınlarına, tek başına

yaşadığı ve mutlu mesut zamanlar geçirdiği, köyden uzak tek başına kaldığı bir evde yaşamını sürdürür.

Mustafa Ali Felsefe bölümü mezunudur ve evinin etrafında doğayla iç içe, modern hayatın getirisi olan her şeyden uzak bir yaşam sürer ve hayatının çoğunu kitap okuyarak geçirir. Mustafa Ali çalışmaya karşıdır. Zengin ve çok çalışan iş insanı Cavit ise yeni projesi için Çökertme köyüne gelir. Amacı Mustafa Ali'nin sahip olduğu araziyi satın alıp eşine vererek eşinin burada hayalini kurduğu butik oteli dikmesidir. Fakat ortada bir problem vardır. Tam da bu koyda arsa sahibi olan biri arsasını satmak istememektedir. Bu kişi Mustafa Ali'dir ve Cavit ile Mustafa Ali'nin yolları böylece kesişir.

Cavit arsasını satmak istemeyen bu köylüyü razı etmek üzere Çökertme'ye gelir. Çöketme'de satın almak istedikleri koya karşı teknede olan Cavit ve eşi arsaya bakarlar. Bu köylünün dilinden anlayabileceğini belirten Cavit tekneden inerek koya Mustafa Ali'nin yanına gider. Belli konuşmalardan sonra buranın sahibinin Mustafa Ali olup olmadığını söyler. Mustafa Ali arsanın Allah'a ait olduğunu, kendisinin ise kiracı ve geçici olduğunu söyler. Bu arsayı neden almak istediklerini de sorar. Cavit ve eşi burada yüzmek istedikleri için bu arsayı almak istediklerini söylerler. Mustafa Ali ise "buyurun yüzün, bunun için para ödemenize gerek yok ki, denizler hepimizin" der (Aslan, 2021: 185).

Mustafa Ali denizler hepimizin diyerek hayata bakış açısını yöneltmiş olabilir belki ama Anayasa ve Kıyı Yasasına göre sahiller hepimizindir. Kamuya açık olmak zorundadır. Fakat alanyazın bölümünde sahilleri ilgilendiren tüzel düzenlemelerin (anayasa ve kıyı kanunu gibi) pratikte işlemediğini, kamuya açık olması gereken sahillerin pratikte halka açık olmadığını dile getirmiştik. Kamu yararı ifadesinin de yine ayrıca kamunun yararına olmadığını, kamu yararı ifadesinin pratikte karşılığının olmadığını da biliyoruz. Bu bağlamdan yola çıkarak öncelikle sahilleri kamuya kapatan aktörlerin kimler olduğunu ele alacağız. Ardından bu aktörlerin hangi çitleme pratikleriyle sahilleri çitleyip kamuya kapattıklarını detaylandıracağız. Bu aktörleri çitleyici aktörler ve bu aktörlerin çitleme pratikleri olarak nitelendireceğiz.

Çitleyici aktörleri ve bu aktörlerin çitleme pratiklerini ele aldıktan sonra bu aktörlere karşı hangi aktörlerin müşterekleştirici aktörler olduklarını ortaya koyacağız.

Peşi sıra müşterekleştirici aktörlerce ortaya konan müşterekleştirme pratiklerini detaylandıracağız. Böylece, Muğla ili sahillerinde süregiden çitleyici ve müşterekleştirici aktörleri tanıyacak, bu aktörlerin neyi amaçladıkları, kimlerden oluştukları, ne tür çitleme ya da müşterekleştirme pratikleri ortaya koydukları gibi detayları aktaracağız.

5.8.2. Muğla sahillerinde çitleyici aktörler ve bu aktörlerin çitleme pratikleri

Sahillerdeki dönüşümü alanyazın bölümünde detaylandırmıştık. Kız çocuklarına miras bırakılan ya da bir zamanların sürgün yerleri olan sahiller günümüzde en önemli alanlar haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün temel aktörlerine kısaca alanyazında yer vermiştik. Bu bölümde bu dönüşüme neden olan aktörlere bulgular bağlamında kısaca yer vereceğiz. Ardından bu aktörlerce ortaya konan çitleme pratiklerini detaylandıracağız. Sahiller bağlamında genel çitleme pratikleri ile başlayıp bu pratiklerin yerelde nasıl sürdürüldüğünü de ortaya koyacağız.

Sahillerdeki çitleme pratikleri başlığı altında değindiğimiz üzere bu çitleme pratikleri somut ya da duygulanımsal olabilmektedirler. Ayrıca Bianchi (2018: 96)'nin kültürel öğelerin ekonomi-politik çalışmalarda göz ardı edildiği eleştirisini de göz önünde bulundurduk. Zira Bianchi (2018: 96), kültürün ve kültürel öğelerin (örneğin sahillerdeki mafya) piyasayı dönüştürmedeki gücünün yadsınamaz olduğunu, kapitalizmin ve özellikle neoliberal dönemle beraber kültürün ekonomi-politikte ayrılmaz bir yerinin olmasını gerektiğini haklı nedenlerle savunmaktadır. İlerleyen satırlarda Muğla ili sahillerindeki çitleme pratikleri ve çitlemelerin önünü açan türlü etmenler detaylı olarak ele alınacaktır.

5.8.2.1. Sahillerin çitlenmesinde tüzel pratikler: Hukuki süreçlerin, denetimin ve kontrolün işle(me)yişi

5.8.2.1.1. Tüzel düzenlemeleri sermaye yönlü değerlendirme ve tüzel düzenlemelerin ardından dolaşma

Daha önce de değindiğimiz üzere özellikle 1980'li yıllardan itibaren turizm sektörünün kalkınmacı bir bakış açısıyla önü açılmıştır. 1980'lerden itibaren başlayan sermaye-devlet işbirliği ile turizm yatırımları artmış, bu işbirliğinin etkileri günümüze kadar yansımıştır ve bu beraberlik günümüzde de devam etmektedir. Muğla ili Türkiye'nin en önemli turistik destinasyonlarının başında gelmektedir. İstanbul ve

Antalya illerinin ardından Türkiye'de turizm kalkınması açısından en önemli il Muğla'dır. Muğla'nın turistik arzının en önemli yanını sahillerin oluşturduğuna alanyazında değinmiştik. Sahiller bu bağlamıyla hem devletin hem de sermayenin üzerinde önemle durduğu alanlardır. Sermaye baskısı aynı zamanda devleti sahiller üzerinde sermaye yönlü düzenlemeler yapmaya itmiştir. Devletin bu yönde attığı en belirgin adımlar sahiller bağlamındaki tüzel düzenlemelerde görülmektedir. Sahiller bağlamındaki tüzel düzenlemelerle sahiller sermaye-devlet işbirliğiyle çitlenmektedir:

> "Hani nasıl ve ne şekilde buraya geldik, o zaman siyasal iktidarların, belediyelerin oradaki yetki sahiplerinin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bu konuda titizlenmemesinin sonuçlarıdır bunlar. Eee işte kalkınmaydı turizm gelirleriydi bilmem neydi derken sermayenin gücü nedeniyle elindeki yetkiyi uygulamıyorlar. Onlar da biliyorlar, yapılan şikâyetler neticesinde kamunun oradan yararlanamadığını, herkes biliyor ama bunun arkasında işte bu kalkınmacılık, turizm gelirleri, sermayenin çıkarları ve benzeri şeyler işin içine girdiği için onlar da kulaklarının üstüne yatıyor üç maymunu oynuyorlar" (13.Gör.).

> "Anayasaya göre sahiller tüm halkın ancak mevcut kullanımda bu gözardı ediliyor. Yönetimsel olarak da buna göz yumulduğuna inanıyorum" (Gör. Formu 109).

Sahillerde çitlemelere neden olan en büyük etmenlerin başında yasaların ardından dolaşmak gelmektedir. Yasaların ardından dolaşmaktan kasıt, hâlihazırda sahillerin tüzel anlamda var olan kamusallık boyutu üzerinde değişiklikler yapmak ve bu değişiklikleri özellikle sermayeye ve kalkınma adı altında belli bir zümreye katkı sağlayacak şekilde düzenlemektir:

> "Bir tarafta sosyal devlet anlayışına uygun Anayasa ve Yasalar var, bir yandan da biraz liberal, neo-liberal dünya düzenine uymaya çalışan hükümetler var. Dolayısıyla bu Anayasa hükümetlerin kendilerine bir ayak bağı aslında. Bu bağlamda yasaları değiştirmek tamamen rejimi değiştirmek anlamına geliyor. Bunun yerine işte Özal'la başlayan şimdiye kadarki süreçte bir arkadan dolaşma yöntemi olarak ortaya çıkmış, mesela bu ecrimisil yasanın etrafından dolaşmak için çıkarılan yasalardan biri" (1. Gör.).

> "Aslında şöyle bir durum var, her şey yasalmış gibi duruyor. Her şey yasaya uygunmuş, muş gibi duruyor ama aslında yasaların açıklarından yararlanılarak işletilen bir yöntem" (19. Gör).

> "Kıyı Kanunu ve kanuna uygun çıkarılan yönetmeliklerde belirtilen kural ve ilkelerin uygulanmasında gerekli özen ve dikkat yok. Bu kural ve ilkeler birilerine fayda için

yeniden düzenleniyor. Maalesef yasaları önce uygulayan çiğnemektedir" (Gör. Formu 66).

Ayrıca, araştırmanın alanyazınında da belirttiğimiz üzere, her ne kadar sahillerle ilgili tüzel düzenlemeler kamu yararını gözetse de, pratikte özellikle yasaların ardından dolaşılarak, sahiller kamusal anlamda kullandırılmaktan ziyade gelir getirici unsurlar bağlamında takdir edilmesi söz konusudur. Teori ve pratik bu bağlamda uyumsuzdur. Sahiller konusunda ilgili ve sorumlu merkezi yönetim birimleri Anayasa ve Kıyı Kanunu'nun kamunun sahilleri serbestçe kullanmasını ilgilendiren maddelerini göz ardı ederek sahilleri birer gelir getirici unsur olarak metalaştırma yolunu açmakta ve sahillerin çitlenmesine neden olmaktadırlar:

"Bizim mevzuatlarımızın bir kısmı "kıyılar halkındır, kamu yararına kullanılmalıdır" ilkesiyle kıyıları korumaya yönelik kararlar alıyor, kanunlar, yönetmelikler, genelgeler çıkıyor; fakat bazı mevzuatlar da tam tersine, bu alanların korunması gerekirken, bunları nasıl delebiliriz, bu karar kanun, yönetmelik ve genelgeleri nasıl delebiliriz zihniyetiyle mevzuat yayınlanıyor. Mesela Turizm Teşvik Kanunu'yla, daha doğrusu ona dayanılarak çıkarılan Deniz Turizmi Yönetmeliği'nde bir madde vardır; yat limanları için marinalar için konulan, bağlama kapasitesinin %30'unu karşılayacak şekilde konaklama yeri yapabiliyor ya da rezidans yapabiliyor içerisine. Şimdi bu neyi getiriyor? Kıyı kanununu delmek! Yani siz bugün otelin önündeki bekçiyle güvenlikle çatışırsınız ama bir limana giremezsiniz, bir marinaya giremezsiniz, bir çekek yerine bir kayıkhaneye giremezsiniz. Adam sizi orada kıyıya sokmaz çünkü kıyı kanununda tanınan imtiyaz var, limanlara marinalara çekek yerlerine. Adam sırf o madde peşinde zaten. Adam sırf arkada yaptığı villalarına denizi kapatmak için projesine marina ekletiyor. Ki o eklediği marina vasıtasıyla kıyıdaki dokunulmazlığı alıp bu sefer resmi olarak çitlenmiş alan haline getirebilsin diye. Yani bu sefer kanunları da bu yöne evirtmeye başlıyorlar, kanunun arkasından dolanıyorlar" (31.Gör.).

"Yani Milli Parklar (Müdürlüğü) o şekilde çalışıyor, yasal kılıf buluyor. Yani orayı, sahili, orman statüsüne saydırmışlar. Orası, sahil yani orman görünüyor. Dolayısıyla sahil yasasını orman statüsünde göstererek, orayı bu şekilde kiralıyorlar" (1.Gör.).

"Çoğunlukla zengin insanların bağlantılarını kullanarak Türkiye'nin en güzel sahillerini kendi malları gibi kullandıklarını düşünüyorum. Halk plajları da yeterli sayıda ve özende değil" (Gör. Formu 41).

5.8.2.1.2. Ecrimisil

Ecrimisil kavramına hukukumuzda ilk defa 864 sayılı Kanunu Medeninin Sureti Mer'iyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanunun 43 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılan Mecelle'de yer verilmiştir (Yıldırım ve Bağcı, 2022: 2).

Bugün ise, ecrimisil, 11/1984 tarihinde yürürlüğe giren 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile bu Kanunun 74 üncü maddesine dayanılarak çıkarılan Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelik ve 336 Sıra Sayılı Milli Emlak Genel Tebliğinde düzenlenmiştir (Yıldırım ve Bağcı, 2022: 2).

2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun 74 üncü maddesine göre çıkarılan yönetmelikte ecrimisil; "Hazine taşınmazının, İdarenin izni dışında gerçek veya tüzel kişilerce işgal veya tasarruf edilmesi sebebiyle, İdarenin bir zarara uğrayıp uğramadığına veya işgalcinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın İdarece talep edilen tazminattır." şeklinde tanımlanmıştır (Yıldırım ve Bağcı, 2022: 3).

Fuzuli şagil (İşgalci) ise : "Kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, Hazine taşınmazının zilyetliğini, yetkili İdarenin izni dışında eline geçiren, elinde tutan veya her ne şekilde olursa olsun bu malı kullanan veya tasarrufunda bulunduran gerçek veya tüzel kişileri" şeklinde tanımlanmıştır (Yıldırım ve Bağcı, 2022: 3).

Tablo 5.3. 2017-2021 Yılları arasında Tahsil Edilen Kira ve Ecrimisil Gelirleri

MİLLÎ EMLAK GELİR TÜRÜ	BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ (BİN TL)					
	2017	2018	2019	2020	2021	GENEL TOPLAM
a) Lojman Kira Gelirleri	486.771	543.264	618.456	687.323	758.487	3.094.301
b) Ecrimisil Gelirleri	580.893	436.328	548.175	503.878	681.554	2.750.828
c) Sosyal Tesis Kira Gelirleri	57	113	1.079	904	520	2673
d) Diğer Taşınmaz Kira Gelirleri	327.587	344.626	382.020	427.914	481.424	1.963.571
Taşınmaz Kira Gelirler Toplam	1.395.308	1.324.331	1.549.730	1.620.019	1.921.985	7.811.373

Kaynak: Yıldırım ve Bağcı (2022: 3).

"*Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerle menfaati umuma ait olan taşınmazlara yapılan tecavüz veya müdahalelerde süre aranmaz*" (Yıldırım ve Bağcı, 2022: 3). Sahiller de devletin hüküm ve tasarrufunda olduğu için, sahillere yapılan müdahale ve işgallerde, işgalin süre beklenmeden kaldırılması esastır. Fakat süreç içerisinde ecrimisil bir nevi kira işlemine döndürülmüştür. Bunun temel nedeni ise ecrimisil cezaları ile kazanılan bir ücrettir. Sahillerde özellikle otellerin sahil işletmelerinin ve sahil sitelerinden bu ücretler tahsis edilmektedir. Ecrimisil uygulamada bir nevi kiraya döndürülerek sahillerin haksız işgali durumu ortaya çıkmıştır:

> "Yani şimdi ecrimisili insanlar hak addetmiş. Bence ecrimisil kolaylık yani, hem devletin işine geliyor hem de vatandaşın işine geliyor. Şimdi Milli Emlak Müdürlüğü buradan para kazanıyor, vatandaş da diyor ki ben burayı kiraladım. Hâlbuki kira falan yok, ecrimisil normalde işgalle ilgili geçmişe dönük tahakkuk ettirilir sonra bu işgallerin de ortadan kaldırılması lazım. Ama fiiliyatta bu konu böyle değil. Yani maalesef böyle değil, dolayısıyla da ben ecrimisilin böyle gelir getirici bir kaynak olarak görülmesine karşıyım"(26. Gör.).
>
> "Ecrimisil parası veriyorlar, sahilleri kendi mülkü gibi kullanıyorlar ve buna hakları varmış gibi davranmaları insanları tedirgin ediyor. Yerel ve merkezi idare buna müdahale etmesi gerekirken kayıtsız kalıyor" (Gör. Formu 168).

Ecrimisil ödeyen işletmeler, oteller ve sahil siteleri ecrimisil ödeyerek bu alanlardan kar elde etmektedir. Ayrıca ecrimisil ödendikten sonra sahilleri sahiplenme de söz konusu olmaktadır:

> "Ama işletmeler bunun farkında değiller, işletmeler resmi bir kurumla böyle bir anlaşmaya gittikleri için, diyorlar ki biz burayı kiraladık, bunu kira sanıyorlar, bir kısmı. Bir kısmı olayın farkında, bir kısmı da farkında olmadan kendilerini haklı sanıyorlar. Örneğin bir müşteriyle tartışırken, ya diyor ben burayı kiraladım. Sen nasıl gelip benim kiraladığım alanı ücretsiz kullanmaya çalışıyorsun diyor" (1.Gör.).
>
> "Ee işgal olunca bu sefer işgalci oranın sahibi gibi davranıyor ve kimse gelip kardeşim senin burada sözleşmen yoktu, sen burada işgalcisin de diyemiyor. Sorumlular demiyor çünkü. Yerin asıl sahibi değil ama orada tasarrufta bulunacak, yönetmek zorunda olan devlet sen işgalcisin, ecrimisil ne, çık kardeşim burayı boşalt demiyor. Ecrimisil var, tamam burayı işgal etmeye devam et diyor, devletin bakış açısı bu olunca herhangi bir kişi bir şey yapamıyor. O nedenle devletin hüküm ve tasarrufuna bırakılmış bir yer ama bu ecrisimil olayı farklı yöne götürüyor. Bizim olanı parayla

satın alıyoruz yani, bizim olanı, müşterek olanı parayla kullanmış oluyoruz. Yani bu çitleme değilse nedir? Açıkça öyle demek yani" (10. Gör.).

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, MUÇEV'in (Muçev Turizm Ticaret Limited/Anonim Şirketi-ilerleyen başlıklarda değinilecektir) Muğla'daki sahillerin ihale edilmeden şahıslara kiraladığı üzerine çıkan haberler üzerine yayınladığı "Muğla'daki Sahil ve Koyların İşletme Hakları İhalesiz Verilmemiştir" başlıklı duyuru yazısında bile ecrimisilin ne kadar yaygın kullanıldığını bu savunu yazısında şöyle dile getirmektedir:

> "Büyük bölümü şahıslar tarafından işgal edilerek işletilen ve ecrimisil alınan kıyı alanlarının MUÇEV'e ihalesiz verilmediği, aksine gerekli izinlerin alınarak ihale yöntemi ile kiralama işlemlerinin yapıldığı vurgulandı" (bkz. https://csb.gov.tr/mugladaki-sahil-ve-koylarin-isletme-haklari-ihalesiz-verilmemistir-bakanlik-faaliyetleri-29809).

5.8.2.1.3. İmar "Barışı"

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (İmar Barışının yürürlüğe girdiği dönemde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ydı) Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Yapı Kayıt Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esasları belirleyen 06/06/2018 tarihli 30443 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan tebliği ile 18/5/2018 tarih ve 30425 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7143 sayılı Vergi ve Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun 16'ncı maddesi ile 3194 sayılı İmar Kanununa Geçici 16. madde eklenmiş ve buna göre; afet risklerine hazırlık kapsamında ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların kayıt altına alınması ve imar barışının sağlanması amacıyla 31/12/2017 tarihinden önce yapılmış yapılar İçin yapı kayıt belgesi verilebileceği düzenlenmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından çıkarılan İmar Barışı ile bir kuralsızlaştırmanın ortaya çıktığı su götürmez bir gerçektir. İmar Barışı ile kuralsız şekilde imar ve kontrol süreçleri bertaraf edilmiştir. Sahillerde kaçak yapılaşmanın önü açılmıştır. Bu yönüyle bir çitleme pratiği haline gelmiştir. İmar barışı ile sahillerin bizzat devlet eliyle çitlenmesinin önünü açılmıştır:

> "İmar barışı halkta şöyle bir algı oluşturdu; herkes kaçak inşaata yöneldi, hemen kaçak inşaat yaptı, bir iki ay içerisinde imar barışına başvurdu, buradan dolayı sıkıntı vardı.

> Ben Sayın Cumhurbaşkanının kendisine söyledim, Sayın Cumhurbaşkanım kaçak inşaatın önüne geçmenin tek bir yolu var, beton döken firmaların, beton dökecekleri inşaatların ruhsatı var mı yok mu soracaklar, yok ise dökmeyecekler, var ise dökecekler, yok ise döken inşaat firmalarının ruhsatını belediyeye bildirip yerel belediyelere şikâyet edeceklerdi, aynı zamanda o inşaatları da şikâyet edeceklerdi firmalar"(22.Gör.).

> "Felaket, felaket. İmar affıyla birlikte inanılmaz bir kaçak yapılaşma hızlanması oldu. Bu yapılaşmaya yetişmekte zorlanıyoruz. Aynı şey iskeleler için de geçerli. Örneğin XXX mahallesinde öyle bir duruma geldi ki bu konu, denize girmeniz neredeyse imkansızlaşıyor, bununla beraber iskelelerin sıklığından kaynaklı tüm kıyıyı iskeleler üzerinden yürüyebilirsiniz" (24.Gör.).

> "En büyük zararı da nerde gördük biliyor musunuz? İmar affında. İmar barışı çıktı ya, bu 3194 sayılı İmar Kanununa getirilen geçici 16.madde ile o bahsettiğimiz iskelelerin hepsi yapı kayıt belgelerini aldılar, imar affına müracaat ettiler, şuanda belgemiz var yasalız diyorlar, tekne de bağlıyorlar, elektrik su hizmeti de veriyorlar, dünyanın parasını da kazanıyorlar. Ve güvenlik gerekçesi ile de etrafını çeviriyorlar. Yani basit bir amaçtan, insanların denize girmesi, güneşlenmesi amaçlı yapılan iskeleler yat limanlarına dönüştü imar barışıyla birlikte bu tehlike geldi. Bu da kıyılardaki en büyük tehdit unsurlarından bir tanesi" (30.Gör.).

> "Bugünkü ve gelecekteki kaçak yapılaşma, çevreyle barışık olmayan inşaatlar çıkardı ortaya, çok düşündürücü" (Gör. Formu 233).

Bir çitleme pratiği olmanın da ötesinde duygulanımsal çitleri de ortaya çıkaran bir durum imar barışı. Toplumun sosyolojik ve ahlaki duygu durumlarını da örseleyen, kuralsızlaştırmaya iten, toplum ve hukuk düzenine uyan bireyleri de bu bağlamda sorgulatmaya iten duygulanımsal bir çit. Toplumu sosyolojik olarak, kutuplaştırmaya da iten bir çit imar barışı:

> "Adam devletin yerini işgal ediyor veya hazinenin yerini işgal ediyor veya kanuna nizama aykırı bir yapı yapıyor, sen onu affettim diyorsun. Eee ahlaklı namuslu insanlar oraları ele geçiremiyor, ne oluyor sonra gidip oralarda kahvaltı yapmak zorunda kalıyor. Bütün kıyılar zaten bu şekilde işgal ediliyor. Özellikle seçim zamanı geldiği zaman buralarda şöyle bir şey dönüyor, "yapın yapın yapın hemen yapın imar affı gelecek". Tam da bir rüşvet mekanizması gibi bu da seçim rüşveti gibi algılanıyor ve kaçak yapılar başlıyor burada. Hal böyle olunca, imar affıyla beraber bir kuralsızlık başlıyor toplumda, o zaman sen nasıl kurala uymayı yaygınlaştıracaksın bu toplumda? Yerleştiremiyorsun. Yanlış bir şey imar affı, kesinlikle yanlış" (25.Gör.).

"Babasının oğlunu şikayet ettiğini gördüm ben bu imar affı sürecinde. Yani böyle bir sosyolojik parçalanma yok yani. Komşu komşuyu ediyor, komşu bilmem sevmediğini ediyor, öbürü ticareten ters düştüğünü ediyor, baba oğlunu ediyor, en son nokta bu yani. İmar affı sosyolojik olarak da halkı ciddi manada böyle her şeyin önüne geçmiş bir rant tutkusu, bir yapılaşma tutkusu, insanların duygu dünyasını düşünce dünyasını her şeyini parçalamış olduğunu gördük yani" (26.Gör.).

"İmar aflarını doğru bulmuyorum, buralar kamu malı ve hiçbir bireye rant olarak sunulmamalı" (Gör. Formu 254).

"İmar affı eşitlikçi değil, fırsatçıların eline düşecek sahiller. Bu fırsatçılar sahilleri talan edecektir ve karmaşa yaratacaklardır" (Gör. Formu 242).

İmar barışının ilan edilmesinden sonraki süreçlerde de Muğla ilçelerinde yayılan yeni imar barışı çıkacağı haberleri üzerine bile kaçak yapı furyası başlamıştır. Bu süreçte sadece Fethiye ilçesinde iki yüz adet kaçak yapı tespit edilip mühürlenmiştir (Sarıipek, 2022).

Fotoğraf 5.2. İmar Barışı Etkileri

Kaynak: Sarıipek (2022)

5.8.2.1.4. Sahilleri çitleyenler için ödül büyük ama ceza küçük

Sahillere geri dönüşü olmayan dokunuşların olduğu su götürmez gerçektir. Bodrum başta olmak üzere Muğla'nın her ilçesinde çok büyük planlı projeler hayata geçirilmektedir. Büyük ölçekli oteller, sahil konutları ve siteleri inşaatları olmak üzere Muğla'nın sahil kesiminde sürekli bir inşaat çalışmasının devam ettiği söylenebilir. Bu

tür projeler devam ederken hem merkezi yönetimlerin ve hem de yerel yönetimlerin denetim ve kontrol mekanizmalarının eksikliğinin yanı sıra, çevreye, ekolojiye ve sahillere verilen zararlar karşısında alınan cezaların yetersiz olması, caydırıcılığı azaltmamakta, aksine arttırmaktadır:

> "Otuz dönüm kıyıyı doldurdu, dağı indirdi adam. Otuz dönüm ya otuz dönüm, düşünebiliyor musunuz? XXX inşaatın yaptığı inşaat. O da ciddi bir kıyı alanı nasıl tahrip edilebilirin en ciddi örneğidir. Mesela dik bir kıyı düşünün, denize attıkları ilk taştan itibaren biz gün gün, gönüllü arkadaşların nasıl dinamit patlatıyorlar, nasıl denizi dolduruyorlar, neler yapıyorlar, denizin dibinde posidonya çayırları nasıl tahrip oldu, bunların hepsiyle ilgili fotoğrafları videoları var. Yirmi iki-yirmi üç metreye kadar dolduruldu deniz, hepsinin fotoğrafları da var. Yani otuz dönümlük ve kıyıdan, sıfırdan yirmi iki metreye kadar bir derinlik düşünün, o yüksekliği, o dağı denize indirdiler. Adam sırf onu denize dökmekle kelimelerle ifade edilemeyecek, tabiri olmayan bir haksız kazanç elde ediyor. Gündoğan gibi bir yerde otuz dönüm yer kazanıyor, bu da ikinci karı, bununda açıklanabilir bir yanı yok. Bu insanlar mahkeme kaybettiler, hapis cezası aldılar, paraya çevrildi, üç kuruş para o da" (31.Gör.).
>
> "Denetim, denetim, denetim. Ama insanları değil sermayeyi denetim. Denetim yok, olanlarda, misal kıyıyı zaptetmiş adam, gelip ufak bir ceza yazıp gidiyor. Adam dünyayı kazanıyor burada, o ceza ne yapabilir ki" (Görüşme Formu 59).

Fotoğraf 5.3. Bodrum'da Bir Otel İnşaatı

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı (26.08.2020).

5.8.2.1.5.Hukuki süreçlerin yarattığı duygulanımsal çitler

Sahillerde olumsuz uygulamaların, çitlemelerin ve diğer türlü şikâyete konu olabilecek durumların şikâyeti karşısında hukuki anlamda verilen cevapların olumsuz olması ya da sonuçlandırılamaması, süreçlerin uzaması, şikâyetin karşılık bulamaması, şikâyetler karşılığında cezai işlemlerin uygulanmaması gibi durumlar bireyler açısından olumsuz duygulanımsal çitler oluşturmaktadır. Türlü şikâyetler sonucunda bir sonuç elde edememe, sonraki süreçlerde bireyleri umutsuzluk, çaresizlik gibi duygulanımsal anlamda oluşan çitlere götürmektedir. Diğer bir değişle bireyler türlü şikâyetler yoluyla hak arayışı yoluna gitseler de sonuç alamadıkları için, ilerleyen süreçlerde hak arayışından vazgeçme gibi davranışlar göstermektedir:

> "Şimdi neden ve nasılına gelirsek, mevzuat bakımından burada bir sıkıntı yok ama bunun uygulanması ile ilgili bir sıkıntı var. Bir yere şikâyet ettiğiniz zaman bir sonuç alamıyorsunuz. Ben de yaptım, başkaları da yapıyordur, efendim Cumhurbaşkanlığı bilmem ne makamına cimerden yapılan şikâyetler, belediyeden yapılan şikâyetler falan. Bunlar genellikle bir sonuca bağlanmıyor, yani en son benim geçen sene yaptığım bir şikâyette belediyeden yanıt geldi, efendim diyor ki "evet orası zaten kamuya açıktır ve kamu bunu kullanabilmektedir" Eee kardeşim ben zaten oradaki adam kullandırtmıyor diye şikâyette bulundum. Şimdi neden ve nasıl, aranan hakların sonuçlanmaması büyük bir engel çünkü mevzuat bakımından bir sıkıntı yoksa uygulamaya dönük bir sıkıntı vardır demek ki" (13. Gör.).

Ayrıca sahiller bağlamında hem bireysel hem de kolektif anlamda bir hukuksal hak arayışı aynı zamanda uzun süreçler, zamansal ve mali külfetler nedeniyle de sekteye uğramaktadır. Hukuksal süreçlerin bu olumsuz yönleri de duygulanımsal çitler oluşturmaktadır:

> "Tabii bu iş kararlı ve uzun bir takip gerektiriyor ve bizim de her zaman öyle bir enerjimiz olmuyor. Ya da bir avukat tutup o avukatın süreci sürekli takip etmesi ya da avukat olup bu işleri sürekli takip etmek gerekiyor sürekli. Yani biz de bunu yıllar boyunca sürekli yapamıyoruz, uzun süren bir süreç çünkü hani biz baya bir ilerleme kaydetmemize rağmen sonunu getirmemiz mümkün değil bu şeyi" (1.Gör.).

5.8.2.2. Yetki ve sorumluluk alanı belirsizliklerinin yol açtığı çitlemeler

Türkiye'de sahillerden sorumlu ilgili birimlerin sorumluluk alanları farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Muğla'da bazı sahiller Orman Bakanlığı sorumluluk alanında kalmakta iken, bazı sahiller Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

sorumluluk sınırları içerisinde olabilmektedir. Bu durum bilgi karmaşasına yol açmaktadır. Bireyler sahillerle ilgili sırf şikâyet için bile bir ön araştırmaya itilmektedir. Yapılan görüşmelerde bu durumun kasten yapıldığını, yetki ve sorumluluk alanlarının halka bildirilmemesi, karmaşık olması gibi durumların aslında hem merkezi yönetimler hem de yerel yönetimlerce tercih edildiği kanaati vardır. Böyle bir taktiksel durumla bireyler şikâyet etmek için bile bir ön araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu durum hem çitlemeler için bir kolaylık sağlamakta ve hem de bireysel anlamda yapılacak itirazların önünü tıkamak açısından kolaylık sağlamaktadır.

> "Fethiye'de Karaçulha Mahallesinin büyük bir bölümü, Fethiye Belediyesi ve Muğla Büyükşehir Belediyesi yetki ve sorumluluğundadır. Ama Karaçulha'dan beriye geliyorsunuz, Çamköy, Kargı, Yanıklar, Fethiye ilçe belediyesi ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü yani Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetki ve sorumluluğu altında olan alanlara aittir. Yani burada biz bu yetki alanlarını haritalandırma yapar isek, o bölgelerde oluşacak itirazların hangi kuruma hitaben yapılması gerektiği orada ortaya çıkacaktır. Tabii vatandaş normal ve doğal olarak hangi alanlarda hangi kurum ve kuruluşların yetki ve sorumluluk sahibi olduğunu bilemedikleri için, nereye müracaat edeceklerini bilmedikleri için kime ve hangi bakanlığa sorumluluğunu yapmıyor diye suçlayacakları konusunda karmaşalar ortaya çok çıkıyor" (30.Gör.).

5.8.2.3. "Valla biz de giriş için para ödüyoruz ağabey": Sahillerden sorumlu kurumlar ve kolluk kuvvetleri pratikleri

Sahillerden sorumlu kurumların sermaye yönlü tavrı ile tüzel düzenlemelerin pratikte sermaye yanlı işlemesiyle kolluk kuvvetlerinin de sahillerdeki güvenlik problemleri konularında sermaye yanlı bir tutum sergilemeye itmektedir. Sahillerde yaşanan türlü çatışmalarda bu durum daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Güvenlikten sorumlu kolluk kuvvetleri halk ve sermaye sahipleri arasında sıkışıp kalmakta, halk ve sermaye çatışmalarında tarafsız bir pozisyon almak durumunda kalmaktadır. Bu durum da yine sermaye sahiplerinin çitlemeler konusunda önlerinin alınamamasına yol açmaktadır:

> "Bardakçı koyuna indiler denize girmek için havlu serdikleri için olaylar çıktı. Dört tane otel var orada, dört tane otelin de sınırları içerisinde şezlonglar işgal etmiş. Adamcağız torunları kumda oynamaya başlıyor kendisi havluyu yere seriyor, "Kaldır havluyu oradan falan" yani. Jandarma geldi zabıta geldi olay büyüdü, sen nasıl

havlumu kaldırtırsın diye, işte durum bu. Ve jandarma hiçbir şey yapamıyor, çek bunları buradan diyemiyor. Sen ne yapıyorsun, vatandaşa nasıl böyle davranırsın diyemiyor. Çünkü zihniyet bu, zihniyet buysa yöneticilerin durumu buysa dolayısıyla bireysel, münferit çıkıntılıklar ancak sinirinizi bozmak ve sizin tacize uğramanızla sonuçlanıyor. Hepsi bu" (27.Gör.).

"Ama biz yine de gittik hani en azından o yaşanan olayın kaydı olsun diye, şikâyette bulunduk. İşte eşim ona anlatıyor hani böyle bir kanun var, siz de bu kanunun koruyucularısınız, vatandaşın kıyıya ulaşımı herhangi bir nedenden dolayı engellenemez. Orada yaptığı hizmet için talep edildiği takdirde kesinlikle oraya erişimi engellenemez. Halk plajı ve bilmem ne ayrımı yoktur, sadece verilen hizmet vardır, bundan ibarettir yani, bütün plajlar halkındır filan diye anlatmaya çalışıyoruz. O anda jandarma da bana dedi ki "Valla abi biz de gittiğimiz her yerde para veriyoruz". Şimdi hani kanunun koruyucusu bile bu duruma düşmüş" (8.Gör.).

5.8.2.4. Turizm teşvik kanunu ve turizmin dokunulmazlığının yarattığı çitlemeler

12 Mart 1982'de kabul edilip, 16 Mart 1982 tarihli ve 17635 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2634 Sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" (bkz, Güleryüz, 2021: 186), sahillerin çitlenmesi bağlamında önemli etkenlerden bir tanesidir. Bunu daha önce araştırmanın kavramsal kısımlarında da dile getirmiştik fakat uygulamada ve Muğla bağlamında da önemli görüldüğü için burada da üzerinde kısaca durmayı yeğledik. Yapılan görüşmelerde de üzerinde sıklıkla durulan bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Turizm Teşvik Kanunu somut çitleme pratikleri ortaya çıkarmasının yanında duygulanımsal çitleme pratikleri de ortaya çıkarmıştır. Kanunun uygulanmasının ardından yatırımlar ve yatırımcılara kanuni bağlamlar uygulanmaması bir yana, bu uygulamaların legalleştirilmesi, diğer bir deyişle "turizm ne isterse yapsın, turizme dokunmayalım, turizm dokunulmazdır" gibi bir duygulanımsal çitleme pratiğini de ortaya çıkardığını görebiliyoruz. Uygulamada Teşvik Kanunu öyle bir hale getirilmiştir ki, deyim yerindeyse uygulanmasın diyememenin daha ötesinde bari zaten doyuma ulaşmış yerlerde artık uygulanmasın noktasına erişmiştir:

"Zamanında niçin bu yasalar çıktı, işte Antalya bölgesi potansiyeli görüldü, turizm teşvik edildi, yatırımcıya bedava arsa sağlandı, imar uygulamalarının önündeki hantallığın önüne geçmek için turizm alanı ilan edilerek planlama yetkisi bakanlığa

alındı, bakanlık da bütün bu yardımı, ben sana bedava araziyi veriyorum şimdi sen de alt yapı katılım payı adı altında para alarak, alt yapıyı yatırımcıya yaptırdı, planlamayı yatırımcıya yaptırdı ve otuz-kırk senede olacak gelişimi bir anda yapmış oldu. Ama şimdi hala o kanunlar var, o kanunlar da uygulanmaya çalışılıyor, nerede uyguluyor gidiyor mesela Bodrum'da uygulamaya çalışıyor, Marmaris'te uygulamaya çalışıyor, işte Torba bölgesini Turizm Teşvik alanı ilan ettim diyor. Zaten %80'i otel olmuş bir yerin neyini teşvik alanı ilan edeceksin? Şimdi bu neyi gösteriyor, tek cepheden baktığınız zaman, oradaki yatırımcı Çevre ve Şehircilik Bakanı ya da Turizm Bakanı için bu cazip görünebilir çünkü onun konusu o. O ne kadar çoğaltırsam o kadar iyi olur zihniyetine sahip." (19. Gör.).

"Turizmde bir dokunulmazlık yarattı. Siz gidip çarşıda ruhsatsız bir restoran açamazsınız, belediye tepenize dikilir ya da ruhsatını almadan bir iş yeri açamazsınız, turizm belgesini almadan sadece yatırım belgesi alan bir sürü otele dokunulmadı. Hatta hiç ruhsatı olmayan otellere de dokunulmadı. Bir inceleyin geçmişten bu yana, kaç otel açıldı, on sene sonra işletme belgesine kavuştu, böyle şeyler yaşadık. Aynı dokunulmazlık işi bu kez sahillerin işgali konusunda da aynı şekilde davranıldı. Onun dışında imar konusunda da yapılan haksızlıklar da aynı dava. Sahil bundan nasıl etkilendi? Oradaki otel kullanım hakkının dışında kullanıma kalktı, bunu engellemekle görevli olan devlet kurumu, mal müdürlüğü, geldi orada ecrimisil uygulaması yaptı ama ecrimisili adının gerektirdiği, tırnak içerisinde söylüyorum "ceza ve tahliye kararı olarak değil kiralamaya dönüştürdü". Şimdi bu o kadar sakıncalı bir şey ki" (16.Gör.).

Turizmin dokunulmazlığı ve özellikle teşvikin belli merkezlere yüksek oranda uygulanması ile taşıma kapasitesinin çok üzerinde tesis sayısı ve aşırı turizm (over tourism) gibi sonuçlar doğurmakta, bu durum da başta Bodrum olmak üzere Muğla sahillerini etkilemektedir:

"Bizde olay baştan yanlış yürüyor, yani bir kere turizm neden denize yığılıyor diye bakacaksın. İkincisi tamam yığılıyor o zaman neden belli merkezlere yığılıyor diye devam edeceksin. Hani kimse açıklayamaz Mersin'de neden turizm olmadığını. Mersini biliyorum ben, fıstık gibi yer yani. Abi orada neden Alanya'da var da Mersin'de yok? Bir kere böyle düzgün yayacaksın, bir kere böyle ruh hastası gibi otel yapmayacaksın, bu kadar yatak kapasitesi kimseye lazım değil, Yunan adalarının hiçbirisine 2 milyon kişiyi yığamazsın. Rodos'a da yığamazsın Girit'e de yığamazsın anladın mı ama Bodrum yarımadasına yığıyorsun 2 milyon kişiyi. Yani burada bir nicelik problemi var, bu nicelik problemini aşman lazım, biraz seyreltmen lazım, insan hakları seviyesine getirmen lazım. Sen buraya 2 milyon kişi koyduktan sonra bu plaj

halkın olsa kaç yazar ki. Böyle halk mı olur, 2 milyon kişi aynı yerde denize mi girer yani, böyle bir saçmalık mı var, önce bu saçmalığı gidermen lazım yani" (2.Gör.).

5.2.8.5. Oteller ve otellerin çitleme pratikleri

Araştırmanın alanyazın bölümünde de değindiğimiz üzere, devletler özellikle istihdam, ekonomik hareketlilik, döviz girdisi gibi nedenlerle turizm sektörünü teşvik etmektedirler. Bunun Türkiye'deki yansımalarından biri de daha önceki satırlarda ele aldığımız Turizm Teşvik Kanunu gibi kanunlar çıkararak, ya da devletin bizatihi sermaye sahibi yatırımcılara türlü destekleri sağlamasıdır. Örneğin otel yapma planı olan bir yatırımcıya devletin hüküm ve tasarrufunda olan sahillerdeki arsasını teşvik olarak tahsis etmesi gibi. Sahil kenarlarındaki arsalar tabiri yerindeyse "bol keseden" sermaye sahiplerinin hizmetine sunulmuştur.

Tablo 5.4. Turizm Bakanlığı Onaylı Tesislerin Oda ve Yatak Sayılarının İllere Göre Dağılımı

BAKANLIK BELGELİ TESİSLERİN ODA VE YATAK SAYILARININ İLLERE GÖRE DAĞILIMI MART - 2023 (*)									
	İŞLETME BELGELİ			YATIRIM BELGELİ			BASİT KONAKLAMA İŞLETME BELGELİ		
Şehir	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Antalya	864	228.203	490.835	82	15.086	33.816	1.626	56.230	116.158
İstanbul	774	70.755	142.896	98	9.234	18.655	2.055	47.675	95.350
Muğla	442	52.074	111.067	81	9.439	21.923	2.163	51.753	103.495

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan yukarıdaki verilere göre Muğla oda ve yatak sayısı İstanbul ve Antalya'ya göre daha düşük olmasına rağmen İstanbul'dan sonra en fazla tesis sayısına sahip ikinci şehirdir. Bu verilere göre birinci sıradaki İstanbul'da toplamda 2927 tesis bulunmakta iken Muğla'da 2686 tesis ve üçüncü olarak Antalya'da ise 2572 adet tesis bulunmaktadır. Elbette tüm bu oteller sahilde değildir fakat Muğla'da otel yoğunluğunun ne derece olduğunu anlamak adına önemli sayılardır.

Otellerin çitleme pratiklerine üçüncü bölümde özellikle Cordoba Azcarate (2020) ve Ol (2019)'un çalışmalarıyla detaylıca değinmiştik. Muğla ili özelinde de otellerin çitleme pratikleri bu çalışmalarla benzeşmektedir. Otel müşterisi

olmayanların sahile alınmaması, girebilen insanlar üzerinde oluşturulan baskılar gibi türlü somut ve duygulanımsal çitleme pratikleri mevcuttur. Güvenlik görevlisi ya da meydancı olarak nitelendirilen turizm çalışanlarının sahillerdeki gözetlemeleri Ol (2019) ve Cordoba Azcarate (2020)'nin belirttikleri üzere duygulanımsal çitlemeler olarak ortaya çıkmaktadır.

> "Adamın şezlonguna oturmazsın, ama denize girebilirsin, kıyıda güneşlenme hakkına sahipsin ama öyle bir duruma gelmişiz ki bu sermaye devleti bu kapitalist devletler, her yerde öyleler, Türkiye'de de öyle, kıyılar parsel parsel hatta bazı yerlerde oteller demirlerle bile kendi aralarında barikatlar kurmuşlar, çitlemişler. Sadece deniz içerisinden geçerek suya girerek geçebiliyorsun hani kuma basmak o derecede zorlaşıyor oteller arasındaki o tel örgüler yüzünden. Şimdi neden ve nasılına gelirsek, mevzuat bakımından burada bir sıkıntı yok ama bunun uygulanması ile ilgili bir sıkıntı var" (13. Gör.).

Örneğin bazı otellerin başka bir sahile giden kamuya açık yolu bile kapattığını saha araştırmalarımda gözlemledim. Örneğin Milas ilçe sınırları içerisinde bulunan bir otel, sadece tesis önünde bulunan sahili değil, diğer koy ve sahillere giden yolları bile kapattığı gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 5.4. Otelin Kapattığı Yol

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı (22.08.2020).

Saha gözlemlerim esnasında birkaç otel dışında girmeyi planladığım tüm otellere girebildim. Araştırmacı olmama rağmen bazı otellerce içeri alınmadım. Bunlar uç örneklerdir. Genel anlamda otel girişlerinde beklemek, bekletilmek bir araştırmacı

olarak da karşılaşılan durumlar. Bazı oteller ilke etapta gözlem yapmama izin vermeseler de özellikle tabiri yerindeyse diş gösterdikten sonra içeri alındığım birçok durum yaşadım. Gözlem yaparken bana eşlik eden güvenlik görevlisi ya da otelin sahasından sorumlu kişilerle yapılan ayaküstü görüşmelerde yerel halkın istediklerinde sahili kullanabildikleri söylense de yarı yapılandırılmış görüşme formlarından elde ettiğimiz verilere göre durumun tam tersi yönde olduğu söylenebilir.

> "Şimdiye kadar gözlem yapmak için girmeye çalıştığım neredeyse tüm otellerin girişinde dakikalarca bekletildim. Araştırmacı olmamdan kaynaklanıyor olabilir" (alan notu-08.09.2020).

Otellerin sahilleri kullanma ve kullandırma biçimi hakkında yerel halkın görüşleri ise şu şekildedir:

> "Burası tam da zurnanın zırt dediği yer aslında. Nereye giriyorsun. Kamu yararının tamamen göz ardı edildiği, sermaye sahiplerinin işgali altında olan sahiller bu otellerdeki. Üstelik mafyatik durumlar da ön planda olduğu düşünülürse. Yazık!" (Gör. Formu 6).

> "Otellerin bu konuda çok cüretkâr olduklarını düşünüyorum. İnsanlar üzerinde bu alanların kendilerine ait olduğunun izlenimini bırakıyorlar" (Gör. Formu 193).

> "Bize ait olan sahillerin işletilip halkın girmesine engel oluyorlar. Bu durum sınıf ayrımcılığını doğuruyor" (Gör. Formu 57).

Fotoğraf 5.5. Bodrumda Bir Otel

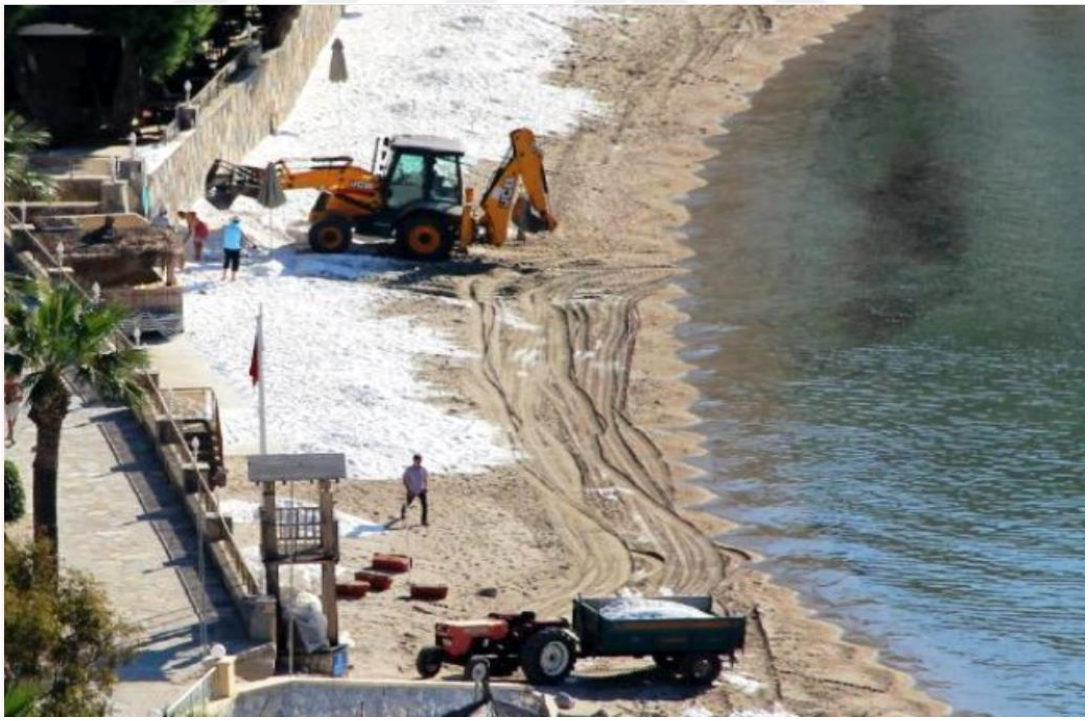

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı (26.08.2020)

Otellerin çitlemeleri sadece karayla sınırlı değil. Sahillerde türlü farklı kum kullanımları göze çarpmakta, özellikle sahillere bu kumun dökülmesinin ardından gelgit ya da akıntı gibi doğa olaylarının sahile serilen kumları denize içine çekmemesi ve peyzajın bozulmaması adına deniz içerisine bariyer anlamında betondan duvarlar örmüşlerdir. Sahilde farklı kum kullanımının ekolojik anlamda verdiği zararlar tartışılmazdır (Kıraç ve Veryeri, 2019). Deniz beton duvarı örneğini Muğla'ya genelleştiremeyiz fakat Bodrum'da yaygın olması ve bir deniz içerisi çiti olması bağlamında önemlidir. Sahillere dökülen kumlarla ilgili yerel yönetici durumu şöyle ifade eder:

> "Biz göreve geldiğimizde şunu gördük ki herkes kafasına göre beyaz kum sarı kum bilmem ne kumu döküyordu. İşte Maldivler'e benzetmek isteyenler vardı vesaire. Birincisi sağlıksız ve ikincisi kanunen uygun değil. Bununla ilgili basına yansıyan durumların ne kadarını duydunuz ama bir buçuk sene öncesine kadar trend topic olmuş bir konuydu bu beyaz kum konusu" (26. Gör.).

Fotoğraf 5.6. Sahillere Serilen Beyaz Kumlar

Kaynak: https://mucep.org/plajlarda-beyaz-kum-ile-insanlari-zehirliyorlar-bakanlik-raporlari-acikladi/. (Erişim Tarihi: 20.07.2023).

Tabiri yerindeyse deniz içerisine örülen beton duvar yok artık dedirtecek cinsten bir çitlemedir. Beton duvar ile ilgili haberlerin de gerek ulusal ve gerekse de yerel medyada geniş yer bulduğunu netnografik anlamda da biliyoruz (bkz. https://www.trthaber.com/haber/yasam/bodrumda-kum-kacmasin-diye-deniz-dibine-duvar-ormusler-509733.html). Zaten konuyla ilgili çıkan haber videoları izlendiğinde bu uygulamanın hangi bölgelerde ve otellerce yapıldığı da ortaya çıkmaktadır. Konu bağlamında görüşmeci cevabı ise şöyledir:

> "SA: Beton döken oteller hangileriydi?
>
> 31: Bir sürüsünde var. Mesela Güvercinlikte yapılan LA BLanche, Titanic, Lujo, var ve onlardan sonra da var" (31. Gör).

Fotoğraf 5.7. Deniz Dibine Örülen Duvarlar

Kaynak: https://www.trthaber.com/haber/yasam/bodrumda-kum-kacmasin-diye-deniz-dibine-duvar-ormusler-509733.html (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Birçok otel ve sahil işletmesi aynı zamanda sahillerde su sporları yaptırarak sahillerde böylece gelir elde etmekte ve bu çitleme yöntemiyle sahilleri çitlemektedirler:

Fotoğraf 5.8. Otelin Su sporları için kullandığı alan

Kaynak: Araştımacı Fotoğrafı Fethiye (12.08.2020).

5.2.8.6. Sahil konutları-siteleri (İkincil konutlar)

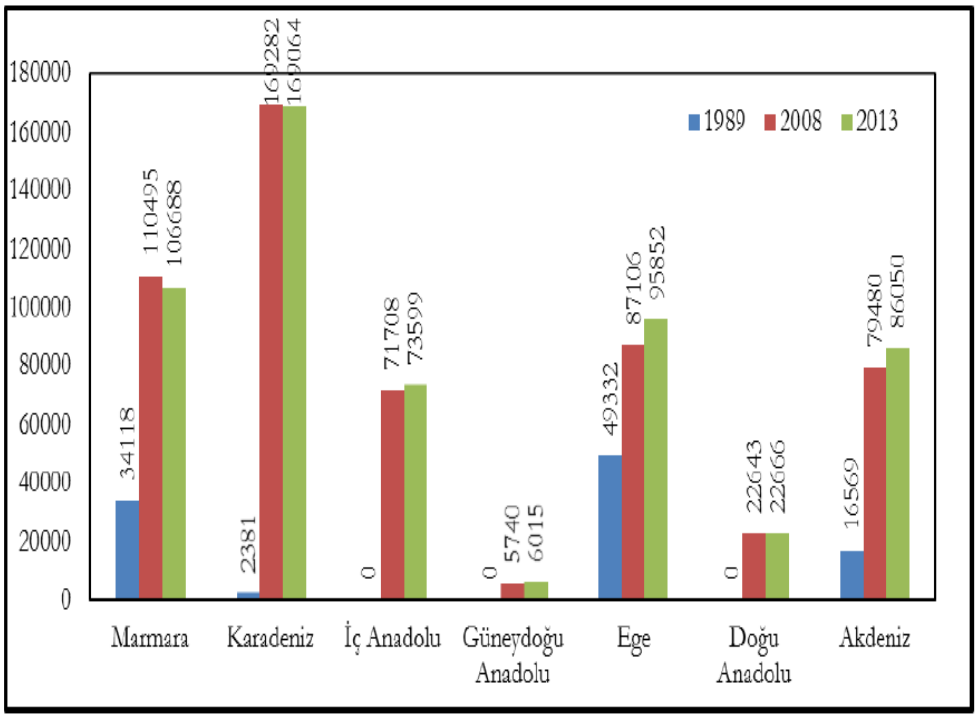
Soto ve Clave (2017) kitle turizmi destinasyonlarının ve özellikle sahil siteleri gibi geçici yerleşim alanlarının genellikle iyi planlanmadığını ve bu nedenle yırtıcı, kontrolsüz, doğaçlama, dağınık, kesintili ve aceleye getirilmiş gelişim süreçlerinden kaynaklanan tamamlanmamış bölgeler olarak nitelendirilebileceğini iddia etmektedirler.

Sahil konutları-siteleri (ikincil konutlar), yıl içerisinde belli dönemlerde kullanılmak üzere kullanıcıları tarafından ikamet edilen (sürekli yaşadığı) yerin dışında satın alınan ya da kiralanan genellikle rekreatif amaçlarla yararlanılan konutlardır. Deniz kıyısı, göl, akarsu kenarı veya termal kaynaklara yakın bölgelerde inşa edilen bu konutlar, bölgedeki turizm hareketleriyle aynı zamanda yatırım özelliği de göstermektedir (Manisa ve Görgülü, 2008; Türksoy, 2021).

Ovalı (2008: 71), özellikle kıyı bölgelerinde ağırlıklı ortaya çıkan sahil konutları ve sitelerinin uygun arazi kullanımı bağlamında yapılaşmamalarının yayıldıkları alanlardaki doğal, kültürel ve ekolojik potansiyeli tüketttiğini belirtir.

Ayrıca gelir elde etme yönelimi dolayısıyla hızlı yapılaşma (özellikle yap-sat) sahillerin fiziksel, görsel ve ekolojik yönden bozulmasına da neden olmaktadır (bkz.Tablo 5.5). Muğla ili de Türkiye'de en fazla sahil konutu bulunan illerden bir tanesidir (Ovalı, 2008: 76).

Tablo 5.5. Sahil Konutlarının Yıllara Göre Bölgesel Dağılımı

Kaynak: Okuyucu ve Somuncu (2019: 7).

"Aklınızdan şöyle bir şey geçiyor değil mi? Benim geçiyor mesela, şurada bir evim olsa da çocuklarımla otursam diye geçer herhalde. Şimdi bir konut olarak, hayat olarak yaşama güdüsü hepimizde var. Ben şunu şöyle yorumluyorum, ilk olarak zaten siteler bu alanlara geldiler. Çünkü büyük şehirlerden göç ettiler ve büyük şehirlerden de göç ederken aşık oldular muhtemelen. İlk olarak bu sitelerin bu alanlarda baskı kurduğunu düşünüyorum" (17.Gör.).

"Devlet de bu sermaye birikimi içerisinde bu sonradan zenginleri destekleme ve besleme anlayışında olduğu için, orada nüfuz dediğimiz şey genelde kamu gücünün kullanılması üzerinden geçiyor ve devletin de kamu yönetiminin de buna haylice yaktın bir tavrı var. Orada yasal olarak mümkün olmayanın oldurulması, yoksul olana karşı ayrıcalığın seçkinliğin öne çıkarılması ve bunun kamu gücü öne çıkarılarak nufüz kullanılarak yapılması gibi yol var. Ya da şu tür şeyler oluyor, yapmışsın denizin en güzel kıyısına bir tane zengin sitesinde evlerin bilmem ne kadara satıldığı

site, her tarafına da ihtiyaçtan fazla güvenlik görevlisi koymuşsun, yani bizzat zorla, zor gücüyle orada kendi ayrıcalıklı nüfuzlu denebilecek yaşam tarzını sürdürüyorsun, böyle çok örnek var. Bodrumda çok, Muğla'nın ve Türkiye'nin her tarafında var ve bu çok istenir, özlenir bir şey olarak bakılıyor" (10.Gör.).

Sahil konutları da genellikle otellere benzer şekilde özel güvenlik unsurlarıyla korunmaktadırlar. Siteye giriş izne tabi olmaktadır. Saha araştırmalarım esnasında genellikle site yöneticisi ya da güvenlik şefi gibi unvanlara sahip kişiler bana refakat etmişlerdir. Sitelerin çitlediği sahilleri otellerde olduğu gibi günübirlik kullanmak isteyenlerce (sitede yaşamayanların-sitede ev sahibi olmayanların) kullandırılmadığı söylenebilir:

"Yani dışarıdan alınmıyor kimse. Şöyle. Dışarıdan yabancı olarak gördüklerine soruyorlar. Yani burda mı oturuyorsunuz? Kiracı mısınız? Kiracıysanız kimin kiracısısınız? İşte ne bileyim yönetim sizi tanıyor mu? İşte ben burada ev sahibiyim deseniz ne zamandır oturuyorsunuz? İlk defa görmüş mesela o çalışana da öyle bir görev vermişler. Soracaksın demişler" (20.Gör.).

"Mevzuatı incelediğimizde ben anayasadan da başlayayım, Anayasının 43. maddesi açık zaten; kıyılar kamunun kullanımında olduğuna dair bir anayasal hüküm. Fakat uygulamaya gediğimizde maalesef geri plandaki gerek turizm tesisleri, gerek siteler, yani yapılaşmış konut amaçlı siteler veya tatil köyleri, öndeki alanı kullanıyor ve vatandaşın girmesini engelliyor. Birinci problemimiz bu zaten" (23.Gör.).

"Oteller gibi sahil siteleri de kıyıyı kapatıyor. Kendisi için parselliyor. Dışarıdan gelen insanlara güneşlenme ve denize girme hakkı verilmiyor" (Gör. Formu 213).

"Köylerde tarlalar arasında bile "geçit hakkı" var. Ancak biz vatandaş olarak filanca sitenin plajına giremiyoruz" (Gör. Formu 228).

"Sahil siteleri sahilleri kullandırıyor mu? Eğer kullandırıyor ise halkın bundan haberi yok!" (Gör. Formu 79).

Fotoğraf 5.9. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri-1

Kaynak:https://www.facebook.com/724Bodrum/photos/a.1814324385453083/2760030767549102/?type=3) Erişim Tarihi 20.07.2023.

Sahil sitelerinde "dışarıdan" vurgusu çok ön plandadır. Bu vurgu site sakini olmayanlar, "dışarıdan gelenler" için amaçlı olarak yapılmaktadır. Site önlerindeki sahillerde çoğunlukla "X sitesine ait sahil, Y sitesine ait şezlong, Z sitesine ait duş kabini" gibi vurgularla, "X, Y, Z sitesi sakinleri dışındakiler kullanamaz" gibi birçok uyarı levhasını görmek mümkündür. Çitlemenin ve dışlamanın direkt bir sembolü olarak bu levhalarla hemen hemen tüm sahil konutları-sitelerinde karşılaşılmaktadır ve bu durum aynı zamanda site önlerindeki sahili kullanmak isteyen bireyler için birer duygulanımsal çit, birer duygusal bariyer haline de gelmektedir. Özellikle sosyal medya paylaşımlarında bu tür uygulamalara çok sık rastlanmaktadır:

> "Türkiye'de çok ciddi bir ekonomik olarak da bazı bariyerler var sınıflar arası. Mesela bu nasıl? Amerika'da şey görebilirsiniz mesela inşaat işçisi biriyle mesela ne bileyim emlak şirketi sahibi bir kadın evlenebilir mesela ve genelde buna kimse bir şey demez. Neden çünkü orda emek çok kıymetli dolayısıyla çalışan insanlar da kıymetli. Oradaki ayrımcılık başka bir şey ama Türkiye'de böyle bir şeyi yapamazsınız, yapmazsınız.

Sizi bütün iki tarafta sizi reddeder. Çok ciddi bir sınıfsal ayrım var Türkiye'de. Kıyılarda bunun en güzel şeyi, örneği aslında. Mesela gelemezsiniz, giremezsiniz. Neden çünkü o sitede oturmuyorsunuz. Neden çünkü o sitede bir ev alacak ekonomik gücünüz yok" (20.Gör.).

"Ayrıcalıklı zümre kendi içerisinde eğlenmek, kendi zümresi ile beraber olmak istiyor. Yanında kimseyi istemiyor. Hatırlasanıza ya eğitimin geldiği nokta da bu. İlkokulda hepimiz oturduğumzuda yanıbaşımızda valinin çocuğuyla beraber okudum, yanımda öğretmen çocuğu vardı, arkamdaki arkadaşımın babsı marangozdu, toplumun her kesiminden insanlar bir arada tek bir sınıfta okuyordu, dolayısıyla tü kaka diye kimse ayrımcılığa uğramıyordu. Şuan ise kendi ayrıcalıklı zümresinde olmak istiyor. Orada dışarıdan birisi avam birisi gelsin istemiyor siteye" (27.Gör.).

Fotoğraf 5.10. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri-2

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı, Datça (05.09.2020).

Fotoğraf 5.11 ve Fotoğraf 5.12. Sahil Sitelerinin Çitleme Pratikleri-3

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafları-Milas (23.08.2020).

5.8.2.6.1. Pandemiyle beraber işin sosyolojisi değişti

Sahil konutları sahibi veya bir başkası tarafından geçici ziyaretler için kullanılan, sürekli ikamet yeri özelliği göstermeyen yerlerdir. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda (bkz. Türksoy, 2021) ve bizim de araştırma sürecinde elde ettiğimiz verilerle özellikle 2020 yılında baş gösteren Kovid-19 pandemisiyle birlikte etkili bir "sosyal mesafe" sağlaması, çevrimiçi çalışma imkanının ortaya çıkmasıyla beraber bireylerin daha mobil ve birden çok noktada ikamet eden bir yaşam biçimine doğru geçiş yapabilmesi gibi başlıklar hem sahil konutlarının kullanma-kullandırılma durumlarını hem de destinasyonların demografik ve sosyal durumları üzerinde etkide bulunmuştur. Söz gelimi sahil konutları ve turistik destinasyonlar pandemi öncesi daha çok sezonluk denebilecek sürelerde kullanılmakta iken, pandemi sonrası daimi ikamet merkezleri haline gelmişlerdir. Bu süreç iki yönlü bir duruma da yol açmıştır. Birinci durum değişen sahil konutları davranışı ile sahiller üzerinde nüfusun ve kalma sürelerinin artmasıyla daha fazla baskı unsuru oluşturmaktadır. İkinci durum ise bir

sonraki bölümde ayrıntılandıracağımız üzere, sahillerin müşterekleştirilmesi bağlamında mücadele eden bireylerin çoğunun turistik destinasyonlara göç eden ve daimi ikamet edenler olmasıdır:

> "Demografik bir alt üst oluş yaşıyor Datça. Yani bu bence Muğla'nın birçok ilçesinde var. Şimdi Türkiye'de hep batıya bir ilgi vardı yani sahil yerleşimleri, sahil kasabaları, turistik yerler, buralar hep sevilen doğal güzelliği olan yerlerdi. Ama şimdi yavaş yavaş pandemi, ekonomik kriz, uzaktan çalışabilen bir grup insan var. İnsanlar yavaş yavaş buralardan kopup, hatta konut alacaksa bile bu Muğla gibi yerlere yönelmeye başladılar. Eskiden gelirken buraların bir ikinci konut mentalitesi vardı, hani ben oraya giderim, iki ay yaşarım üç ay yaşarım, sonra geri dönerim. Artık sosyolojisi değişiyor işin. Yani oraya gittiğinde dünya görüşünü, hayatını, her şeyini oraya taşımak istiyor. Artık oraya kalıcı bakıyor, artık oraya sahiplenerek bakıyor. Eskiden atıyorum Çeşme'ye gidiyordu, atıyorum iki ay kalıyordu, Bodrum'a Datça'ya gidiyordu iki ay kalıp dönüyordu, orayla ilgili bir aitlik ilişkisi kurmuyordu, sayfiyeydi onun için. Artık öyle değil. Artık burayı ikametgâh yeri olarak görüyor. Bütün bunlar da o müşterekler siyasetini kızıştırıyor. Çünkü orada iktidara karşı, yani orayı çitleyen otoriteye karşı hayır diyen sınıfsal sosyal bir farkındalık gerekiyor bunun için. Eğitim gerekiyor, kapital bir kültürel birikim gerekiyor Pierre Bourdiue'nun tabiriyle" (32. Gör.).

Bu değişimi, nüfusun artışını, aynı zamanda pandemi süreci ve sonrasında Muğla'daki yerel yönetimlerin hizmetlere yetişebilmek adına daha fazla gelire ihtiyaç duymasıyla sık sık ikametlerinizi yaşadığınız yerlere aldırın paylaşımlarından da anlayabiliyoruz:

Fotoğraf 5.13 ve **Fotoğraf 5.14.** Yerel Yönetimlerin İkamet Çağrısı

Kaynak: Twitter (25.09.2020)

Kaynak: Twitter (26.10.2020)

5.8.2.7. Sahil işletmeleri (Beach clup, restoran ve büfeler)

Sahillerde türlü aktörlerce işletilen işletmeler bulunmaktadır. Bireysel işletmelerden tutun, dernekler, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar, Turizm Bakanlığı ve belediyeler sahil işletmesi işletmektedirler.

Sahillerdeki çitleyici aktörlerin en etkililerinden biri de sahil işletmeleridir. Sahiller bu aktörlerce çitlenmektedir. En yaygın sahil işletmeleri "beach clup (sahil kulübü)" olarak bilinen sahil işletmeleridir. Genellikle giriş ücreti tahsil etme gibi uygulamaların yanında, sahillere aralıksız şezlong dizimi ve şezlongların fahiş fiyatlarla kiralanması, bireye özel localar sunma gibi pratikler ortaya koyarlar:

> "Mesela örneklerden birisi XXX. XXX restaurant sahili tamamen kapatmış durumda. XXX'in çok güzel bir sahili var ve restoran sahibi başka kimseyi sokmuyor oraya. Park ücreti diyor mesela, şimdiki moda da o. Boncuk Koyu mesela, onlar da sanırsam X kişinin akrabasıymış onlar, onlar da Akyaka tarafından bir mafya vari kişilerden almışlar ve orada yoga moga bir şeyler yaptırıyorlar, girişi kapattılar ve giremiyorsunuz, kimi girişlerde köpekler var hatta. Biz oraya protesto amaçlı bir otobüsle gittik, köpeklerle karşıladılar bizi. Orayı almışlar işte, çok güzel bir plaj, kendi özel sahilleri gibi kullanıyorlar" (1.Gör.).

> "Mevcut durumda sermayenin olduğu yerde bu denklemi kurmak birazcık zor. Çünkü parayı yerel halk kazanmıyor, ee kumsalın kullanımı zaten sınıflara bölünmüş durumda. Doğa yürüyüşlerinde bile bize gelen ziyaretçiler hep şunu söyler, Dekamer'in girişini siz neden ücretli yapmıyorsunuz diye çok fazla öneri gelir mesela. Ki şuan herkes girip görebiliyor. Denizli'nin, Muğla'nın, Burdur'un köyünden çocuğunu almış, köyden arabayla torosuna binmiş Dalyan'a kumsala geliyor. Denize de girmez onlar, ağacın altında deniz havasını aldık mı aldık diyen insanlar ve oraya gelenlerde burada kaplumbağa varmış, neymiş şu kaplumbağa bir bakalım deyip kalkıp geliyor. Paralı yapsam, bir lira yapsam gelmez. Şimdi oraya bir lira veremeyecek insan var mı diyeceksiniz belki ama var evet bir lira koyarsanız oraya bir sınıf koymuş oluyorsunuz. Şimdi sermayenin olduğu yerlerde de ister istemez sınıf oluyor maalesef" (15.Gör.).

Fotoğraf 5.15. Çitin Dışında Kalan İnsanlar

Kaynak: Araştırmacı fotoğrafı-Fethiye (13.08.2020).

Koylara girişlerin kapatılması, özel güvenlik unsurlarınca çevrelenmesi gibi unsurların yanında ücret mukabili giriş yapabilmek için bile bazı sahil işletmelerinden rezervasyon alınması talep edilmektedir ve ayrıca bazı işletmeler demografik değişkenleri de göz önünde bulundurarak bireylerin çift olma durumlarına göre işletmeye alıp almamaya karar verebilmektedirler:

> "Bu işletme bir duvar örmüş oraya ve kapı koymuş bu duvara. Kapıyı açtım duvarın ama yanında bir tepe var. Tepeye giden yolu kapatmış. Geldi bir tane izbandut gibi adam dedi nereye gidiyorsun, dedim balık tutmaya. Gidemezsin dedi. Nasıl gidemem ya, nasıl yani? Gidemezsin dedi. O zaman dedim yapacağımız şey şu, ben telefonla jandarmayı arıyorum, gidebiliyor muyuz, gidemiyor muyuz karar vereceğiz. O zaman müdürümle konuşturayım seni dedi. Müdürü de benim eski tanıdığım çıktı, bilmiyordum. Eee ne var ne yok neler yapıyorsun filan, dedim valla problem çıkartıyorum. Ya dedim abi siz hayvan mısınız buraya duvar örülür mü ya! Bana söylediği cevap şu: Yangın çıkarıyorlar oraya gidip. Dedim kim çıkartıyor yangını? İşte sizin gibi gidenler dedi. Dedim adım gibi eminim o yangını da sen çıkarmışsındır,

> buraya bu duvarı koymak için. Amacın da o doğal yere gidenlerin bu yola girip ücretli yere gelmesini sağlamak. Yani bu örnek Fethiye'deki son durumu anlatıyor, Artık Fethiye'de kıyılar duvarlarla filan kapatılıyor" (19.Gör.).

Otellerin yıldız sınıflaması uygulamasına benzer şekilde sahil işletmelerinde de türlü sınıflamaları görmek mevcuttur. Özellikle ultra lüks olarak adlandırılan sahil işletmelerinde günlük kullanım ücretlerinin on bin Türk Lirası civarında olduğu söylenebilir. Bunların dışında tüzel düzenlemelere aykırı yapılaşma gibi unsurlar da ön plandadır:

> "Şimdi yine mevzuata gelicem ben, izinlere bakıyorsunuz kıyılarda altı metre kare büfe yapılabilir, duş tuvalet soyunma kabini yapılabilir. Bir bakıyorsunuz adam altı metrekare büfe yapacam diye iki yüz elli-üç yüz metre karelik restoranlara dönüşüyor büfeler. Ölüdeniz'de bunların örneklerini görmüşsünüzdür Belcekız plajlarında. Yani onlar altı metrekareyi geçmeyen büfe adı altında. Bakıyorsunuz orada balık içki alkol her türlü yemek pide pizza, yani resmen restoran gibi çalışıyor hepsi. Deftere bakıyorsunuz altı metre kareyi geçmeeyn büfe yazıyor, bu var. Bir de işin şey boyutu var, Tarım İl Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı tarafından bunlara ruhsat veriliyor biliyorsunuz, Gıda kontrol sertifikalarını alıyorlar, işte pişirme gıdaların hijyenik durumları temizlenmesi saklanması ve sunulmasına ilişkin yönetmelik var. Yani sizin orada pişirdiğiniz gıdanın nasıl saklanacağı soğuk hava depolarında, nasıl pişirileceği gibi bunların hepsinin standartları var. Bu standartlar altı metre karelik büfe standartlarında var mı? Yok! Peki, bu nasıl aşılıyor? İşte bu şekilde deliniyor" (30.Gör.).

> "Bir de bu beach club adı altında Bodrumda yaygındır, ben hiç girmedim ama giriş ücreti olarak birkaç yüz liradan başlayan sadece içecek karşılığı, diğerleri ekstraya giren bir takım, özellikle mafyatik örgütlenmelerin eliyle yürütülen kıyı işgalleri de var. Sahiller dolayısıyla halkın kullanımına kapatılıyor" (27.Gör.).

Sahil işletmelerinin çitleme pratikleri bunlarla sınırlı değildir. Uç örneklerden bir tanesi ise Muğla'nın en ünlü koylarından biri olan, Muğla'nın Menteşe ilçesine bağlı Akbük Koyu'nda gerçekleşmiştir. Akbük sahilinde bulunan ve halk arasında şimşir olarak adlandırılan ve sadece Yunanistan'ın Girit adasında yetişebilen nadir ağaç türlerinden menengiç ağaçları, aynı zamanda koyda işletmecilik yapan kişilerce daha fazla alanı çitlemek adına kesilmiş, bu durum çok büyük yankı uyandırmıştır. Olay sonrasında kişiler bulunup hapis cezası ile cezalandırılmışlardır:

Fotoğraf 5.16. Akbük Koyu'nda Ağaç Katliamı

Kaynak: https://www.cnnturk.com/video/yerel-haberler/mugla/dunyaca-unlu-akbuk-koyunda-agac-katliami-972565 (Erişim Tarihi: 06.08.2023).

Otellerin ve sahil site-konutları çitleme pratikleri başlıkları altında değindiğimiz duygulanımsal çitlerle sahil işletmelerinde de sıkça karşılaşılmaktadır:

> "O işletmeler zaten yamyam olmak üzere formatlanmış yerler, onlara alan açtığın sürece yaparlar. Şimdi o X yer öyle bir yapmış ki herif orayı, mesela sen bir sanat galerisini kapısına adam dikmezsin, ayakları çamurlu biri oradan içeri giremez, utanır yani, içerisi pırıl pırıldır. İşte bu bir baskı hissettirir sana. Buraya girersen attığın her adım iz bırakır ve herkes seni böyle görür ve senle taşşak geçer. O yüzden de sen oraya böyle giremezsin. X işletmenin yaptığı da o. Adamlar her tarafı sörf tahtalarıyla bilmem neyle koymuş alta zemine böyle halı gibi kumun üzerine bir şey sermiş, taşların üstüne kendisi kum sermiş, o arası insan ve sörf dolu. Hani orası senin geçebileceğin bir yer gibi de durmuyor. Senin oradan geçebilmen için zaten medeni cesaret sahibi olman lazım, benim gibi fırlama olman lazım, o güvenlikçiden korkmaman lazım, bir halt edemeyeceğini bilmen lazım, bir sürü bilginin sende orada olması lazım ki oraya geçebilesin" (2.Gör.).

5.8.2.8. Şezlong hegemonyası

Şezlonglar, sahillerde güneşlikler ile beraber en önemli maddesel düzenlemelerdir. Sahillerin bir çit ya da duvar ile kapatılamadığı yerlerde olmak üzere otellerde, sahil site ve konutlarında, sahildeki restoran gibi günübirlik işletmelerde ve beach clublarda en yaygın sahil çitleme mobilyasıdır. Alanyazında değindiğimiz üzere

İngiltere'de de bu sahil mobilyaları kiralanmıştır ve günümüz Türkiye'sinde de hız kesmeden devam etmektedir. Daha önce de değindiğimiz üzere Ol (2019)'da Avsallar örneğinde şezlongların ne kadar sık ve yaygın konumlandırıldığını belirtmiştir. Daha fazla kira ücreti elde edebilmek adına özellikle sahil işletmeleri şezlongları çok sık konumlandırmaktadırlar:

> "Öyle bir koyuyolar ki şezlongu, havlu koyacak yer kalmıyor. Eee sen nereye koyacan havlunu git sen o zaman. Yer yok ki havlu için, kıç kıça şezlong koyuyor herifler" (2.Gör.).

> "İşgaliye parası ödeyip ben para verdim diyor, şezlonglarla dolduruyor. Bodrum'da halk havlu koyamasın, sandalye koyamasın diye hepsini de bitişik yapıyorlar. Berbat halde buralar" (Gör. Formu 71).

Fotoğraf 5.17. Datça Palamutbükü Sahili

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı-Datça (06.09.2020).

Ol (2019)'un da çalışmasında belirttiği gibi, özellikle oteller şezlong üstü minderlerini farklı renklerde tercih ederek, farklı renklerde sıralanan çitler misali sahilleri şezlonglarla çitlemişlerdir. Görüşmelerde ve görüşme formlarında şezlong hegemonyası konusunda da fikir birliği vardır:

"Şezlonglarla buralar çitleniyor zaten. İşletmeden işletmeye şezlong minderlerinin farklılaşması bile oradaki sınırları belirliyor. Oradaki çitleri şezlong minderlerinden anlayabiliyorsunuz" (11. Gör.).

"Şezlongdan ziyade boş olmalı. Herkes gelip havlusunu serebilmeli. Hem görüntü kirliliği olmaz hem de herkese yeterli alan kalır" (Gör. Formu 55).

5.7.2.9. Ne gündüzüm belli ne gecem: Sahile "atılan" masalar ve denizin içine uzanan iskeleler

Sahillerde şezlong hegemonyasının yanında özellikle sahil kenarındaki işletmelerin sahil üzerine kurduğu masalar da bir diğer çitleme pratiğidir. Kayalık olan kısımlarda bir platform kurulması yaygın iken, sahile ulaşımın kolay olduğu yerlerde direk sahildeki kumlar üzerine kurulumlar da gözlemlenmektedir. Bu alanlar gündüz şezlonglarla kaplı iken gece boyunca da masalarla doludur. Ayrıca Ol (2019)'un da belirttiği üzere deniz içerisine kadar uzanan iskeleler gündüz loca ve şezlong hizmeti sunarken, gece için de eğlence mekânları olarak düzenlenmektedirler. Ayrıca sahilde gün boyu restoran olarak işlev gören işletmelerin masaları da gün boyu sahildedir:

"Kumluk plajındaki işletmeler gündüz kullandıkları şezlongları topluyorlardı. Saat 18:00 ve akşam için hazırlık yapılıyor. Tüm sahil masa ve sandalyelerle dolduruluyor. Masalar neredeyse deniz içine giriyor. Deniz sularının müşterileri rahatsız etmemesi için de kumlar düzenleniyor ve kumlar neredeyse bir karış yükseltiliyordu" (alan notu-05.09.2020).

"Datçada yoktu. Hadi on beş yıl demeyelim yirmi yıl diyelim. Yirmi yıl önce böyle bir şey yoktu, yine oraya dönülse ne olur? Yani dar alanlar, dar kıyı alanları varsa, daha somut pratikler adına, daha iki yıl öncesinde Datça merkezindeki Datça'yı Datça yapan Kumluk kıyısında akşamları insanlar denize yakın yerde, kumda otursun diye açılmış masaların sabah toplandığını biliyorduk. Bu iki yıl içerisinde toplanmaz hale geldi. Eski uygulama daha insaniydi" (10.Gör.).

Fotoğraf 5.18. Datça Kumluk Plajında Kuma Kurulmuş Masalar

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı- Datça (07.09.2020).

Fotoğraf 5.19. Bodrum Gümüşlük Doğal Limandaki İşletmeler

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı-Bodrum (27.08.2020).

5.8.2.10. Loca ve köşk işgali

TDK'ya göre loca: "Tiyatro, sinema vb. eğlence yerlerinde veya parlamento salonlarında özel bölme" anlamına gelmektedir. Nasıl bir ironidir ki, hukuken müşterek alan olan sahillerin çoğunda bu "özel bölmelere" sıkça rastlıyoruz. Şezlong ve masa gibi sahil çiti olarak nitelendirdiğimiz sahil mobilyalarının yanında, birer sahil mimari ürünü olarak en çok rastlanan sahil çiti yine localardır. Fahiş fiyatla kiralanmaktadırlar.

> "Şimdi bunlar dışında gittikçe yaygınlaşan şeyler var. Sahile çardaklar kurma. Normalde sahile herhangi bir yapı yapamazsınız, saksı bile koyamazsınız sahili engellememe adına. Sahilde kıyı kenar çizgisinin yüz metre berisine kadar hiçbir şey yapamazsınız zaten. Ama şimdi oralara köşkler yapılıyor" (1.Gör.).

> "Ondan sonra bu köy tüzel kişilikleri kalkınca, büyükşehir yasasından sonra, orayı ihale ile vermeye başladılar. İşte Ankara'dan İstanbul'dan oradan burdan şirketler gelmeye başladı, bunlar orayı ihale ile aldı, köylü zaten oraya giremez oldu. Köylünün üç lira aldığı yerlerden şimdi kırk liraya giremiyorsunuz. Hani köylü işlettiği zaman üç liraya giriyorduk. Ve şuanki sistem korumacılık değil de tamamen gelir üzerine kurulu olduğu için gidin şimdi İncekum'un orada hani bir tane sandalye koyacağınız yer yok, her tarafı işgal etmişler, şezlonglar, localar, her şey var. O korunacak güzelim koya ev yapar gibi dev localar yapmışlar. O yılların dalgalarıyla oluşan korunması gereken kayaların üstüne localar kurmuşlar ve devlet bir şey yapamıyor ya bunlara. Hani bu hale geldi" (21.Gör.).

Fotoğraf 5.20. Sahildeki Köşkler

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı-Fethiye (14.08.2020).

5.8.2.11. Sahil mafyaları ve çitlemelere etkileri

Mafya tipi gruplar ve organize suç örgütlerinin özellikle turistik destinasyonlarda ateşli silahlar ve şiddet kullanarak birçok sahil işletmesine el koyduğu (Halk nezdinde bu duruma "mekâna çökme" denmektedir), bu işletmelerin mal varlıklarını ellerinden aldığı, eğlence mekânlarını haraca bağladıkları, bu duruma karşı çıkanları ise kendileri ya da yakınlarını öldürme tehdidi ile tehdit ettikleri ile ilgili sayısız haber görmek mümkündür (bkz. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sahillerde-mafyaya-baskin-operasyonun-adi-musilaj-42071101). Bunun dışında yaptığımız 3 görüşmede sahil işletmesi ile problem yaşayıp bahsini ettiğimiz mafyatik gruplarla problem yaşayan bireyler olmakla beraber yapılan tüm görüşmelerde bu yapıların sahillerde varlığı neredeyse tüm görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir:

> "Yani Bodrum'un içi tamamen mafya. Yavaş yavaş şimdi Bodrum'un dışı da öyle oluyor. Artı bırakın Bodrum'u geçenlerde Çeşme'de olan olay, Ayvalık da olan olaylar, Gökçeada'da olan olaylar, demek ki artık mafya her yerde memleketimize hizmet ediyor yani. Para ödemeyeni dövmek, hem de yabancı turist yani, yok plaja giremezsin diyip tartaklamak, yani demek ki orada da öyle. Üzülüyor insan. Türkiye'de maalesef ticaretin her dalı böyle ki turizm daha da öyle" (6.Gör).

> "Ölüdeniz'de Kumburnu'nu biliyorsunuz mesela. Daha önceden orasını Fethiye'den birileri işletiyordu, sonra orası ihale edildi ormandan, mesela önceki işleten kişinin girme şansı yoktu. Ankara'dan bir mafya babası geldi, üç otobüs dolusu insanla geldi. Sonra o ihaleyi aldı ama daha sonra ihale süresi bitiminde tekrar MUÇEV'e mi verildi bilmem ne böyle olaylar olmuştu. Adam Ankara'dan gelmiş, hatta lakabı da çok tanıdıktı. Düşünsenize ihaleye üç otobüs insanla gelmiş yani. Etrafı korktumak amacıyla. Yani benim duyduğum o yani. Bu adamların bir denetimi yok zaten. Kimse gelip bunun arkasını da takip etmiyor. Yerel yönetimler bu adamları gözardı ediyor" (9.Gör.).

Bu durum hem sahillerin savunma bağlamında hak arayışında olan insanları tabiri yerindeyse yazılı olmayan kurallarla korkutmak, ürkütmek ve sindirmek aşamasına getirmektedir:

> "İşte ondan dedim ben zaten organize olmak gerekiyor. Birey olduğunuz zaman, arkanızda kimse olmadığı zaman, karşı taraf da diş gösterecektir mutlaka. Ama benim olayımda birey olarak gittim ben ama arkasından örgütlü bir tepki verdik. Bu olay da sanırım işletmenin kendisine çok pahalıya mal oldu. Milli Parklar (Müdürlüğü)

buraları tasviye ederken bu olay açıkçası bir dayanak oldu, bak buralarda böyle şeyler yaşandı. Yani o işletme yetkililerinin oranın tasviyesi döneminde de devlet yetkililerini doğrudan doğruya tehdit ettiğini biliyorum. Hani devlet yetkilileri bile orayla ilgili çekimser konuma geldiler neredeyse" (1.Gör.).

"Bodrum bu işin başını çekiyor diyebilirim. Bodrum'da çok yaygındır. İnsanlar artık ses edemiyor çünkü Bodrum'un tüm sahillerinde mafya var. Çoğu bir şekilde çökmüşler buralara, özellikle turizm patlamasından sonra. Sahildeki mekanların hepsi de bu adamların elinde" (Gör. Formu 157).

"Zorbalıkla baskılarla her şeyi yapıyorlar çünkü mafya bunların çoğu. Böyle oldukları için de hangi parayı isterlerse alıyorlar halktan, isterse vermesin" (Gör. Formu 62).

Tatile çıkan bireylerce de mafyatik oluşumların bilinmesi ve tatil süresince de bu tür oluşumlarla problem yaşamama durumları nedeniyle sahillerin çitlenmesine göz yumulmakta, bu tür oluşumların sahillerdeki giriş ücreti, fahiş fiyat uygulamaları, şezlong ve loca gibi unsurları zorunlu olarak kullanma yoluna gitmelerine neden olmaktadır:

"Öyle bir temel hak ve hürriyetlere sahip olmaları gerekir. Ama bu tabii kavga ve gürültüye neden olacağı için "Yav işte haftasonu ailemizle geldik üç kişi, on yirmi artık neyse verelim keyfimiz kaçmasın durumu ortaya çıkıyor" (13.Gör.).

"Sahil işletmeleri mafyanın elinde. Millete kitliyorlar da kitliyorlar. Tatilde olunca kimse ses çıkarmıyor" (Gör. Formu 162.).

5.8.2.12. Pire için yorgan yakanlar ve izolasyon

Bazı müşterek alanların talep görmesi bu alanlarda rantın yükselmesine ve haliyle bu müşterek alanların çitlenmesine neden olmaktadır. Alanyazın bölümünde de dile getirdiğimiz üzere özellikle kitle turizminin itkisiyle sahillerde de benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Harvey'in (2013: 126) de belirttiği üzere özellikle turizm sektörünün etkili olduğu destinasyonlarda (Barselona örneğini verir) müşterek alanlar üzerinde tekelci rant elde etme yarışı kızışmaktadır. Böylece sahiller gibi müşterek alanlar üzerindeki rant baskısıyla beraber bu alanların çitlenmesinin yanında bu alanlarda bir "soylulaşma" da meydana gelebilmektedir. Sahiller çitlendikçe, sahilleri ancak ücretini ödeyebilenlerin ya da sahil kenarlarında yaşayabilenlerin ve oraya ulaşım izinleri olanların kullanabilmesi bu duruma örnektir. Böylece sahillerde bir "soylulaşma" durumu yaşanabilmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda

soylulaşmaya neden olan bireylerin ya da grupların söylem ve pratikleri de sahillerin çitlenmesinde etkili olduğu bulgulanmıştır. Bu pratiklerin en başında kendilerine benzeyen bireyler ile izole olma, diğer bireyler ile sahilleri kullanmama isteği gelmektedir. Ayrıca sahillerde istenmeyen bazı grupların diğer insanları rahatsız ettiği, bazı bireylerin sahilleri kirlettiği gibi söylemlerle bu soylulaştırma ya da izole olma isteği pekiştirilmek istenmektedir. Elbette ki sahillerde bu tür gruplar ya da kirletme gibi pratikler mevcuttur ama bu pratikler yine de sahillerin çitlenmesini gerektirecek pratikler değildir:

> "Bu sahilleri kimler kullanıyor? Bu çitleri çekenlerin içinde yine bir halk var, sözde elit tabaka, zengin tabaka, ee bunlar bundan muzdarip olur mu? Rahatsız olur mu? Olmaz. O yüzden bu düzen değişmez. O bahsettiğimiz nüfuzlu kesim var ya, işte onların etkisi var" (27.Gör.).

Soylulaştırma ile ilgili durumun sadece Muğla'daki sahillerde yaşanmadığını, buraya has olmadığını Kıbrıs'ta sahillerin müşterekleştirilmesi adına mücadele eden grup ile yaptığımız görüşmeden de anlayabiliyoruz:

> Şöyle ki; bir grup var, küçük bir zümre dediğim grup var, kendileri gibi elit insanlarla yüzmek isteyen kesim. Bu insanlar diğer insanlarla beleşe denize girmek istemeyen, yüzmek istemeyen ve bunun gereksiz olduğunu düşünen, davul bile dengi dengine mantığında olan insanlardır. Bunun yanında şöyle bir grup mevcuttur, beleşe denizin olmasını istemeyen, insanların para vererek denize girmesini düşünen ben para vererek denize giriyorsam, buraya parası olmayan ve o parayı veremeyen giremeyecektir. Burada ciddi anlamda bir cinsiyetçilik de mevcuttur, hem pozitif cinsiyetçilik mevcuttur hem negatif cinsiyetçilik mevcuttur, şöyle ki; bu cinsel sarkıntılıkların sadece erkekler tarafından yapılacağını düşünürler, yani taciz, rahatsızlık sanki sadece erkekler tarafından yapılır ve belirli bir gelir seviyesinin altındaki erkekler tarafından yapılır ve bunun kadınlar tarafından kesinlikle yapılmayacağını düşünürler ve belirli bir gelir seviyesinin üstündeki ne kadın ne de erkek kesinlikle kimseyi taciz etmez kimseyi rahatsız etmez şeklinde düşünceleri mevcuttur (5.Gör.).

5.8.2.13. Hizmet söylemiyle çitlemek

Sahillerde merkezi (örn. Kültür ve Turizm Bakanlığı) ve yerel yönetimler (Belediyeler) de sahil işletmeciliği yapmaktadırlar. Nasıl ki Hardin müştereklerin trajedisinde müşterek alanların fazlaca kullanılması sonucunda bu alanların yok

olacağını savunduysa, sahillerde de hem tüzel düzenlemelere uyulmaması (anayasa ve kıyı yasasının gözardı edilmesi, sahillerin kamu yararına kullanılamaması gibi), hem çitleyici aktörlerin çitleme pratikleri, sahillerde fahiş fiyatların olması, çitleyici aktörlerin olmadığı sahillerin ise yerel ve merkezi yönetimlerce ihmali (temizlik işlerinin göz ardı edilmesi ve yapılmaması) ve sahillerde kolluk kuvvetlerinin rahatsız edici tavırlara müdahalede bulunmaması gibi nedenlerle bireyler merkezi ya da yerel yönetimin kontrolünün olduğu sahillere razı hale getirilmektedir. Tabiri yerindeyse ölümü gösterip sıtmaya razı ettirmek gibi pratikler bütünü bu duruma neden olmuştur. Sahili kullananlar fahiş fiyatlar, kirlilik, şezlong ücretleri gibi nedenlerle daha makul fiyatların olduğu, temizliğin kısmen daha iyi ve şezlong ücretinin ise diğer aktörlerin işlettiği sahillere oranla daha az olduğu, Turizm Bakanlığı'na bağlı ya da belediyelerin işlettiği sahil işletmelerini tercih eder hale gelmişlerdir. Bu durum ayrıca merkezi ve yerel yönetimlerin sahillerden gelir elde etmesini ve sahillerin bizzat yerel ve merkezi yönetimlerce birer sermaye alanı ve meta haline getirilmesinin önünü açmaktadır. Ayrıca, yerel ve merkezi yönetimlerin bu çitleyici tavrı, sahillerin birer sermaye alanı olarak işletilebileceğini legalize etme yollarına dönüşmüş, birer kötü örnek olarak sahillerde var olmaktadır:

> "Yani örneğini görmemiş halk, yani gösterilmemiş de, görmemiş halk. Taş çatlasın son üç beş senede birkaç tane belki. Örnek böyle az olduğu için ya özel işletme olacak ya da pislik yuvası olacak. Eee pislik yuvası olamsındansa özel işletme olsun daha iyidir diyor sonra"(12.Gör.).

> "Eğer kıyılar pisletilecek diye ya da birileri işte Azmak'a, kıyılara plajlara gidip kirletiyor bahanesinin karşısına bu argüman konulabilir mesela. Şehir sokakları da özel işletme olsun o zaman. Kaldırımlardan da yürürken para verelim o zaman. Tabi şöyle de bir durum var, hani yine devlet ve devletin neyi nasıl yaptığı meselesine de vurgu yapmak lazım bence. Sen vergiyi neden alıyorsun? Müşterek alanları temizlemek, korumak için. Sen bunuı yapamayıp, bu yapamamayı da marifet bilip sonra da özel sektörden para almayı tercih etmişsin. Böyle bir sistem kurulmuşsa zaten bu düzen kolay kolay hani değişmez" (8.Gör).

Örneğin Turizm Bakanlığı halk plajı adı altında yaptıkları çalışmaları "Türkiye sahillerinde 5 yıldızlı halk plajı konforu" başlığıyla, Türkiye sahillerinde 5 yıldızlı halk plajı konforunun yaygınlaştığını, bu plajların sayısını otuz beşe çıkarmayı planladıklarını dile getirmektedir. Ortalama yüz bin kişinin ağırlandığı plajlarda

sayının artmasıyla, Türkiye genelindeki şezlong sayısının da yaklaşık otuz bine ulaştıracaklarını eklemektedir. Akdeniz Bölgesi'nde 9, Ege Bölgesi'nde 5 ücretsiz halk plajını hizmete sunmuş olan bakanlık Antalya'da 2600 şezlong kapasitesiyle önümüzdeki günlerde vatandaşlarla buluşturacağı Küçük Çaltıcak Ücretsiz Halk Plajı ile bugüne kadar toplam 15 plajın açılışını yapmış olacaklarını da belirtir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bodrum Yalıkavak Ücretsiz Halk Plajları'nda da proje çalışmalarına başlamıştır. Muğla'da Bodrum-İçmeler, Marmaris-İçmeler, Türkbükü ve Torba Ücretsiz Halk Plajları'nı açılışını yapmıştır (https://basin.ktb.gov.tr/TR-347302/turkiye-sahillerinde-5-yildizli-halk-plaji-konforu.html -19.07.2023):

> "Ücretsiz halk plajı yazıyor iki ucunda da, Kültür Bakanlığı diyor bir de, devlet ismi kullanılarak. İçeride şezlong beş lira diğeri on lira diğeri yirmi lira gibi fiyat tarifesi var. Bırak gıdayı, hani yediğin içtiğin paralıdır dersin ama işte geçen konuşuyoruz yeme içmenin de pahalı olduğu söyleniyor. Şimdi sezon bitti, tuttu oraya balık tutmak yasaktır tabelası asıldı. Halkın serbest girdiği bir alan, bir anda hem paralı hale geldi, hem artık halk orada istediği gibi istediği gibi oturup kalkmasına engel olundu ya da balık tutulmasına engel olundu. Yani bu sadece kıyının ya da sahilin işgali değil, bugün açıklamada da onu yazdım, halkı da oradan çıkarma girişimi. Çık buradan, yani burada sadece parası olanlar kalabilir" (25.Gör.).

Fotoğraf 5.21. Kültür ve Turizm Bakanlığı Marmaris İçmeler Halk Plajı

Kaynak: https://basin.ktb.gov.tr/TR-289104/turkiye39nin-7-ucretsiz-halk-plaji-hizmete-sunuldu.html (Erişim Tarihi: 09.08.2023).

Fotoğraf 5.22. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bodrum İçmeler Halk Plajı

Kaynak: https://kenttv.net/2-yeni-halk-plaji-hizmete-girdi (Erişim Tarihi: 09.08.2023).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanında birçok belediye de sahil işletmesi işletmektedir. Bunların bakımı da belediyeler tarafından karşılanmakta, bazı belediyeler otopark ücreti almazken bazı belediyeler otopark ücreti almaktadır. Otopark ücretinin yanında tüm belediye işletmeleri şezlong kullandırdıkları alanlarda şezlong kiralamaktadır. Bunlara örnek olarak Fethiye, Ortaca, Köyceğiz, Bodrum ve Milas ilçeleri sayılabilir. Belediyelerin işlettikleri yerlerin bakımı ile sorumluluk alanlarında olan diğer yerlerin bakım işlerinin farklılık gösterdiği de alan araştırması esnasında gözlenmiştir.

Fotoğraf 5.23. Fethiye Belediyesi Karaot Sahili İşletmesi

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı (13.08.2020).

Konu hakkında belediyelerin görüşleri ve bir görüşmecinin düşünceleri şöyledir:

> "Kesinlikle sorumluluk yerel belediyelerde olmalı. Bunu kesinlikle böyle savunuyorum ve bizim sistemin doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü örnekleri var, biz çocukluğumuzdan bu yana burada yaşıyoruz, burada doğduk burada büyüdük, eskiden orada tesisler yokken ki halini de biliyoruz. Tesisler olduktan sonra ki halini de biliyoruz. Şimdi XXX Bey bir az önce de söyledi, iki sene önce burada bir tesis yoktu ve aileler girmiyordu oraya, korkuyordu, onlar da bizim insanımız ama şarapçısı, esrarkeşi hepsi oralarda duruyordu oralarda. Tuvalet yoktu heryer pislik içerisindeydi. Böyle bir yerdi. İnsan temiz bir yerde yaşamak istiyor, bunun için de küçük de olsa bir bedel ödemeli, bizi Marmaris ya da Bodrum'la kıyaslamamak lazım. Bence bu sistem doğru. Bir de araç başı bu yani, kişi başı değil. Araçta beş kişi olduğunu düşünün, kişi başı üç liraya düşüyor" (22.Gör.).

> "Şeyi örnek vericem, bu müştereklerin trajedisi meselesi, biraz da öğrenilmiş çaresizlik, neden? Şimdi sen gidince her tarafa böyle pet şişe atılmış bir sahilde bir vatandaşa sorarsan sizce sahiller nasıl yönetilmeli diye, "Amannn bırak yasaklasınlar kimse girmesin" der. Ya da direk böyle demese de işte "işletmeler sayesinde en azından buralara bir bakan eden var" der. O yüzden de göreceli bir durum yani. Ama tabi şuna su sorulabilir? O zaman çocuk parkları da özel işletme olsun, çocuk parkları da kirli. Ki konu aslında bundan ibaret yani" (8.Gör.).

5.8.2.14.Sahillerle birlikte kentsel ve bireysel kimlikler de çitleniyor

Araştırmanın alanyazın bölümünde de değindiğimiz üzere çitleme sadece bir alanı somut anlamda çevrelemeyi içermez. Çitleme aynı zamanda o alan üzerindeki sosyal ilişkiler gibi duygulanımsal durumları da çitler. Bir sahil çitlendiğinde o sahilin maddi unsurlarının yanında o sahildeki ilişkiler, o sahile ilişkin hatıralar, o alanda geçirilmiş zamanlar, o alanın kullanım değeri ve ilişkileri de çitlenir ve değiştirilir. Görüşmelerimizin birçoğunda müştereklerin çitlenmesinin alanyazınla da benzerlik göstererek sadece maddi unsurların çitlenmesinden ibaret olmadığını göstermektedir:

> Örneğin geçen belediye ile ilgili bir şey konuşuldu, bizim belediye yerini taşımak istiyordu, yerini taşımak isteyince ben de toplantıda itiraz ettim, dedim ki "bu yer benim çocukluğumdan beri belediye olarak kullanılan bir yer, bırakın benim çocuğum da burasını belediye binası olarak görsün". Bu durum hem kişisel hem de toplumsal hafızalarımızı değiştiriyor. Bize ait olan sadece bir toprak bir deniz değil aynı zamanda bir kentin varoluş tarihi, bir kentin meydanları, bir kentin yapıları, bunlar da

> alınıyor elimizden. Sahiller de böyle. Orada geçirdiğimiz zamanlarımızı ve anılarımızı da kaybediyoruz aslında. Sadece ekoloji mücadelesi verenler değil bunlar içerisinde siyasetçisi de var, sağcısı da var, solcusu da var, köylüsü de var, kentlisi de var, hepsi var. Bu kaybediş herkese ait bir kaybediş yani (19.Gör.).

5.8.2.15.MELSA (Muğla El Sanatları San. Ltd. Şti)

MELSA ve MUÇEV (MUÇEV'e ilerleyen başlıklarda değinilecektir) henüz kurulmadan önce özellikle Fethiye Ölüdeniz Sahil İşletme hakkının Ataalp Turizm isimli bir şirkette olduğunu, bu şirketin ise bu işletme hakkını özellikle siyasi bağlantılarla alabildiğini yaptığımız araştırmalardan görebiliyoruz. Bir görüşmeci durumu şöyle özetlemektedir:

> "MELSA'dan önce de orası Ataalp turizm tarafından Ankaralı bir şirket tarafından Belcekız ve Kumburnu, kişi olarak çalıştırılıyordu ve hani iyi olmayan şekilde çalıştırılıyordu. Onu MELSA sayesinde kamu yararına döndürmeye çalıştılar, ama akabinde de MUÇEV geldi" (16. Gör.).

MELSA, 1995 yılında Muğla İl Özel İdare Müdürlüğü ve Muğla'ya Hizmet Vakfı iş birliğiyle kurulur. 12/11/2012 tarih ve 6360 sayılı kanun kapsamında 2014 yılı yerel seçimleri sonrasında Muğla İl Özel İdaresi'nin kapanması sonucu Melsa Muğla El Sanatları San.Tic.Ltd.Şti.'ndeki İl Özel İdaresi hisseleri yeni kurulan Muğla Büyükşehir Belediyesi'ne devrolur (bkz. https://www.muglaelsanatlari.com.tr/hakkimizda). Bu şirket hala Muğla Büyükşehir Belediyesi bünyesinde icraat gösteren bir iktisadi işletmedir (bkz. https://www.muglaelsanatlari.com.tr/). Muğla 2014 yılında büyükşehir belediyesi olmadan önce, Muğla Valiliği hakkında hüküm ve tasarrufta bulunabileceği sahilleri yerel yönetimlere tahsis yoluna gider. Örneğin dönemin Muğla Belediyesi MELSA olarak Fethiye Ölüdeniz deki Belcekız ve Kumburnu gibi sahilleri Muğla Valiliği ortaklığıyla işletir. Bunun gibi örnekler Ortaca, Menteşe Akbük sahilleri gibi yerlerde de görülür. MELSA Fethiye'de bir lisenin açılmasına da ön ayak olur (bkz. https://melsamtal.meb.k12.tr/). Bu durum Muğla'nın büyükşehir belediyesi olması sürecine kadar devam eder fakat Muğla 2014 yılında büyükşehir belediyesi olunca MELSA tamamen Muğla Büyükşehir Belediyesi'ne devredilir. Fakat bu devirin hemen ardından bu kez MUÇEV kurulur:

> "Ben onu baştan alayım öncelikle, MELSA şirketi vardır, Valilik bünyesinde, şimdi bu Ölüdeniz'i az önce saydığım Akçapınar ve Akbük gibi sahiller MELSA şirketi tarafından işletiliyordu, yani onlara verilmşti.
>
> Araştırmacı: MELSA da bir şirket miydi?
>
> Şirketti, o da şirketti, bir limited şirketti. Biz mesela Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğünden birçok kıyıyı istedik. Hatta elimizde olanlar vardı, işte Akçapınar, Akbük, bir de İztuzu gibi, Ölüdeniz gibi plajlar bizdeydi, belediye tarafından işletiliyordu fakat bunlar bir kararla geri alındı ve MUÇEV'e devredildi" (23.Gör.).

Özetle MUÇEV kurulmadan önce MELSA ile yerel belediyeler kendi bölgelerindeki sahilleri işletirler. Konuyla ilgili görüşmecilerin düşünceleri şöyledir:

> "Ortaca Belediyesi MUÇEV karşısında ilk davayı açan kamu kurumu. Daha önce Ortaca Belediyesi bünyesinde işletilen yerler MUÇEV'e veriliyor ve Ortaca Belediyesi de MUÇEV'i dava ediyor. Yani buradan MELSA'nın bir şirket olarak varlığıyla birlikte düşündüğümüzde kıyıların devlet eliyle bir şirket üzerinden mülk edinilmesi ve özleştirilmesi ya da sermaye üreten bir yer haline getirilmesi MUÇEV'le başlamıyor tabii ki" (10. Gör).

Muğla Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkilileri 23.06.2014 tarihinde Belcekız Halk Sahili ve Kumburnu Sahili'ne giderek, buraları işleten MELSA'nın (Muğla El Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.) bu sahillerdeki şezlonglarını ve şemsiyelerini boşaltılmasını talep eder. Muğla Valiliği'nin 21 Mart 2014 tarihinde işletme ihalesini iptal etmesi gerekçe gösterilerek tahliye işlemi yapılır:

> "O dönemde yaklaşık sayıyı bilmiyorum ama birçok şemsiye şezlong elimizde kaldı, onlar satılmak zorunda kaldı. İkincisi, burada çalışan bütün personelin işten çıkarılması söz konusu oldu ve bunların tazminatlarını MELSA ödedi, o da artı bir gider oldu. Aynı yerlere bu kez MUÇEV istihdam sağladı başka kişileri işe aldı gibi böyle bir döngü oldu. Fakat bunun bu şekilde olması değil, biz hep bunu söylüyoruz, yerel yönetimler eliyle yapılması doğru" (23. Gör).

MELSA, MUÇEV kurulmadan önce merkezi ve yerel yönetimlerin beraber oluşturdukları bir çitleme mekanizması, bir işletmedir. Muğla Valiliği ve Muğla'daki belediyeler ortak çalışmasıyla sahillerden gelir elde edilir. Fakat yukarıda da değindiğimiz üzere bu çitleme mekanizması 2014 yılı Nisan ayında başka bir isimle devam edecektir.

5.8.2.16. MUÇEV (Muçev Turizm Ticaret Limited/Anonim Şirketi)

Öncelikle MUÇEV'in unvan olarak ilk olarak limited ve daha sonrasında anonim şirket olarak unvan değişikliği yaptığını belirtmek gerekiyor. Aşağıdaki kiralama ilanlarından da bu durum anlaşılacaktır. Çok fazla detayın bulunmadığı sitesinde MUÇEV kendilerini "bilimsel, verimli ve etkili çalışma yöntemlerini kullanarak, çevre kalitesini arttırmak amacıyla 4 Nisan 2014 tarihinde, Muğla'ya Hizmet Vakfı ve Türkiye Çevre Koruma Vakfı ortaklığı ile kurulduğunu dile getirir. Elde dilen gelirlerle ülkemiz ve Muğla'nın çevre koruma faaliyetleri ve sosyal projelerine katkı sağladıklarını da beyan etmişlerdir. Amaçlarını ise aşağıdaki şekilde ifade etmektedirler (https://mucev.com.tr/index.php/hakkimizda/):

> "Amacımız; çevrenin korunma ve kullanma dengesinin gözetilmesi, çevrenin iyileştirilmesi, kirliliğinin önlenmesi, ülkemiz ve Muğla'da yer alan kıyı ve kentsel alanların ve tabii kaynakların korunması, ülkemizin doğal bitkisinin, biyoçeşitliliğinin ve hayvan varlığı ile tarihi zenginliklerinin korunmasına katkıda bulunmak ve Muğla'nın doğal yaşamının güçlendirilmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Hep birlikte gelecek nesillere, tertemiz bir Muğla ve yaşanabilir bir dünya bırakmak en büyük gayemizdir.

30 Mart 2014 yerel seçim tarihi göz önünde bulundurulduğunda MUÇEV'in yerel seçimlerin hemen ardından kurulduğunu görüyoruz. MUÇEV, MELSA gibi bir limited şirkettir. MUÇEV'in şirket olduğu aşağıdaki kiralama örneğinde de görülebilir.

Fotoğraf 5.24. MUÇEV Kiralama İşi İlanı 1.

MUÇEV Kiralama İşi İlanı

30/05/2022

MUÇEV KİRALAMA İŞİ İLANI

MUÇEV TURİZM TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

Aşağıda bilgileri verilen taşınmaz, **Muçev Turizm Ticaret Limited Şirketi** tarafından **08.06.2022** tarihinde "Kapalı Teklif Usulü" ile Kiraya verilecektir.

08.06.2022 TARİHİNDE KİRALAMA İŞİ YAPILACAK OLAN TAŞINMAZIN										
İli/İlçesi	Mahallesi	Mevkii	Koruma Statüsü	Konusu	Alan (M²)	Kiralama İşinin Usulü	Süresi	İlk Yıl Kiralama Muhammen Bedeli	Geçici Teminat Tutarı	Saat
Muğla/Bodrum	Kumbahçe	İçmeler	Doğal Koruma Alanı	Günübirlik Alan	1.475,19 m²	Kapalı Teklif Usulü	2 Yıl 3 Ay	730.000,00 TL +KDV	219.000,00 TL	15:00

Kaynak: http://www.mucev.org/duyurular/mucev-kiralama-i-si-i-lani. (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

MUÇEV Muğla'da sahiller başta olmak üzere, devletin hüküm ve tasarrufu altında olan alanları kiralamaktadır. Örneğin sahilleri ilgilendiren en son kiralama işi alttadır. Bir görüşmecinin görüşü ise şöyledir:

Fotoğraf 5.25. MUÇEV Kiralama İşi İlanı 2.

MUÇEV KİRALAMA İŞİ İLANI

admin - Mayıs 3, 2023 - Uncategorized - 0 Yorum

Aşağıda bilgileri verilen taşınmaz, **Muçev Turizm Ticaret Anonim Şirketi** tarafından **05.05.2023** tarihinde "Kapalı Teklif Usulü" ile Kiraya verilecektir.

05.05.2023 TARİHİNDE KİRALAMA İŞİ YAPILACAK OLAN TAŞINMAZIN

İli/İlçesi	Mahallesi	Mevkii	Koruma Statüsü	Konusu	Alan (M²)	Kiralama İşinin Usulü	Süresi	İlk Yıl Kiralama Muhammen Bedeli	Geçici Teminat Tutarı	Saat
Muğla /Fethiye	Göcek	Göcek Halk Plajı	Özel Çevre Koruma Bölgesi	Günübirlik Alan	3.666,16 m²	Kapalı Teklif Usulü	2 Yıl 11 Ay	700.000,00 TL +KDV	210.000,00 TL	15:00

Kaynak: https://mucev.com.tr/index.php/2023/05/03/mucev-kiralama-isi-ilani/ (Erişim Tarihi: 21.07.2023)

> MUÇEV bir şirket ve müdürlükle yönetiliyor. Yani buradaki sahilleri iktidar belediyelerden alıp istediği kişilere istediği şekilde verebilmek için MUÇEV'i aracı olarak kullanıyor. Ve bunun merkezi Ankara'da. Ankara'dan yönetiliyor. Sadece burası değil işte mesela Ölüdeniz, eskiden Özel İdarede idi, direk valilik elindeydi, çok büyük gelir oluyordu Muğla için, vali de bu parayı Muğla için kullanıyordu. Büyükşehir yasası ile otomatikmen büyükşehire geçmesi gerekiyordu, büyükşehire geçmesin diye MUÇEV'i kurdular, MUÇEV kanalı ile işletmelere veriyorlar (21.Gör.).

Araştırmanın giriş başlığı altında sahilleri ilgilendiren tüzel düzenlemeleri ele almıştık. Özetlemek gerekirse Anayasa'nın 43. maddesi, "*Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.*" olarak; 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun 5. maddesi de,"*Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır, Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.*" hükümlerini

taşımaktadır. Bu maddeler açık şekilde sahillerin herkesçe, herhangi bir izin gereği olmaksızın kullanabilme hakkına sahip olduğunu içermektedir.

Fakat Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 28635 sayılı Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları İle Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmeliğe dayanarak bu alanları MUÇEV'e tahsis etmektedir. MUÇEV bir Vakıf değildir fakat iki vakıf gözetilerek bu yola başvurulmuştur. Nitekim Türk Dil Kurumu'na göre vakıf: "Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş" olarak tanımlanmaktadır. MUÇEV'i ilgilendiren 28635 sayılı Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları İle Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmeliğin aşağıdaki ilgili 42. Maddesi ve maddenin "ç" bendi, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bu manevrayı yapabilme imkânı sağlamaktadır:

"İhale usullerine tabi olmayan işler

MADDE 42 – (1) İdarece, aşağıda gösterilen kişi, kurum ve kuruluşlara doğrudan doğruya kiralama, kullanma izni, işletme hakkı verilebilir:

a) Genel, özel bütçeli idareler ve Belediyeler, bunlara bağlı döner sermayeler ve sermayesinin yarısından fazlası bunlara ait olan ortaklıklar ve özel bütçeli idarelerin kurdukları birlikler,

b) Kamu iktisadi kuruluşları ve iktisadi devlet teşekkülleri ile sermayesinin yarısından fazlası bu kuruluşlara ait olan ortaklık veya müesseseler,

c) Özel kanunlarla kurulmuş ve kendilerine kamu görevi verilmiş tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar,

ç) Kamu yararına faaliyet gösteren vakıf ve dernekler,

d) Diğer kamu tüzel kişileri,

e) Uluslararası anlaşmalar uyarınca yapılacak işler. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130502-13.htm).

MUÇEV bu yolla Muğla'da birçok alan olmak üzere Türkiye'nin diğer illerinde de kendilerine ihale edilmeyen sahilleri belediyelere, işletmecilere, girişimci olarak bahsedilebilecek tüzel kişilere kiralamaktadır. MUÇEV, Muğla'da kurulmuştur. Bunun en temel nedeni sahiller ve sahillerin birer arz potansiyeli olarak değerinin paha biçilememesidir. Zira MUÇEV'in herhangi bir köyde ya da Büyükşehir belediye kanunu nedeniyle köylerin yerini mahallelerin almasıyla, herhangi bir mahallede herhangi bir projesi yoktur. Özellikle sahiller bağlamına eğilmişlerdir. MUÇEV'in Muğla'dan sonra ilk olarak Antalya ilinde de faaliyete geçmesi ve bu ilde de projeler yapması bu açıdan şaşırtıcı değildir. Muğla'nın Fethiye ilçesinde Ölüdeniz Kumburnu, Belcekız, Kayaköy Gemiler Koyu, Çalış Plajı, Şat Burnu Günübirlik Alanları, Göcek Yat Bağlama İskelesi; Ortaca'da Sarıgerme Sahilleri ve İztuzu Sahili; Ula'da Akyaka Kadın Azmağı Günübirlik Alanı ve İskelesi ile Akyaka Kamp ve Mesire Yeri; Menteşe'de Akbük Koyu; Marmaris'te Kızkumu, Karacasöğüt ve Selimiye iskeleleri; Datça'da İskele Plajı, Kargı Koyu, Kurucabük, Kumluk ve Taşlık sahilleri ile Karaincir gibi yerler MUÇEV'e tahsis edilmiştir.

Fotoğraf 5.26. MUÇEV'in Tahsis Ettiği Gemiler Koyu

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı-Fethiye (14.08.2020).

MUÇEV ile ilgili sayısız haber başlığı ve sayısız sosyal medya paylaşımı görmek mümkündür. Bunların ortak noktası ise MUÇEV'in özellikle sahiller bağlamında sergilediği çitleme pratikleridir. MUÇEV, Harvey'in mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak nitelendirdiği ve aynı zamanda Yeni Çitlemeler olarak bilinen yazarların da belirttiği neoliberal dönem ilkel birikim çitleme pratiklerinin bir tezahürü olarak algılanabilir. MUÇEV, sahillerin çitlenmesi adına oluşturulmuş özgün bir çitleme aygıtıdır. Peki neden özgündür?

MUÇEV, öncelikle hem kuruluş amacı bakımından ve hem de sosyal yaşamda kamu yararı gözeten kuruluşlar olarak bilinen vakıfları, neoliberal bir yönetişim bağlamıyla kullanarak bir çitleme aygıtı haline getirmiştir. Sahillerin bir şirkete doğrudan doğruya kiralanması, kullanma izni verilmesi ve işletme hakkı verilmesi kanunen mümkün olmadığı için ve aynı zamanda sahillerin bir şirkete ihale edilmesi toplum nezdinde iyi karşılanamayacağı için, MUÇEV böyle bir kılıfa büründürülmüştür. Böylece hem vakıfların hukuki düzenleme yönünü ve hem de vakıfların sosyal yaşamdaki imajını kullanarak sahilleri çitlemeyi başarmıştır. Günümüzde etkilerini her alanda yaşadığımız neoliberal çağda vakıflar da birer çitleme aracı haline dönüşmüştür:

> "Şimdi küresel güney ülkelerine baktığında Afrika, Güney Amerika, Türkiye'nin de içerisinde olduğu daha geniş, eskiden buna gelişmekte olan ülkeler denirdi ama şimdi literatürde kentsel güney diye adlandırılır, buralarda daha dinamik, daha özgün, daha farklı yollar var. Bence MUÇEV'de bunlardan birisi. Yani nedir bu, bu bir şeyi tamamen icat etmek, olmayan bir şeyi ortaya çıkarmaktır. Mesela Vakıf kuruluyor bunun için. Bir şirkete verse mesela kullanım hakkını, o daha çok göze batacak, ya devlete bak, bütün kyıuları şirkete vermiş olacak. Vakıf genelde bizde daha iyi bir şey karşılanır ya, işte o bağlamda aslında bir çitleme aracı ama vakıf adı altında" (32.Gör.).

MUÇEV'in bir diğer alametifarikası da kurulacağı toplumun dinamiklerinin MUÇEV'i kuranlarca göz ardı edilmemesidir. Yapılan birçok görüşmede Muğla ilinin doğal çevre konusunda hassasiyet taşıyan bireylerin çok fazla olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin ilk ilan edilen çevre koruma bölgeleri Muğla ilinde olup, alan hektarı değil fakat sayı olarak ilan edilen en fazla çevre koruma bölgesi de yine Muğla ilinde yer almaktadır. Bundan dolayı vakfın ismi Muğla Çevre Vakfı olarak konup, elde edilen gelirler ile ülkemiz ve Muğla'nın çevre koruma faaliyetleri ve sosyal

projelerine katkı sağlandığı aktarılmaktadır. Ayrıca MUÇEV sitesinde bu durumu daha da vurgulu şekilde dile getirerek amaç ve vizyon açıklamalarında bol çevre kelimesi içeren açıklamalar yapmışlardır:

> "Amacımız; çevrenin korunma ve kullanma dengesinin gözetilmesi, çevrenin iyileştirilmesi, kirliliğinin önlenmesi, ülkemiz ve Muğla'da yer alan kıyı ve kentsel alanların ve tabii kaynakların korunması, ülkemizin doğal bitkisinin, biyoçeşitliliğinin ve hayvan varlığı ile tarihi zenginliklerinin korunmasına katkıda bulunmak ve Muğla'nın doğal yaşamının güçlendirilmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Hep birlikte gelecek nesillere, tertemiz bir Muğla ve yaşanabilir bir dünya bırakmak en büyük gayemizdir" (https://mucev.com.tr/index.php/hakkimizda/). (Amaç ve Vizyon olarak aynı açıklamaları kullanmışlardır).

> "MUÇEV, biraz siyasi bir şey söyleyeceğim, iktidarın bu bölgeyi dizayn etmesinin bir aracı. Bu araç tabii ki buradaki duyarlılıkları da hesaba katarak, mesela Ankara'da İstabul'da olsa farklı isim verirlerdi, İrfan derlerdi, İhsan derlerdi falan, bu bölgede ise ismi çevre vakfı, çünkü burada çevre duyarlılığı var. Bu bir hile. Bu hile de biraz önce konuşurken söyledim, V ve P farkı (MUÇEV-MUÇEP) bu da hilenin bir parçası aslında. MUÇEP'ten sonra kuruldu bu arada MUÇEV. İnsanlardaki algıyı yanılsamayı kurgulamak için böyle yapıldı. MUÇEV özetle bir konsept, bu konseptin denenme sahası da MUĞLA. Muğla'daki çevre duyarlılığını konsept olarak kullanıyorlar. Burada da özellikle sahil bölgelerini" (19.Gör.).

MUÇEV'e sahillerin tahsis edilmesi ve MUÇEV'in bu tahsisler sonrası sahilleri kiralamaya çıkarması sahilleri tamamen metalaştırmasının yanında piyasa alanı haline getirmektedir. Bu kiralama sonrası ecrimisilde olduğu gibi sahilleri kiralayan kişiler bu alanların tamamen kendilerine ait olduğunu düşünmekte, bireylerin yasal hakkı olan sahilleri kullanma hakkını engellemektedirler. Ayrıca kiralama modeli bir piyasa oluşturduğu için kiracılar kira ücreti bahanesiyle buraları şezlong ve şemsiyelerle doldurmakta, kiraladıkları alanlarda fahiş fiyatlar uygulamaktadırlar:

> "Sen o parayı o adamdan alıp, o parayı oradan çıkarma ve oranın kullanım hakkını o adama denetimsiz verirsen işte böyle olur. Ama hangi fiyatlardan satış yapacağını, hallkı engelleyemeyeceğini gibi şeylerle ölçü koyarsan, yok kardeşim buranın hakkı

> üç yüz elli değil elli bindir gibi agresif bir durumla verirsen burayı kiraya, o zaman yaklaşımları da farklı olacaktır. Sen kira mantığıyla ooo ne kadar gelirse o kadar iyidir mantığıyla yaklaşırsan zaten, bir nevi buraya teşvik etmiş olursun işletmeciyi agresif satış politikası uygulaması için. Sürekli para daha fazla para için her hakkı kendinde gören bir politikaya sevketmiş olursun. Halkın da sürekli şunu duymaya mecbur bırakırsın sonra, "ben buraya bilmem şu kadar para verdim, buralar benim" (8.Gör.).

MUÇEV aynı zamanda Muğla genelinde duygulanımsal çitler de oluşturmayı başarmıştır. Söz gelimi MUÇEV artık Muğla'da devlete bağlı bir birim olarak görülmektedir. MUÇEV'in sahilleri kiraladığı bir işletmeye karşı yapılan tavırda karşılığını bizzat kolluk kuvvetleri ile verileceği yaygındır. Bu da insanları MUÇEV'den bir nevi korkmaya itiyor denilebilir:

> "Mantık olarak da şöyle çalışıyorlar: İlişkileri çok kuvvetli, yerelle ilişkiler çok kuvvetli, buradan onlara uymayan bir haber yapan yerel gazeteceyi savcı hemen çağırabiliyor. Normalde sit alanı olan yerler, kiralanamayacak, korunaklı yerler maalesef bu arkadaşlara peşkeş çekiliyor. Ve güçleri inanılmaz çünkü herhangi bir plan değişikliği hemen çevre ve şehircilik bakanlığından çıkıyor. Dolayısıyla organik bağları çok kuvvetli. Bir talan mekanizması. İlişkileri ve işleyişleri böyle. Öte taraftan yerelde de kendi güçlerini koymuş durumdalar" (17. Gör.).

> "Datça'da kıyıyı kullanan vatandaşa ceza yazdı jandarma. Emre itaatsizlik cezası. O ceza tutanağında aynen şu yazıyordu: Çevre ve Şehirclik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün bilmem ne sayılı talimatına uymamak falan diye. Oradaki işletmenin MUÇEV'le imzaladığı sözleşmeye dayanarak yapmışlar. Çık bakayım kullanamzsın sen burayı diyor, sebep diyor vatandaş, ee buranın MUÇEV'le sözleşmesi var deniyor ve oraya bir kamu kurumunun şeyi yazılıyor. İptal etti mahkeme bunu ama mahkemede bunun iptal edilmesi bir şey ifade etmez bir yönüyle. Kaç tane vatandaş dava açacak? Ya da esnafın hangi biri buna karşı dava açacak? Böyle bir durum. Esnaf şeyi kabul ediyor, "yav muçevin arkasında devlet var." (10.Gör.).

Fotoğraf 5.27. MUÇEV'in Tahsis Ettiği Ölüdeniz Kumburnu Günübirlik Alanı

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı-Fethiye (14.08.2020)

Çitleyici aktörler ve çitleme pratikleri böylece ele alındıktan sonra, bir sonraki başlıkta müşterekleştirme pratikleri ve müşterekleştirme pratikleri ortaya koyan aktörler ele alınacaktır.

5.8.3. Muğla sahillerinde müşterekleştirici aktörler ve müşterekleştirme pratikleri

Muğla'da turizmin gelişiminin tarihsel olarak Türk turizmi gelişimi ile paralellik gösterdiğini ve bunun da 1980 sonrası süreçten başlayarak günümüze geldiğini belirtmiştik. Bu gelişmede en önemli alanların sahiller olduğunu, 1980 öncesi dönemlerde sahil bölgelerinin aslında önemsenmeyen yerler olduğunu, bu tarihten sonra ise sahillerin değer biçilemez alanlara dönüştüğünü de dile getirmiştik. Bu değişim sürecinde sahiller üzerinde çok farklı aktörlerin etkili olduklarını ve çitleme bağlamıyla birçok aktörün çitleyici aktörler olarak sahilleri çitlediklerini vurgulamış, bu aktörlerin çitleme pratiklerine detaylı olarak önceki başlıklarda yer vermiştik.

Muğla'da sahiller giderek daha fazla çitlendikçe, çitleme pratiklerine karşı itiraz eden bir potansiyel ortaya çıkmıştır. Bu çitleme pratiklerine itiraz eden, müşterekleştirici aktörler olarak niteleyeceğimiz aktörler konumlanmaktadır. Bu aktörler artık planlama ve karar alma süreçlerine aktif katılım, kolektif yaratıcılık ve müşterek alanların yeniden sahiplenilmesi gibi alanlarda müşterekleştirme pratiklerini kullanarak "yaşam alanı savunusu" olarak adlandırılabilecek bir hak talep etmektedirler. Bu yaşam alanı savunusunun en önemli alanlarının başında da sahiller gelmektedir. Bu aktörlerin sadece sahilleri değil, aynı zamanda sahillerle ilişkilerini, sosyal pratiklerini ve ona atfedilen kültürel değerleri de kapsayan sahil hakkı taleplerine odaklanıyoruz. Bu hak taleplerinin ve mücadelelerin bazen devletin sınırları içinde nasıl kaldığını, bazen de kıyıdaki yaşam, çalışma, kültür ve boş zaman alanlarını algılamak için yeni ve yaratıcı müşterekleştirme pratiklerinin nasıl ortaya çıktığını ortaya koyacağız. Çitlemeler sadece Muğla'ya has değildir. Farklı yerlerde de özellikle turizm etkenli çitlemeler meydana gelmekte ve bu çitlemelere karşı çıkan aktörler bulunmaktadır. Araştırma konumuz bağlamında, Kıbrıs'ta müşterekleştirme pratikleri ortaya koyan bir sivil oluşum olan Beleşe Deniz Grubu da yukarıda sıraladığımız nedenlerle ortaya çıkmış bir müşterekleştirici aktördür:

> "Beleşe Deniz Grubu uzun yıllar önce kuruldu, yaklaşık böyle 10-11 yıl önce falan sanırım. Çıkış noktası; Kıbrıs çok sıcak olur yaz aylarında, özellikle Girne sahilleri, Girne'de dağların kuzey kısmı özellikle, yüksek bir nem oranı var bu tarafta ve dayanılmaz bir sıcaktır buradaki sıcak. Dolayısıyla insanların rahatlayabilmek ve ferahlayabilmek için aynı zamanda sosyalleşebilmek için, öyle bir boyutu da var burada sahillerin, yaz aylarında en çok sahiller tercih edilir havuzdan çok ve umumi havuzlar paralı olduğu için çoğunlukla denizler tercih edilir. Burada gittikçe artan bir hayat pahalılığı da mevcuttur ve çıkış noktası bu sıcak yaz aylarında gittikçe artan hayat pahalılığı ile de beraber, hakları olan, daha önce farkında değillerdi, bundan faydalanmak istediler. Daha sonra bunun bir hak olduğunu öğrendiler ve böylece yola çıkıldı. Çünkü ciddi anlamda bir otellerin işgali söz konusudur özellikle Girne kıyılarında ve insanlar çok fazla seçenek bulamaz hale geldiler nerede denize girebilir, nerede daha az para ödeyebilir, neresi pahalıdır neresi ucuzdur şeklinde ve bu noktada insanlarda bir huzursuzluk meydana geldi. Bu huzursuzluk noktasında da insanlar çocukluklarının geçtiği, gençliklerinin geçtiği, kimisinin sosyalleştiği kimisinin girip ferahladığı denizlerin paralı hale gelmesini protesto etmek amacıyla böyle bir, kendi imkânları ve olanakları dâhilinde böyle bir yola çıktılar ve gittikçe büyüdü" (5.Gör.).

Muğla'da sahillerin müşterekleştirilmesi adına mücadele veren birçok müşterekleştirici aktör bulunmaktadır. Bu aktörlerin çoğunlukla vurguladığı üzere "yaşam alanlarını" savunmaya nasıl başladıkları, kim oldukları, kimlerden oluştukları, nasıl örgütlendikleri, ne istedikleri, neler yaptıkları ve nasıl yaptıkları gibi temel soruları da cevaplayarak bu aktörleri genel olarak açıklayacağız. Bunun ardından sahillerin müşterekleştirilmesi bağlamında bu aktörlerin pratiklerine ayrıntılı olarak değineceğiz.

Aşağıda sıralayacağımız müşterekleştirici aktörler, Muğla'nın çitlenen sahillerinin aynı zamanda nasıl mücadele ve çatışma alanları haline geldiğini analiz etmek için örnek teşkil etmektedirler. Bölge sakinleri, yaşadıkları bölgedeki çitlenmiş sahil alanları bağlamında kendilerini siyasal olarak ifade edebilme, bölgenin planlanması ve kalkınmasına ilişkin yasal ve siyasi süreçlere de aktif katılım hakkı talep etmektedirler.

5.8.3.1. MUÇEP (Muğla Çevre Platformu)

Müşterekleştirme pratikleri bağlamında bireysel adımların yanında, Kent Konseyleri, Mimarlar Odası Şubesi, şezlongsuz Datça İnisiyatifi, Muğla dışından sahillerle ilgili müşterekleştirme pratiklerinde bulunan bir grubun da pratiklerine hem netnografi, hem görüşmeler yoluyla odaklandım. Fakat STK olarak genel bağlamda en fazla yoğunlaştığım STK Muğla ilinde MUÇEP'tir ve bunun nedeni araştırmanın yöntem kısmında da değindiğim üzere, Muğla ili özelinde sahiller bağlamında en aktif STK'nın MUÇEP olduğunu bulguladığım içindir. Muğla ilinde MUÇEP öncesi de çevre ve ekolojiyi ilgilendiren, yaşam alanları savunusunda bulunan STK'ların elbette mevcut olduğunu da belirtmek gerekiyor:

> "Bizim en soy şeyde, işte benim yürütme kurulunda olduğum dönemde demin de tartıştığımız şeylerden biri de şuydu; Bodrum, Fethiye, Marmaris, Datça, Ula ve Menteşe, bunlar çok etkin olduğumuz ilçeler, geriye kalanlar işte Köyceğiz, Seydikemer, Kavaklıdere gibi bizim periferinin dışında kalan ilçelerde daha nasıl organize olabiliriz, neler yapabiliriz, bunu Muğla Büyükşehir Belediyesi dışında yapabilen başka bir organizasyon yok hani, MUÇEP bu açıdan çok önemli bir organizasyon. Bir de hani Türkiye'de platform olarak ortaya çıkan benzerlerine örnek oluşturabilecek şekilde farklılığı, işini gerçekten ciddiye alarak yapan bir organizasyon. Yani coğrafyanın tamamında etkin olup, oradaki her şey hakkında bir

> kolektif bilinç, kolektif karşı duruş konusunda bir şeyler yapabilmek için bir samimiyeti var MUÇEP'in" (18.Gör.).

"Muğla'da doğal varlıkların, biyolojik çeşitliliğinin, ortak yaşam alanlarının korunması amacıyla, taraf olunan yerel, ulusal ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesinin sağlanması" gibi temel amaç ve stratejik hedeflere sahipliği ve "birey, kurum, devlet ve tüm yönetim organları düzeyinde herkesin, bu ortak varlık kabulüne saygılı biçimde davranması gerektiğini ve aykırı her türlü bireysel, toplumsal ve yönetsel eyleme karşı gelmeyi temel görev sayması" gibi ilkelerinin olması (https://mucep.org/mucep-isleyis-metni/) da MUÇEP'i müşterekleştirme pratikleri bağlamında önemli bir hale getiriyor. MUÇEP Ekim 2016 yılından itibaren Muğla'da faaliyet gösteren bir platformdur. Muğla'da en tanınır STK'nın MUÇEP olduğu söylenebilir:

> "Ama şunu o kadar çok net gördüm ki Saim Bey, artık yaklaşık beş sene oldu, bize bir şekilde ulaşıyorlar artık bir problem olduğunda. Örnek veriyorum orman kesimi var, örnek veriyorum bir koya Orman Bakanlığı yol yapıyor ya da bir yerde talan var, ulaşıyorlar artık bize, kapımız çalınıyor yani. Bu anlamda artık iyi bir mecra oldu" (17.Gör.).

Nitekim sitelerinde de olduğu şekliyle "Muğla Çevre Platformu (MUÇEP) Muğla bölgesinde doğanın, ortak yaşam alanlarının korunması için tüm beldelerden bir araya gelen yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu ortak bir platformdur" olarak tanımlanır (https://mucep.org/). Tüm beldelerden insanların bu platformda olması ve aynı zamanda diğer sivil toplum örgütlerinin de bu platformlar ile müşterek iş birliği önemli vurgulardır. Nitekim özellikle araştırma bağlamında yapılan görüşmeler ve katılımcı gözlemler sonucu farklı sivil toplum örgütlerinin müşterekleştirme pratikleri bağlamında ortaklığa gittiği bulgulanmıştır. Örnek vermek gerekirse, Milas ilçesinde meydana gelen herhangi bir sahil çitlenmesi vakasına karşı MUÇEP Milas yerelinde iletişimi olduğu derneklerle birlikte hareket etme yolunu tercih edebilmektedir:

> Şimdi biraz demin söylediğim çerçeve içinde çıkarların "çakıştığı" yerler, "çatıştığı yerler" var, bu oluyor. MUÇEP hiçbir zaman dar bir kadroyla, bir kadro örgütü olmayı hedeflemedi diyelim hep bir kitle örgütü olmayı hedefledi. Bunun içerisinde kent konseyleri de var dernek, vakıf gibi sivil toplum örgütleri de var bireyler de var ama olabildiğinde kitleselleşmeyi ve yaygınlaşmayı hedefledi. Giderek genişleyen bir

> kitleselleşme hedefinden hiç vazgeçilmedi. Bu kitleselleşme de sadece güç bulma meselesi, güç devşirme meselesi değil aslında. Yani olabildiğince geniş bir kitlenin doğayla ve ekolojiyle barışık bir hayatı sürdürme çabası içerisinde hedeflenen şeyin kitleselleşmesini de ifade ediyor bir yanıyla (10.Gör.).

Ayrıca yine MUÇEP'in sitesinde Muğla bölgesinde faaliyet gösteren diğer STK'lar, Kent Konseyleri gibi toplamda 32 oluşumun MUÇEP bileşenlerini oluşturduğunu görebiliyoruz (bkz. https://mucep.org/bilesen-destek/). Daha detaylı olarak şu da söylenebilir; Muğla coğrafi olarak uzun bir kıyı ve yerleşime sahip olsa da yerelde mücadele veren sivil toplum örgütleri ve genel olarak doğayı koruma ve kollama adına emek harcayan insanlar birbirlerini tanımakta ve müşterek mücadele etmektedirler:

> "Böyle çok yapı var Türkiye'de, adı platform ama içi kaşar peyniri gibi boşluklu, birçok şeyle ilişki kuramıyor falan ama MUÇEP Yatağan'daki termik santralinden, Sandıras Dağı'nın tepesindeki anıt karaçamlara, işte Kelebekler Vadisi'nden Datça'daki bir ufak sit alanı değişimine kadar her konuda hepsine yetişmeye ve bunu da kendi geliştirdiği ilginç yöntemi olan ilçe meclisleri, işte MUÇEP'in küçük meclislere bölünmesi, her ilçede her mahallede herkesin kendini onun bir parçası gibi hissetmesini sağlaması gibi bir yaklaşımı da var MUÇEP'in" (19.Gör.).

MUÇEP'in kısaca kuruluş aşamasına da değinmek gerekiyor. MUÇEP'ten önce Muğla genelinde çevre-ekoloji mücadelesi sürdüren, bu konuda çalışmaları olan STK'lar var. Farklı ilçelerde farklı isimlerde STK'lar. Örneğin Datça'da DAÇEV (hala var), Fethiye'de Fet-Der ve diğerleri:

> "Başından beri işin içinde olup, daha önce Batı Akdeniz Çevre Platformu'nun içinde olan ya da Gökova Ekolojik Yaşam Derneği gibi organizasyonların içerisinde olan arkadaşlar bu konuda tabii ki çok şey hani sadece MUÇEP döneminde değil, burada bulundukları süre boyunca buna emek koymuş insanlar ve onların katkısıyla bütün bu çevreye erişim sağlanabiliyor çünkü ilişkiler MUÇEP dönemine ait değil, yani Bodrum'daki bir kişiyle Akyaka ya da Fethiye'deki bir kişi arasındaki ilişkiler aslında çok daha geçmişe dayanan ilişkiler, farklı mücadeleler, farklı organizasyonlarda. MUÇEP biraz daha bunu pekiştirmeye çalışıyor. Tabii her bu tür pekiştirme çabasında, yapma biçimindeki farklılıklar, hani mıknatısların bir yönden tutup diğer yönden itmesi gibi çeşitli zorluklara sebep oluyor ama halen yine de bütün bunların içerisinde bir arada durabilmek için en iyi organizasyonlardan biri. Kapsayıcılığı çok geniş yani" (18.Gör.).

2016 yılında Doğal Sit Alanlarının statüsünün o dönemki adıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca değiştirileceği iddiaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum özellikle Muğla ili açısından çok önemli bir durumdur. Zira Özel Çevre Koruma Bölgesi fazla olan bir ildir Muğla. Bu durum dağınık haldeki Muğla'da çevre hareketinin daha derli toplu hale gelmesini sağlamıştır diyebiliriz. Böylece farklı ilçelerdeki STK'lar isimleri ve faaliyetleri devam etse de MUÇEP'e katılmış, daha geniş bir alanı kapsayan ve daha katılımcı bir oluşuma yol açmışlardır. MUÇEP'in kuruluş aşamasında şunu görebiliyoruz aslında, çevresel müşterekler bağlamında baskılar arttıkça dayanışmanın da orantılı olarak arttığını söyleyebiliriz. MUÇEP'in kuruluş aşamasında böyle bir etkenin rolü görülüyor:

> "Çeşitli işler yaparken bu 2016 senesinin, 2016'nın Ekim ayında sanırım Doğal Sit Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi projesi çıktı işte bu 2012 yılında çıkan yönetmeliğe göre. Böyle bir durum ortaya çıkınca, Muğla Büyükşehir Belediye meclisi kararıyla Muğla'daki çeşitli sivil toplum örgütlerindeki arkadaşlar Akyaka'da bir toplantıya çağırdılar. Bu MUÇEP'in kuruluş hikâyesi zaten. Biz de buradan bir arkadaşımla beraber, X kişi ile o toplantıya katıldık. Ve orada mutlaka bir karşı duruş gerektiği ve sit alanlarının belli bölgelerde bu değişikliğin bir parçası olmaması gerektiği konusunda karar verildi ve o karardan beridir o ekibin içerisinde çalışıyorum" (18. Gör.)

> "MUÇEP'in ilk kuruluş aşamasında mutlaka fark etmişsinizdir onu, bakanlığın korunan alanlarla ilgili bir tasarısı vardı işte bir Ekoloji Temelli Dört Mevsim gibi uzun bir ismi var. O esas birleştirici güç oldu, onun vasıtasıyla kuruldu MUÇEP. Tamamen arkadaşlık ilişkileriyle, yani bir başka örgüt yok zaten, işte atıyorum Datça'daki Ahmet'in tanıdığı Mehmet, Mehmet'in tanıdığı bilmem ne, Fethiye'de tanıdık kim , X kişi, X kişisi de bizim arkadaşımız, bize bilgi verdi, buradaki arkadaş grubuna. Hem bir içgüdüsel durum oldu hem de bir arkadaş çevresiyle güzel bir iş oldu. Biz gittiğimiz zaman da ilki resmi olmayan bir fikir toplantısıydı, ikincisi yani resmi olanı da Akyaka'daydı. İkincisi Akyaka'da 2016 yılındaydı oraya davet edildik, biz buradan dört kişi gittik toplantıya. Benimle beraber hala XXX'in üyesi olan arkadaşalar da geldi. Aramızda farklı kaynaklardan gelen insanlar var" (19. Gör.)

MUÇEP, çevresel ve ekolojik anlamda yaşam alanlarını savunan gönüllülerden oluşan bir STK'dır. Platform bünyesinde tüm süreçler gönüllülerce sürdürülmektedir. Farklı meslek gruplarından gönüllüler (örn. Hukukçu, mimar, biyolog vb.) platform bünyesinde müşterek pratikler ortaya koymaktadırlar.

MUÇEP bünyesinde farklı çalışma grupları mevcuttur. Sahiller bağlamında ayrıca bir Kıyı Çalışma Grubu da oluşturulmuştur. Sahiller bağlamında bilgi sahibi kişiler bir araya gelmekte, sahilleri ilgilendiren durumlar bu çalışma grupları tarafından yönetilmektedir. Çalışma grupları arasında keskin sınırlar bulunmamakta ve aynı zamanda geçişler ve yardımlaşmalar sürekli olmaktadır. Söz gelimi bazı gönüllüler aynı zamanda birden farklı grupta yer alabilmektedir ya da diğer gruplarla özellikle aciliyet durumlarına göre yardımlaşmalar sıklaşmaktadır. Örneğin kıyıda yaşanan hukuki bir sürece itiraz için bazen sadece o sürece odaklanma olabilmektedir.

> "Biz mesela ne yapıyoruz Bodrum Meclisi ile beraber biz buradaki otelleri deniz kenarında yaptıkları yapıları tespit ediyoruz ve belediye bunları şey kabul etti geçen yaz. İhbar kabul etti ve yıktı mesela yapılan bazı şeyleri. Ama biz bütün MUÇEP ile yapmadık bunları sadece MUÇEP'in Bodrum Meclisi ile MUÇEP'in Milas Meclisi ile telefonlaştık ondan sonra işte bir iki yere gittik Fotoğraf çektik belediyede. İşte sahiller şey döküyorlardı. Mermer tozu döküyorlardı mesela. Ondan sonra işte birkaç tane otel Güvercinlik tarafında. Ondan sonra bir tane otel deniz içinde havuz yapmıştı. Hem Milas Belediyesi hem Bodrum Belediyesi gittiler bunlara cezalarını kestiler" (20.Gör).

MUÇEP, hem organizasyonel anlamda kolaylık sağlanması hem de Muğla'nın coğrafi olarak dağınık yerleşkesi ve iki ucu arasındaki uzaklık gibi nedenlerle MUÇEP İlçe meclisleri yöntemini geliştirmiştir. Bu sayede farklı ilçelerde sahillerle ve diğer çevre-ekolojik anlamda gelişebilecek durumlara karşı proaktif bir şekilde etkide bulunabilmek amaçlanmıştır. İlçe meclisleri ile ilçe sınırlarında gelişen olaylara müdahil olunabilmekte, gerekli bilgi akışı daha kolay sağlanabilmektedir. Ayrıca ilçe meclisleri MUÇEP merkez meclisini bilgilendirmekte, ihtiyaç halinde MUÇEP merkez meclisi diğer ilçelerde gelişen olaylara müdahil olabilmektedir:

> "MUÇEP'in ilçe meclislerini kurmasının en önemli sebeplerinden biri Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin olduğu o mantıktaki hatayı yapmayıp, tek ve merkezi bir açından tüm konular ele alınabilecek gibi düşünmeyip, herkesin öncelikle kendi derdiyle ilişkilendiği ama MUÇEP mantığıyla, MUÇEP çalışma biçimiyle, MUÇEP'in bir konuyu ele alma biçimiyle kendi yöresindeki konuya el atması, ondan sonra da oradaki konuyu çözmeye çalışırken nasıl bir desteğe ihtiyacı olacaksa bunun için her an dayanışmaya iletişime hazır bir grubun çevresinde olmasını bilmesi. Bu da MUÇEP oluyor zaten. Örnek olarak Kelebekler Vadisi SİT alanı karar değiştirilecek, Fethiye'deki arkadaşlar konuyla ilgili arkadaşlar incelediler ve sonra destek verdik. Başka türlü haberiniz olmuyor çünkü" (18.Gör.).

5.8.3.2. şezlongsuz Datça İnisiyatifi

Öncelikle "ş" harfinin amaçlı olarak küçük kullanımı ve kullandırılması inisiyatifçe alınmış bir karardır (33. 34. ve 35. Gör.). şezlongsuz Datça İnisiyatifi, MUÇEP gibi, kendi başına çıkan, tarihin belli döneminde ve yeknesak olarak ortaya çıkmamıştır. Neoliberal dönemin çitleme pratikleri yine bu inisiyatifin çıkış noktasında etkili olmuştur denilebilir. Müşterekler üzerine baskılar arttıkça, bu baskıların karşısına müşterekçiler diyebileceğimiz aktörler de çıkmaktadır. şezlongsuz Datça İnisiyatifi de genelde Türkiye, yerelde Muğla özelindeki ekoloji hareketlerinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. İnisiyatifin şezlongsuz Datça olarak nitelendirilmesinin altında yatan temel nedenlerden biri ise sahillerin şezlonglarca çitlenmesidir:

> "şezlongsuz Datça İnisiyatifi, kendi aramızda şezlongsuzcular olarak niteleriz kendimizi, geniş şemsiyede çerçevemiz bir ekoloji mücadelesi, bunun bir alanı olan kıyı savunusu olarak belki tanımlamak mümkün.Özel mülkleştirmenin bir aracı haline geldi kıyılarda şezlong! Aslında biraz buna karşı çıkıyoruz. Müşterekleştirmenin önündeki en temel sembolik engellerden bir tanesi olarak ifade edebiliriz aslında. Senin de başta tezi anlatıken kullandığın kavramı kullanırsak eğer bir çit aslında. Özel mülkleştirmenin kademeli olarak bir aşaması" (33.Gör.).

> "Bu şimdi bir kıyı işgali sembolü aslında. Çünkü artık denize kadar dayandırdılar şezlongları, kimse giremiyor artık. Hatta merkezdekiler gündüz şezlong gece de masalarla dolu. Böylece kıyıları şezlonglarla ve masalarla işgal altına alıyorlar. Bu işte bu işgalin bir sembolü. Bundan dolayı da şezlonglar kalksın diyoruz" (34.Gör.).

şezlongsuz Datça İnisiyatifi Datça'da sahillerin müşterekleştirilmesini savunan ve bu bağlamda pratiği olan ilk aktör değildir. Bu inisiyatiften önce örneğin MUÇEP'in Kurubük ve Alavara gibi sahillerde eylemlilikleri olmuştur (bkz. Aslan ve Aslan, 2020) ve bu birikim üzerine oluştuğu söylenebilir (33. 34. ve 35. Gör.).

şezlongsuz Datça İnisiyatifi, Datça'nın Özbel Mahallesi sahilinde gelişen bir olayla hayat bulan bir oluşum olarak tanımlanabilir. Datça'nın ilk zamanlarında görece şehir merkezine uzak denilebilecek bir yer olan Özbel Mahallesi ve etrafında siteler kurulur. Zamanla Özbel de Datça'nın turistik olarak gelişmesiyle beraber şehirle bütünleşecek bir mahalle olur. Özbel sakinlerini çok yaygın bir şekilde kullandıkları, Özbel sahili vardır. Bütün Özbel sakinlerinin denizle buluştuğu ilk nokta Özbel

sahilidir ve yıllardır da yoğun olarak kullanılan bir sahildir (33. 34. ve 35.Gör.). Bu sahilde aynı zamanda denize girmeyi ve çıkmayı kolaylaştırması açısından bir iskele inşa edilmiştir, uzun yıllardır Özbel sakinleri tarafından denize girme amaçlı kullanılmaktadır ve iskele betondandır.

8 Mart 2023 tarihinden önce yapımına başlanmış olan fakat bu tarihte Özbel mahallesinde yaşayan ve aynı zamanda MUÇEP Datça'da çevre-ekoloji ile ilgili çalışmalarda yer almış bir Datça sakini tarafından Özbel sahilindeki betonarme iskelenin üstünün ahşapla kaplandığı fark edilir. Bunun üzerine bu kişi ahşapla kaplanmış iskele platformunun fotoğraflarını çekerek MUÇEP bilgi paylaşım ağında paylaşır.

İskele Özbel Sahiline inşa edilen yeni bir otel tarafından ahşapla kaplatılmıştır. Ayrıca bu sahilde bir de çelik konstrüksiyon ile inşa edilen ve üst kısmı ahşap kaplamalı bir platform inşa edilmiştir. Bu platformun nedeni de daha önce değindiğimiz üzere bu platformların üzerine masa-sandalye koymak ya da şezlonglar dizerek denizin içini bile çitlemektir. Özbel sahilindeki bu gelişme ve bilgilendirmenin ertesi günü, 9 Mart'ta MUÇEP'li yaklaşık 25-30 kişi alanda keşif amaçlı toplanır.

Bu keşif amaçlı toplanan kişilerin arasında aynı zamanda hukukçular ve Özbel sakinleri de vardır. Sahadaki gözlemin ardından Özbel sahilinde bir toplantı yapılır. Toplantının ardından Datça Belediyesinden randevu talep edilir, randevu aynı gün kabul edilir ve Datça Belediye Başkanı ile bir görüşme yapılır bu grup tarafından. Gerekli detaylar iletilir. Bu görüşmeden 7 gün sonra Özbel sahiline inşa edilen platform kaldırılır (33. 34. ve 35.Gör.).

> "şezlongsuz Datça İnisiyatifi olarak hiçbir işletme ile doğrudan muhatap olmamayı tercih ediyoruz. Kamu otoritelerini muhatap alıyoruz" (34.Gör.).

Fotoğraf 5.28. Özbel Sahilinde Üzeri Ahşapla Kaplanan İskele

Kaynak: https://m.bianet.org/bianet/print/278398-kiyilar-icin-mucadele-eden-toplumsal-bir-girisim-sezlongsuz-datca-inisiyatifi (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Belediye ile yapılan görüşmenin ardından ertesi günü 10 Mart 2023 tarihinde olacak şekilde MUÇEP ve Datça'daki diğer demokratik kitle örgütlerine bir toplantı duyurusu yapılır:

> "MUÇEP başta olmak üzere, biraz önce de ifade ettiğim gibi öncelikle çevre ve ekoloji odaklı örgütler olmak üzere, bunun dışında Datça'daki diğer platformlara da sosyal medyalarımızdan yaygın bir şekilde, bir kıyımız daha işgal ediliyor, kıyıda bir kaçak yapı var, yani kaçak yapı statüsündeydi ki söktürüldü, dolayısıyla kaçak bir yapı var, bir inşaat var, gelin, çünkü çok az halkın özgürce kullanabileceği alanlardan bir tanesi. Gelin kıyımızda neler yapabileceğimize beraber karar verelim. MUÇEP değildi bunun alt imzası, bunu da belirtmek istiyorum özellikle, yaygın katılım MUÇEP'ten olmasına rağmen. Bir grup mahalleli Datçalı olarak çağrı çıkardık (33.Gör.).

> "MUÇEP'in Datça grubunda paylaştım. Onlarla paylaştım. Ben de o gruptaydım. Çünkü daha önce de MUÇEV'e karşı bir kampanya vardı 4 sene önce, o zaman katılmıştım ve o zamandan beri takip ediyorum. Biliyordum ki burada böyle bir şey olduğunda MUÇEP hani kesinlikle arkamda olur, destek verir, buraları bırakmayız. Çok uzun yıllardır, neredeyse 30 yıldır çok çok büyük bir kitle denize giriyor buralarda. Oranın kapatılmasına hçbir zaman izin vermeyecektir diye umut ediyordum, düşünüyordum ve öyle de oldu gerçekten" (35.Gör.).

10 Mart 2023 tarihinde bu ahşap platformun üstünde yaklaşık 200 kişinin katılımıyla bir forum gerçekleştirilir. Foruma katılım Datça ölçeğinde yüksek katılımlı olarak gerçekleşir. Sahillerin çitlenmesi güncel bir problem olduğu için ve aynı zamanda yerel halk bu konudan çok şikâyetçi olduğu için katılım sayısı yüksektir. Aynı zamanda siyasal ve sosyal gerekçeler, topluluğun dilinin daha sempatik ve eşitlikçi olması, bireylere yukarıdan bakan bir yaklaşımının olmaması, pratiklerin altında diğer örgütlerin imzasının olmaması gibi nedenler bu topluluğu bir halk hareketine dönüştürmekte ve yüksek katılımı sağlamaktadır (33. 34. ve 35. Gör.).

> "O dönemde daha adımız şezlongsuz Datça İnisiyatifi de değildi. Kıyı için bir araya gelen bir gruptuk ve iki yüz kişilik bir forum takdir edersin ki epey bir güç yarattı tabiiki. Datça için belki iki yüz sayısı anlamsız olabilir, hani burada niteliksel bir çalışmanın içerisinde niceliğin ne kadar problemli olabileceğini çok iyi biliriz. Ama şöyle söyleyebilirim, Datça'da bir demokratik toplanmanın ortalamasının iki katı denilebilir bir buluşma. Bu açıdan böyle bir kıymet taşıyor sayı anlamında. Zaten bir biçimiyle zorlanılan dert olan, alev alev yanan bir toplumsal yaraya denk düştüğü için aslında bu kadar yüksek bir katılım oldu" (33.Gör.).

MUÇEP örneğinde olduğu gibi müştereklere olan saldırıların dozunun artması, bireylerin müşterekler konsuunda daha aktif katılım ve rol almasına yol açmıştır. Toplantının özellikle forum şeklinde gerçekleştirilmesi amaçlanır. Bu forumda ilk alınan karar Özbel sahilinde nöbete başlamak olur. İlk nöbet 10 Mart 2023 tarihinde başlar ve kesintisiz olarak sürer. 22.07.2023 yapılan görüşmede nöbetin hala sürdüğü ve o gün nöbetin 135.günü olduğu iletildi.

> "Daha ilk günlerden şunu söylediğimizi çok net hatırlıyorum Saim hocam, "Burayı da kaybedersek burası bir dönüm noktası Datça için. Başka bir yere evrilecek. Zaten çok az yer kaldı. Datça için artık şey denmeye başlandı, bunun bir yerde artık sosyolojisini ya da turizm politikası bağlamında konuşma ihtiyacımız doğarsa oradan da ele

alabiliriz. Bir küçük Bodrum'cuk yatarma çabası var. Dolayısıyla hani dedik ki burayı kaybetmemek gerekiyor" (33.Gör.).

"Şöyle, ikinci gün, baya yüz elli-iki yüz kişi toplandı, nöbet tutalım dendi. Bir mahalle grubu vardı, hemen oraya isimler eklendi, hatta ilk forum ertesi günü yapıldı" (35.Gör.).

İlerleyen günlerde inisiyatif kararlarının tümünün forumlarda yapılması kararını verir ve o süreçten sonra tüm konu ve başlıklar bu forumlarda tartışılarak karara bağlanır. Ayrıca hareketin hangi yöne gideceği, platform kaldırıldıktan sonra pratiklere devam edilip edilmeyeceği, edilecekse bu yol haritasının nasıl olması gerektiği, sadece nöbet mi tutulacağı, hareketin kendini nasıl tanımlayacağı gibi konular tartışılır. Ayrıca sahil savunusunun sadece Datça bölgesindeki bir bölgede daraltılıp-daraltılmayacağı, pratiklerin oradamı yoksa daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde sürdürülüp-sürdürülemeyeceği gibi konular da ele alınır. İnisiyatifin üçüncü forumunda özellikle bu başlıklar ve yol haritası belirlenimi için toplanılır. İnisiyatifin ismi de bu forumda belirlenir:

"Şezlongun aslında bir simge bir sembol olması itibariyle şezlongsuz Datça diye yola çıkmamızın mümkün olup olmadığı, oradaki bir esprinin de, belki bunun daha geniş bir toplumsal hareket yaratabilecek, işte şezlongsuz Kuşadası, şezlongsuz Bodrum, şezlongsuz Karadeniz gibi bir zemin yaratması itibariyle böyle bir isim alalım mı önerimiz forumda kabul gördü. Ve bir yapı olmadığımız için bizi en güzel tanımlayabilecek ifadeyle "inisiyatif" ekini ekledik. İsmimizi yazarken aslında sembolik görünen ama bizim için önemli bir nüans var. Şezlongsuzun "ş" si küçük. Datçanın "D" si büyük çünkü bizim için değerli olan Datça, şezlong ise değerli değil. O yüzden böyle ifade ediyoruz ve bir inisiyatif oluştu" (33.Gör.).

Sonraki süreçte çok demokratik olmakla beraber, sadece forumlarda karar almanın süreci hantallaştırması nedeniyle bir koordinasyon grubu oluşturulur. Bu koordinasyon grubu inisiyatif üyeleri ile yapılan görüşmelerde de sıklıkla dile getirildiği üzere "işin mutfağını yapan" bir koordinasyon olarak kurulmuştur. Koordinasyon, yavaş yavaş basına ulaşması gereken, sosyal medya hesaplarını kurması gereken, Datça içinde ve Datça dışında ulusal ölçekte kendisini duyurması gereken bir harekete doğru giderken bu işin mutfağını yapacak, karar organı olmayacak, hiyerarşik bir şekle bürünmeyecek bir koordinasyon grubu olarak oluşturulur. Bu koordinayon grubuna özellikle yönetme ya da yürütme gibi sıfatlar

eklememişlerdir. Bu koordinasyon kurulunun oluşturulması önerisi forumlarda tartışmalarla beraber kabul edilir. Koordinasyon kurulu nöbetler devam ederken ayrıca yeni müşterekleştirme pratikleri için fikir üreten, arka planda inisiyatifin sesinin duyulması için belirli işleri yerine getiren bir kuruldur ve bu şekilde inisiyatif devam etmektedir. İlerleyen satırlarda inisiyatifin nasıl müşterekleştirme pratikleri ortaya koyduğunu müşterekleştirme pratikleri başlığı altında detaylandıracağız.

5.8.3.3. Kent konseyleri

Birleşmiş Milletler (BM)'nin teşvikiyle 1997 yılında Türkiye'de Yerel Gündem 21 (YG-21)'lerin geliştirilmesi amacıyla geçici nitelikli, dönemsel projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu projeler 2000 yılını takiben ise sürekli bir program haline dönüştürülmüştür. Bu program çerçevesinde hayata geçirilen uygulamalardan biri de kent konseyleridir (Emrealp, 2005; Şahyar Akdemir, 2020).

Kent Konseyleri bir yönetmeliğe tabidir ve bu yönetmelik 26313 sayı ile 8.10.2006 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır. Yönetmelik, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 76 ncı maddesine dayanılarak hazırlanmış olup kent konseylerinin oluşumunu, yönetim ilkelerini, organlarını, görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esaslarını kapsar. Yönetmelik üzerinde 2009 ve 2019 tarihlerinde değişiklikler gerçekleştirilmiş olup, 2019 yılındaki değişiklikte yönetmeliğin hükümlerinin Çevre ve Şehircilik Bakanı tarafından yürütüleceği eklenmiştir. Bu açıdan bakılırsa Kent Konseylerinin menavra kabiliyetinin sınırlı olduğu, yönetmelik kapsamı çerçevesinde pratiklerde bulunabileceği söylenebilir.

Kent konseyleri de Muğla'da sahillerin müşterekleştirilmesi adına mücadele eden aktörler arasında yer almaktadır. Muğla'da en aktif Kent Konseyleri Datça, Marmaris, Bodrum, Fethiye ve Menteşe'dir.

Kentsel katılım açısından en uygun katılım platformlarından birisini de kent konseyleri oluşturmaktadır. Kent konseylerinin en önemli bileşenlerinden biriyse hiç şüphesiz Sivil Toplum Kuruluşlarıdır (Kestellioğlu, 2023: 126). Kent konseylerinin bulundukları ilçe merkezlerindeki ya da diğer illerdeki çevre-ekoloji alanında STK'lar ve Kent Konseyleri ile müşterekleştirme pratiklerinde bulunabilmek adına işbirliği yaptığı söylenebilir. Bunun dışında çoğu Kent Konseylerinin MUÇEP'le ve işbirliğine

gittiği, azınlığın ise türlü fikir ayrılıkları nedenleriyle işbirliği yapmadığı bulgulanmıştır. Muğla Kent Konseyleri arasında iletişimin güçlü olduğu, çevre-ekoloji bağlamında ve araştırma konumuz olan sahiller bağlamında da ortak mücadeleye gittikleri söylenebilir:

> "Kent Konseyi olarak, Muğla ilindeki tüm kent konseyleri başkanları ve yürütme kurulu üyeleriyle temasa geçtik. Aynı zamanda da Türkiye Kent Konseyleri Birliği ile de temasa geçtik. Ve bilgi ve deneyim paylaşmak adına bir araya geldik ve sonra da bu bir dinamik oluşturdu, sonrasında da dedik ki, bir güç birliği yapmamız lazım, işte hem kent konseylerinin yapısı ve işleyişi anlamında yerelde oluşan sorunların üstesinden gelebilmek adına, hem de ortak mücadele alanlarımızı güçlendirebilmek adına ne yapabiliriz diye. Mesela bizim ilçemizde yaşadıımız bir çevre ihlali varsa bunu diğer ilçelerle paylaştık ve onların desteğini aldık. Diğer ilçelerdeki işlenen ihlallere karşı hazırlanan itiraz yâ da hareketlere destek verdik. Ortak basın açıklamaları hazırladık. Yerelde de böyle bir güç birliği yapma sözü oluşturduk" (30.Gör.).

Belediyelerin Kent Konseyleri üzerindeki etkileri, hem bir sorun alanı olarak hem de sorun döngüsü açısından önemli bir noktadadır. Örgüt yapıları incelendiğinde, ağırlıklı olarak Kadın ve Çocuk Meclisleri üzerinden bir katılımcı süreç geliştirilmeye çalışılsa da, Kent konseyleri üzerinde sağlanmaya çalışılan ve yasal düzenleme ile belediye-kent konseyi arasında gelişen "vesayet", yerelde katılımcı mekanizmalar önündeki en önemli engel olarak algılanmaktadır. Bugün dahi alanyazında tespit edilen Kent Konseylerinin belediyelerin bir organı olarak algılanması bu yeni tür "vesayet" ilişkisinin yerel halktaki yansımasıdır (Kestellioğlu, 2023: 130). Araştırmamızda da bu vesayet sorunu bulgulanmıştır:

> "Şimdi şöyle bir algı var toplumda, şimdi siz de çıksanız kent konseyi nedir diye sorsanız bilmezler insanlar. Bilenler de haa belediyenin şeyi der, şeyi! Ne olduğunu tarifleyemez ama şeyi der. İnsanlar şöyle zannediyor, belediyenin bir kurumu gibi zannediyor. Aslında kent konseyi özerk bir yapı. Yani kent konseylerinin tüzel bir kişiliği yok. Bir dernek gibi tüzel kişiliğe sahip değil ama buradaki STK'ların odaların baroların üniversite temsilcilerinin ve kaymakamlıkla belediye temsilcilerinin oluşturduğu bir yapı kent konseyi. Bir de şey var, burada bir tartışma yaşadık kendi içimizde, birkaç STK'nın üyesiyle, parti şeyi yaptılar hani, particilik yaptılar, XXX partisi yanlısı olmak istediler, kendi bekalarını orada görüyorlar veya keçinin olmadığı yerde Abdurrahman Çelebi gözükmek için böyle bir manevra yapıyorlar yani" (25.Gör.).

Muğla'da sahillerdeki çitlemelerin itkisiyle beraber Kent Konseyleri'nde Kıyılar/Sahiller Meclisleri kurulmaktadır. Kıyı meclisleri Muğla'daki kent konseyleri açısından en önemli meclislerden biridir denilebilir. Kent Konseyleri her ne kadar belediyelerin bir birimi olarak görülse de Muğla'daki bazı kent konseylerinin belediye ile yönetmelik dışında hiçbir bağı bulunmamakta, özellikle sahiller bağlamında çatışmalar yaşanabilmektedir. Özellikle sahillerde gelişen kanunsuz bazı yapılaşma ve projelere belediyelerin ruhsat vermesi nedeniyle bu çatışmalar meydana gelmektedir.

> "Bir kent kosneyi belediye başkanı istemiyor diye veya yasa izin vermiyor diye toplumun yanında yer almıyorsa çevreye duyarlılık göstermiyorsa kendi kendini englelmiştir yani. Burada işte belediey ruhsat verdiği halde ÇED için dava açıyoruz, ruhsatın iptali için dava açıyoruz. Yani aslında kent konseylerini hiçbir şey engellemiyor, çünkü oraya gönüllü geliyorsun sen, şimdi ben buraya seçilmeden önce de dediğim gibi davranmaya çalışıyorum çünkü beni belediye başkanı bağlamaz abi. O siyasi bir şey, ben onun üyrsi değilim, memuru değilim çalışanı değilim hiçbir şeyi değilim ben. Yürütmem de öyle değil. Burada belediyey bağlı olan iki kişi var, biri sekreter, öteki genel sekreter. Yönetmelik gereiği bunalr burada çalışıyorlar, bunalr burada görevlendiriliyorlar. Buradaki arkadaşım hani ben böyle işlerde görüünrsem bana zarar gelir ama bana bir hükmü yok. Burayı stklar oluşturuyor, hiçbirimize yok aslında. Eğer engelliyorsak kendi korkularımızı ya da çıkarlarımızı gözeterek engelliyoruzdur" (25.Gör.).

Muğladaki tüm kent konseyleri için geçerli değil ama özellikle MUÇEP, Muğla'daki kent konseylerinin kurulması ve işlerlik kazanması için özellikle adımlar atmıştır.

5.8.3.4. Mimarlar odası ve şubeleri

Mimarlar Odası ve Şubeleri özellikle kamusal alanda söz sahibi olan bir müşterekleştirici aktör olarak tanımlanabilir. Bu aktörler genellikle hukuki mücadele vermektedirler. Ayrıca MUÇEP ve çevre-ekoloji alanında mücadele eden diğer STK'larla hukuki mücadelede işbirliğine ve yardımlaşmaya gitmektedirler. Hukuki mücadeleler için gerekli bilgi ve birikimi diğer müşterekleştirici aktörlerle paylaşım yoluna giderek müşterekleştirme pratikleri ortaya koymaktadırlar. Şubelere üye kişiler aynı zamanda MUÇEP ve çevre-ekoloji mücadelesi veren diğer STK'lara da gönüllü olarak yer alabilmektedirler. Örneğin ÇED davalarına itiraz, itirazda işbirliği bu aktörlerin müşterekleştirme pratikleri arasında sayılabilir:

> "Hukuk mücadelesi şuan çok farklı aşamalarda şuan. Şöyle anlatayım size, SİT alanı gibi bir konu mesela önümüze geldiğinde çok hızlı şekilde toplaşabiliyoruz diğer aktörlerle, Mimarlar Odası da dâhil bu arada, Mimarlar Odası çok önemli bir aktördür bu bağlamda, çevre hareketindeki en önemli aktörlerden birisi de Mimarlar Odasıdır" (17.Gör.).

> "Oluyor tabii ki. Biz işbirliğine ve dayanışmaya çok inanıyoruz. Onun için de TMMOB'da bütün mesleki örgütlerle beraber çalışıyoruz ve tüm davaların çoğunu sadece Mimarlar Odası olarak değil, TMMOB çatısı altında açılmasını doğru buluyoruz çünkü multidisipliner konular oluyor davalar aslında. Orada gerçekten şehir plancısı bir arkadaşımızın formasyonuna da ihtiyacımız var ya da harita mühendisine de inşaat mühendisine de, jeoloji mühendisine de ziraat mühendisine de, arkeolog gibi gibi. Dolayısıyla hani şey, TMMOB şeyiyle yapıyoruz ki hani tek bir koldan yürümesin, gücümüzü arttıralım diye hem de MUÇEP'le yakın temastayız. Kent Konseyinin Çevre Çalışma Komisyonu'nda zaten bizim yürütme kurulumuzdan ve odada yine bizimle beraber çalışan bir sürü mimar meslektaşımız var. Onlarla hep paslaşıyoruz zaten." (27.Gör.).

Müşterekleştirici aktörlere böylece değindikten sonra, bu aktörlerin müşterekleştirme pratiklerini ayrıntılandıracağız. Bu aktörlerin müşterekleştirme pratikleri elbette farklılaşabilmektedir. Bu durumu da ayrıca göz önünde bulundurarak Muğla ilindeki müşterekleştirme pratiklerini bir sonraki başlıkta ele alacağız.

5.8.3.5. Muğla sahillerinde müşterekleştirme pratikleri

5.8.3.5.1. Hukuki mücadeleler

Müşterekçilerin en temel müşterekleştirme pratiği olarak hukuk mücadelesi verdikleri söylenebilir. Bunun en temel dayanağı ise sahillerin hem Anayasa'da hem de Kıyı Yasası'nda halka açık olması gerekliliği yatmaktadır. Aynı zamanda bu aktörler bir hukuk devleti üstünlüğünün ve yönetiminin her zaman ve her yerde varlığını kabul etmek ve ettirmek istemektedirler. Sahillerin kullanımında gerçek anlamda yasalarca kamu yararı gözetilmektedir fakat hem araştırmanın alanyazın bölümünde hem de bulgular bölümünün çitleme pratikleri bölümlerinde değindiğimiz üzere en başta yasaların ardından dolaşmak gibi pratiklerle sahiller kamu yararına kullandırılmaktan ziyade sermayenin hizmetine sunulmaktadırlar. Devlet ve piyasa işbirliği hâlihazırda var olan yasaları, yasal düzenlemeleri ya da bunların eksikliğini "yasaların ardından dolaşmak" olarak adlandırdığımız süreçle manipüle ederek gerçekleşmektedir. Devlet ve piyasa işbirliği böylece sahiller ve sahil kentlerinde

yaşayan nüfusların bir şekilde yaşamına dokunmaktadırlar. Diğer yandan, müşterekleştirici aktörler aynı yasal düzenlemeleri ele alarak bunların kötüye kullanımına veya manipülasyonuna karşı çıkmaktadırlar. Bu durum çitleyici aktörlerle müşterekleştirici aktörleri karşı karşıya getirmekte, bir çatışma süreci başlamakta; yasa, kanun, yönetmelik gibi tüzel düzenlemeler de taraflar arasında birer çatışma alanı ve aracı haline dönüşmektedir. Bu durumun bir yansıması olarak, gündelik yaşamda da reel anlamda çatışmalar ortaya çıkmaktadır:

> "Bu konuda yapılmış spesifik bir araştıma yok elimde ama gözlemlerimi paylaşayım. Bunun son 10 yıldır daha da artan bir şikâyet bir eleştiri olduğunu görüyorum, ondan önce bu kıyılar bu şekilde kapatılmamıştı veyahut insanlar daha rahat para verip girebiliyorlardı, bu kadar kapatılmamış bu kadar çitlenmemişti falan filan. Son 10 yıldır, o çitleme arttıkça, bir yandan orta sınıflar aynı zamanda yoksullaşıyor da. Yani orta üst taraf da yoksullaşıyor. Orta ve altı zaten yoksullaşıyor da özellikle orta üst. Sonradan gelenlerin, evet öyle bir şeyi var, ilk geldiklerinde çok şikâyet etmezken ya da şikâyetleri bu şiddette değilken, şimdi bu büyümüş durumda bu çitlemelerden sebeplerden dolayı ve tartışmalar çıkıyor ister istemez" (32.Gör.).

> "Birtakım insanlar yasalardan haberdar ve bu takım tartışmalara giriyorlar işletmelerle ama bunun basına yansıması çok rastlanan bir durum değil. Eminim bu tarz olaylar bu tarz çatışmalar taraflar arasında çok sık oluyor. Mesela ben başka yerlerde de yaşadım. Mesela otelin güvenlik görevlisi problem çıkardı, ben de polis çağırdım, polis geldi ve öyle hallettik" (13.Gör.).

Hukuk mücadelesinde tüzel düzenlemeler ve sahillerin ilgilendiren hukuki durumlar sadece devlet-sermaye işbirliğiyle ortaya çıkan hegemonik çitleme pratikleri için değil, aynı zamanda bu çitleme pratiklerine karşı çıkan aktörler için de bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Müşterekleştirici aktörlerin sahillerin çitlenmesine karşı çıkma biçimlerine daha yakından baktığımızda, hukuki mücadele alanı mücadeleler için sadece önemli bir araç olmakla kalmamaktadır. Hukuki mücadele alanı aynı zamanda sahillerin müşterekleştirilmesi mücadeleleri için kısıtlanmış ve manevra yapılması da zor bir alan haline gelmektedir. Zira bu mücadele oyununda oyunun kurallarını devlet koymaktadır ve bu kurallar üzerinde değişiklik yapma hakkına da devlet sahiptir. Müşterekçi aktörler bir yurttaş olarak da haklarını talep etmek için kurallarını devletin koyduğu bir sahada mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Muğla

sahillerinin çitlenmesine karşı verilen mücadelelerde müşterekleri ve müşterekleştirme pratiklerini anlamak için hukuka ve hukuki çekişmelere anlamak önemlidir:

> Çok çok derin bilgiye sahip değilim ama şöyle bir yasal düzenlemelere göz ucuyla baktığımızda bunların hepsi düzenlenmiştir. Ama yasalara bir kere hâkim olmamız ve onlara sahip çıkmamız falan çok sıkıntılı bir dönemde yaşıyoruz bu bağlamda. Ara sıra da dönen bir geyik muhabbetleridir döner hep aramızda, bir dönemler her şeyi değiştireceğiz, daha da ileri gideceğiz derken geldiğimiz bu dönemde devleti kendi koyduğu kurallara kendi uyması için zorladığımız zamana geldi. Bu kadar da geriye düştük hani şu anda (16.Gör.).

Hukuki mücadele tam bir müşterek örneği olarak isimlendirilebilir. Zira bu hukuki mücadeleyi veren gönüllüler müşterek bir çabanın içerisindedirler. Hukuki bir başvuru sürecinde, bir itirazda ya da herhangi bir davada süreci ilgilendiren ve bu durumlarla ilgili bilgi sahibi kişiler sürece ortak olmaktadır. Bu kişiler sürece bilgi ve birikimlerini yansıtmaktadırlar. Hukuki süreçte sadece hukukçular değil, örneğin sahildeki canlı yaşamını ilgilendiren süreçlerde alanında uzman kişiler (örneğin biyologlar) yapılan itirazlarda gerekli bilgi ve deneyimi aktarmakta, mücadeleyi müşterekleştirmektedirler:

> Neler yapıyoruz, mesela gündemi takipediyoruz, imar planı değişiklikleri yapılıyor mu onları takip ediyoruz, ya da çeşitli kararlar alınıyor mu ve bunlar neler? Yargıya taşıyabileceğimiz konualr oluyor mu, bunu takip ediyoruz. Yargıya başvurulabilecek koşullar oluşuyor mu? Şayet oluşuyorsa nasıl yargıya başvurabiliriz, yani bir dava açılacaksa hangi mesleki ve bilimsel bilgi ve gerekçeleri hazırlamamız lazım, bu sadece ben değil mimarından mühendisine, avukatına biyoloğuna ve bir takım oradaki insanların dahil olmasıyla oluyor bu. Çeşitli etkinlikler yapalım diyoruz, mesela bu marina üzerine bir hareket gelişecek herhalde, marina inşaatı da kaçak sanırım, onunla ilgili bir eylem yapıldı. Dolayısıyla yani bunlar yapılıyor (32. Gör.).

Temel ve yapısal dönüşümlerin uzun süreçleri kapsaması, temel ve yapısal dönüşümler için yapılması gereken maddi-manevi yatırımların ve bu dönüşümde yer alacak yeterli gönüllü sayısına ulaşılamaması gibi olumsuz durumlar ve ayrıca çitleyici aktörlere karşı özellikle hukuki anlamda hızlı bir şekilde reaksiyon verme ve mücadele etme gereksinimi de ayrıca müşterekleştirici aktörleri hukuki bir mücadeleye doğru itmektedir. Bu mücadelelerin gerekli zamanda verilememesi, halihazırda çitlenmiş alanlara bir yenisini daha eklemek anlamına gelmektedir:

> "Yani coğrafi koşullar, genel kullanım, sıkışmışlık gibi şeyler sebebiyle iş biraz zor. Yani özellikle kıyılar açısından daha da zor. Şuanda biraz şey durumunda kalmış vaziyetteyiz, hani kamuoyunda ortaklaşmış bir akıl çerçevesinde bunu çözmeye çalışmak, çok uzun bir zaman ve çok büyük bir dönüşüm gerektiriyor, o yüzden öncelik biraz da daha yakın hukuki çatışmaya dönüşmüş vaziyette. Yani bir defa öncelikle bu MUÇEV meselesini bir bertaraf etmek gerekiyor çünkü çok hızlı bir şekilde yerleşik düzen kuruyor bu şekilde. Onun için de işte tek tek MUÇEV'in bütün kiralama yaptığı sözleşmelere itirazlar, ihalelere itirazlar, onlara dava açmalar bilmem ne falan yani" (18.Gör.).

> "MUÇEV'in Fethiyede yapacağı bir iskele vardı, ona dava açtık. Yani biz biraz o yelpazenin itirazcı kısmında duruyoruz, ama bunun da yeterli olmadığını da biliyoruz. Bunun sebebi de şu; çok hızlı reaksiyon gösterilmesi gereken şeyler oluyor. Yani eğer o anı kaçırırsan, mesela ÇED dosyası askıya asılmış, on beş gün vermişler, on beş gün sonra her şey bitiyor. O onbeş günlük süreliği iyi değerlendirip rapor hazırlayıp dava açmak gerekiyor. Biz bu kısmını üstleniyoruz. Ama bu kısmı da topu topu on kişi üstleniyor" (19.Gör.).

Müşterekleştirici aktörler pratikleri aynı zamanda devlet ve sermaye işbirliğinin yol açtığı ve sahiller üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonik yönetime de bir meydan okumadır. Sahiller gibi müşterek alanlardan birikim elde etmek isteyenlerin gücü ve yasal otoriteyi manipüle etmesine de bir karşı çıkıştır. Burada aslında hukuki alan sadece yerine getirilmesi gereken bir kurallar bütününü değil; aynı zamanda bir mücadele alanı haline dönüşmektedir.

Sahiller bağlamında yasal hakların ve bu haklarca sahillerin müşterek olma özelliğinin ileri sürülmesi ve bu bağlamda hakların talep edilmesi de bir hukuki bağlam haline gelir. Sahillerin müşterekleştirilmesi için mücadele eden aktörler bir şekilde bu hukuki çerçeve içerisinde olup, bu çerçevelerin izin verebildiği ölçüde müşterekleştirme pratikleri ortaya koyabilmektedirler.

Müşterekleştirici aktörler için hukuki mücadelelerin yalnızca somut yönü (zaman ayırma, emek harcama gibi) değil aynı zamanda duygulanımsal yönleri de bulunmaktadır. Söz gelimi bu mücadeleyi vermek başlı başına duygulanımsal olarak yönetilmesi gereken de bir süreçtir. Örneğin dava süreçlerinin uzaması ve bu uzun süreci yönetebilmek başlı başına hem uzun bir emek süreci hem de bu süreci duygulanımsal olarak yönetmeyi içermektedir. Hukuki mücadele sonunda şayet bir yer

her türlü hukuki mücadeleye rağmen çitlenmişse, bu durum aktörler üzerinde olumsuz duygulanımsal olarak etkide bulunmaktadır. Hukuki mücadele sonunda kazanımlar sağlandığında da (en azından bir sahilin çitlenmesini önleme) aktörler için bir sonraki mücadele için daha fazla istekli, daha olumlu bir iklime kavuşmuş gibi hissetmektedirler. Görüşmelerin tümünde örneğin Bodrum şehirleşmeye yüz tutmuş yerlerde verilen mücadelelerin zorluğundan bahsedilse de, kayıpların yaşandığı kabul edilse de mücadeleden vazgeçilmeyeceğini her fırsatta dile getirmektedirler. Sadece Muğla'daki aktörler değil, sahillerin müşterekleştirilmesi adına hukuki mücadele veren il dışından aktörler de kazanılan davaların sonuçlarını şöyle özetler:

> "Kazanılmış davalarımızın olması, kazanılmış mahkemelerimizin olması bizi mutlu eder. Bunun yani böyle bir hakkının olduğunu bilmesi insanların bu da mutlu eder. Çünkü bizim amacımız bu hakkın yani artık bir gün böyle bir hak arayışının olmamasıdır yani hakkımızı alabildiğimiz noktadan sonra bu hareketin bitmesidir artık. Ama bu hak gaspı devam ettikçe biz de bu harekete devam edeceğiz. İnsanlara anlatmaya, eylemlere devam edeceğiz. Olumsuz durumlar da kesinlikle bizi geriye düşürmez. Dayak yersek, saatlerce güneş altında beklersek, eylemlerimize sadece iki üç kişi de katılsa bu asla bizi demoralize etmez."(5.Gör.).

> "Mesela orada Göcek'te çarşının ortasında, çarşının merkezinde emniyet binası ve gümrük binası olarak denizde sekiz bin metre karelik, denizin içerisinde, kıyı kenar çizgisinin dışarısında, o sekiz bin metre karelik alan ve etrafı da güvenlik duvarlarıyla çevrilerek ve güvenlikli alanı çevirmeye dönük bir koruma planı onaylandı, Çevre ve Şehircilik tarafından, yaklaşık bir yıldır biz onunla uğraşıyoruz, yaklaşık bir yıldır bununla mücadele ediyoruz Göcekte. Dört defa imar planına biz itiraz ettik, askıya çıkardık ve itirazlarımızın hepsi kabul edildi. En son da resen kabul edildi ve dava açtık, ve en son mahkeme kararı yürütme kararı verdi ve bilirkişi raporu o kıyının çevrilmemesi, emniyet ve gümrük binasının yapılmaması yönünde bir karar verdi, hakim yürütmeyi durdurma kararı verdi" (30.Gör.).

Hukuki mücadelelerde müşterekleştirici aktörler çitleyici aktörleri dava edebildikleri gibi, bu durumun tam tersi olarak çitleyici aktörler de müşterekleştirici aktörlere aktörlere dava açabilmektedir. Örneğin Sinpaş GYO'nun Marmaris projesinde Kent Konseyi üyelerine dava açılmıştır. Tüm süreç Kent Konseyi tarafından kamuya duyurulmuştur. Bunun ardından dava açılan kişilere sadece hukuki destek değil, her türlü konuda destek gönüllülerce sağlanmaktadır. Ya da şezlongsuz Datça İnisiyatifi de mücadeleye başladıkları, mücadelelerini ve nöbetlerini

sürdürdükleri Datça'nın Özbel sahilinde inşa edilen bir otel tarafından şikâyet edilmektedirler. İnisiyatif üyelerinden bazılarına dava açılmıştır ve dava sonunda kesilen para cezası bile ortaklaşa ödenmiştir. Üyeler arasında maddi-manevi her türlü yardımlaşma sağlanmaktadır.

5.8.3.5.2. Havlunu al/kap gel'den havlu hareketi'ne

Sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri bağlamında en bilinen ve hukuk mücadelesinden sonra en eskilerden olan "havlunu al/kap gel", "havlu serme prostestosu", "sahilleri havlularla donatıyoruz" gibi isimlerle sahillerdeki çitleme pratikleri protesto edilmektedir.

Havlunu al/kap gel en sık ve yaygın kullanılan bir slogan olduğu için bu kullanımı yeğliyoruz. Havlunu al gel protestolarıyla hem sahillerin çitlenmesine karşı mücadele edildiğinin mesajı verilmekte hem de bu yolla bireylerin sahillerin müşterek kullanılması bağlamında bilgilendirilmesi ve dikkatlerinin sahiller konusuna çekilmesi amaçlanmaktadır.

Sahillerin şezlonglarla işgaliyle artık sahillerde havlu serecek yerlerin bile kalmamasına da dikkat çekilmektedir. Bu tür bir hareket özellikle sosyal medya paylaşım ağlarıyla, müşterekleştirici aktörlerin diğer STK'larla kurdukları iletişim ağlarıyla duyurulmaktadır:

> "Burada yasal olarak yüzde yüz haklılar insanlar, eğer kamuoyu baskısı olursa bundan kesin sonuç alınır böylelikle. Kamuoyu baskısı olduğu zaman, yani insanlar bu konuda bilinçlenip de sokağa çıktıkları zaman, sokak derken hani sahile gidip, mesela birini biz organize ettik, mesela havlunu al gel, bireysel de olabilir mesela ama tanık olması açısından en az iki kişi olmasında yarar var. Bu yaygınlaşır ve bu bağlamda yaşanan her durumda polis çağrılırsa bu durum çözülür" (1.Gör.).

Fotoğraf 5.29. Havlunu Al/Kap Gel Eylemi

Kaynak:https://www.milliyet.com.tr/gundem/marmariste-beach-club-eylemi-1936678 (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

Havlunu al/kap gel etkinliği sadece Muğla'ya has değildir. Özellikle son dönemlerde bu gösteri farklı ülkelerde ve şehirlerde de yapılmaya başlanmıştır. Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi turistik destinasyonlarda da bu tür gösteriler artık yapılmaktadır. En güncel olarak Yunanistan'ın Paros Adası'nda yerel halk artık sahillerin şezlonglarla çitlenmesine karşı çıkarak bir havlu hareketi başlatmıştır. 02.09.2023 tarihiyle on iki bin kişiye ulaşan bir facebook sayfasına sahiptirler ve buradan bilgilendirme ve paylaşımlar yapmaktadırlar (bkz. Κίνηση Πολιτών Πάρου για Ελεύθερες Παραλίες | Save Paros Beaches- Paros Plajlarını Kurtarın).

Ulusal medyada genel olarak bu hareketin Yunanistan'dan başlayıp Türkiye'ye sıçradığı yazılmış olsa da bu hareket 2014 yılında Türkiye'de başlamıştı. Bu hareketi başlatan olay ise Marmaris'te tanınan bir fizik profesörünün sahili ücretsiz kullanmak istemesi üzerine darp edilmesi sonucu yapılmıştı (bkz. https://www.milliyet.com.tr/gundem/marmariste-beach-club-eylemi-1936678).

Ulusal medyanın bu akımın Yunanistan'dan başlayıp ülkemize de sıçradığını yazması aslında ulusal medyanın da sahiller konusuna bakış açısının nasıl olduğunu da ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 5.30. Yunanistan'ın Paros Adasındaki Havlu Hareketi

Kaynak: https://greekreporter.com/2023/08/03/reclaim-the-beach-movement-greece/ (Erişim Tarihi: 18.08.2023)

Ülkemizin diğer turistik destinasyonlarında da havlu hareketi yapılmaktadır. İzmir'de Alaçatı, Çeşme ve Güzelbahçe'de; Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde bu tür örnekleri mümkündür:

Fotoğraf 5.31. Çeşme ve Güzelbahçe'deki Havlu Hareketleri

Kaynak: https://www.evrensel.net/haber/496722/havlunu-al-da-gel (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

5.8.3.5.3. Basın açıklamaları ve yürüyüşler

Basın açıklamaları ve yürüyüşler yapmak da sahillerin müşterekleştirilmesi adına yapılan pratikler arasında yer almaktadır. Basın açıklamaları ile hem kamusal anlamda bilgilendirme yapılmakta ve hem de çitlemelere karşı tepki verilmektedir. Bu açıklamalar hem kamusal düzeyde bir sahilde ve hem de online platformlarda yapılabilmektedir. Genellikle basın açıklaması yapılacak konu üzerinde ya önceden çalışılmış ya da son anlarda ortaya çıkan bir gelişmeyle ilgili olabilmektedir. Bu iki durumda da halkın bilgilendirilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Basın açıklamasında genellikle konuyla ilgili bir metin hazırlanır. Bu metin hazırlanırken de müşterek bir çaba ile hazırlanır. Örneğin çitlenecek olan bir alandaki çitlemelerin canlı yaşamına vereceği zararı ölçmek ya da sahilleri güzel göstermek adına dökülecek olan mermer tozunun yol açacağı durumları değerlendirmek için bir biyolog, alanın hukuki durumu için bir hukukçu bu metin hazırlanırken bilgi ve birikiminden faydalanılan kişilerdir.

Fotoğraf 5.32. MUÇEP'in Akyaka'daki Basın Açıklaması

Kaynak: https://www.haber48.com.tr/ula/akyaka-daki-calismalara-mucep-basin-aciklamasi-yaparak-tepki-h40495.html. (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

5.8.3.5.4. Forumlar yapmak ve forum geleneğini sürdürmek

şezlongsuz Datça İnisiyatifi ve üyeleri, Özbel sahilinde başlayan çitlemelere karşı yapılan ilk toplantının ardından bu yana forum geleneğini sürdürmektedirler. İlk toplantıya gelen kişilerce ortaya atılan bir fikir olarak ortaya çıkmıştır forum geleneği.

Eşitlikçi bir hareket olarak ilerlemesi, herhangi bir siyasi baskı, kişi ya da angajman etkisinde kalmamak ya da herhangi bir çevre örgütünün de bir parçası olmayan hareket diledikleri için de bu yol tercih edilmiştir (33. 34 ve 35. Gör.). İnisiyatifin tüm kararları bu forumda alınmaktadır. Elbette geniş katılımlarda kararlara itiraz edenler vardır fakat itiraz edenlerin itiraz nedenlerini detaylı açıklaması talep edilmekte, bazı forumlarda azınlığın aldığı mantıklı kararlar da forumca kabul edilmektedir. Ayrıca forumlarda tartışılan konular ve kararlar detaylı şekilde özellikle inisiyatifin kullandığı Whatsap Uygulaması üzerinden inisiyatif üyeleriyle paylaşılmaktadır. Bu işleri arka planda koordinasyon kurulu görmektedir:

> "Hatta ilk haftalar ekoloji kavramını bile çok fazla dile getirmiyorduk, şunu söylüyorduk; biz yıllardır burada denize gireriz, güneşleniriz, biz burada denize girmeye, güneşlenmeye devam edeceğiz, bunun önüne bir araç, bir işletmenin sözde kiralaması çıkarılamaz, engel olamaz" gibi bir fikriyatla yola çıktığımız için bunu örgütlenme bağlamında çok geniş temsiliyete ulaştırmanın bir demokratik aracı olarak değerlendirdik forumu" (33. Gör.).

> "Her hafta forum yapılıyor, o foruma düşünceler aktarılıyor ve forumda kararlar alınıyor. Ne yapalım diye kararlar forumda alınıyor. Yani koordinasyon grubu karar almıyor. Neler yapalım, işte kendimizi gösterelim, yürüyüş yapalım, Kumluk'ta havlu serme yapalım, Taşlık'ta şenlik vs. bunlar foruma taşınıyor, her hafta Çarşamba günü forum yapıyoruz, orada hep birlikte konuşuluyor, tartışılıyor, o rapor, şimdilik iki yüz yirmi katılımcı var Whatsap grubunda, orada da paylaşılıyor, herkes bilgilendiriliyor" (35.Gör.).

Fotoğraf 5.33. Sahilde Forum Düzenlemek

Kaynak: Instagram (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

5.8.3.5.5. Sahilde nöbet tutmak

Sahilde nöbet tutma pratiğini şezlongsuz Datça İnisiyatifi başlatmış ve şimdilik sadece bu inisiyatif tarafından uygulanan bir pratiktir. İnisiyatifin mücadeleye başladığı ilk yer olan Özbel sahilinde yapılan ilk forum sonrası alınan nöbet kararının ardından nöbet görevlileri belirlenir. Daha önce Muğla'da meydana gelen yangınlar sürecinde Özbel sakinlerinin bulunduğu bir sosyal medya iletişim grubu (Whatsapp Uygulaması) kurulur. Bu grup daha sonra şezlongsuz Datça İnisiyatifi organizasyonu, bilgi paylaşımı ve iletişimi için kullanılır.

Her gün, günde iki vardiya şeklinde gönüllü nöbetler başlar. Nöbetin başladığı süre zarfı Muğla ili açısından hava şartlarının aslında kış şartları olduğu bir süreçtir. Buna rağmen nöbetler ısrarla sürdürülür:

> "İlk günlerde çok geniş katılımlı nöbetlerdi, Mart ayı olduğunu düşünürsek hala görece bir gün kış bir gün yaz gibi bölgenin özellikleri düşünüldüğünde ama kış şartlarının da hüküm sürdüğü bir dönemdi. Kimi zaman yağmurda, yüksek fırtınalarda şemsiyelerimizle çorba, çay, kahve dayanışmaları ile başladığımız bir nöbetti" (33.Gör.).

İnisiyatif Özbel Sahilinde nöbet tutulan alanda aynı zamanda sahillerin çitlenmesine dikkat çekmek ve bu bağlamda bilgilendirme amaçlı bir nöbet tahtası koyarak nöbet günlerini bu tahtaya yazmaktadırlar.

Nöbet alanı aynı zamanda bir buluşma noktası haline de gelebilmektedir. Nöbet sırası olmasa da nöbet alanına giden bireyler olmakta, oraya getirilen yiyecek ve içecekler paylaşılmakta, sohbetler edilmekte, bilgi paylaşımları gibi küçük etkinlikler de nöbet alanında yapılmaktadır.

Nöbet alanı ve tüm çevresi inisiyatif gönüllülerince sürekli temiz tutulmakta ve çevrenin gerekli bakım ve onarımları da yine gönüllülerce gerçekleştirilmektedir:

> "Nöbetlerde oyunlar oynuyoruz, örneğin belli nöbet kurallarımız var, o kurallara özellikle dikkat ediyoruz ki o ortak yaşam beraber yaşam kültürünü bozmasın. Çünkü çıkış noktalarımızdan bir tanesi o, müştereklerin zeminine burada da başvurabiliriz diye düşünüyorum" (33.Gör.).

Fotoğraf 5.34. Sahilde Nöbet Tutmak

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı (24.06.2023).

Nöbetler esnasında bazı dışsal etmenler nöbete etki etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle işletmeler ve nöbet tutulan alanın arka kısmına inşa edilen otel yöneticileri ve çalışanları tabiri yerindeyse tehditkâr ya da tahrik edici bazı etkilerde bulunsa da nöbet gönüllüleri sessizliklerini korumaya devam etmektedirler. Zira daha önce belirttiğimiz üzere inisiyatif bu mücadelenin bir muhatabı olarak sahil işletmelerini ya da otelleri değil, sahillerden sorumlu kamu kuruluşlarını bu bağlamda muhatap almaktadır. Fakat nöbetçilere bazı aşırı denilebilecek etki durumlarında, inisiyatifini olayların büyümemesi ya da daha ileri noktalara taşınmaması adına hassasiyeti çok ön planda olması nedeniyle kolluk kuvvetlerine haber verildiği, nöbette olan ya da sahili kullanan inisiyatif gönüllüleri ile işletme yöneticilerini ya da çalışanlarının ifadeye çağırıldığı durumlar da yaşanmaktadır:

> Ertesi gün herhalde iki yüze yakın kişi ki bu 10 Mart'ta oluyor, öyle bir katılım oldu. O gün nöbet tutmaya karar verdik, hemen listeler oluşturuldu, nöbet tutmaya başladık. Yağmurda çamurda fırtınada hiçbir şekilde vazgeçmedik. Karşı taraf da bizim bu konudaki inatçılığımızı kararlılığımızı gördü. Bizim işletmelerle ilgili bir problemimiz yok aslında, hani karşımıza işletmeleri almak istemiyoruz biz, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan kiralandı, onlar muhatabımız. İşte belediye muhatabımız, belediyeye gidildi. Onların yapması gereken şeyler, onları yapmalarını istiyoruz. O şekilde devam etti ve bugün 142.gün (35.Gör.).

5.8.3.5.6. Sahillerde insan zinciri oluşturmak

Sahillerin müşterekleştirilmesi adına atılan müşterekleştirme pratiklerinin bir diğeri sahillerin müşterek olduğunu simgesel olarak da ifade eden insan zinciri oluşturma etkinliğidir. Bu eylemde bireyler el ele tutuşarak sahillerin kamuya, herkese ait olduğunu vurgulamaya, sahiller çitlemelerine karşı ele ele olduklarını dile getirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca sahillerdeki çitlemelere dikkat çekmek, halkı bu bağlamda bilinçlendirmek de amaçlanır. İnsan zinciri oluşturma fikrinin ilk çıkış noktası MUÇEP'in Kurubük Koyu'nda verdiği mücadele sonrasında koyun çitlenmesinin engellenmesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Kurubük koyu ihalesi iptal edildikten sonra, koyun çitlenmemesi adına mücadele eden bireyler el ele tutuşarak bu simgesel pratiği ortaya çıkarmışlardır.

Fotoğraf 5.35. Sahillerde İnsan Zinciri Oluşturmak

Kaynak: https://mucep.org/datca-kurubuk-koyu-ihalesi-iptal-edildi/ (Erişim Tarihi: 22. 08. 2023).

5.8.3.5.7. Sahilde Şenlik Düzenlemek: Neşeli Kıyılar Şenliği

Sahillerle ilgili, özellikle sahillerin tarihi ve geçirdiği dönüşümü ele alan kitapların birçoğu ya yazarların sahillerde geçirdiği eğlenceli zamanları anlatmaları ile ya da genel olarak sahillerin bir eğlence yeri olduğunun dile getirilmesi ile başlar (bkz. Lencek ve Gideon, 1998; Gray, 2006, Ritchie, 2021). şezlongsuz Datça İnisiyatifi,

sahillerdeki etkinliklerini arttırmak ve Datça özelinde daha fazla kişiye ulaşmak, inisiyatifin sesini duyurmak adına Datça özelinde Neşeli Kıyılar Şenliği düzenlemiştir. Neşeli kıyılar şenliği, Neşeli Militanlık kavramı ile örtüşmektedir. Zira şenliğin esas çıkış noktası ise bireylerin günlük yaşamda sahillerde zaten yaptıkları türlü pratikleri bir şenliğe dökmektir. Çocukların sahildeki kumlardan kaleler yaptıkları, müzisyenlerin sanatlarını icra ettikleri, sahillerde yemeklerin ya da içeceklerin paylaşıldığı bir etkinlik. Fakat aynı zamanda sahillerin müşterekleştirilmesi düşüncesinin göz ardı edilmediği ve ön planda olduğu, yüzücülerin Datça'nın bir ucundan yüzerek Özbel sahiline vardıkları, Mor Pedal Bisiklet Topluluğu üyelerinin üzerlerinde sahillerin müşterekleştirilmesi adına pankartlar taşıdığı ve Datça'da kornalarla, zillerle tura çıktıkları, inisiyatifin hikayesinin ve ilk günden şenlik gününe kadar yapılan eylemliliklerin de anlatıldığı bir şenlik yapılmıştır:

> 24-25 Haziran günlerinde gerçekleştirdik Neşeli Kıyılar Şenliği'ni. Kendimizi nasıl duyurabiliriz, nasıl bir araya gelebiliriz sorusunun peşinde şöyle düşünmeye başladık. Dedik ki bizim bir dilimiz var. Keyifli bir dil, bizim bir tarzımız var, mizahi bir tarz. Gerçekten biraz direnmenin eğlenceli halini yaşıyoruz. Ne yapalım ne edelim dedik. Eğlenelim. Ne yapalım, şenlik yapalım. Ve birden kabul gördü bu fikir. Bu bir şenlik ama tabi ki politik mahiyeti olan bir şenlik. Bir kıyı savunusu şenliği bir taraftan. Yani eğlenelim de çünkü ilk günden beri hani biraz önce söylemiştim, bizim çıkış noktamız özellikle ilk günlerde şuydu, ben bu kıyıda ne yapıyorsam onu yapmaya devam etmek istiyorum (33.Gör.).

Fotoğraf 5.36. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 1

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı Datça (24.06.2023).

"Saat 17:28'de alandayım. Vardığımda yaklaşık 25 kişi iken bu sayı 17: 55'te 70 civarına, 18:20 saatlerinde ise yaklaşık 200'ün üzerinde kişiye çıktı. Çoğunluğun yaşı kırk beş yaş ve üstü. Neredeyse herkes orada paylaşmak için bir şeyler getirmiş. Alana uzunca bir masa diziliyor. Herkes ürünleri o masaya koydu. Bir yandan küçük bir müzik alanı kuruluyor. Vegan olanlar için ayrı ürünler de getirilmiş. Çay, kahve ve türlü içecekler paylaşılıyor. Nereyse tüm yiyecekler ev yapımı. Grup üyelerinin yapmış olduğunu öğreniyorum" (Alan Notu- 24.06.2023).

Fotoğraf 5.37. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 2

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı Datça (24.06.2023).

Tarih olarak sıcak bir döneme denk gelmesine ve katılımcıların yaş ortalamalarının yüksek olmasına rağmen katılımın Datça özelinde yüksek olduğu söylenebilir. Şenlikte katılımcılar arasında olumlu ve yakın ilişkilerin olduğu da gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 5.38. Sahilde Neşeli Kıyılar Şenliği 3

Kaynak: Araştırmacı Fotoğrafı Datça (24.06.2023).

5.3.5.6. Müşterekleştirme pratiklerinde Muğla'ya göç edenlerin etkisi

Hem görüşmeler ve hem de gözlem anlarında elde edilen verilere dayanılarak sahillerde müşterekleştirme pratiklerinde bulunan aktörlerin üyelerinin çoğunluğunu dışarıdan gelenler/ göç edenler oluşturmaktadır. Diğer bir değişle Muğla'nın yerel halkı bu mücadele alanlarında çoğunlukta değildir. Burada göç edenler sıfatı belki ayırıcı ya da dışlayıcı bir niteleme olarak görülebilir fakat bir şekilde Muğla'ya sonradan gelip yerleşmiş olanların çoğunluğu aynı zamanda kendilerini Muğlalı (Datçalı, Marmarisli, Bodrumlu gibi) görmektedirler. Yerel halkın daha çok turizmin getirdiği rant ve istihdam etkisiyle çitlemelere karşı çoğunlukla olumlu ya da nötr davrandıkları düşünülmektedir. Göç edenlerin ise eğitim düzeylerinin etkisi, şehir yaşamıyla ilintili olarak doğaya dönüş istencinin ve bu istencin çitlemelerce şehirleşmeye dönüşmesi, çevre-ekoloji bağlamında bilincin daha fazla olması, göç etmeden önce yaşadıkları yerlerde çevre-ekoloji anlamında atılan pratiklerde deneyimli olmaları ve bunu performe etmeleri, aktif yurttaş bilincinin göç eden

kişilerde daha yüksek olması gibi unsurlar göç edenleri sahillerin müşterekleştirilmesi adına daha fazla mücadelede bulunmaya teşvik eden nedenlerdir.

> *"Datça gibi yerlere o yenilikçi bir siyaseti falan getiren sokan onlar, MUÇEP dediğimiz şeyin tabanı sonradan gelenlerden oluşuyor aslında" (32.Gör.).*

> *"Milas'ın yerlileri de var ama onların sayısı azdır. Daha çok daha sonradan gelmiş olan kişiler" (20.Gör.).*

> *"Fethiye'de, köy nüfusu yüksek. 2000'lerle beraber artık kent nüfusu köy nüfusunu geçmiş dışarıdan aldığı göçle beraber de artık şehir olmaya kavuşmuş oluyor ama şimdi burada yaşayan yerli halk bu kimliği henüz sindirebilmiş ve bununla ilgili bir reaksiyon geliştirebilmiş değil. On beş-yirmi senede satmış olanları yani kaybettiklerini daha şimdi şimdi anladılar ve buna karşı reaksiyon yeni yeni gösterir hale geldiler. Bizim MUÇEP'i kuran ekip de çok ağırlıklı olarak, biraz önce andığım Marmaris, Bodrum gibi bir anlamda şehirleşmesi oturmuş, farkındaysan MUÇEP çok büyük oranda İstanbul, Ankara gibi büyük anlamda o kentlerin karmaşasından kaçanların, hani zaten köye gelmek isteyenlerin burada karşılaştıkları manzaraya karşı itirazları. "Biz köye gelmiştik ama burası da şehir aslında" itirazı" (19.Gör.).*

5.8.3.7. Dışarıda hayat devam ederken bir yandan mücadeleyi sürdürmek

Araştırmanın alanyazınında müşterekler başlığını ele alırken Wright'ın (2020: 118) kolektif aktörleri oluşturmada üç önemli güçlüğün ortaya çıktığını öne sürdüğünü belirtmiştik. Bu güçlükler: 1-özelleştirilmiş hayatları aşmak, 2-karmaşık, parçalı topluluk yapıları içerisinde topluluk dayanışması inşa etmek ve 3- birbiriyle rekabet halinde, topluluk dışı temellere dayanan çeşitli kimlik biçimlerinin olduğu bir ortamda gayri-kapitalist siyaseti örmekti. Bu güçlüklerin ilkini bir şekilde müşterekleştirici aktörler de yaşamaktadırlar. Diğer bir değişle bu aktörler gündelik yaşam gerekliliklerini karşılamaya çalışırken bir yandan da sahillerin müşterekleştirilmesi ve daha genel anlamda çevre-ekoloji anlamındaki toplumsal olaylara güç ve zaman ayırmadaki zorluğu da yaşamaktadırlar. Ama bu olumsuz durumlara rağmen mücadeleyi sürdürme niyetlerinin yüksek olduğu söylenebilir:

> Örgütlenme diyince tabii ki bizler özel hayatı da olan insanlarız. Çoğu ablamız abimiz emekli, onlar bu işe çok zaman ayırabiliyor ama bizim gibiler hâlihazırda hala hayatla uğraşmak zorunda kalan bir grubuz. Yani en yaşlıları benim öyle diyeyim size. Dolayısıyla işte özel hayatımız var, çocuk büyütüyoruz, falan filan derken bunların hepsi birer sorun zaten (17.Gör.).

Elbette durum çalışanlarla sınırlı değildir. Müşterekleştirici aktörlerin üyelerinin çoğunluğunu ileri yaştaki ve emekli kişiler oluşturmaktadır. Bu kişiler etraflarında gelişen olumsuz olaylara tarafsız kalmamaktadırlar. Zira tabiri yerindeyse yaşamlarının kalan kısmında hiçbir adım atmasalar dahi yaşamlarında bir değişiklik yaşamayacak kişiler, özellikle sahiller bağlamındaki çitlemelere ve olumsuz durumlara kayıtsız kalmamakta ve sahiller bağlamında mücadele etmektedirler.

5.8.3.8. Müşterekleştirme pratiklerinin devamlılığı için bireylerarası temas ve iletişimin önemi

Müşterekleştirici aktörlerin üyeleri bir yandan gündelik hayatlarını sürdürürken diğer yandan da müşterekleştirme pratiklerine devamlılığı sağlamaya çalışmaktadırlar. Veriler ışığında örgütlenmenin devamlılığı için bireylerin sağlıklı iletişimi ve temasının en önemli konuların başında geldiği bulgulanmıştır. Buradaki temastan kasıt bireylerin daha sık görüşme ve iletişim halinde olmasıdır. Alanyazında değindiğimiz üzere neşeli militanlık kavramı da aslında teması önceleyen ve öğütleyen bir kavramdır:

> "Yani örnek vereyim, Datça'da olan eski arkadaşlarımla çok iyi çalışıyorum ama iki ay görmeyeyim untuup gidiyorum onları. Ne kadar temas, o kadar ilişkilerin uzun sürmesi ve başarı. Yüz yüze olabilir telefonla olabilir, whatsap olabilir, tabii bunlarla iletişimin kalitesi aşağı düşer. Bu grupta olan insanlar entelektüel seviyesi yüsek olan insanlar ve bu insanlar fikirlerini söylemek istiyorlar. Bu yüz yüze daha kaliteli oluyor tabii" (17.Gör.).

> "Bodrum'daki bir kişiyle Akyaka ya da Fethiye'deki bir kişi arasındaki ilişkiler aslında çok daha geçmişe dayanan ilişkiler, farklı mücadeleler, farklı organizasyonlarda. MUÇEP biraz daha bunu pekiştirmeye çalışıyor. Ama bunun için daha fazla iletişime, daha fazla paylaşım yapmaya, örneğin daha sık toplanmaya ve beraber zaman harcamaya gerek var diye düşünüyorum" (18.Gör.).

Buraya kadar araştırmanın bulguları ele alınmıştır. Araştırmanın bundan sonraki kısmında elde edilen bulgular tartışılarak araştırmanın sonuç kısmı yazılacak ve sonraki çalışmalar için öneriler sunulacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Müşterek alanlar kapitalizmin doğuşundan bu yana, kapitalizmin yaşamını idame ettirebilmek için en önemli alanların başında gelmektedir. İngiltere'de ilkel birikim pratikleriyle başlayan müşterek alanların çitlenmesi hareketi (Marx, 2018), ilerleyen süreçlerde emperyalizm yoluna girmiş ama aynı amaçla yoluna devam etmiştir (Luxemburg, 2004). Günümüzde de en çok mülksüzleştirerek ve yeni çitleme alanları bularak devam etmektedir (Harvey, 2004: 2022; Midnight Notes, 2014).

18. yüzyılla birlikte sahiller özellikle İngiltere'de önemli rekreasyon alanları haline gelmiş ve bu durum sonraki yıllarda özellikle Fransa, Avustralya ve İspanya gibi ülkelerde de devam etmiştir. Sahillerin özellikle turizm amaçlı kullanılması sahillerin çitlenmesine de yol açmıştır. Türkiye'de ise bu durum özellikle 1980'li yıllardan itibaren başlayacaktır. 1980'den itibaren sahiller kitle turizminin de itkisiyle paha biçilemez alanlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm sahillerin çitlenmesi dönüşümüdür aynı zamanda. Çitlemelerin en önemli aktörleri ise piyasa-devlet ikilisidir.

Anayasa ve Kıyı yasasına göre kamusal alan olan sahiller, turistik önemleri nedeniyle çeşitli çitleme pratikleriyle çitlenmektedirler. Fakat turizm yazınında özellikle ekonomi-politik konuların göz ardı edilmesi nedeniyle (Bianchi, 2018), çitleme ve neoliberal kapitalizme alternatif olarak görülen ve son dönemin en önemli konularından olan müşterek konusu gibi konular çalışılmamaktadır. Sahillerde meydana gelen türlü çitleme pratikleri ve bu pratikleri ortaya koyan aktörler ile çitleme pratiklerinin karşısına konumlanan müşterekleştirme pratikleri ve müşterekçi aktörler turizm yazınında ele alınmamaktadır. Her ne kadar turizm ve sahiller bağlamı dışında müşterek konuları ele alınmış olsa da, müştereklerin başarıya ulaşması adına yapılan öneriler henüz kısıtlı kalmaktadır.

Yukarıdaki bağlamları da göz önünde bulundurduğumuzda, bu çalışmada sahiller nasıl müşterekleştirilir sorusununun cevabını aradık. Bunun için öncelikle sahillerde çitlemelere neden olan aktörleri ve bu aktörlerin hangi çitleme pratiklerine neden olduklarını ortaya koyduk. Ardından sahillerde vuku bulan çitlemelere karşı müşterekleştirme pratiklerinin izini sürdük. Müşterekleştirme için yola çıkan aktörleri, bunların nasıl ortaya çıktıkları, bu aktörlerin sahillerdeki müşterekleştirme pratikleri, nasıl organize oldukları gibi temel başlıkları detaylandırdık.

Cordoba Azcarate'nin (2020) Cancun'da Meksika Devleti tarafından master planlı bir turizm şehri olarak seçilip, bu master planın 1974 yılından itibaren hayata geçirilip Yucatan bölgesinin bir otel bölgesi olarak çitlenmesi, yerel halkın bu bölgeden dışlanması, otel sahillerine yüzmek için giden yerel halkın duygulanımsal çitlerle kendilerini oraya ait hissetmemesi ya da otel görevlilerinin dışarıdan gelen yerel halk üzerindeki kontrolcü baskısı gibi duygulanımsal çitleme pratikleri araştırmamız bulgularıyla da benzeşmektedir. 1980'den sonra turizm sektörünün teşvik edilmesi süreciyle, Antalya ve Muğla gibi illerin bu bağlamda seçilmesi, özellikle Turizm Teşvik Kanunu nedeniyle Muğla sahillerinde bir kuralsızlaştırma başlamıştır. Turizm Teşvik Kanunu ile kuralsızlaştırma turizm sektörüne bir koruyucu hale oluşturarak turizmi dokunulmazlık seviyesine ulaştırmış, sermaye-devlet işbirliği deyim yerindeyse sahillerde at koşturmuş ve sahilleri çitlemiştir. Buradan yasal düzenlemelerin aynı zamanda toplumsal düzlemde işleyen ve toplumca benimsenip sosyo-kültürel yasalar (turizm dokunulmazdır) haline geldiği söylenebilir ve bu yolla da duygulanımsal çitler ortaya çıkmaktadır. Turizm dokunulmazdır şeklinde oluşturulan sosyo-kültürel yasalar, çitleme açısından turizm sektörüne önemli kolaylıklar sağlamakta, böylece turizmde çitlemelerin önü hem yasal düzenlemeler hem de duygulanımsal açıdan açılmaktadır. Bu bağlamda ortaya koyduğumuz; yasal düzenlemelerin türettiği turizm dokunulmazdır gibi sosyo-külürel yasalar, duygulanımsal çitlere yol açar ve bu durum da müşterekler alanyazını açısından özgündür.

Ayrıca Ol (2019)'un Alanya'nın Avsallar bölgesinde ele aldığı, otellerin, sahil sitelerinin ve sahil işletmelerinin çitleme pratikleriyle de bulgularımız kısmen örtüşmektedir. Otel sahillerine farklı kumların serilmesi, sahillerde deniz içine varana kadar beton dökülmesi gibi çitler ortaya koyduğumuz özgün çitlerdir. Sadece şezlongların değil, aynı zamanda sahillere masaların atılması ve dolayısıyla sahillerin hem gündüz hem de gece, yedi gün yirmi dört saat çitlenmesi de Muğla bağlamında ortaya koyduğumuz özgün çitlemelerdir.

MELSA (Muğla El Sanatları) ve MUÇEV (Muçev Turizm Ticaret Limited Şirketi) Muğla yerelinde örgütlenmiş birer özgün çitleyici aktörler olarak bulgulanmıştır. Merkezi yönetim ve yerel yönetim işbirliği ile başlayan bir çitleme mekanizması olan MELSA'nın ardından MUÇEV, hem yerel hassasiyetleri göz

önünde bulundurma ve dolayısıyla yerelden gelebilecek tepkileri önleme adına duygulanımsal pratikler ortaya koyarak çitleme yapan özgün bir örnektir. Muğla özelinde çevre ve ekolojiye saygılı ve bu konuda hassasiyet taşıdığını dile getirmesi buna örnektir. Ayrıca vakıfların çitleme adına kullanılması da özgünlük taşımaktadır. MUÇEV vakıfları bir çitleme mekanizmasına dönüştürmeyi başarmış olması bağlamında da özgün bir çitleme aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca MUÇEV'in bu işleyişi yasaların ardından dolaşmak ile mümkün olmuştur. MUÇEV ayrıca yerelde bir hegemonya kurmayı da başarmıştır. Bir limited şirket olarak MUÇEV'in yerelde duygulanımsal çitler oluşturması, diğer bir değişle MUÇEV'in yerelde devlet olarak görülmesi ve bu kanının belli pratiklerle (MUÇEV'in kiraladığı alana girmeye çalışan bireylerin dava edilmesi gibi) sosyal yaşamda yerleştirilmesi, MUÇEV'in çitleme yapabilmesinin de önünü açmaktadır. Böylece bir limited şirket, devlet algısıyla çitleme yapabiliyor olması da MUÇEV'in çitleyici bir unsur olarak diğer bir yanını oluşturmakta ve bu durum müşterekler alanyazınına da özgün bir bakış sunmaktadır.

Palmer'in (2019) çalışmasında, çitleme pratiklerinin Canoas'ta daha çok sahili koruma ve kollama bağlamında gerçekleştiğini, özellikle yerel belediyelerin sahilleri koruma ve temizleme gibi uygulamalara ödeme yapmak istemediği için, sahilleri çitleyen ama bir yandan da koruyan ve temizleyen küçük ölçekli satıcıları desteklediğini belirtmiştik. Muğla'da ise yerel belediyeler sahillerde görevleri olan bakım-temizlik işine gerekli harcama yapmama adına sahillerin kendileri tarafından işletilmesi taraftarıdır. Ayrıca hem Turizm Bakanlığı hem de belediyeler, mevcut çitlemelerin yol açtığı fahiş fiyatlar ve giriş ücretleri gibi nedenlerle kendilerini diğer çitleyici aktörlere kıyasla daha makul fiyatlar yoluyla hizmet ettikleri söylemiyle pazarlamakta ve bu hizmet söylemiyle sahilleri çitlemektedirler. Bu aktörlerin sahillerde halka hizmet adı altında sahilleri çitlemelerinin keşfi de bu araştırmaya özgündür. Bu aktörlerin gayri meşruyu hizmet söylemiyle meşrulaştırması, aynı zamanda diğer çitleyici aktörler için birer kötü örnek ya da referans noktası (önce Belediye ve Turizm Bakanlığı'na ses yükseltin!) olarak gösterilmesi durumu da yine bu bağlamdadır.

Bianchi (2018: 96)'nin kültürel öğelerin ekonomi-politik çalışmalarda gözardı edildiği eleştirisi bağlamına uygun örnekleri yukarıda MELSA ve MUÇEV

örneklerinde (örneğin yerelin çevre hassasiyeti ya da vakıfların varoluş amaçlarının kamu faydası olduğu düşüncesi gibi) ele almıştık. Ayrıca kültürel öğelerin ekonomi-politik çalışmalar açısından ve daha da özelde müşterek konusu açısından da önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira Muğla yerelinde, sahillerdeki mafyatik oluşumların etkisi ile çitlemelere karşı olabilecek bireyler, bu aktörlerin varlığından dolayı aktif yurttaşlık pratiği ortaya koyamamaktadırlar. Mafyatik oluşumların varlığıyla meydana gelen korku kültürü, medyada bu bağlamda yer alan haberler gibi nedenlerle sahillerin müşterek kullanılmasının önüne duygulanımsal olarak da geçilmektedir. Böylece bu aktörler sahilleri hem somut anlamda hem de duygulanımsal anlamda çitlemektedirler. Sahillerde mafyatik oluşumların varlığını ve etkisini ortaya koyarak aynı zamanda müşterekler alanyazınında da sosyo-kültürel etmenlerin önemli olduğunu gösteriyoruz.

MELSA ile başlayan özgün çitleme sürecinin bir diğer özgün çitleyici olan MUÇEV ile devam etmesi, Muğla sahilleri üzerindeki müşterekler alanlar siyasetini kızıştırmaktadır. Bu aktörler karşısında MUÇEP ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi aktörlerin varlığı müşterekler siyasetini daha da öteye taşımaktadır. Araştırma sonlanırken Fethiye'de Kıyılar Halkındır isimli bir inisiyatifin ortaya çıktığı da gözlemlenmiştir. Bu durum Muğla sahillerini çit ve müşterek antagonizması açısından daha da önemli bir konuma getirecektir.

Alanyazında belirtildiği üzere (bkz. Midnight Notes, 2014; Caffentzis ve Federici, 2017; Adaman, vd., 2017; De Angelis ve Harvie, 2017), neoliberal kapitalizmin müşterekler üzerinde neden olduğu çitleme baskıları arttıkça, bu baskılara karşı da farklı direnişler ortaya çıkmaktadır. Bu duruma benzer şekilde Muğla sahillerinde de çitleme baskıları, çitleyici unsurlar ve aktörler aktif rol oynamaya devam ettikçe bunların karşısına müşterekleştirme pratikleri ortaya koyan müşterekleştirici aktörler çıkmaktadır. Nitekim MUÇEP ve şezlongsuz Datça İnisiyatif'in kuruluş ve örgütlenme hikâyeleri bu durumu kanıtlamaktadır. Şehir dışından bir hareket olarak Beleşe Deniz Hareketi'nin de ortaya çıkmasındaki temel neden de aynıdır. Ayrıca, yeni bir müşterekleştirici aktörün ortaya çıkmasında geçmiş deneyimlerin de önemli olduğunun bulgulanmış olması (MUÇEP öncesi var olan STK'ların etkisi, şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin ilk adım atmasında MUÇEP etkisi) özgün bir süreçtir.

Muğla'da sahiller bağlamında mücadele eden aktörlerin sadece MUÇEP, Kent Konseyleri ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi gönüllü hareketlerin olmadığını da söyleyebiliriz. Değindiğimiz üzere Mimarlar Odası ve Şubeleri de bu bağlamda bir meslek odası olarak sahiller bağlamında mücadele eden önemli ve farklı aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sahiller bağlamında mücadele eden bireylerin büyük çoğunluğu, kendilerini Muğlalı olarak addetmenin yanında, Muğla'ya göç edenlerden oluşmaktadır. Sahil siteleri birer çitleme aktörüdür fakat Muğla'ya göç edenlerin tümü bu sitelerde yaşamamaktadır. Bundan dolayı, sahili çitlemeye gelenlerin aynı zamanda müşterekçilere dönmüş olması gibi bir sonuç ortaya çıkmamaktadır. Alanyazında sahillerin müşterekleştirilmesi pratiklerinde aktif rol alan bireyler hakkında böyle bir detay ile karşılaşmıyoruz.

MUÇEP, ilk olarak Muğla özelindeki çevre-ekoloji hareketlerin müşterek hareket etmesi anlamında bir merkezileşme olarak ortaya çıkmıştır. Fakat ilerleyen süreçlerde bu merkeziliğin ilçe meclisleri bağlamında yönetilmesinin daha uygun olacağı kararının çıkması, müşterekleştirme hareketlerde yerelliğin önemli olduğunun işareti sayılabilir. Müşterekleştirme bağlamında başarılı olup-olmaması farketmeksizin, öncül bir hareketin varlığı ve ortaya koyduğu pratikler öncül hareketten sonra ortaya çıkan hareketler için de önemlidir. Zira şezlongsuz Datça İnisiyatifi, MUÇEP'in Datça'da vermiş olduğu mücadelelerden esinlenmiştir ve fakat MUÇEP'ten tamamen bağımsız yeni bir yol ve örgütlenme arayışında olan bir aktördür. Zira MUÇEP'ten önce de Muğla'da varlık gösteren çevre-ekoloji hareketlerinin var olduğunu da belirtmiştik.

Özdemir'in (2020), KKTC-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne bağlı Girne şehrinde etkinlikte bulunan Girne İnisiyatifi (Kyrenia Initiative) ve bizim de ayrıca bu çalışma bağlamında görüşme gerçekleştirdiğimiz Beleşe Deniz Hareketi (Sea for Free Movement-) üzerinden incelediği müşterekleştirme pratiklerinde hukuk mücadelesinin ön planda olduğunu belirtmişti. Bu durum, bu araştırma için de geçerlidir. Muğla özelinde, sahiller bağlamında mücadele eden, müşterekleştirme peşindeki aktörlerin en fazla başvurduğu müşterekleştirme pratiği de hukuki mücadeledir. Sahillerin tüzel durumunun kamuya aitliği, hem aktörleri hukuk

mücadelesine itmekte ve hem de bu durum kamunun sahillerin müşterekleştirilmesi adına göz ardı edilemeyecek ve daha da ötede en önemli aktör olduğunun işaretidir. Bu yönüyle Leitheiser, vd., (2022)'nin müşterekleştirme için elzem olarak gördükleri ve öne sürdükleri kamu-müşterek ortaklığının önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim, şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin müşterekleştirme bağlamında sadece kamuyu muhatap olarak seçmesi, Özbel sahilinde gelişen çitleme pratiği karşısında yerel belediye ve yönetimlerle görüşmelerin sağlanması da bu duruma kanıt niteliğindedir. Bu durum aynı zamanda alanyazında bahsettiğimiz, müşterekleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için seçim siyasetinin de bir işaretidir. Elbette seçim siyasetinden kasıt müşterekleştirici aktörlerin siyasete girmesi ya da herhangi bir siyasi partiye üye olması ya da aktif siyaset yürütmeleri değildir. Seçim siyasetinden kasıt, yeterli toplumsal güç sağlayarak yerel yönetimleri müşterekleştirmeye zorlamak, ikna etmektir (Leitheiser, vd. 2022). Ayrıca şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin, hukuk mücadelesi, havlunu al/kap gel gibi müşterekleştirme pratiklerinin yanında neşeli kıyılar şenliği, sahilde nöbet tutmak, forumlar düzenlemek gibi ortaya koyduğu müşterekleştirme pratikleri sahillerin müşterekleştirilmesi bağlamında özgün birer müşterekleştirme pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kent Konseyi, Mimarlar Odası ve Şubeleri, MUÇEP ve şezlongsuz Datça İnisiyatifi gibi müşterekleştirici aktörlerin dayanışması, Srnicek ve Williams'ın (2018: 292) bahsettiği örgütler ekolojisi yaratma bağlamına uymaktadır. Bu aktörlerin sürgit dayanışması aynı zamanda daha önce bahsettiğimiz yeterli toplumsal gücü seferber etme noktasında önem arz etmektedir. Sağlıklı bir örgütler ekolojisi oluşturulduğunda toplumsal güç de sağlanabilecektir. Nitekim bunun işaretlerini şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin Datça özelinde yaptığı etkinliklerde (forumlar, neşeli kıyılar şenliği vb.) görebilmekteyiz. Datça özelindeki aktörler hem şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin etkinliklerine katılmakta, hem de bu etkinliklerde aktif rol almaktadırlar.

şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin başlatmış olduğu sahillerde müşterekleştirme pratiği olarak nöbet tutma pratiği, müşterekleştirici aktörlerin örgütlenmek adına önemli olarak gördükleri yakınlığı sağlama ve iletişimi arttırma adına önemli bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nöbetlerde inisiyatif üyelerinin kendi aralarında yaptıkları türlü paylaşımlar, nöbet tahtası gibi bir sembol aracın alana sürekli götürülmesi ve günlerin yazılması, nöbet tutanlar için türlü yiyecek-içeceklerin

getirilmesi, nöbet sırası olmasa dahil insanların geziye çıkmışken nöbet alanına uğraması gibi türlü pratikler, Federici (2020b)'nin "Neşeli Militanlık" kavramıyla örtüşmektedir. Nöbet tutan inisiyatif üyeleri birer neşeli militan olmakta ve bu durum da aynı zamanda inisiyatif içerisindeki bağları kuvvetlendirmektedir. Ayrıca bir müşterekleştirme hareketi olarak gerçekleştirdikleri Neşeli Kıyılar Şenliği de Federici'nin neşeli militanlık kavramıyla birebir örtüşmektedir. İnsanların şenlikte paylaşımları, birlikte eğlenmeleri, üyelerin yiyecek-içecek paylaşması, herkesin elinden geldikçe bu etkinlikte bir şekilde rol alması da ayrıca bağları ve ilişkileri kuvvetlendirmektedir. Güçlü bağlar, şartlar ne olursa olsun hareketlerin devamlılığını sağladığı için neşeli militanlık önemlidir (Federici, 2020b: 141). Bu tür etkinlikler aynı zamanda müşterekleştirici aktörlerin sürekliliğini sağlamakta, daha fazla müşterekleştirme pratiği ortaya koymak için güç yaratmaktadır.

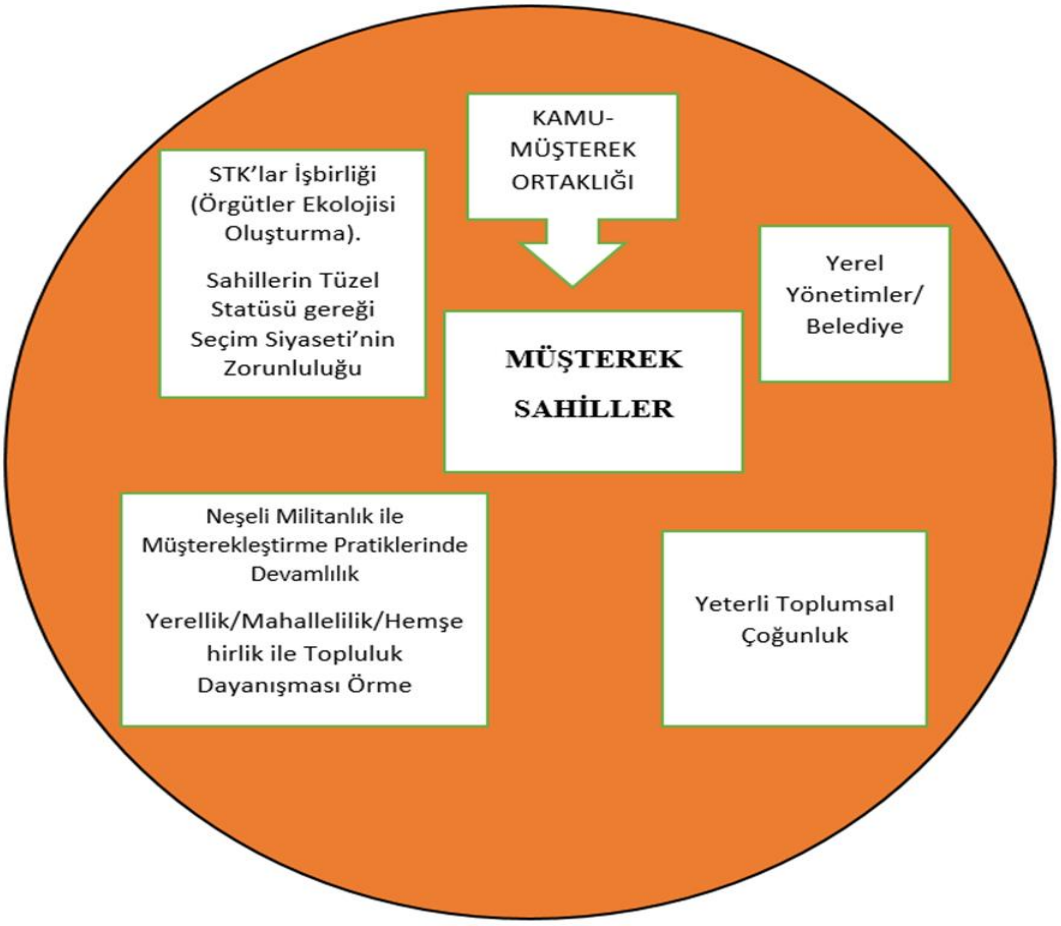
şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin Muğla'da başlayan yangınlarda mahalleliler arasında oluşturulan Whatsap uygulaması grubuna gönderilen bir fotoğrafın ardından mahalleliler olarak örgütlenmesi ve bunu Datçalılara yayabilme becerisi, Özbel sahilinde başlayan dayanışmanın çoğunluğunun Özbel Mahallesi sakinlerinden oluşması, Srnicek ve Williams (2018: 280-290) 'ın, Wright (2020: 118) 'ın ve Harvey (2013: 186) 'in üzerinde önemle durdukları karmaşık, parçalı topluluklar içerisinde topluluk dayanışması inşa etmekle mümkün olabileceği konusuna uymaktadır. Bu yazarların belirttikleri üzere artık geçmişteki klasik devrimci öznenin olmaması, birbirleriyle kısmi olarak ortaklaşabilen farklı çıkarların ve deneyimlerin olması, güncel meselenin de aslında bu parçalanma içinde yeni bir kolektif "biz" yaratmanın gerekliliği, Özbellilerin ilk olarak mahalleliler ve daha sonra bunun Datçalılar olarak birleşmiş olmaları sayesinde gerçekleşmiş görünmektedir.

Müşterekleştirme mücadelesinde gündelik yaşam için mücadele ederken diğer yandan müşterekleştirme pratikleri bağlamında neler yapılabileceğine dair duyguların baskısı bireylerin kendilerine fazla yüklenme alışkanlığına ve bu durum da başarısızlığa yol açacaktır. Bu durumun yaşanmaması adına müşterekçi aktörlerin yine neşeli militanlık bağlamında, kendi aralarında öncelikle daha fazla paylaşımda bulunması, iletişimi güçlü kılmak adına daha sık buluşması, mücadele dışı zamanlarda da bireylerin bir araya gelip etkinliklerde bulunması (gezi, yürüyüş, akşam yemeği,

piknik vb.), sahillerin müşterekleştirilmesi adına verilen mücadelelerde bireyleri daha güçlü kılacaktır.

Önceki satırlarda bahsettiğimiz, müşterekleştirici aktörlerin öncelikle kendi aralarında ve aynı zamanda diğer çevre-ekoloji örgütleriyle kurdukları "örgüt ekolojisi", özellikle şezlongsuz Datça İnisiyatifi'nin, inisiyatifin gücünü, umudunu ve sürekliliğini sağlama adına nöbet uygulaması, neşeli kıyılar şenliği, insan zinciri, sessiz yürüyüş gibi etkinliklerle Neşeli Militanlığı sürdürmesi ve son olarak başta Özbelliler ve daha sonra Datçalılar olarak parçalı topluluklar içerisinde hemşehrilik bağlamında oluşturdukları topluluk gücüyle seçim siyasetini ortaya koyabilmek adına da toplumsal gücü oluşturacaktır. Bu gücün oluşmasıyla da daha önce bahsettiğimiz Kamu-Müşterek Ortaklığı oluşturulabilecek ve müşterekleştirme pratikleri amacına ulaşacaktır.

Şekil 5.1. Sahiller Bağlamında Müşterekleştirme Süreci

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sermaye yanlı tüzel düzenlemeler ile türlü çitleme pratiklerinin aynı zamanda müşterekleştirici toplulukların oluşmasına neden olduğu düşünüldüğünde, yerel ve merkezi yönetimlerde bulunan yöneticilerin sermaye yönlü yönetişim anlayışını terk etmeleri, yönettikleri alanlarda yükselen yaşam alanı savunusu seslerine de kulak vermeleri gerekmektedir. Çitlemelerin sahillerde ortaya çıkardığı eşitsizliklerin giderilmesi, daha eşitlikçi ve sürdürülebilir yaşamlar ve yaşam alanları için bu elzemdir. Sahiller gibi müşterekler alanlar elbette sadece devlet-sermaye ikilisi için değil, müşterekten faydalanmak isteyen herkes için önemlidir. Nitekim daha önce de değindiğimiz üzere müşterekler ve bu yönüyle sahiller aynı zamanda bireylerin kendilerini yeniden ürettiği bir yerdir. Müşterekler rekabet halindeki yaşamlarımız ve yaşam mücadelesinin en destekleyici unsurlarındandır. Bu sebepten dolayı herkesin her koşulda sahillere ulaşabilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada Muğla ili dışından bir STK (Beleşe Deniz Hareketi) ile görüşme yapılarak veri toplanmıştır. İlerleyen çalışmalar farklı yaşam yerlerinde (başka il-ülke) sahiller bağlamında mücadele eden farklı aktörlerden veriler elde ederek bu verileri karşılaştırmalı olarak sunabilir. Konunun farklı yaşam yerlerinde çalışılması müşterek kavramının kapsamını genişletecek, müşterekleştirme pratikleri bağlamında mücadele eden türlü aktörlere de yol haritası bağlamında derinlikli bilgiler sunulabilecektir.

KAYNAKÇA

Adaman, F. Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (2017). *Herkesin, Herkes İçin*. İstanbul: Metis Yayınları.

Akçura, G. (1992). Eski İstanbul'da Kıyılar ve Plajlar/The Shore and Beaches of Old İstanbul. İSKİ: İstanbul.

Aksoy, F. N. Y. (2023). *Dijital Etnografi: İlkeler, Yaklaşımlar, Teknikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Alpaslan, Ö (2009). Antalya Kıyı Bölgesi Planlama Sürecinin Kıyı Alanlarına Etkileri: Side-Manavgat Örneği. *Planlama Dergisi*, 46: 67-73.

Amin, S. (1976). *Unequal Development*. Hassocks: Harvester.

Angus, I. (2017). Müştereklerin Trajedisi Miti. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss.44-52). İstanbul: Metis Yayınları.

Arslan, R. (2017). 1950- 2000 Yılları Arasında Muğla'da Turizm (Ulaşım- Örgütlenme- Tanıtım- Eğitim). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Aslan, A. (2011) Turist-çalışan Cinsel İlişkilerinin Eleştirel Gerçeklikle İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aslan, A. (2021) *Beyaz Yakalıyı İşletmek: Hadsiz Kariyer, Ölümlü Dünya ve Sayfiye*, Ankara: Detay.

Aslan, S. ve Aslan, A. (2020). Üç Tarafımız Müşterek Deniz, Dört Tarafımız Çitleme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi,* 4(3), ss.2985–3001.

Aslan, A. and Kozak M. (2019). Neoliberal Collaboration of Tourism Academia and Industry: The Case of Destination Governance. in (Ed. Nazmi K. and Metin K.) *Tourist Destination Management: Instruments, Products and Case Studies.* Cham: Springer .

Atkinson, P. ve Hamersley, M. (2007). *Ethnography: Principles in Practice*. New York: Routledge.

Aykaç, A. (2009). *Yeni İşler, Yeni İşçiler: Turizm Sektöründe Emek*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bakker, K. (2017). Meta'ya Karşı Müşterekler: Küresel Güney'de Alternatif Küreselleşme, Özelleştirme Karşıtlığı ve Suyun İnsan Hakkı Olarak Tanınması. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss.128-143). İstanbul: Metis Yayınları.

Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekli).* Sentez Yayıncılık: Bursa.

Batifoulier, P., Chavance, B., Favereau, O., Jallais, S., Labrousse A., Lamarche, T., Orlean, A. Ve Tınel B. (2018), *Hepsi Aynı Şeyi Söyleyecekse Bu Kadar Çok İktisatçıya Ne Gerek Var: Çoksesli Bir İktisat İçin Manifesto* (Çev. Çınla Akdere), İstanbul: İletişim Yayınları.

Becker, H. S. (2014) *Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?* Ankara: Heretik.

Bianchi, R. V. (2011). Tourism, capitalism and Marxist political economy. In J. Mosedale (Ed.). *The political economy of tourism: A critical perspective.* London and New York: Routledge.

Bianchi, R. V. (2015). Towards a political economy of global tourism revisited. In R. Sharpley, & D. Telfer (Eds.). *Tourism and development* (pp. 287–331). Bristol: Channel View Publications.

Bianchi, R. V. (2018). The Political Economy of Tourism Development: A Critical Review. *Annals of Tourism Research*, 70, 88–102.

Blomley, N. (2017) Çitleme, Ortak Kullanım Hakkı ve Yoksulun Mülkiyeti (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss.209-233). İstanbul: Metis Yayınları.

Bodrum Belediye Başkanı: Turistin cebindeki parayı sonuna kadar almakla mesulüz. *Indigo.* https://indigodergisi.com/2020/06/bodrum-belediye-baskani-turistin-cebindeki/ (Erişim Tarihi, 08.04.2022).

Bodrum'da kum kaçmasın diye deniz dibine duvar örmüşler. *TRT Haber*. https://www.trthaber.com/haber/yasam/bodrumda-kum-kacmasin-diye-deniz-dibine-duvar-ormusler-509733.html. (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Bodrum'da tatil için fahiş fiyatlar devam ediyor. *EnSonHaber*. https://www.ensonhaber.com/gundem/bodrumda-tatil-icin-fahis-fiyatlar-devam-ediyor. (Erişim Tarihi, 08.04.2022).

Bonefeld, M. (2014) "Kapitalist Birikim ve Özgür Emek: Toplumsal Kuruluş Üzerine", Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, s. 65-88.

Bora, A. ve Bora, T. (2014). Sunuş: Sayfiyedeki gibi Serazat. İçinde (der. T. Bora). *Sayfiye: Hafiflik Hayali* (s.7-12). İstanbul: İletişim Yayınları.

Brandtner, C., Douglas, G. C. C and Kornberger, M. (2023). Where Relational Commons Take Place: The City and its Social Infrastructure as Sites of Commoning. *Journal of Business Ethics* 184:917–932. https://doi.org/10.1007/s10551-023-05361-9.

Bresnihan, P. and Byrne, M. (2015). Escape into the city: everyday practices of commoning and the production of urban space in Dublin. *Antipode*, 47(1): 36-54.

Britton, S. (1982) The political economy of tourism in the Third World, *Annals of Tourism Research*, 9, pp. 331–358.

Britton, S. (1991) Tourism, capital, and place: Towards a critical geography of tourism, *Environment and Planning D*, 9, pp. 451–78.

Bulut, R. (2019). Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Muğla İli Örneği. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*. 6 (71).

Büscher, B. and Fletcher R. (2017) Destructive creation: capital accumulation and the structural violence of tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 25:5, 651-667, DOI: 10.1080/09669582.2016.1159214.

Cadde Tv. (2021, 7 Ağustos). 1984 Gökova: "Bir Sürü İnşaat Olsa, Tepelere Doğru Güzel Villalar Yapılsa!" https://www.youtube.com/watch?v=g03TzI3faCM. (Erişim Tarihi: 08.12.2021).

Caffentzis, G. (2004). A Tale of Two Conferences: Globalization, the Crisis of Neoliberalism and Question of the Commons. https://andandand.org/pdf/caffentzis_a_tale_of_two_conferences.pdf

Caffentzis, G. ve Federici, S. (2017). Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss.128-143). İstanbul: Metis.

Castree, N. (2003). Commodifying what nature? *Progress in Human Geography*, 27, 273-297.

Castree, N. (2005) The epistemology of particulars: Human geoghraphy, case studies, and context. *Geoforum*, 36, 541-666.

Chatterton, P. (2017). Kent Müştereğini Aramak: Mekansal Adalet Tartışmasına Bir Katkı. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde . İstanbul: Metis.

Clancy, M. (1999). Tourism and development: Evidence from Mexico. *Annals of Tourism Research*, 26(1), 1–20.

Corbin, A. (1994). *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the WesternWorld, 1750–1840*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles.

Corbin, J. ve Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13 (1): 3–21.

Cordoba Azcarate, M. (2020). *Stuck with Tourism: Space, Power, and Labor in Contemporary Yucatan.* University of California Press: Oakland, California.

Coşkun, R. (2022). Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(1), 165 - 189. 10.17494/ogusbd.1101565.

Çeken, H. (2016). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çoban, A. (2018). Ekolojik Ortaklaşımlar (Müşterekler) ve Türkiye'de Uygulanan Çitleme Politikaları. (Editör) Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö.: *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti içinde* (ss. 27-47). İstanbul: SEHAK (Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği).

Çoban, A., Özlüer, F., ve Erensü, S. (2015). Türkiye'de Doğanın Neoliberalleşmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler. (Editör) Çoban, A. *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji: Can Hamamcı'ya Armağan.* (ss. 399-456). Ankara: İmge.

Dardot, P. ve Laval, C. (2018). *Müşterek: 21.Yüzyılda Devrim Üzerine Deneme* (Çeviren: Sarıkartal E. ve Taylan F.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Davies, C. A. (1999). Reflexive Ethnography: a Guide to Researching Selves and Others. London: Rotledge.

De Angelis, M. (2007) *The Beginning of History: Value Struggles and Global Capitalism*, Londra: Pluto.

De Angelis, M. (2012) Crises, capital and cooptation: Does capital need a common fix? *The Wealth of the Commons: A World Beyond Market and State* (in.) D. Bollier ve S.Helfrich, Amherst, MA: Levellers Press.

De Angelis, M. (2014). Marx ve İlkel Birikim: Kapitalist "Çitleme"nin Sürekli Karakteri. Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, s. 89-114.

De Angelis, M. (2017). Krizler, Hareketler ve Müşterekler. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss. 250-278). İstanbul: Metis.

De Angelis, M. ve Harvie, D. (2017). Müşterekler. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji içinde* (ss. 105-127). İstanbul: Metis.

Dobb, M. (1970) *Studies in the Development of Capitalism*, New York: International Publishers.

Duffy, R. (2008). Neoliberalising nature: Global networks and ecotourism development in Madagascar. *Journal of Sustainable Tourism,* 16(3) 327-327.

Duffy, R. (2013). The international political economy of tourism and the neoliberalisation of nature: Challenges posed by selling close interactions with animals. *Review of International Political Economy,* 20(3), 605–626.

Duffy, R. and Moore, L. (2010) Neoliberalising nature? Elephant-back tourism in Thailand and Botswana, *Antipode,* 42(3), pp. 742–766.

Duru, B. (2003), *Kıyı Politikası*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

Duru, B. (2018), Müşterekler Nedir? Doğal, Kentsel, Sosyal Müşterekler ve Kentsel Toplumsal Hareketlere Etkileri Üzerine (Editör) Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö.: *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti* içinde (ss. 10-26). İstanbul: SEHAK (Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği).

Dünyaca ünlü Akbük Koyu'nda ağaç katliamı. (2019, 7 Nisan) *CNN TÜRK.* https://www.cnnturk.com/video/yerel-haberler/mugla/dunyaca-unlu-akbuk-koyunda-agac-katliami-972565 (Erişim Tarihi: 06.08.2023).

Dwinell, A. ve Olivera, M. (2017). Su Bizim Ulan: Bolivya'da Suyun Müşterekleştirilmesi. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde . İstanbul: Metis.

Ekinci, O (2008). Türkiye Kıyı Planlaması ve Politikalar. içinde Derin A. (ed). *TMMOB Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru: Mimarlık ve Kent Buluşmaları-4, Muğla Buluşması,* Ankara: Yalçın Mat. Ltd. (s.19-37).

Emrealp, S. (2005). Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler Elkitabı, İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA).

Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset* (çev, B.Kurt & E. Aydın). İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Ergül, H. (2013). *Sahanın Sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Erlandson, D. A., Harris, E.L., Skipper, B. L., ve Allen, S. T. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. Beverly Hills, CA: Sage.

Federici, S. (2020a). *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. (çev. B.Tanrısever, E.Durmuş, M. İnan, M, Çelik, S. Özer). İstanbul: Otonom Yayın.

Federici, S. (2020b) Tenin Sınırlarının Ötesine, (çev. B. Tanrısever) Otonom Yayıncılık: İstanbul.

Fletcher, R. (2011). Sustaining tourism, sustaining capitalism? The tourism industry's role in global expansion. *Tourism Geographies*, 13(3), 443–461.

Fletcher, R. Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M., Cañada, E., Murray Mas, I and Sekulova, F (2021): Pathways to post-capitalist tourism. *Tourism Geographies,* DOI: 10.1080/14616688.2021.1965202.

Genç, F. (2018). İstanbul'da Kentsel Muhalefet ve Müşterekler Politikası (Editör) Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö.: *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti* içinde (ss. 73-90). İstanbul: SEHAK (Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği).

Genç, F. (2019). Çitlemeler ve Politikanın Yitimi: Türkiye'de Güncel Kentsel Rejim. *Praksis*. 49: 9-38.

Gibson, C. (2008). Locating geographies of tourism. *Progress in Human Geography,* 32(3). 407–422.

Gibson, C. (2009). Geographies of tourism: Critical research on capitalism and local livelihoods. *Progress in Human Geography,* 33(4), 527–534.

Gibson-Graham, J.K. (2010), *(Bildiğimiz) Kapitalizmin Sonu: Siyasal İktisadın Feminist Eleştirisi.* İstanbul: Metis Yayınları (Çev. Zeynep Gambetti).

Gibson-Graham, J. K., Cameron, J., & Healy, S. (2016). Commoning as a postcapitalist politics. In A. Amin & P. Howell (Eds.), *Releasing the commons: Rethinking the futures of the commons.* Routledge.

Gidwani V. ve Baviskar A. (2017) "Kentsel Müşterekler", *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde, (ed.) F. Adaman, B. Akbulut & U Kocagöz, İstanbul: Metis Yay.

Gilpin, R. (2001). *Global political economy: Understanding the international economic order.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Glassman, J. (2014). İlkel Birikim, Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim, Ekonomi Dışı Araçlar Vasıtasıyla Birikim. Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, 165-198.

Göymen, K. (2000). Tourism and Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research,* 27 (4).

Göztepe, Ö. (2014) *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı*. Ankara: Notabene.

Graburn, N. (2004) Secular ritual: A general theory of tourism, in: S. Gmelch (Ed.) *Tourists and Tourism,* pp. 23–34 (Long Grove, IL: Waveland Press).

Gray, F. (2006). *Designing the Seaside: Architecture, Society and Nature*. Reaktion Books: London.

Güleryüz, U. (2021). Türkiye'de Turizmin Tarihsel Gelişimi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Haiven, M. (2016). The Commons Against Neoliberalism, The Commons of Neoliberalism, The Commons of Neoliberalism. S. Springer, K. Birch ve J. MacLeavy (ed) *The Handbook of Neoliberalism.* Routledge: New York ve London.

Haiven, M. (2018). *Radikal Hayalgücü ve İktidarın Krizleri: Kapitalizm, Yaratıcılık, Müşterekler*. (Çeviren: Kelebekoğlu, K). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons, *Science*, 162 (3859), 1243-1248.

Hardt, M. (2017). Komünizmde Müşterek Olan. (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde (ss. 144-158). İstanbul: Metis.

Hardt, M. ve Negri, A. (2011) *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi* (çev. Barış Yıldırım) İstanbul: Ayrıntı Yay.

Hardt, M. ve Negri, A. (2015) *İmparatorluk* (çev. Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yay.

Hardt, M. ve Negri, A. (2019) *Meclis* (çev. Akın Emre Pilgir) İstanbul: Ayrıntı Yay.

Harrison, D and Sharpley, R. (2017). Introduction: Mass Tourism in a Small World (Ed) D. Harrison and R. Sharpley, *Mass Tourism in a Small World.* CAB International: London,15-27. ISBN-13: 9781780648545.

Harvey, D. (2004) *Yeni Emperyalizm* (çev. Hür Güldü), İstanbul: Everest Yayınları.

Harvey, D. (2007) *Limits to Capital*. Londra: Verso

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (Çeviren: Temiz, A.D.). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2022) *Anti-Kapitalist Günlükler*. (çev. Utku Özmakas) İstanbul: Sel Yayınları.

Hazbun, W. (2008). *Beaches, Ruins, Resorts: The Politics of Tourism in the Arab World.* Minneapolis/London: University of Minnesota Press.

Hern, A. (1967). *The Seaside Holiday*. Londra: Cressed Press.

Holloway, J. (2011) *Kapitalizmde Çatlaklar Yaratmak,* (çev, B.Doğan vd.) İstanbul: Otonom

Jenkins, C. L. (2000). Tourism policy formulation in the Southern African region. In P. U. C. Dieke (Ed.). *The political economy of tourism development in Africa* (pp. 62–74). New York: Cognizant.

Kestellioğlu G. (2023). Türkiye'de STK'ların Gözünden Kent Konseylerine Nitel Bir Bakış. *İdealkent,* 15(39), 126 - 155. 10.31198/idealkent.1197402.

Kıraç, C. C. ve Veryeri, N. O. (2019). *Türkiye Kıyılarında Önemli Doğa Alanlarını Koruma ve Savunma.* Ankara: Sualtı Araştırmaları Derneği (SAD).

Kishtainy, N. (2018). *Ekonominin Kısa Tarihi.* (çev: A. Yılmaz). İstanbul: Alfa Yayınları.

Klein, N. (2001) Müşterek Olanı Yeniden Ele Geçirmek. *Birikim*: 50-55 (Çeviren: Gökmen, Ö.).

Kozinets, R. V. (1998). On Netnography: Initial Reflections on Consumer Research Investigations of Cyberculture. *Advances in Consumer Research*, (25), 366-371.

Kozinets, R. V. (2010). *Nethnography: Doing Ethnographic Research Online*. Sage Publications.

Kuran, H. (2023). Kıyı Alanlarında Biyolojik Çeşitlilik: Kapsam, Sorunlar, Tehditler. içinde (ed. Ahmet Y.) *Ekolojik, Politik ve Yönetsel Açıdan Türkiye'de Kıyı Alanları.* Ankara: Efil Yayınevi.

Kümbetoğlu, B. (2005) *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* İstanbul: Bağlam.

Layder, D. (2015) *Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi.* Ankara: Heretik.

Leitheiser, S., Trell, E-M., Horlings, I., & Franklin, A. (2022). Toward the commoning of governance. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 40(3), 744-762. https://doi.org/10.1177/23996544211033992.

Lemelin, H., Dawson, J. ve Stewart, E.J. (Eds.). (2013). *Last chance tourism: Adapting tourism opportunities in a changing world*. London: Routledge.

Lencek, L. and Gideon B. (1998) *The Beach: The History of Paradise on Earth.* London: Viking.

Light, D and Chapman, A. (2022). The neglected heritage of the English seaside holiday. *Coastal Studies & Society*. 1(1) 34–54

Linebaugh, P. (2008) *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All*, Berkeley: University of California Press.

Linebaugh, P. (2014). *Stop, Thief!: The Commons, Enclosures and Resistance*. PM Press: Oakland.

Luxemburg, R. (2004). *Sermaye Birikimi*. (çev. Tayfun Ertan). İstanbul: Alan Yayıncılık.

MacCannell, D. (1999) *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, 2nd edn (Berkeley: University of California Press).

Manisa, K. ve Görgülü, T. (2008). İkincil konutların turizm sektöründe yeniden kullanılabilmesine ilişkin bir model. *Megaron: YTU Mimarlık Fakültesi E Dergisi*, (3)1.

Mansur Coşar, F. (2015). *Bodrum: Ege'de Bir Kasaba.* (çev: Sönmez Taner). İMEAK Deniz Ticaret Odası Yayınları. Muğla: Halikarnas Mat.

Marshall, M. N. (1996) Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13: 522-525.

Mary Mostafanezhad (2020). Tourism frontiers: Primitive accumulation, and the "Free Gifts" of (Human) nature in the South China Sea and Myanmar. *Transactions of the Institute of British Geographers* .45 (2) pp.434-447.

Marx, K. (2018). *Kapital, Ekonomi Politiğin Eleştirisi, Birinci Cilt* (çev: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan). Yordam Yayınları.

Melsa Muğla El Sanatları San.Tic.Ltd.Şti. (2018). *MELSA.* https://www.muglaelsanatlari.com.tr/hakkimizda (Erişim Tarihi: 04.02.2023)

Memiş, L. (2023). Kentsel Kıyı Politikaları ve Politika Aktörü Olarak Valinin Rolü: Giresun Fındık Büfeleri. içinde (ed. Ahmet Y.) *Ekolojik, Politik ve Yönetsel Açıdan Türkiye'de Kıyı Alanları.* Ankara: Efil Yayınevi.

Midnight Notes Kolektifi (2014) Yeni Çitlemeler. Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, 277-298.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis.* California: Sage.

Montgomery, N ve Bergman, C (2022). *Neşeli Militanlık: Toksik Zamanlarda Direnişi Örmek*, (çev: Gülnur Elçik), İletişim Yayınları: İstanbul.

Morgan, D. L. (2008) Snowball Sampling. in (Ed. L.M. Given), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods.* Sage.

Mosedale, J. (2011). Thinking outside the box: Alternative political economies in tourism. In J. Mosedale (Ed.). *The political economy of tourism: A critical perspective* (pp. 93–108). London and New York: Routledge.

Mosedale, J. (2014). Political economy of tourism: Regulation theory, institutions, and governance networks. In A. A. Lew, C. M. Hall, & A. M. Williams (Eds.). *The Wiley-Blackwell companion to tourism* (pp. 55–65). Chichester: John Wiley.

Mosedale, J. (2016). *Neoliberalism and the political economy of tourism.* Ashgate.

MUÇEP İşleyiş Metni. https://mucep.org/mucep-isleyis-metni/ (Erişim Tarihi: 08.03.2023).

MUÇEV Hakkımızda. https://mucev.com.tr/index.php/hakkimizda/ (Erişim Tarihi: 05.02. 2023).

Naycı, N. (2009). Kıyı Alanlarında Kitle Turizmi: Türkiye'de Kalkınma Planları Bağlamında Kıyıların Dönüşümü ve Tarihi-Doğal Çevreler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22: 81-100.

Nichols, W. J. (2014*). Blue Mind : The Surprising Science That Shows How Being Near, In, On, or Under Water Can Make You Happier, Healthier, More Connected and Better at What You Do.* New York :Little, Brown and Company.

Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2019) "Türkiye'de İkinci Konut Veri Tabanı Oluşturulmasına Yönelik Bir Öneri: Manavgat, Antalya Örneği, *Current Debates on Social Sciences 2: Culturel Studies*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları: Ankara.

Ol, H.S. (2019). Sermayenin Doğa Varlıklarına Yoğunlaşması, Kamu Politikaları ve Çevresel Müştereklere Erişimde Eşitsizlik: Avsallar Mahallesi (Alanya Antalya) Örneğinde Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Orams, M. B. (2003). Sandy Beaches as a Tourism Attraction: A Management the 21st Century. *Journal of Coastal Research*. Special Issue No. 35. ss.74-84.

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ovalı, P. K. (2008). Muğla Kıyılarında İkincil Konut Yapılaşması ve Çevresel Etkileri. içinde Derin A. (ed). *TMMOB Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru: Mimarlık ve Kent Buluşmaları-4, Muğla Buluşması*, Ankara: Yalçın Mat. Ltd.

Özdemir, E. (2020). “Time to protect Kyrenia”: Defending The Right to Landscape in Northern Cyprus. in (ed Derya Ö and Güldem B. B.) *Commoning the City: Empirical Perspectives on Urban Ecology, Economics and Ethics*. New York: Routledge.

Özkan, S ve Plunz, R. (2021). *Turgutreis 1974: Ailelerin ve Evlerin Evrimi.* İstanbul: Literatür Yayınları.

Özuğurlu, M. (2014) “Marksizm ve İlkel Sermaye Birikimi”, Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, 37-64.

Palmer, C. T. (2019). Who Owns the Beach? Conflicts over Public Spaces in a Tourism Economy. *Revista de Turismo Contemporâneo*, 7(2), 181-201. https://doi.org/10.21680/2357-8211.2019v7n2ID12460.

Penbecioğlu, M. (2019). *İzmir’de Yerel Demokrasiyi Filizlendirmek: Müşterekler Üzerinden Katılımcı Bir Tartışmaya Davet.* İzmir Belediyesi'nin 150. Kuruluş Yıldönümünde Uluslararası Yerel Yönetimler Demokrasi ve İzmir Sempozyumu.

Perelman, M. (2014). Kapitalizmin İcadı: Klasik Politik Ekonomi ve İlkel Birikimin Gizli Tarihi. Ö. Göztepe (der.), *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı* içinde, Ankara: Notabene, 115-150

Polanyi, K. (2017) *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (çev, Ayşe Buğra) İstanbul: İletişim Yay.

Pritchard, A., and Morgan, N. (2007). De-centring tourism’s intellectual universe, or traversing the dialogue between change and tradition. In I. Ateljevic, A. Pritchard, & N. Morgan (Eds.). *The critical turn in tourism studies: Innovative research methodologies* (pp. 11–28). Amsterdam: Elsevier.

Ritchie, R. C. (2021). *The Lure of the Beach: A Global History.* Oakland: University of California Press.

Rowe, J. (2015). Asya Köylerinden ABD Anacaddelerine. J. Walljasper (Ed.) *Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey,* B. Akbulut (Haz.) İstanbul: Metis. 34-37.

Ryan, G. W. ve Bernard, H. R. (2003). Techniques to Identify Themes. Field Methods, 15 (1): 85–109.

Sahillerde mafyaya baskın... Operasyonun adı: Müsilaj. (2022, 27 Mayıs). *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sahillerde-mafyaya-baskin-operasyonun-adi-musilaj-42071101 (Erişim Tarihi: 09.08.2023).

Sandiford, P. ve Seymour, D. (2007). A Discussion of Qualitative Data Analysis in Hospitality Research with Examples from an Ethnography of English Public Houses. *Hospitality Management*, 26: 724–742.

Sarıipek, M. (2022, 26 Aralık). Sözcü yazdı yasalar uygulanmaya başladı. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2022/emlak/sozcu-yazdi-yasalar-uygulanmaya-basladi-7536030/ (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

Serdaroğlu Sağ, N. ve Yıldırım, H. H. (2011). Kıyı Mevzuatında Kamu Yararı Kavramının Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt: (26)-S:2.

Sevilla-Buitrago, A. (2015) "Capitalist Formations of Enclosure: Space and the Extinction of the Commons", *Antipode*, 47 (4): 999-1020.

Shepherd, R. (2002). Commodification, Culture and Tourism. *Tourist Studies.* 2(2) 183–201.

Silverman, D. (2000) *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. London: Sage.

Singh, N. M (2017). Becoming a Commoner: The Commons as Sites for Affective Socio-Nature Encounters and Co-Becomings. *Ephemera: Theory and Politics in Organisation* 17(4): 751–776.

Smith, A. (2020) *Milletlerin Zenginliği: Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme*. (çev: Prof.Dr. Mustafa Acar). İstanbul: Liberus Yayınları.

Smith, N. (2018) *Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekanın Üretimi*. (çev: Esin Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Somersan, S. (1993), *Türkiye'de Çevre ve Siyaset,* İstanbul: Metis Yayınları.

Soto, M.T.R. and Clavé, S.A. (2017), Second Homes and Urban Landscape Patterns in Mediterranean Coastal Tourism Destinations, *Land Use Policy*, Vol. 68, pp. 117-132.

Srnicek, N. ve Williams, A. (2018). *Geleceği İcat Etmek: Postkapitalizm ve Çalışmanın Olmadığı Bir Dünya*, İzmir: DeliDolu Yayınları.

Steiner, C. (2006). Tourism, poverty reduction and the political economy: Egyptian perspectives on tourism's economic benefits in a semi-rentier state. *Tourism and Hospitality Planning and Development*, 3(3), 161–177.

Stavrides, S. (2017). Brezilya Kent Hareketleri: Kenti Müşterek olarak "Yeniden İcat Etmek". (Editör) Adaman, F., Akbulut B., Kocagöz, U.: *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde . İstanbul: Metis.

Stavrides, S. (2018). *Müşterek Mekan: Müşterekler Olarak Şehir* (Çeviren: Saraçoğlu, C.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Suell, D. T. (2022). The creation of capitalist time: Rethinking primitive accumulation through conservation. *Environment and Planning D: Society and Space*, 40(5), 881–899. https://doi.org/10.1177/02637758221123815.

Sweezy, P. (1984), *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Süreci*, der. P Sweezy, M. Dobb, C.Hill, G. Lefevbre, G. Procacci, K. Takahashi, R.Hilton. (çev. M. Gürer ve S.Sökmen), İstanbul: Metis Yay. s.32-60.

Şahyar Akdemir D (2020). Yerel Demokrasi, Katılım Ve Türkiye Kent Konseyleri Platformu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 35 - 54.

Şenses, R. (2017*). İktisada (Farklı Bir) Giriş: Giriş İktisadı Öğrencileri ve İktisada İlgi Duyanlar için Yardımcı Kitap*. İstanbul: Metis Yayınları.

Şentürk, L. (2014). Kulüp Tropikal'den Sandıma'ya: Yalıkavak'ta otuz yıl. İçinde (der) T. Bora. *Sayfiye: Hafiflik Hayali* (s.61-86). İstanbul: İletişim Yayınları.

Telfer, D. J. and Sharpley, R. (2015). *Tourism and Development in the Developing World*. 2nd ed. London: Routledge.

Thomas, R. (2011). Academics as policy-makers: (not) researching tourism and events policy formation from the inside. *Current Issues in Tourism* Vol. 14, No. 6, 493–506.

Türksoy, S. S. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm ile Bütünleşmiş İkincil Konutlar: Çeşme İlçesine İlişkin Bir Değerlendirme. *Journal of New Tourism Trends (JOINNTT)* 2(2), 138-150.

Urry, J. (2009) *Turist Bakışı* (çeviren, E. Tataroğlu & İ. Yıldız). Ankara: BilgeSu.

Wallerstein, I. (1974). *The modern world system,* vol. 1. New York: Academic Press.

Walljasper, J. (2015). Müşterekler Toplumu Nedir?. J. Walljasper (Ed.) *Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey,* B. Akbulut (Haz.) İstanbul: Metis. 23.

Williams, A. M. (2004). Toward a Political Economy of Tourism. In A. Lew, C. M. Hall, & A. M. Williams (Eds.). *A Companion to Tourism* (pp. 61–73). Oxford: Blackwell Publishing

Wood, E. M. (2021). *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış*. (çev. A. Cevdet Aşkın) İstanbul: Yordam Yayınları.

Wright, E. O. (2020). *Yirmi Birinci Yüzyılda Anti-Kapitalist Olmak.* (Çev: B. Yıldırım) Notabene Yayınları: İstanbul.

Varnalı, K. (2019). *Dijital Kabilelerin İzinde: Sosyal Medyada Netnografik Araştırmalar.* MediaCat: İstanbul.

Yetkin, D., Yılmaz A. ve Kozak, N. (2018). Türkiye'de Turist Rehberliğinin Öncüsü: Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29(1).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (9. Ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, F. ve Bağcı, N. (2022). *Ecrimisil ve Tahliye Kitabı 2022*. Yayın No: 2022/11. Ankara: Milli Emlak Genel Müdürlüğü

Young, M. and Markham, F. (2019). Tourism, Capital, and The Commodification of Place. *Progress in Human Geography*. 1-21.

Yücel, B. (2008). Kıyı İşgallerine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Maliye Dergisi.* (154).

Zibechi, R. (2016), *Dispersing Power: Social Movements As Anti-State Forces*, AK Press.

İNTERNET KAYNAKLARI

Kıyı Kanunu (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3621.pdf). (Erişim Tarihi: 24.10.2022)

https://www.statista.com (Erişim Tarihi: 04.02. 2023).

EKLER

Ek. 1. Yapılandırılmış Görüşme Formunda Yer Alan Sorular.

MÜŞTEREKLER, SAHİLLER VE TURİZM: MUĞLA ÖRNEĞİ

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma yürütülen doktora tezi çalışması olup elde edilecek veriler yalnızca akademik amaçlar için kullanılacaktır. Kıyı kanunu ile halka açık olan sahillerin pratikteki mevcut durumu ve sahillerin müşterek kullanımı ve müşterekleştirilmesi (ortaklaştırılması) ya da müşterekleştirilmemesi adına hangi adımların atılması gerektiği çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Gösterdiğiniz ilgi ve yardımlarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Saim ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Alper ASLAN

1. Sahillerin mevcut kullanımı ve yönetimini nasıl değerlendiriyorsunuz?

2. Sahillerin halk tarafından kullanılıp aynı zamanda yönetilebileceği konusunda düşünceleriniz nelerdir?

3. Kıyı kanunu hakkında bilginiz var mı?

A)Evet B) Hayır

4. İmar affı ve sahillere etkisi konusunda ne düşünüyorsunuz?

5. Sahiller sizce nasıl yönetilmeli?

6. Sizce sahillerimiz nasıl müşterek (ortak) alanlar haline getirilebilir? Bunun için nasıl adımlar atmalıyız?

7. Otellerin sahilleri kullanma ve kullandırma biçimini nasıl değerlendiriyorsunuz?

8. Sahil sitelerinin sahilleri kullanma ve kullandırma biçimini nasıl değerlendiriyorsunuz?

9. Sahillerde otopark ücreti uygulamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

10. Sahiller konusunda devletin attığı adımları- devletin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

11. Sahiller konusunda yerel yönetimlerin (belediyelerin, muhtarlıkların) çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

12. Sahillere şezlong koyma uygulamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

13. Sahillerin ve sahil işletmelerinin kimler tarafından ve nasıl yönetildiği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

14. Sahiller konusunda STK'ların (Sivil Toplum Kuruluşları) rolü ve işlevi hakkında neler düşünüyorsunuz?

15. Sahillerin mevcut durumundan dolayı yurt dışı tatili tercih ediyor musunuz?

KİŞİSEL BİLGİLER

Yaş:

Cinsiyet:

Meslek:

Eğitim Düzeyi:

Yaşadığı yer /Kaç yıldır orada yaşıyorsunuz:

EKLEMEK İSTEDİĞİNİZ GÖRÜŞ VE ÖNERİLER NELERDİR?